

13672

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KOSZTOLÁNYI
MÓVET

23 évesétől
a koporsóig

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BÖLCSSÉG
A KÖZÖSSÉG
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

REVAI KIADÁS

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

BÖLCSTŐL
A KOPORSÓIG

Országos Széchényi Könyvtár

RÉVAI KIADÁS

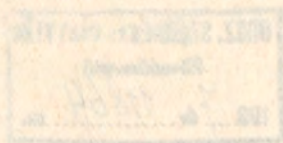
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

BÖLCSTŐL
A KOPORSÓIG

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ADAT

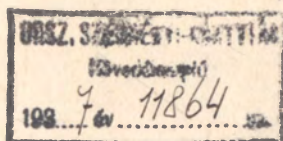

RÉVAI KIADÁS

Copyright 1937 by Révai, Budapest

13.672/3

ELSŐ RÉSZ,

melyben megkezdjük utazásunkat az Időben az egyéves csecsemő bölcsőjénél, tíz-tíz évet ugorva végighaladunk az ember földi pályáján, hogy fokról-fokra szemlélhessük növekedését és elapadását, a fogazat és a bőr, a szív és a lélek fejlődését és lerokkanását, az életkorokat, a maguk mi-voltában külön-külön, de az egész életet is egyszerre, mint valami gyorsan pörgetett moxidarabot, végül aztán megállapodunk a százesztendős aggastyán koporsójánál.

PALIKA

(Jó reggelt! Első látogatásom neked szól, aki pont 367 napja vagy a földgolyón. Köszöntelek, amint itt ülsz a reggelire terített asztal abroszán, morzsák és findzsák között, a lámpa alatt, megfürdetve, szöszeke kis hajjal, a kék ruhádban, a csöpp topánkáddal, te szemfénye apádnak és anyádnak, akik meghatóan-szerénykedve szemlélnek. Mit bámulsz így rám? Én is azt a mesterséget folytatom, amit te: élek. Fogjunk kezet, embertárs. Jaj, mennyire ember vagy már. Zúgó tölgy egy magban, könyv, gyémántkiadásban, a legpompásabb rózsás-fehér bőrbe kötve, regény első oldala, melynek csak első bekezdéseit olvashatom, nem sejtve a folytatását és a végét. Veled akarok beszélni, az ember rendeltetéséről, az élet végcéljáról. Sajnos, azonban te szóba se állsz velem. Infans vagy, trónörökös, infans vagy, nembeszélő kisdéd. Asszonyom, tekintve, hogy én már rég elfelejtettem ezt a néma, de kifejező nyelvet, legyen a tolmácsom.)

— De beszél ő, kérem. Úgy-e, Palika? Mondd: „apa“. (Palika hallgat.) Először az apa nevét mondta az aranyos. (Megcsókolja.)

— A csecsemők mindenütt a világon így kezdik. Ezek a hangzók felelnek meg legjobban az ajkuknak. Egy angol nyelvész egyéves kislánya is ezt gügyögte: „apa“. Pedig ez angolul semmit se jelent.

— (Büszkén.) Csakhogy mi ám mást is tudunk. „Mamama“, „Papapa“, „Dada“, „Dádá“. Úgy-e, Palika? (Palika ismét hallgat.) Aztán: „Addide“ és „enyém, enyém“. Ez a szavajárása.

— A magántulajdon híve? *(Lehúzom ujjamról az aranygyűrűt és feléje tartom. Oda fordítja fejét, már is nyúl érte, kaparászva az ürben, aztán kezébe kapja, lassan a szájába nyomja, az aranygyűrűt nyálával ezüstözi. Most már látom, hogy micsoda a politikai meggyőződése.)*

— Csakhogy nem mindig lehet ám kiismerni. Sokszor bólint, amikor tagad és rázza a fejét, amikor állít valamit. Akár a törökök.

— Vagy az államférfiak.

— Roppant bonyolult dolgokat is ki tud már fejezni. Például ha valami ételt szeretne megenni, amelyet nem szabad neki, elfintorítja az arcát, rámutat, így szól: „bee“ s közben bennünket néz, hogy megengedjük-e.

— Mik az ingóságai?

— Babakelengye, cucli, meg a játéka. Képeskönyv, posztómackó, kutya. De leginkább papírral, gombokkal szeret játszani.

— Hány kiló volt, amikor született?

— Három és fél.

— És most?

— Tíz.

— Szóval egyetlen év alatt megháromszorozta a súlyát. Micsoda viharos ütem, a fejlődésnek micsoda mohósága. Ha ez így folytatódna s a természet nem vetne gátat a növekedésének, akkor a második év végén már 30 kiló lenne, a harmadik év végén már 90 kiló, a negyedik év végén már 2 mázsa és 70 kiló. A mértani haladvány szerint kiszámíthatjuk, mennyit nyomna a hatvanadik éve végén. 9,000.000,000.000 tonnát nyomna, kilenc billió tonnát.

— Rémes.

— Milyen hosszú volt, mikor született?

— 50 centiméter.

— És most?

— 75 centiméter.

— Tehát tizenkét hónap alatt a hosszúságának a felével nőtt meg. Ha ez így folytatódna, akkor a

hatvanadik éve végén 18,000.000 kilométer hosszú lenne. Vagyis ha hét-nyolc ilyen ember egymás fejére állna, elérné a Napot.

— Jaj. (*Borzongva megragadja Palika jobbkezét, mint a nyugtató valóságot.*)

— (*Én a másik kezét fogom meg s csuklóján olvasom az érlökését.*) 120. A miénk csak fele ennyit ver. Neki sietni kell. Nála ez a jelzés: *allegretto molto vivace*. Nálunk már: *lento maestoso*. Volt már életveszélyben?

— Egyszer alvás közben leesett az ágyról.

— Történt valami baja?

— Semmi.

— Lám, a „gyámoltalan, gyöngé“ csecsemők. Ha mi ilyen magasról lepottyannánk, a nyakunkat szegnők.

— Kit szeret legjobban?

— A nagyapját.

— Melyik állat a kedvence?

— A ló.

— Mivel szórakozik?

— Éneket hallgat.

— Ki énekel neki?

— Maris, a dadája. Vagy *Németh* Mária Bécsből és *Rethberg* Erzsébet Berlinből. Rádiónk van.

— Látott már repülőgépet?

— Ő még nem tudja megkülönböztetni a verebet a repülőgéptől.

— Hát a tűzbetüket a csillagtól?

— A tűzbetük jobban tetszenek neki.

— Mikor nevetett először?

— A harmadik hónapja végén.

— Mikor sírt először?

— Nyomban, ahogy megszületett. (*Halljátok, tragédiatírók?*)

— Mi lesz belőle?

— Katona.

— Miért?

— (*Vállat von.*) Isten tudja. Én mindig katonának átom őt.

(Palika végre megszólal. Ezt mondja : „ptta pttua meenee möne aue pth“. Nem értem. Édesanyja tolmácsolja, hogy álmos. A reggeli, a meleg szoba elálmosította. A bölcsőbe emelik. Seprős szempillája hanyatlik. Hátrabukó szemgolyójának fehérje mintegy az álom egébe kancsít. Eddig életének kétharmadát átaludta. Még nem tudott teljesen a valóság felé fordulni. Nyugodtan alszik, nem félve semmitől és senkitől, oly önérzetesen, mintha az egész föld volna a bölcsője. Szorongatjuk karocskáját, de ő meg se rezzen. Közben hízik és nő. Mióta itt voltam, szintén hízott pár milligrammot és nőtt pár millimétert. Búcsúzom tőled, Palika. Mire majd el tudod olvasni ezt, én kissé lassabban ballagok föl a lépcsőkön. Mire pedig majd meg is érted, hogy miért rajzoltam meg a te mozgóképedet, talán már abban a semmiségben kóválygok, ahonnan te jöttél ide, világ új, kis vándora. Mindenesetre szerencsés utat.)

PISTA

(Régi barátom. No nem is olyan régi, hiszen az egész ember össze-vissza még csak tíz éves. Negyedik elemis. 29 kiló, 136 centiméter magas. Érlökése 104. Koponyájában, ha Röntgen-sugarakkal világítanám át, meglátnám a tobozmirigy elmeszesedett gócat, mely a nemi érést gátolja a hetedik évig, aztán megszünteti működését. „Megöregedve jövünk erre a világra.” Fölfelé jésült diákhaja, vékony karocskája, verébmelle részvétet kelt bennem. Még támogatásra szorul. Egyedül, magára hagyatva elpusztulna a földön. Kétéves korában kiállt egy tüdőgyulladást, ötéves korában egy csunya vörhenyt. Fehér gyermekszobájában fogad. Villanycsillár, gőzfűtés. Vaságy, melyben este héttől reggel hétig egyfolytában alszik. Kalitka, kanárival, üvegtál, aranyhalakkal. Ozsonnára van terítve, kettőnknek. Csokoládét kapunk tejszínhabbal, kuglófot harapdálunk hozzá, melynek a fele sárga, a fele barna : a csokoládét egyszerre szilárd és cseppfolyós halmazállapotban élvezhetjük. Majszolunk, beszélgetünk.)

— Honnan jöttél ?

— A fülörvostól. Ez a fülem folyik. *(A vörhenytől.)*

Nem is egészen jól hallok rá. *(Alig kezdődött el és máris.)*

— Mi a lecke holnapra ?

— Három oldalt írni, földrajzból. És az egész vers, kívülről. „Nyári napnak alkonyulatánál . . .”

— Szeretsz iskolába járni ?

— Hogyne. *(Amikor először vezették az iskolába, hátán a kistáskával, nekidőlt a falnak. „Inkább meghalok”*

— ezt mondta.)

- Mit csinálsz, ha megtanultad a leckéd ?
- Olvasok. Tegnap fejeztem be egy könyvet.
- Mi volt benne ?
- Kaland. A kalózok elsüllyesztettek egy hajót, aztán jöttek a bűvárnaszádok, aztán leereszkedtek a tenger fenekére, aztán ott találták őket mind, leláncolva, aztán . . .
- Melyik költőt szoktad olvasni ?
- *Pósa* Lajost. Gyönyörű verseket ír.
- Szereted őt ?
- *(Vállat von.)* Nem ismerem. *(Szeretni csak azt lehet, akit személyesen ismerünk.)*
- Lásd, én még ismertem.
- Igazán ? *(Úgy néz rám, mint egy szellemóriásra.)*
- Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel ?
- Még nem tudom biztosan. *(Maga elé néz.)*
- Tavaly gépkocsis akartam lenni.
- És az idén ?
- Hajóskapitány.
- A Dunán ?
- A tengeren. Különben nem tudom biztosan.
- Milyen játékaid vannak ?
- Hajó, vonat.
- Játsszol velük ?
- Már csak ritkán. *(Jaj de szomorú ez.)*
- De azért néha mégis játszol ?
- Ha eljönnek a barátaim.
- Mit játszotok ?
- Bolt-kereskedést.
- Hát az mi ?
- Kasszát csinálunk és papírpénzt.
- Ki a kereskedő ?
- Mi mindnyájan.
- És kik a vevők ?
- Azok nincsenek. *(Akár a felnőtt bolt-kereskedőknél.)* Csak elképzeljük.
- Sok barátod van ?
- Rengeteg. *(Ki mondhatja el ezt magáról?)*

— Ki a legjobb barátod ?

— Gyurka.

— Miért ?

— Mert már első gimnazista és mindent meg tud mutatni.

— Például ?

— Hogy csinálják a csúzlit. Ő tanított meg rá.
És ... (*Más érveket nem képes fölhozni. Goethe és Schiller barátsága kétségtelenül szilárdabb szellemi alapon nyugodott.*)

— Jártál már külföldön ?

— Ausztriában, a nyáron.

— Mi vagy te ?

— (*Nem érti.*)

— Magyar vagy. Nem vagy magyar ?

— De igen.

— Nem foglalkozol politikával ?

— Mi az ?

— Hát mi a szerelem ?

— Azt se tudom, hogy micsoda.

— Mégis, Pista.

— (*Csúfondárosan mosolyog, aztán elváltotztatott fejhangon.*) Az, ha a fiúk csókolják a lányokat.

— Na látod ... Akkor miért mondtad az előbb, hogy nem tudod ?

— (*Letérdel a földre és csúszkálni kezd az asztal körül.*) Azért, mert a lányok rondák. (*Fintorgatja az orrát.*) Fúj. Ilyenek.

— Te nem nősz meg majd egyszer ?

— Ilyesmin én sohase gondolkozom. (*Soha : mindig.*) Másra gondolok.

— Mire ?

— Arra, hogy mit kapok Mikulásra.

— Mit kívánnál ?

— Csokoládét.

— Mi a legjobb étel ?

— A torta.

— És a legrosszabb ?

— A sóska. (*Öklődik, a hányást utánozza.*)

— Szenvedtél már?

— (*Mintha nem hallotta volna.*) Tessék?

— Azt kérdezem, búsultál-e, sírtál-e már?

— (*Halkan.*) Erre nem emlékszem.

— Az emberek, amikor már nagyon öregek, meghalnak. Mi lesz velük?

— (*Elmosolyodik.*) Azt én nem tudom. (*Reménykedve néz rám, hátha én tudom s miután én hallgatok, ő folytatja.*) Meghalnak és nem tudnak semmit.

— Semmit?

— Ők maguk nem tudnak semmit. Csak mi tudjuk, hogy már meghaltak. (*Gyorsan.*) Az nem fáj. Nem szenvednek többet. Csak a rosszak.

— Kik a rosszak?

— (*Csillogó szemmel.*) Akik gyilkolnak.

— És mi történik ezekkel?

— (*Mint az iskolában.*) A pokolba jutnak. (*Megered a szava.*) Én úgy szeretnék meghalni, amint az ujságokban olvastam: egyszerre lefordulni a székről.

— Hát te szoktál ujságokat olvasni? Mi érdekel bennük?

— A gyilkosságok és halálos szerencsétlenségek. (*A kisebb szerencsétlenségeket — a kartörést, a lábficamítást — továbblapozza.*)

— Félsz valakitől?

— Csak amikor kicsi voltam. Akkor a mumustól féltem. De nincs mumus. (*Kacag azon, hogy nincs mumus.*)

— Ki a világ legokosabb embere?

— (*Csodálkozva tájékozatlanságomon.*) Hát az apuka.

— És kit szeretsz legjobban?

— Hát az anyukát...

(*Átölelem a fejét. Szívesen marad így. Szereti a szeretetet, mint minden élőlény. Jó szíve van. Amikor ötéves korában magyarázta neki az édesanyja, hogy a jó*

Isten mindenütt jelen van, de nem látható, sírvafakadt. Sajnálta a jó Istent, akit — mivel láthatatlan — esetleg a vilamos is elgázolhatja. Ezt a gyöngédségét mindmáig, megőrizte. Apja, aki orvos, fölvilágosította a születés rejtélyeiről. De lelkére kötötte, hogy ezt senkinek se mesélje el az iskolában. Pista becsülettel állja a szavát. De gyakran sopánkodik szüleinek, hogy azok a szerencsétlen fiúk, akiknek az apjuk nem orvos, sohase tudhatják meg ezt, akkor sem, ha majd megöregszenek, sőt ha nem akad majd családjukban egy orvos, sem az ő fiaik, sem ezeknek a fiai nem értesülhetnek erről az életbevágó titokról. Nézem síma homlokát, szemének tükrét. Cihelődöm. Ő tartóztat. Nem, fiam, neked három oldalt kell írnod s nekem is írnom kell, több mint három oldalt. No szervusz.)

FERI

(Sebbel-lobbal ront be ez a húszéves fiú, még lihegve a lépcsőjárástól. Jogász és úszóbajnok. Őt testvére közül a középső. Úgy ragyog a fiatalságtól, mint egy ívlámpa. Körötte a szoba borongós téli délben világosabb lesz. Szemében kék tűz. Arcbőre, akár a pihés, rózsaszín öszibarack. Homlokán nagyítóüveggel sem lehetne fölfedezni egyetlen gyűrődést. Mézszőke haja dúsan, de egyenletesen nő, természetes határai közé szorítva, a nélkül, hogy a nyakat, a tarkót sarjúhajak éktelenítenék el. Olyan ez a gyermekember, mintha most került volna ki egy gyárból, friss aranyozással. Nála minden a helyén van, ott, ahol lennie kell. A járomcsont körül alig látható zsírpárnák, melyek később majd eltűnnek, az áll alá csúsznak, tokának, a hasra, pohnak. Kicsiny, meg nem nyúlt orr, rugalmas száj, finom, erős fülcimpák. Hajadonfőtt vágatott haza ebédelni. Miután ledobta egyetlen könyvét, rendelkezésemre áll, sugárzó bizalommal és végtelen szeméremmel.)

- Milyen magas vagy ?
- 182 centiméter.
- Hány kiló ?
- 77.
- Hány fogad van ?
- 32. (Egy már tömött.)
- Milyen tanuló voltál a gimnáziumban ?
- Őszinte legyek ? Kegyelem-elégséges.
- Szeretnél valamilyen tárgyat ?
- (Vállat von.) Talán a történelmet.
- Honnan jössz ?

— Az egyetemről. Be kellett szaladnom, mert névsort olvastak.

— Hová mégysz ebéd után?

— Uszodába.

— Mennyit alszol naponta?

— Kilenc-tíz órát.

— Éhes vagy?

— Rémesen.

— Melyik a kedvenc ételed?

— A diósmetélt. Magam szoktam gyúrni. (*Hadi gyermek.*)

— Mit olvasol?

— Az összes sportlapokat.

— Színházba jársz?

— Moziba.

— Cigarettaázol?

— Nem.

— Voltál már részeg?

— Egy húsvéti locsoláskor.

— Mi a legrégibb emléked?

— A nagynéném elvitt a fényképészhez, ott felültettek egy hintalóra, kezembe adtak egy ostort. Négy éves lehettem.

— Mikor sírtál utoljára?

— Ötödikes koromban.

— Miért?

— Mert le kellett nyiratkoznom. Büntetésből. Rossz bizonyítványt hoztam haza. Én pedig szerettem hosszú haját viselni.

— Mi volt a legborzalmasabb napod?

— Februárban, a félévi bizonyítvány kiosztása után bálba mentem. Éjfélig táncoltam s akkor eszembe jutott, hogy számtanból megbuktam és a leckeökönyvet még alá sem irattam az apámmal. Ettől kezdve nem éreztem magam többé embernek. A lányok észre vették, hogy búsulok. Azt hazudtam, fáj a fejem. Valamelyikük aszpirint adott. Én — mit tehettem? — bevettem. Iszonyú volt.

— Mi leszel ?

— Bíró.

— Voltál szerelmes ?

— Háromszor. Először egy harmadik elemis kislányba. Babának hívták. Mellettem ült a padban.

— Miben állt ez a szerelem ?

— Boldog voltam, ha láttam. *(Emlékezni próbál.)*

Nagyon szerettem.

— És a második ?

— Az Joli volt, két évvel ezelőtt. Sokat táncoltunk együtt a bálakon.

— Meddig tartott ?

— Másfél évig.

— Miért lett vége ?

— Kiábrándultam. Összevesztünk. Komisz volt. *(Ugyanerről a lányról én húszéves koromban így nyilatkoztam volna: Joli maga a rejtély. De Feri jellemzése a helyesebb.)*

— A harmadik ?

— Az a mostani. Ágnes. Hivatalnoklány.

— El fogod venni ?

— *(Könnyedén.)* Természetesen. *(Nem fogja elvenni.)*

— Miért élünk a világon ?

— Hogy boldogok legyünk.

— Meghalt már valakid ?

— Csak a nagyapám. Bevezettek a ravatalhoz. A koporsóban feküdt mozdulatlanul. Nem bírtam elhinni, hogy már nem él.

— Mit gondolsz, hol van most szegény nagyapa ?

— *(Az orra alól, sunyin.)* Valaminek csak kell lenni a másvilágon is.

— Kihez vagy legőszintébb ?

— Egy barátomhoz.

— Volt lovagias ügyed ?

— *(Némi büszkeséggel.)* Párbajsegéd voltam.

— Pofonütöttek már ?

— *(Fölháborodva.)* Engem ?

- Úgy értem, hogy az apád és a bátyáid ?
- Ja. *(Legyint.)* Azok sokszor.
- Hányszor ?
- Nem számláltam.
- Feri, tudod, milyen roppant fiatal vagy te ?
- Hogyne.
- Meg vagy elégedve ?
- *(Bátran.)* Meg.
- Van valami vágyad ?
- Csak az, hogy idősebb legyek.
- Olyan idős például, mint én ?
- *(Az arcomba pillant s becsületes riadalommal.)*

Nem.

- Hát hány éves ? Harminc ?
- Huszonnyolc. *(Lefelé árverez.)* Huszonhat. *(Még lejjebb.)* Huszonnégyszázötven. Szóval nagykorú, önálló. *(A húszéves fiú, mikor udvarol, ezt gondolja magában: „Próbáljunk oly önérzetesen viselkedni, mint egy meglett úr.“ Vizsont a meglett úr így biztatja magát: „Legyünk oly tüzesek, szemtelenek, mint egy húszéves tacsó.“ Örökös kóválygás az élet jelen, múlt és jövő közt.)*
- Mi volt a legtöbb pénzed egy összegben ?
- *(Nagyra nyitja száját.)* Harminc pengő. A szünetben szereztem. Tanítottam egy fiút vegytanra.
- Meddig maradt nálad ez a pénz ?
- Egy napig. Cipőt vásároltam rajta.
- Miben képezed el az életet, a boldogságot ?
- Úgy, hogy feleségül veszem Ágneszt, bíró leszek s addig úszom, ameddig a szívem és a tudóm bírja.

(Ime, egy leendő bíró, aki majd úszik is s a boldogságban is úszik. Egyelőre csak a tekintélye hiányzik. Mindenkinnek ő köszön előre. Tapasztalata nincs. Azt majd később szerzi meg, amikor már semmi hasznát se veheti. De már kibotorkált a kamaszkor sötét örületéből és látja a világot. Szervei kifejlődtek, elérték a rendes arányt. Érlökése 66, belégzése 16. Feje alig kétszer akkora, mint mikor született. A szíve azonban tízszer nagyobb, mint

csecsemőkorában, hogy tízszer ellenállóbb legyen az élet csapásaival szemben és tízszer jobban tudjon majd fájni. Teste még nőni fog pár centimétert, mellkasa szélesedni, izomereje gyarapodni. Mihelyt azonban csúcspontra jut valaki, máris hanyatlík. Állj meg, pillanat és Feri, te se mozdulj. Hadd rajzolja le így, ifjúságod törékeny tökéletességében.)

ANDOR

(Az érettségi-biztos, amikor útnak bocsátott bennünket, így szólt hozzánk: „Önök innen kilépnek majd az életbe“. Akkoriban nekünk a „felnőtt“, a „társadalom komoly és munkás tagja“ titokzatosabb volt, mint ifjúkorunk bármely rege-alakja. Most itt ül előttem egy „felnőtt“. Harmincéves. Arca pirosas. Szeme villog, az önértéztől fűtve, de már hűtve is az értelemről. Hangja erős, érces. Mozdulatai gyorsak, noha olykor kimértek és vára-kozóak is. Egyetlen ősz hajszála sincs. Amint azonban a délutáni lámpafényben közelebb hajolok hozzá, észreve-szem szeme körül azokat a szarkalábakat, melyeket az idő karmolt oda, rejtélyes ékirásként, jelezve, hogy ez a test már három évtizede hánykódik a földön. Öt aranyfoga van. Fekete ruhát visel, puhagallért, gyásznyakkendőt. Egy magánvállalat osztályvezetője. Nőtlen. Ő kezdi.)

— Lámpalázam van.

— Miért?

— Úgy érzem, hogy egy fényképezőgép előtt ülök. Ez kissé idegesít. Végre megrögzítenek egy pillanatban s később — negyven-, ötvenéves koromban — látni fogom magam, milyen voltam, hogy gondolkoztam harmincéves koromban.

— Hát hogy gondolkozik?

— Egy írásszakértő ezt mondta rólam: „értelmi bohóc“.

— És helyesnek találta ezt a jellemzést?

— (Mosolyog.) Félig-meddig. (Komolyan.) Hisz mindnyájan színészkedünk. Kérem, ha én a hivatalom-

ban csak egy óráig őszinte lennék, elveszteném az állásomat. Ha a társaságban csak egy napig őszinte lennék, el kellene innen utaznom. Ha pedig egy hétig igazán őszinte lennék mindenkihez, akkor talán a földön se lenne maradásom.

— Fáj ez önnek?

— (*Vállat von.*) Ilyen az élet.

— Kihez bizalmas?

— Az édesanyámhoz, a húgomhoz. Szeretetem kizárólag az övéké. Másoknak legfőlőbb csak a jóindulatom jut.

— Kit gyászol?

— Az édesapámat. (*Csönd.*) Tavasszal halt meg . . . hosszú betegség után . . . Sokat szenvedett . . . Egy reggel telefonoztak a kórházból, hogy már nem él . . . Kirohantam és láttam . . . Nem is tudom, hogy mult el ez a napom . . . (*Elnémul s úgy mered maga elé, mint egy árva.*)

— Ön egészséges?

— Sohasem volt orvossal dolgom. (*Kifeszíti domború mellét.*) Vívok, úszom, evezek. Nem panaszkodom.

— Mennyi a súlya?

— 72 kiló. (*Máris panaszkodik.*) Kissé hízom. Le kell majd adnom néhány kilót. (*A puhagallér körül egy telt áll körvonalai rajzolódnak ki.*)

— Szemüveget nem visel?

— Nem. (*Megint panaszkodik.*) De este nem igen olvashatok. Káprázik a szemem.

— A haja nem hull?

— (*Újra panaszkodik.*) Sajnos. Mindent próbáltam. Kátrányszappant, kvarcot. Hiába. (*Tréfás sóhajjal.*) Meg fogok kopaszodni. (*Egyelőre a koponyáját még fekete, erősen pomádézott, gyérülő hajkoszorú takarja.*)

— Szeretne húszéves lenni?

— Nem. Ma többnek érzem magam. Egészebbnek.

— Mért nem nőszül?

— A mi nemzedékünk nem engedheti meg magának ezt a fényűzést.

- Nem volt szerelmes?
- Tizennégyéves koromban. De akkor még gyermek voltam.
- Hát nem hisz valami csodában? Valami végzetes találkozásban?
- Legföljebb egy szerencsés nőülésben.
- Szóval nem vár az élettől semmiféle meglepetést?
- *(Kitérően.)* A jövő kilátástalan. Én mindig józan voltam. Még Velencében se tudtam rajongani.
- Semmi szenvedélye sincs? Nem iszik? Nem kártyázik? Nem dohányzik?
- Nem.
- Mi akart lenni kiskorában?
- Orvos. Ez a tervem nem valósulhatott meg. Anyagi okok miatt. Jogot végeztem, beültem egy hivatalba, ottragadtam.
- Mi a szórakozása?
- Hetente kétszer találkozom barátaimmal egy kávéházban.
- Mi volt a legnagyobb fájdalma?
- Apám elvesztése.
- Mi volt a legnagyobb öröme?
- Az, hogy tavaly férjhez adtam a húgomat.
- Mi volt a legnagyobb élménye?
- Mint kisdíák az iskolába mentem, reggel, a Király-utcán. A harmadik emeletről levetette magát egy cselédleány. Ép elém zuhant. Majdnem agyonütött.
- Melyik könyv gyakorolta önre a legmélyebb hatást?
- *Dosztojevszkij* Raszkolnyikovja.
- Bízok abban, hogy az emberiség fejlődni fog és egyszer, valamikor majd túlemelkedik a gyűlölségen?
- Ebben egyáltalán nem bízom.
- Mi az élet célja?
- A fajfenntartás. Ami körötte van, az csak jelenség, tünet.
- Hogy tekint a halálra?
- Ezzel nem foglalkozom.

(Körülnézek a szobában. A falon néhány kép, a pohárszéken egy kék üvegkancsó, az asztalon egy kis meztelen női szobor. Lexikon, pár könyv. Ismét az érettségi biztos szavai jutnak eszembe. „Önök innen majd kilépnek az életbe“. Ez az élet. Ilyen egy harmincéves ember, az érettsége teljében. A csecsemővel nem birtam érintkezni, mert még nem tudott beszélni. A tízéves gyermek zavart kedveségeket gagyogott. A húszéves ifjú kitárulkozott. A harmincéves viszont már zárkózott és óvatos, előzékeny és udvarias, közvetlensége csökkent. Ezt emberi méltóságnak hívjuk. Voltakép most kezdődnék az élete. „Az emberélet útjának felén . . .“ Nálunk azonban — a kimutatások szerint — az átlagos életkor még csak nem is kétszerese az övének.)

SÁNDOR

(Ma délután eszembe jutott, hogy negyvenéves. Telefonoztam neki, hol találkozhatnánk. „Egy kajanában“ — felelte. Ő állandóan ezt a csibésznyelvet használja, melyben furcsán elegyül a vidéki szerkesztőségek és lövészárkok íze. Megállapodtunk a kajanában s félóra múlva már előttem állott. Izmos, zömök férfi, kissé hízásra hajló. Álla alatt lágy toka. Szőke haját oldalt fésüli. Ráncok az orrtő körül. A homlok is redős. Leginkább az arcbőrön venni észre, hogy régóta használják. Olykor sötétsárga árnyékok futnak át rajta. Hét aranyfoga van. Ha édességet eszik, sajog a foga, mert zománca fönn, a fognyak körül, lassan kopik. Az idén kapott szemüveget, de csak olvasásnál használja. Fél-dioptriás messzelátó. Feltűnő az orr hosszúsága. Mindannyian piszén születünk a világra s az orrunk évről-évre nő, nyúlik, húsosodik. Self made man. Lecsapja irattáskáját, odaint egy öreg pincért, akit „fiam“-nak nevez. Az hozza feketéjét ahogy szokta, langyosan, vizespohárban, habbal. Sietve kortyogatja, sietve cigarettázik, sietve beszél. Aludni is bizonyára sietve alszik. Mindig siet.)

— Gyorsan mondd be az életrajzodat.

— (Humorosan.) Szegény, de becsületes hivatalnok-családból származom. Vidéken nőttem fel. Négy gimnáziumot végeztem, inasnak álltam egy könyvesboltba, mert egy bűdös vasunk se volt. Verseket firkáltam — rosszakat — a helyi Kispiszkosba. Közben letettem az érettségit, megtanultam franciául, angolul, németül.

— Térjünk a háborúra.

— Első nap bevonultam. Januárban kikerültem az orosz harctérre.

— Milyen lélekkel indultál?

— Örültem a murinak.

— Sohase féltél?

— Megteremtettem magamnak egy elméletet, hogy nincs a földön olyan hülye golyó, mely engem eltrafáljon. Akit eltrafál — így bölcsekedtem — arra nincs szüksége a természetnek.

— Rád volt?

— Amint a példa mutatja.

— Öltél embert?

— Én nem. *(Mindenki ezt mondja.)*

— Hogy fogtak el?

— Az oroszok felgöngyölték az arcvonalat. Ezt hallottam: „Hajde, hajde!“ És máris vezettek.

— Hová?

— Az orosz tisztek elé. Egyik tiszt ezt kérdezte: „Melyik ezred volt önöktől jobbra?“ Katonai eskümre hivatkozva, nem válaszoltam. Ő válaszolt: „A 75-ik közös gyalogezred. Menjünk tovább. Melyik tüzérezred fedezte a támadásukat?“ Ismét nem válaszoltam. Ő válaszolt: „A 110-es honvéd-tüzérezred“. Mindent a legapróbb részletekig tudtak. Ez eddig franciául folyt. Egyszerre az orosz tiszt a legzengzetesebb kecskeméti magyarsággal szólalt meg: „No és hogy ízlett az a konyak, amit tegnap faszoltak?“

— Áruló volt?

— Fenét. Született orosz. Megtanult magyarul.

— Merre vittek?

— Egy faluba. Ott az életem kockáztatásával laptam egy orosz nyelvtant. Két hét múlva már tudtam ötven szót. Én lettem a tolmács. Barátom, a fogság az élet magas-iskolája.

— Mi történt a bolsevizmus kitörésekor?

— Egy kazáni kávéházban muzsikáltunk huszonnégytagú zenekarunkkal. Ostromállapotot hirdettek. Este hét után tilos volt az utcára mennünk. Éjfél felé

jártam haza. Egyszer elcsípett a járőr. Oly dühvel ragadta meg a katonazubbonyomat, hogy az föltrepett. Azt hittem, megöl. De elkacagta magát. Megpillantotta a nadrágtartómat. „Eh, hózentráger — mondta — eredj a frászba.“ A nadrágtartóm juttatta eszébe, hogy ember vagyok.

— Éheztél ?

— Főkép mikor hazajöttem, a kommunizmus alatt. Ötnapi böjtölés után összerogytam az utcán.

— Mondd, nem fáradtál el kicsit ?

— Sohase voltam ilyen friss. A villamosok ütközőjén lógva Romain *Rolland*-t olvastam. Beiratkoztam a jogra, a bölcsesetre, elvégeztem a keleti akadémiát. Abból tartottam el magam, hogy egy pesti magániskolában, mint „született francia, dijoni“, a francia nyelvet tanítottam. Erre a célra megnövesztettem szakállamat-bajuszomat s elolvastam egy Dijonról szóló útikönyvet.

— Mi a végső célod ?

— A politika.

— Ki az íród ?

— *Tolsztoj*.

— Milyen viszonyban vagy a halállal ?

— Köszönöm kérdésedet, a legjobban. Szépen le fogok majd feküdni a földbe.

— És mit csinálsz ?

— Hát alszom.

— Talán álmodol is ?

— Mióta az újságokban napról-napra látom, hogy potyognak legközelebbi ismerőseim, már kezdem hinni, hogy az én ittlétemnek, az én pofázásomnak is kell, hogy legyen valami értelme. Energia megmaradási elve, satöbbi. Tudod, olyan hindú vacak-féle. (*Rágyujt.*)

— Hányadik ez ?

— Legalább az ötvenedik. Multkor kaptam egy derék szívrohamot. Akkor leszoktam róla. Egy hétre. (*Ez az a kor, mikor az emberek bizonyos dolgokról próbál-*

nak leszokni, de egyelőre még nem megy. Később majd menni fog.)

— Ha visszatekintesz a tíz év előtti másodra, észlelsz-e magadon valami változást?

— Kényelmesebb vagyok. Alig járok gyalog. Terhemre van a testem.

— Mért nem tornázol?

— Mert 1890-ben születtem. Vidéken a „lelkiéletet élő emberek“ görögöt tanultak. Csak a pótlósok tornáztak. Még úszni se tudok.

— De repültél már?

— Egész Európát végigrepültem. *(Kirántja zsebrádját.)* Fizetek.

— Hová?

— Berlinbe.

(Látom, hogy az utcán kocsiba veti magát. Eltűnődöm. Mi volt ebben a párbeszédben a legjellemzőbb? Az emlékezés. Mennyi mindenre emlékezett. Úgyszólván már csak emlékekben él. Énnekem pedig határozottan fiatalabbnak rémlik, mint a harmincéves. Szélesen hahotáz. A negyedik évtized általában egyensúlyozottabb, mint a harmadik. Sok ifjúkori idegbaj a negyvenedik év határmezsgyéjén gyógyul meg. Aztán ez a nemzedék még a béke ágyában született, a bőség aranyaplapana alatt rugdalózott huszonhatesztendőskoráig. Akkor az emberi társadalom még nem recsegett, az életnek volt formája, célja, a pályák biztosak voltak, a fiatal emberek verseket olvastak s hajnali zenét adtak a lányoknak. Olyan tartalék ez, olyan lelki kincs, melyet a háború iszonyata és sok-sok év nélkülözése se tüntethetett el véglegesen. Ez a világ megsemmisült. De ő még mindig benne és belőle él. Ábránd és dohányfüst leng utána.)

OLIVÉR

(Gyermekkoromban egy reggel elküldtek nagybátyámhoz s én láttam őt a hálósobájában öltözködni. Miután magára vette különböző ruhadarabjait, az éjjeli szekrényhez lépett. Azon volt egy tálca. A tálcán pedig ezek a holmik: egy aranyóra, a jegygyűrűje, a karneol-köves pecsétgyűrűje, egy kulcsköteg bőrleffentyűvel, melyet nadrággombjához lehetett kapcsolni, két másik kulcs, a kapukulcs, egy jegyzőkönyvecske, egy zsebkés, egy írón, egy erszény, egy pénztárca, egy pápaszem tokkal, egy zsebkendő, egy mérőszalag, egy nagyítóüveg, két papírszipka. Maga elé vette a tálcát s a rajta levő tárgyakat — szám szerint huszonkettőt — s két kézzel rakosgatta bele különböző zsebeibe. Amint megmagyarázta, ezeket a szükséges holmikat a vetkőzésnél este a tálcára teszi s az öltözködésnél reggel visszadugja őket oda, ahová valók. Bámultam őt ezért a taylorizmusért, de belül kinevettem. Ma aligha nevetnék rajta. Húsztól negyvenéves koromig sokat szenvedtem a rendetlenségem miatt. Most be kell látnom, hogy voltaképp neki volt igaza. Erre gondolok, amikor fölkeresem ötvenéves barátomat. Ozsonna-asztalnál ül a feleségével, eladó lányával. Magasrangú miniszteri hivatalnok. A szőnyegen elnyúló farkaskutya hallgatja párbeszédünket.)

— Mondd, mi történnék, ha most betoppanna ide a te egykori másod, az a fiatalember, aki valaha húszéves volt s megpillantana téged? Mit szólna? Fölismerne?

— (Mosolyogva szívja a szivarját.) Azt hiszem,

zavarban volna. De fölismerne. Nem igen változtam, *(Egy régi arcképre mutat.)*

— De ennek dús, fekete sörénye van. Neked pedig olyan a koponyád, mint egy elefántcsontgolyó.

— Ja, igen, a haj. Csakhogy én korán kopaszodtam. Huszonhatéves koromban, amikor megházasodtam, már alig volt pár hajszálam. *(Simogatja fejét.)*

— Tehát folytassuk. Ez a fiatalember meg volna elégedve veled, az életeddel, a pályáddal, azzal, amit elértél?

— Remélem. Én szeretem a munkámat. Ez boldoggá tesz.

— Mondd, az a fiatalember sohasem akart más lenni?

— Csak kocsis, négyéves korában és vasúti kalauz, hatéves korában.

— Most válaszolj arra, hogy miért hívnak téged Olivérnek?

— Fél századdal ezelőtt, amikor születtem, polgárságunk titkos imádatlalt csüngött a grófokon. Így kereszteltetett az apám Olivérnek. Bátyám: Kajetán. Öcsém: Ipoly.

— Mikor voltál a legboldogabb?

— Amikor letettem az érettségit és Pestre kerülve a Tannhäusert hallgattam a kakasülön.

— Mikor sírtál utóljára?

— Amikor apám meghalt.

— Mikor voltál legszomorúbb?

— Szemérmesen mondom ezt, barátom és halkán: a románok erdélyi bevonulásakor. Kolozsvári vagyok.

— Forogtál már életveszedelemben?

— Kiskoromban félholtan húztak ki a Dunából. Öt évvel ezelőtt pedig fölborult velem egy gépkocsi.

— Mi a halál?

— Természettudományosan gondolkozom. De ott nem kaptam feleletet erre. Nem hiszem, hogy azokból akik valaha éltek — az anyámból, apámból — csak oxigén, foszfor, szén lett.

— Hát mi lett belőlük ?

— (*Eldobja szivarját s az lassan alszik ki a hamutálcán.*) Azt nem tudom. Valami más is lett belőlük.

— Gondolsz az elmúlásra ?

— Amint fiatalkoromban, amikor a szupécárdást táncoltam és kurjongattam, nem gondoltam arra, hogy pár óra múlva már aludni fogok, úgy nem gondolok arra, hogy meghalok. Egyelőre még táncolok. Örülök, hogy vagyok. Nekem úgy tetszik, hogy most jobban birtokolom az életet, mint annakelőtte.

— Miben áll ez ?

— Abban, hogy ma már nem teszek fölösleges testi és lelki erőfeszítéseket. Nem rajongok, de — remélem — nem is csalatkozom többé nagyon.

— Mik a terveid ?

— Végezni a munkám, ameddig bírom, ameddig jólesik, aztán visszavonulni. Öregkoromban a muzsikának akarnék élni, zongorázni *Wagner*-t.

— Más szenvedélyed nincs ?

— (*Tétovázva.*) Nincs. (*Elhatározással.*) De igen. Ezt még nem említettem neked. (*Kinyit egy óriási fiókot.*)

— Mik ezek ?

— Levélbélyegek. Hat év óta gyűjtöm.

— Miért ?

— Egyszer sajnáltam a papírkosárba hajítani egy bélyeget. Azóta félretettem mind. Voltakép semmi értelme.

— Mást nem gyűjtesz ?

— (*Töredelmesen.*) De igen. Külföldi útjaimról a vasúti jegyeket, a hangverseny-műsorokat, a múzeumi belépőket.

— Jársz társaságba ?

— Csak a régi emberek közé. Az újak fárasztanak.

(*Százhetvennégy centiméter, nyolcvan kiló, tizennégy foga hiányzik, Hat-hét órát alszik. Álmodni főképp hivatalos dolgokról álmodik, jegyzőkönyvekről, tárgyalásokról. Gyötrelmes visszatérő álma, hogy az érettségén meg se tud*

mukkanni s ekkor csuromvizesen riad föl és ordít. Harmincas éveire már jobban emlékszik, mint a negyvenesekre s még jobban a huszas éveire. Négy dioptriás messzelátó. Ahogy a szeme messzelát, emlékezete is annál élesebb, mennél távolabbra tekint. Ifjúság ez? Már nem. Öregség? Még nem. Élettanilag itt kezdődik a hanyatlás. A szövetek sejtjei sorvadnak, a bőr rugalmassága kisebbedik, az erek keményednek, a vérnyomás emelkedik, a csigolya-szalagok lazulnak, minekfolytán a következő évtizedig a gerinc kissé görnyedni fog, a termet is alacsonyabb lesz, körülbelül négy centiméterrel, a testsúly is csökken, körülbelül négy kilóval. Ő tehát a fiatalság és öregség határán ballag, azon a lejtőn, mely lassan ereszkedik lefelé a völgybe, ahol még sok árnyas fásor, sok bujószkázó ösvény várja őt, minekelőtte az út végére ér.)

MÁTYÁS

(Kissé meghökkenek. Alig kezdtem el ezeket az arcképeket, máris a hatvanéveshez érkeztem. A valóságban is ily gyorsan fog elkövetkezni a hat X? Nyilván. Az, akit fölkérek modellnek, szintén meg van hőkkenve. Szerénykedik, hogy ő csak nemrég lépett be ebbe a korosztályba, pár hete még az ötveneseket taposta. De addig-addig ismételtette magának, hogy még gyermek, hogy még a „legszébb férfikor“-ban van, amely mihelyt emlegetik, már a legcsunyább férfikor, aztán hogy javakorbeli ember, míg egyszerre ideért és most úgy tekint föl, mint aki álomból ébred. Okuláré a szemén. Amint leveszi, a szeme alatt bőrzacskók lógnak, két pirosas, megható bőrtasak. Még nem görnyedt. Alig őszül. Csak mintha künn járt volna a januári hóviharban s a fejére hullott volna néhány gyapjas hópihe, mely itt a húszfokos melegben sem akar elolvadni. Rám emeli szürke szemét. Utolsó kísérletet tesz, hogy elhárítsa magától a megtiszteltetést.)

— Tényleg, azt hiszi hogy alkalmas vagyok?

— *(Udvariason.)* Hogyne. Ha betöltötte ötvenkilencedik évét, akkor föltétlenül. A természet — nagyjában — egyformára faragja az embereket.

— Hát jó. *(Higgadtan, tagolt mozdulatokkal a szék támlájára könyököl, fejét a tenyerébe hajtja és vár.)*

— Kezdhetjük?

— Parancsoljon. *(Némi gyanúval, mint aki nem szereti, hogy életében turkálanak.)* Miről beszéljek?

— Hány unokája van?

— *(Fékezett büszkeséggel.)* Négy. Az ötödiket most várjuk. Péter, a legidősebb unokám, első gimnazista.

— Képzelem, milyen boldog. Hallottam, a nagyapák olyan örömet éreznek, amilyent az apák sohasem ismertek.

— *(Még mindig hidegen.)* Ezt nem mondhatnám. Örömnék öröm, de nem hasonlítható ahhoz, mikor az apa megpillantja a fiát. Ámbár lehet. *(Uralkodik magán, attól tart, hogy elérzékenyül s nevetségessé válik.)*

— Hány éves legkisebb unokája?

— Másfél. Leányka. Mutyürkének becézzük.

— Beszél már?

— Egész nap gagyog.

— Mit?

— „Öregapó“. *(Utánozza.)* „Öregapó“. Még az apját is csak „öregapó“-zza. *(Most ellágyul s szemében fölcillan az imádott unoka képe.)*

— Hol laknak?

— Kispesten házam van, három szoba, mellék-helyiségekkel. Ezt önszorgalomból szereztem.

— Ön, amint látom, egészséges.

— Sohase volt semmi bajom. *(Cigaretára gyujt.)* Munkámat ma is úgy végzem, mint annakelőtte. *(Köhög.)* Csak a cigaretától.

— Melyik életszakára gondol vissza legszívesebben?

— A huszonöt és negyven év közöttire.

— Változott azóta?

— Valamit lesoványodtam. Nyolc-tíz kilót. Azelőtt kövér voltam. De jobb így. Igen, alsófogaim is kihulltak. Azért kitűnően tudok rágni. *(Köhög.)*

— Ha a tükörbe néz, mit észlel?

— Nem igen szoktam tükörbe nézni.

— Mi volt szép az életben? Ha megkérdeznék, hogy mi volt igazán szép az életben, mit felelné?

— Az, hogy találkoztam az én áldott feleségemmel. Mindketten koldusszegények voltunk. Négy gyermeket neveltünk föl. *(A család volt a szép.)*

— Hát mi volt rút az életben?

— Az, mikor legnagyobb fiam, a kereskedő, össze-

állt három csirkefogóval s tizenegyezer pengő idegen vagyont elkezeltek. Félrerakott pénzemből fizettem ki a ráeső hármezer pengőt. Most csak azért dolgozom, hogy ezt letörlesszem. Ez rút volt. (*A család rút is volt.*)

— És a szerelem valaha, az nem volt szép?

— A szerelem? (*Száján mosoly dereng föl, mint az októberi holdfény.*) Az is szép volt.

— Mi a legrégibb emléke?

— Várjon csak, várjon. (*Elhallgat s én várok, míg ő visszabotorkál a multba, kisfiúcskává törpül s bemegy egy gyermekszobába.*) Ötéves koromban egy délután megettem a mákosgubát, melyet édesanyám eltett estére s ezért elnadrágoltak. Erre még most is emlékszem.

— A verésre, vagy a mákosgubára?

— Mindkettőre.

— Hány osztályt végzett?

— Négy reált.

— Hányan vizsgáztak a negyedikben?

— Huszonhatan.

— Hány él ma azokból?

— Öt. Kilencen a harctéren maradtak, kettő eltűnt, három öngyilkos lett, egy már tizenöt éve a tébolydában van gyógyíthatatlan elmebeteg. A többi más betegségben pusztult el.

— Kicsoda a kedves írója?

— Bárá Eötvös József. A „Gondolatok“. Szeretem a tartalmas dolgokat.

— Jár templomba?

— Az unokáimmal. Noha tudtommal nem igen ártottam felebarátaimnak, úgy tetszik, hogy mindig tisztultabban jövök ki.

— Mit tervez a jövőre?

— Ha a jó Isten megsegít, kertem végében szeretnék egy földszintes házikót építtetni a gyermekeimnek, hogy mindig közelemben legyenek.

— Újra kezdené életét, ha lehetne?

- Újra én.
- Úgy, ahogy volt?
- (Szinte dacosan.) Úgy, ahogy volt.

(Az emberek mennél idősebbek — szóval mennél inkább romlik az esélyük —, annál elégedettebbnek vallják magukat. Úgy látszik, sötétnek, szomorúnak, igazán bátornak lenni, csak a türelmetlen, hősi ifjúság kiváltsága. Ő majdnem derűs. Valami nagy-nagy nyugalom ömlik el rajta. Mint aki már hatvan évig járt egyfolytában s leül egy mérföldköre, a hatodikra, pihenni. Nem kis út volt ez. Az emberek fele már a huszonötödik életéve előtt elhull ezen az országúton. Aki a hatvanig ért, annak a valószínűségi számítás még 13 évet jósol. Érlökése 74 s a következő években egyre szaporább lesz, közeledik a csecsemőéhez. Lassan hül a vér. A homlokon mély barázdák, az arcon a ráncok valóságos térképe, hegyeket és völgyeket jelezve s a kidagadó kék erek talán a folyók, a patakok. Még a tarkó is csupa irka-firka, csupa vízszintes és haránt vonalka, mintha a természet javítana azon, amit elgondolt, folyton törli, amit azelőtt bőrünkre írt, végül aztán mint türelmetlen író, dühösen áthúzza az egészet.)

JÁNOS

(Amikor ő negyvenöt éves volt és én húsz, Janinak hívtuk. A pincérek a kávéház családias levegőjében sokáig fiatalok maradnak. Legalább is megtartják becézőnevüket. Ezt öregkorukig hordják, mint kinőtt gyermekruhát. Ma már ő se Jani, hanem János bácsi. Éjszaka pillantom meg a kávéházban. Szivaros lett belőle. Messziről megismerjük egymást. Lassan közeledik felém, aki hajdan úgy rohant a csészékkal. Száján a viszontlátás öröme. Mosolyát előre felém repíti. Ő maga csak nagysokára ér hozzám. Elém teszi a dohányládát s kérdés nélkül azzal a cigarettával szolgál, melyet egy negyedszázaddal ezelőtt szoktam szívni. Vil-lásan pödört bajsza, a régi, de egykor villogó szeme már megtörten tekint, a fő pedig alázatosan hajlik lefelé a görnyedt nyakon, mintha a földön keresne valamit, amit le-ejtett, egy pénzdarabot, vagy elgurult éveit. Megkisebbedett, összement. Füle kagylójában fehér kis bojtocskák. Álláról bőr lóg, üresen. Amíg tüzzel szolgál, ezt ismételve):

— Emlékezem. Hogyne emlékeznék. Bizony, múlik az idő. De akkor a nagyságos úr is más volt. Cingár le-gényke. Haja a homlokába hullt és...

— *(Szavába vágok.)* Milyen az egészsége?

— Változékony. Tavalý dagadni kezdett a lábam, az arcom, a szájam széle. Szívgyöngeséget állapítottak meg. Valami doktor... Ejnye, hogy is hívják? Annak a körzetébe tartozom... Bel- és ideggyógyász... Doktor izé...

— Mindegy.

— Az eltiltott a dohányzástól, az italtól, a feketé-től, a hústól, a lépcsőjárástól. Mindentől. Azóta vala-

mivel jobban bírom magam. Csak a lélekzésem ne volna nehéz. Hanyatlok. Érzem.

— Min érzi?

— Könnyebben fáradok. Délután már fájnak a lábaim.

— Mikor fekszik?

— Éjfél után egykor.

— Tud aludni?

— Elég jól. Kettőkor elalszom, pihenek félhatig. Akkor fölébredek.

— Hány foga van?

— Nem sok. Tavaly megint kihullt négy-öt. *(Csak a kihulltakat tartja már számon. A meglevőket nem érdemes.)*

— De távolba még kitűnően látok. Akármilyen messzire is. *(Kinyújtja karját, ameddig csak bírja, úgy másfél méterre s a tenyerére bámul.)* Természetesen ilyen közletről már nem.

— Mutassa a szemüvegét. *(Fölteszem s ködbe borult előttem a világ.)* Mért könnyezik a szeme?

— A léghezamtól. Tessék vigyázni a léghezamra. Csak az árt a szemnek. Egy apátplébános úr mondta ezt nekem. Valami . . . Ejnye-ejnye . . . Mi is volt a neve?... Apátplébános volt nálunk . . . De azért sok mindenre emlékszem. Báró Jósikára, aztán arra az udvarmesterre is, Falkensteinre. Őt többször kiszolgáltam. Nagy megelégedését fejezte ki.

— Kije él?

— Nincs nekem senkim ezen a világon. Két évvel ezelőtt vesztettem el az első feleségem.

— Hogy-hogy?

— Kétszer nősültem. Vagyis háromszor. Az első feleségemtől elváltam, másik asszonyt vettem, tíz évig éltem vele együtt, de az rossz volt, az elsőnek a nyomába se léphetett, hát megint egybekeltem az elsővel. Nem volt ennek párja a földön. Mióta magamra hagyott, úgy állok, mint az újjam. *(Mutatja az újját s én nézem csodálkozva.)*

— Barátja sincs ?

— Egy földim, Újpesten. Ahhoz néha ellátogatok. Vele lehet beszélni. Szótartó ember.

— Gyermeke nem volt ?

— Soha. De én csöppet se bánom. Ki is tekertem volna a nyakát, ha olyan, mint a mostani fiatalok.

— Milyenek ezek ?

— *(Keserű hévvel.)* Folyton hencegnek, lármáznak, nem tisztelik szüleiket, nem becsülik a tapasztaltabbakat. Nincs is jövőjük. *(Az öregeknek van ?)*

— Mi értelme annak, hogy a világon vagyunk ?

— Az emberi nem rendeltetése, nagyságos úr, az, hogy sűrödjön-forogjon, mint a hangyaboly, aztán elpusztuljon. Mindez csak átmeneti. Van egy Teremtőnk. Kell is, hogy legyen. Aki ezt tagadja, ostoba ember, mert mihelyt bajba kerül, hozzá rimánkodik.

— Mi most a célja ?

— Az, hogy elbírjam az életet s ne legyek még egyszer öngyilkos. Igen, én kétszer a mellembe lőttem. Nyolc évvel ezelőtt ittasan tértem haza. Elmulattam a heti keresetem. Feleségemmel összeszólalkoztunk. Hát magamra fogtam a pisztolyt.

— Miért ?

— Azért, mert éreztem, hogy a feleségemnek igaza volt. Akinek olyan szerény keresete van, mint nekem, annak nem volt joga ilyesmit tenni.

— Mire gondol vissza legszívesebben ?

— Arra, hogy *Jókait* olvastam.

— Melyik a kedves regénye ?

— Az aranyember. Ezt hatszor-hétszer elolvastam. Szeretném még egyszer elolvasni . . .

(Ez a párbeszéd főképp abban különbözik a többiektől, hogy a valóságban sokkal tovább tart, mint az előbbiek. Azok tíz-húsz perc alatt lepörögtek. Itt több, mint egy óráig kell időznöm. Hosszú szünetek követik az egyes mondatokat s néha csak egy-egy szó pottyán. Miután befejeztük, még eszébe jut a bel- és ideggyógyász neve, majd az apátplébános

neve is. Cicero az öregkor nyugalmáról vonzó képet fest. Szemünkre lobbantja, hogy háládatlanok vagyunk, hiszen valamennyien feléje igyekszünk, rá vágyakozunk, de ha eljön, akkor zúgolódunk, hogy gyorsabban érkezett, mintsem vártuk volna. Azt hiszem Cicero téved. Ez a ragyogó ügyvéd védőbeszédet oly vádlott mellett mond, akit nem lehet fölmenteni. Az öregkor többszörös gonosztevő, besurranó tolvaj és rabló is: elveszi minden testi és szellemi kincsünket. Régi, kedves ismerősömet is hogy kifosztotta. Csak az arcát ismerem föl, a szellemét alig. Csupa keserűséget hallok. Mögötte és előtte a magány. Zihálva lélezkzik vizenyős tüdejével. Hiába, az életnek nincs happy end-je.)

PÉTER

(Ezt a szót „öreg“, elmés nyelvünkön így lehet fokozni: öreg, agg, vén. Péter úr, aki nyolcvanéves, vén. Sovány, pici aggastyán. Virgoncnak látszik, mozgékonyak és gonosznak. Túlfutott szobában ül a karosszékében. Mellette kampósbot. Térdén takaró. Lábán botos. Ujján egészen elkopott jegygyűrű lötyög, vékony, mint egy fénykarika. Fülében vatta. Roppant bizalmatlan. Házvezetőnőjével még arcképes igazolványomat is elkérette. Ő most az öregség izgalmi állapotában van — stadium excitationis —, amikor a lélek még nem bír alkalmazkodni a test csökkent képességeihez. Mindenkire gyanakszik. Ajtóit retesszel, kulccsal, kallantyúval záratja. Ablakaira szőnyegeket aggat, a léghuzam ellen. Köszönésemet nem viszonzozza. Felém emeli harapós száját és figyel. Ezüstszelencéjéből sárga mézcukrot eszeget. A csönd kínos. Jó volna kereket oldani. De már beszélek):

— Bizonyára rosszkor jöttem... zavarom... bocsánatot is kérek... Csak pár pillanatig... ha meg méltóztatik engedni... Amint levelemben bátorkodtam említeni, én most életkor-tanulmányokat írok... eleven minták után... s végtelenül lekötelezne, ha pár adattal, észrevétellel szolgálna...

— (Semmi válasz.)

— A nyolcvanéves ember lélektanához...

— (Hidegen) Tudom. De én nem óhajtok nyilatkozni.

— Miért?

— (Mély csönd.)

— Szabad tudnom, hogy miért?

— Azért, mert semmi közölnivalóm nincs. (*Szünet.*) Semmi. (*Szünet.*) Egyáltalában semmi. (*Szünet.*)

— (*Mit tegyek? A csecsemőhöz úgy közeledtem, hogy gyűrűmet villogtattam meg előtte. Itt mást kell megcsillogtatnom. Így szólok*) :

— Mélyen tisztelt és nagyrabecsült főellenőr úr. Az, hogy valaki milyen öreg, nem az éveinek számától függ, az tisztán egyéni. Ezt azonnal éreztem, mihelyt beléptem. Főellenőr úr voltaképp nem is alkalmas arra, hogy önről mintázzam meg a nyolcvanéves embert, mert egyáltalán nem látszik nyolcvanévesnek. Legföljebb hetvennek. Annyinak sem. Hatvanhatnak.

— Eh, kérem.

— De igen. Hatvannak. Szóval, az iránt érdeklődnék, mikép tartotta meg csodálatos testi és szellemi frissességét?

— (*Rám emeli enyves szemét.*) Pedig vén vagyok én, barátom, nagyon vén. Már nem hetvenkedem. Tudja, meddig hetvenkedik az ember? Ameddig hetvenéves. Hahaha.

— (*Mint a visszhang.*) Hahaha.

— (*Tovább rakétázik.*) Aki hetvenkettő, az még — hetvenkedő. Érti? Hihhihi.

— (*Mint a visszhang.*) Hihhihi. Hetvenkettő — hetvenkedő. Kitűnő.

— (*Még egyre sziporkázik.*) Most már csak nyolcvankodom. (*Hirtelen ellágyulással.*) Fállábam a sírban. Mindenkinek a terhére vagyok. (*Reszkető kezével zsebkendőt kotorász elő s törölgeti csorgó szemét.*)

— De, főellenőr úr, mi a baja?

— (*Már nem sír.*) Azt kérdezze, hogy mi nem a bajom? Jobb lenne, ha már bekaparnának a gödörbe. Jobb lenne, ha már elvinne Gutenberg.

— (*Döbbenten.*) Kicsoda?

— Hát Gutenberg. Én mindig így hívom. (*Hamiskásan rám kacsint.*) A lapos guta.

— Ugyan.

— De igen. Az élet egyre rosszabb. Jegyezze meg,

csak két dolog javul a korral : az aranyér, meg a rövidlátás. A többi ? (*Legyint.*) Mi a fenének él a földön ilyen ember, mint én ?

— Nevetséges. Azért, amiért mindenki.

— (*Mosolyog.*) No, az én gyomrom olyan, mint a húszéves kölyöké. Még a cipőtalpat is megemésztí. Sültgilisztát csak azért nem ettem eddig, mert nem jártam Kínában. Ott sültgilisztát esznek, patkányt és fecskéfészket. (*Lesi a hatást.*) A szívem? Acélszív, mondja a doktor. Fogam az nincs. Kirúgta a ló. Aludni úgy alszom, mint a nyúl. De világeletemben rossz alvó voltam.

— Vannak gyermekei ?

— Három leányom volt. Mind a három korán halt el. Kettő húszéves kora előtt, a harmadik — a postás-kisasszony — harminckétéves korában.

— Melyik áll legközelebb szívéhez ?

— Talán a postás-kisasszony. Lujzika szorgalmas leány volt.

— Most ki áll legközelebb szívéhez ?

— Az én szívemhez ? (*Keményen.*) Aki becsületes ember. De van-e ma ilyen ? Nincs. (*Vállat von.*) Nahát.

— Ismerősei, barátjai ?

— Azok már mind fakeskedők. (*Nevet.*) Elementek deszkát árulni. (*Az elmésségben kifogyhatatlan.*)

— Rosszaknak tartja az embereket ?

— Csálnak, lopnak. (*Fölemeli fejét.*) Engem száz-húsz hold földből próbált kisemmizni az atyafiság. A birtok ma is pör alatt van. Nézze. (*Kinyitja az előtte lévő fadobozt, iratok látszanak benne, zsineggel összekötözve, mutatni akarja, de hirtelen lecsapja a fadoboz födelét az orrom előtt.*) Zsebrákok.

— Mikor volt a legboldogabb ?

— Úgy ötven és hatvan közt. Akkor még kutyálgodtam is.

— Mi fájt legjobban az életében ?

— Az, hogy le kellett kötni a kardomat. „*Meine kalte Braut*“ — ahogy a költő mondja. Ez fájt. Katona voltam. Minden dédem az volt.

- Miért kellett megválnia a kardjától?
- Összekülönböztem egyik föllebbvalómmal.
- Volt háborúban is?

— Hogyne. Fákrol, sziklákról lövöldöztek ránk. Revicénél meg is sebesültem, de csak handzsártól. *(Neki a háború nem a világháború, csak a boszniai okkupáció.)* Később a betyárokkal verekedtem. Egy haramia golyója halántékom mellett süvített el.

- Mit gondol, érdemes-e élni?

— Ha valaki olyan kiváló ember, mint *Kossuth* Lajos, akkor igen. De van-e ma ilyen? Nincs. *(Vállat von.)* Nahát.

- Ki a kedves költője?

— Hát ki lehet más, mint a szabadság lánglelkű apostola, *Petőfi* Sándor? Meg *Béranger*, a francia szellemóriás.

- Szokott még olvasgatni?

— *(Nyel.)* Ritkán. *(Egy ujságot kap kezébe.)* Ki az ördög bírja kisilabilizálni ezeket az istenverte muslinca-betűket. *(Az ujságot dühösen a földre dobja.)* Ha tőlem függne, rendőrileg tiltanám be. Merénylet az emberiség ellen. Gonosztevők, gyilkosok.

- Kicsodák?

- Akik a kisbetűket föltalálták.

(Hüledezve hallgatom. Állandóan ingerült. Sója a zsém, paprikája a düh. Váltakozva sir és nevet. De már nem tud érezni. Csak érzélgős. Érzelmi élete elsorvadt. Eltemette mindenkiét. Most közöny van benne. Önzése mécses-kanóca pislákol, üszkösen. Ez néha föllobban. Akkor hiú is. Amikor indulok, fölkel, két lábára áll, botját a karosszéke mellé támasztja, lép egyet és rám pillant dicsekedve, lép kettőt — jár a baba jár — erőnek erejével kikísér, az előszobáig jön s ott hengegve rám segíti kabátomat. Milyen szemérmetlen és mohó. Aki sokáig marad a földön, az olyan közönségessé válik, mint maga a föld. Miért is beszélnek „jóságos“ aggastyánról? Az aggastyán lehet bölcs, lehet agyafúrt is, de nem jóságos. Ahhoz hit kell és erő. A fiatalember a jóságos.)

MIHÁLY

(Ezer ember közül hét éli meg a kilencvenedik esztendőt. Magas életkor ez, ha a tiszavirágéhoz, vagy a gombáéhoz mérem. De alacsony, ha számba veszem, hogy a hattyú és a teknősbéka háromszáz évig él, az elefánt kétszáz évig, a sólyom százhatvan évig s ha a fákra gondolok, melyek közül a baobab-fa ötezer év múlva is rügyezik, a Wellington-fa pedig háromezer év után is új ágakat hajt. Nekünk embereknek kurtára szabták életünket. Körülbelül egy szívnonalon vagyunk a számárral, melynek korhatára a századik esztendő. Mihály bácsi tehát kiváltságos lény, a természet kegyeltje. Kilenc évtized van behavazott fején. Egyáltalán nem múmiaszerű. Kávébarna bőre nem ráncosabb, mint a nyolcvanéveseké. Kék szeme lágyan, nyugodtan tekint maga elé. Keze reszket, mintha félne. Nem tölem fél, hanem a haláltól. Bőrrel díszített nemez-sapkát szorongat. Süket, mint az ágyú. Ebben a korban a fül kalapácsa többnyire összenő már az állóvel. Minden kérdésemet torkom szakadtából ordítom a fülébe.)

- Mikor született ?
- Aratáskor.
- Melyik esztendőben ?
- Arra már nem emlékszek.
- A könyvbe itt beírták, hogy Mihály bácsi 1843 május 7-én született, Szolnokabonyban. Úgy van ?
- Ű-úgy. (Szája tovább jár, hang nélkül.)
- Mi volt az apja ?
- Gazdaember. 17 fertál földje volt.
- Mennyi az ?

— *(Ő is kiabál.)* 17 új-fertál.

— Jobb világ volt régen?

— Pénz sohase volt. Öt garast, négy garast fizettek napszámért. Egy tyúk öt garast kóstált. Egy kappany hat garast. De hol van még az élet, a ruházat? *(Búsan.)* Pénz sohase volt.

— Mire emlékszik ezenkívül?

— Nem tudok én emlékezni.

— Dehogynem. Mit csinált kisgyerek-korában?

— Hát játszódtam. Akkor mindig a porba játszódtunk. Volt ott egy kert. Akkor oda mentünk. Szedegettük a virágokat.

— Na látja. Aztán mire emlékszik?

— *(Egyszerre folyamatosan.)* Amikor nem termett semmi, csak olyan ballangó *(katángkóró)*, az apám a magtárból kihozta a búzát. Erre emlékszek. Kövesdről hozták a búzát azok a gazdaemberek. *(Bólogat.)* Onnan hordták a búzát.

— A szabadságharcban, 1848—49-ben Mihály bácsi hétéves gyermek lehetett. Emlékszik valamire ebből az időből?

— Csak arra emlékszek, hogy akkor a király körüllovagolta az országot.

— Miféle király?

— Ferenc József.

— Másra nem emlékszik?

— Mit csináljak, ha nem emlékszek. Nem tudok én semmitse gondolni. Minden kimegy az eszemből.

— Katonáskodott?

— Tizenkét esztendeig, Csehországban. Akkor ilyen nagyra növesztettem a bajszomat, a fülem köré lehetett csavarni. Hehehe. *(Nevetgél.)*

— Háborúban is járt?

— Ott dzsidások jöttek lovon. Itt szúrtak meg. *(A tarkóját mutatja.)*

— Mi volt akkor?

— Császárhuszár. De az a háború nem tartott sokáig. Csak elmentünk és visszajöttünk.

— Ki ellen harcolt ?

— A német ellen.

— Kivel harcolt ?

— A némettel. Nekünk azért szabad volt magyarul is beszélni. (*Meghalni és magyarul beszélni: isteni.*)

— Mikor nősült ?

— Hajaj, kérem. Ahogy a katonaságtól szabadultam. Keresztapám — úgy hívták : Márkus József — azt mondotta, hogy meg kell házasodnom. A papa mindent elkészített, tizenkét akó bort, két disznót. Lányokat kommandáltak. De nekem nem kellett.

— Miért ?

— Mert mind öregek voltak. A háború után mind öregek voltak a lányok. Odajöttek hozzám, mindenfélét ígérgettek. Később találkoztam a feleségemmel. Lovas Annával.

— Az nem volt öreg ?

— Nem, az fiatal volt. Az apja is gazdálkodott. Dohányt termesztett.

— Mit mondott neki ?

— Csak ezt : „Eljönne hozzám ?“

— És mit felelt ő ?

— Csak ezt : „Szívesen, Földi úr“. Nem is akadt párja egész Budapesten.

— Azt hallom, Mihály bátyám tavaly el akarta venni Julis nénit.

— Nem, kérem. Csak kedvelem őt.

— És ő magát ?

— Ő is engem. Régi ismeretség. A feleségem barátnője.

— Mit dolgozott, Mihály bátyám ?

— Gazdálkodtam, lovakat hajtottam, huszonhét évig voltam Pesten portás, harminchét évig kocsis, a szódagyárban.

— Mikor fekszik most ?

— Hétkor.

— Meddig alszik ?

— Éjfélig. Akkor fölébrednek, heverészek hajnalig. Négykor kelek. (*Maga öltözködik és mosdik.*)

— Miről szokott álmodni?

— (*Mosolyogva tünődik.*) Mindig a zöldségbe járok. Szénát hordok. (*Ó, üde tavaszi álom. Zöld álom az ifjúságról.*)

— Mivel tölti napjait?

— Ülök. (*Csönd.*) Pipázok.

— Mondja, Mihály bácsi, nagyon öregnek érzi magát?

— Tavaly, mikor hazavittek innen, még öregebb voltam. (*Elméje gyermekesen elkalandozik.*) Volt ott szalonna, kalács, bor, tej. (*Nyög.*)

— Mit szeretne enni?

— Egy kis jó húst. Disznóhúst. Oldalast.

— Érte valami csalódás?

— (*Szeliden rázogatja fejét.*) Sohase loptam én, nagyságos úr.

— Mit szól a villanyhoz?

— (*Mammog.*) Nálunk a szódagyárba az őrmester megcsinálta a villanyt. Behúzta a drótot és meggyulladt.

— Mi ég a villanyban?

— Nem petróleum.

— Hát mi?

— Gáz.

— Tudja, mi a rádió?

— Nem tudok én már rágni. Egy fogam sincs. Az inyemmel eszek. A kenyeret is csak elaprózom, kockára, evvel. (*Kiveszi a bicskáját.*) Aztán beleáztatom a kávésbögrébe. (*Miután észreveszi, hogy nevetünk, ő is velünk nevet, jóízűen.*)

— Nem hallotta a gépet, azt a beszélőgépet, fön az ebédlőben?

— Zörögni zörög, de nem értem. Nem értem, hogy mivel foglalkozik, mivel jádzik. Mindig erősebben hallok.

— Mégis, mit gondol, mitől szólal meg az a hang?

— Nem jut eszembe. (*Szünet*) Úgy beleizélik a hangot, belefújja a nótát a hangszerész, aki tanulta és az kijön, az írás szerint. (*Elméláz.*) Tudja a jó Isten.

— Felülne a repülőgépre?

— Nem, a világért se. Nagyon szédülnék.

— Párizs merre van?

— Nyugotnak.

— London?

— Hallottam azt is. De már nem tudom. Kiment a fejemből.

— Bécs?

— Igen, Bécs. Annak itt kell lenni a közelben. Németországban.

— Hány éves lehetek én?

— (*Mint aki valami kedves bókot akar mondani.*) Hatvankettő.

— Mennyi ötszöröt?

— (*Erőlködik, a homlokere kiduzzad.*) Nem bírom én azt kigondolni. Mememe.

— Mondja: hamu.

— (*Tisztán és érthetően.*) Mamu.

— Tud olvasni?

— Tudtam, de elfelejtettem. Azelőtt néztem a könyvet. Most hiába nézem.

— Hogy szolgál az egészsége?

— Mindig volt egészségem. Bírtam én magam. Csak testtagjaim fájnak.

— Hol?

— Itt meg itt. A farsontok állandó mozgásban vannak.

— Szeret élni, Mihály bátyám?

— Szeretek élni, kérem. Nem akarok én, kérem, meghalni.

— Meddig kívánna még élni?

— Hát úgy egy évig... két évig... (*Milyen szerény.*) Ha a jó Isten elhozza az időt, úgyis mindnyájunknak meg kell halnunk.

— No és mi lesz azután belőlünk?

— Erre én nem emlékszek. (*Vállat von.*) Kocsonya lesz.

(*Itt abba kell hagynom, mert a társalgástól teljesen berekedtem. Mihály bácsi hangja is egyre vékonyabb, egyre nyekergőbb. Egy cigarettát tűzök sapkája bőrkere-tébe, aztán még egyet, aztán még egyet, nyolcat-tízet. Játszom, tréfálok vele. Körülbokrétázom sapkáját ciga-rettával. Roppant örül ennek. Azt mondja — a jobbágy alázatával — nekem, a kölyöknek: „kezét csókolom“. Amint mosolyog, mutogatja fogatlan, puha csecsemő-ínyét. Most csak üldögél, mintha ott se volnék. Bele-süppedt abba a meleg, gyermeki ködbe, mely elfeledtet vele mindent. Kibékélt sorsával. Nem küzd többé, lerakta a fegyvert, várja, mi történik. Tudja, hogy gyöngé, gyer-meke s ezt csöppet se bánja. Átkísérjük a hálóterembe, mert már hétre jár. Lefektetjük az ágyikóba. Tente, tente szépen . . .)*

PÁL

(Ágyban fekszik, fejébúbján sötétzöld posztósipka és alszik. Fejlapjáról megtudom, hogy pont százéves, tizenhét évvel ezelőtt került a szegényház kórházába, már négy éve nem kelt föl az ágyából, negyvenöt és fél kiló s tüdőtágulása van. 1833-ban született. Ebben az évben Magyarországon még nem volt egyetlen vasút sem, olajjal, faggyúgyertyával világítottak s nem beszélve a légszeszről, a villanyról, még a telefon elvét se fedezték föl. Anatole France, aki 80 esztendőskorában halt meg, még világra se jött. Ez a csodálatos életerő, mely itt piheg előttem, már akkor volt s még mindig van. Körötte kisöccsei hevernek, taknyos 97—98 évesek, vakon, vagy hályogműtét után kék szemüveggel. Mind férfiak. A nők túlélik a férfiakat, életkoruk átlaga magasabb, mint a miénk és ritka, egyéni eredményekkel ezen a téren is csak ők dicsekedhetnek. Föléje hajolok. Alig lélekzik. Attól félek, hogy meghal, minekelőtte beszéltem volna vele. Sürgősen fölkeltem. Szemének lefittyentő húsa gyulladt-bordó. Arca: aszú füge. Füle: töpörtő. Karja: kóró. Combja: piszkafa. Lábkörmei: sárgás ásványok, őskori kőületek. Bajusza nem is egészen ősz. Amint leemelem sipkáját, még egy deres hajtincset is följfedezek. Szorongatom csontvázkezét, melynek szederjes ujjai karomszerűen görbednek befelé. Ezt mondja):

- Jó meleg.
- Micsoda ?
- A keze.
- Lát engem ?
- Látom.

- Jó a szeme ?
- Csak hamvadzik.
- (*Alig emelt hangon.*) Hall most engem ?
- Hallom.
- Mikor halt meg a felesége ?
- Nagyon régen.
- Hány évig voltak együtt ?
- Hatvannyolc évig.
- Hány gyermekük volt ?
- Tizenkettő.
- Hány él abból ?
- Kettő. A fiam, meg a lányom.
- Látogatják ?
- A lányom az el-eljön. De a fiam már nem tud

járni.

- Hány éves a fia ?
- Nyolcvan.
- Hát a lánya ?
- Hetvenkettő.
- Hány unokája él ?
- Tizenennyolc.
- Ükunokája ?
- (*Mozdulat.*) Sok. (*Ki győzi megszámolni.*)

- Tud írni, olvasni ?

- Sohase tanítottak.

- Mi volt a mestersége ?

— Cseléd. Pásztorember, bojtár. A bátyám is az volt. Még az öregapám is.

- Szép derék legény lehetett akkoriban.

— Nem voltam én sohase rossz. Ösmertek engem Versegen, Karcagon, mindenütt. Egy mérő búzát a hónom alatt vittem föl a magtárba. Még a marháról is megtudtam mondani hány kiló hús van benne.

- Hol szolgált ?

— Méltóságos *Ráday* Gedeon gróf úrnál, tizen-nyolc évig.

- Miért ment el tőle ?

- Mert rossz, tolvaj kasznárja volt. Utolsó napon

kijön a gróf úr a búzaföldre lóháton. „Alázatosan köszönöm a hozzám való jószágát“ — mondom. — „Isten áldjon, fiam“ — mondja a gróf úr. — „Lám, egy igazságos emberem volt, az is itt hágy.“ Én meg: „Méltóságos gróf úr, nálam semmi se ment veszendőbe. Ha találtam egy búzaszemet, mindjárt elvetettem, hogy az is bokrot teremjen.“ — „Jól titted, fiam — mondja a gróf úr — okos ember vagy, áldjon meg az Isten.“ — Áldja meg az Isten őt is haló porában.

— Szeret erre visszagondolni? Mondja, mire nem szeret visszagondolni?

— A verekedésre.

— Maga verekedett?

— Nem, kérem. Inkább engem vertek.

— Kicsoda?

— *(Mint aki csodálkozik tájékozatlanságomon.)*

Hát a versegi tanító.

— Hogy esett az?

— Volt ennek a tanítónak egy szeretője, valami Pulhéra. Az kezembe nyom egy flaskát. Nagy fekete flaska volt. *(Bámul.)* Mintha magam előtt látnám. Azt mondja, hozzak rozsólist. *(Ezt a szót utoljára Csokonai-ban olvastam.)* Futok a kocsmába. Hát ahogy visszatérek, a tanító rám támad, piszkol, hogy merre tekergetem olyan sokáig. „Nem tekeregtem én, megkövettem.“ De erre már úgy pofoncsapott, hogy a földre estem.

— Betegeskedett-e, Pali bácsi?

— Egyszer régen, már az utolsó kenetet is föladták rám. Hallottam, hogy valami megpattant a fejemben. De imádkoztam és Isten megsegített. Most is annyit imádkoztam, hogy szinte szédelgek tőle.

— Mit gondol, ha meghalunk, él-e majd a lelkünk?

— *(Rázogatja százéves fejét.)* Abba mi nem szólhatunk bele, mert nem tudjuk, hogy micsoda az.

— Sírt-e sokat életében?

— Nem sírtam én soha. Először majd akkor sírok, ha meghalok.

— (Éjjeli szekrényén dohányzacskó, makrapipa.)
Hány pipát szív el naponta?

— Kettőt-hármat. Ahogy ízlik.

— Mit evett ma?

— Levest, túrót, kenyeret.

— (Kihúszom az éjjeliszekrénye fiókját s nem kis meglepetésemre egy darab szalonnát, lekváros buktát, meg egy üveg bort talállok benne) Szalonnát nem?

— Csak reggel.

— Kitől kapta ezt a bort?

— A lányomtól. (Titkolózva.) Nem szabad behozni. De mit csináljak, ha kívánom.

— Isten áldja, Pali bácsi. Erőt, egészséget.

(Mást nem kívánhatok neki. Nem kívánhatom azt, hogy éltesse Isten „az emberi kor legvégső határáig“. Ez már megtörtént. Meddig élhet még? A mai tudomány azt tartja, hogy az örök életnek elméletileg semmiféle akadálya sincs. Csak gyakorlatilag van. Elképzelhető, hogy az a csirke, mely apáról fiúra öröklődik és így visszafelé az élet ősi kútforrásáig követhető, sohase semmisül meg, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a szervezet mégis fölbomlik, az öntudat kialszik s beáll a halál. Ez alól csak az egysejtű lények kivételek. Az infuzoriák egy fajtája a születés után osztódás után szaporodik, mégpedig oly örvénylő gyorsasággal, hogy húsz óra alatt egy millió egyént termel s ezek épúgy tovább adják az életet, a mértani haladvány arányában. Weissmann ezeket valóban végteleneknek tartja, de hozzá teszi, hogy „a természet háztartásában a soksejtű lényeknek, az embereknek halhatatlansága fényűzés volna“. Ebbe bele kell nyugodnunk. Csak az ázalékok halhatatlanok. Az ember élettartama sohase emelkedett túl a main. Legöregebb emberül a legenda a 969 éves Mátuzsálemet emlegeti, de akkoriban az évek nem a mai napévek voltak. Hyppokrateszről, a görög orvosról csodálkozva jegyzik föl, hogy 104 éves korában halt meg. Titusz római császár népszámlálása szerint az egész birodalomban csak 63 ember találtatott 110 évesnek. 4 ember 120 évesnek és 3 ember

140 évesnek. Az eddig tapasztalt, tudományosan és hitelesen ellenőrzött legmagasabb életkor 115—120 esztendő. Mindenesetre csoda a százéves aggastyán is. Egymillió ember közül négy-öt éri meg a századik esztendőt. Kilencen-tizen még eleveckélnék a kilencvenedik esztendőig, de a tizedik évtized küszöbét csak a fele hágja át. Szóval ez az igazán „veszedelmes életkor“. Pali bátyánk már régóta szendereg. Mihelyt nem ostromoltam kérdéseimmel, bóbiskolni kezdett, aztán hátrahanyatlott párnájára. Elmenőben még egyszer feléje köszönök: „Nyugodalmas jó éjszakát!“)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK RÉSZ,

melyben olthatatlan kíváncsiságunktól sarkalva második, nem kevésbé kalandos kirándulásunkra indulunk a Térbe, a különféle fajták és népek közé, melyek között van fehér, sárga és fekete is, germán, latin és finnugor is, északi, déli, keleti és nyugati is, hogy a közöttünk letelepedett, immár meggyökeresedett külföldiektől fölvilágosítást kapjunk az ő messze életükről és az ő messze emlékeikről s szavukat hallgatva, taglejtésüket figyelve ráeszméljünk, hogy mi is a helyünk, mi is a szerepünk ezen a földgolyón és szemükön, ezen az idegen tükrön megpillanthassuk igazi, eddig talán magunknak is ismeretlen arcunkat és lelkünket.

FRANCIA

— Ninette —

(*Ah, Madame! Monsieur, Monsieur! Bon jour, Ninette, comment allez-vous? Véletlen találkozás egy verőfényes októberi délelőtt a társaskocsin, mely az Andrássy-út fái között oly lágyan úszik a liget felé, hogy azt képzelhetjük, a régi Párizsban vagyunk. Ninette haja hamvaszöke, szeme kék. Szellemes száján állandó mosoly. Ez a terefere franciául folyik. A szöveg hevenyészett fordítás.*)

- Most egy gyorsfényképet magáról.
- Ne azt, ne azt. Még mindig szörnyen hiú vagyok.
- Mióta él itt minálunk?
- 1892 óta.
- Mi volt az érzése, mikor megérkezett?
- Előbb félttem, aztán csodálkoztam.
- Mitől félt?

— A vadcigányoktól. Ezt ön természetesen nem érti. Én 1871-ben születtem. Kislánykoromban a *chant de revanche*-t énekeltem: *A dixhuit ans je sortai d'une église...* Az apám, mikor elváltunk, lelkemre kötötte, hogy vigyázzak, itt vadcigányok járnak és ellopják az utasok csomagját. Egyedül utaztam. A magyar határon kezembe vettem csomagomat és szívdobogva tekintgettem ki a vonatablakon.

— És min csodálkozott?

— Egy novemberi este hat órakor szálltam ki a Keleti pályaudvaron. Köröttem villanylámpák égtek, hordárok futkostak a Kerepesi-úton — akkor még az volt —, villamosok csilingeltek, az útirányt jelző táb-

lakkal, amelyeneket Párizsban se láttam. A lakásokban villany — úgy vettem észre, akkor itt több villany volt, mint nálunk — és mindenütt, még a szegényebb helyeken is fürdőszoba. Vadcigányok pedig sehol.

— Hová szállt?

— Egy főúri család várt.

— Mi volt a második meglepetése?

— A pörkölt, a vacsoránál.

— Meg tudta enni?

— Meg, nagyon ízlett, de egész éjszaka nem bírtam aludni, folyton a vízvezetékhez futottam. Megittam vagy másfél liter vizet.

— És mi volt a harmadik meglepetése?

— Amikor másnap kimentem az utcára, hátam mögött ezt suttozták: „Nézd, ez egy párizsi lány“.

— Hogy látták, hogy párizsi?

— A ruhámról, a cipőmről, a kalapomról. Akkoriban itt a nők rettenetesen öltöztek. A legtöbb cügoscipőt viselt. Azóta túltettek a rue de la Paix-en. De szép idők voltak ezek. Bőség a vidéken, Budapest pedig épült, kőműves-kalapácsok csengettek, a József-körúton sok kerítés, beépítetlen telkek, melyeken akkor emelkedtek a paloták. Szeretem ezt a várost. Még gyermekcipőben láttam. Vele együtt növekedtem.

— Honvágyat nem érzett?

— Egy pillanatra sem. Itt fontosabb voltam, mint otthon. A tenyerükön hordoztak. Ha Franciaországból visszajöttem, mindig megdobbant a szívem, amikor megpillantottam a Gellért-hegyet a kis fellegvárával. Egyszer a ligetben cimbalomszót hallottam. Egy vak ember ült a fák alatt és két vattás-bottal verte a cimbalmot. Ekkor hirtelen valami borzongás futott át rajtam: „én ezt az országot szeretem“. Később férjhez mentem. Négy gyermekem született.

— Hogy hatott önre a magyar nyelv?

— Mindjárt megragadott, mert úgy rémlett, hogy férfias. Férfi-nyelv.

— Mik voltak az első szavak, melyeket megtanult

— Igen és nem.

— Melyiket használta először?

— Mint fiatal lány, természetesen a „nem“-et.

— Hogy kezdett tanulni?

— Soha nyelvtant nem vettem a kezembe. Elszánt csevegő voltam, nem törődtem azzal, hogy mosolyognak rajtam. Egy-egy szó megbűvölt. Egyszer ezt hallottam: *utóvégre*. Roppant tetszett. Aztán *Deák Ferenc* egyik levelében ezt olvastam: *ámbár*. Elvoltam tőle ragadtatva. Ezeket derűre-borúra használtam. Ismerőseim ugrattak: „*Utóvégre, ámbár, Ninette, maga nagyszerűen halad.*“ Sohase felejttem el, milyen büszkeség töltött el, amikor egyik tanítványomhoz így szóltam: „*ülj le*“. (Az átszállónál odafordul az ellenőrhöz s ezt kérdezi tőle, megindító magyarsággal: „*Nem tudom, ha itt kell átszállni . . .*“ *Átszállunk s a másik kocsin folytatjuk*):

— A háború alatt nem volt semmi kellemetlensége?

— Az Erzsébet-téren sétáltam egyik tanítványommal. Egy nő meghallotta, hogy franciául beszélünk s megfenyegetett az öklével. Egyébként soha, semmi. Sehol se bántak ilyen úrian, nemesen az idegenekkel. Az aszódi fogolytáborból egymásután hozták ki honfitársaimat nyelvtanítónak.

— Mi ez a könyv a kezében?

— *Renan*. Ő a kedves író. A magyarok közül: *Mikszáth*.

— Most feleljen arra, hogy beszélünk mi franciául?

— Amikor ide jöttem, kevesen tudtak és rosszul, kivéve a főúri családokat. De azóta itt legalább megszázszorozódott a franciául beszélők és olvasók száma. A magyaroknak határozott tehetsége van ehhez a nyelvhez. Sokkal jobban beszélnek, mint az angolok, németek vagy olaszok.

— Hova igyekszik?

— Egy munkás-tanítványomhoz. Műasztalos. Egy év óta tanul. Most már *Rousseau Contrat social*-ját olvassuk.

- Mennyit dolgozik naponta?
- Nyolc-tíz órá van. Szóval, reggeltől estig.

(A ligetnél leszállunk. Ő siet a műasztaloshoz, órát adni. Minden nyelv olyan, mint egy óceán. A francia is. Akik nem hallgathatják közeli ezt a dallamos tengert, azok így házhoz szállítva, bepalackolva élvezik. Ninette viszi hozzájuk, fáradhatatlanul. Szeret dolgozni. Akkor érzi magát jól, ha két óra közt nincs szabad ideje. Szorgalmas és mindig vidám, igazi francia, csupa értelem és gúny. A gloire-ból, melyből otthon náluk annyi van, a nagy fényforrásból, hadd essék most alakjára ez a kis fény sugar.)

N É M E T

— Wilhelm —

(Tacitus azt írja, hogy Germania Pannoniával határos. Ez ma talán méginkább való, mint bármikor. Aztán azt írja, hogy a germánok aranyszőkéek, kékszeműek, tekintetük büszke s életelemük a munka, folyton tesznek-vesznek. Ez a jellemzése is szóról-szóra áll az én német barátomra, aki most előttem ül. Haja az elmúlt kétezer év alatt egy árnyalattal se barnult meg, szeme kék, mint az ég s tekintete most is önérzetes. Wilhelm egy nagy vállalat igazgatója. Reggeltől-estig ötleteket termel, figyeli az üzleti élet menetét, lázgörbéket szerkeszt a piaci árak hullámmzásáról, a vevők hajlandóságáról és szeszélyéről. Rendszert keres a rendszertelenségben. Évek óta ismerem. Fogalmam se volt, hogy ifjúságát Porosz-Sziléziában, Lignitzben és Berlinben töltötte s kamaszkoráig még ő se sejtette, hogy valaha majd ide sodorja a sorsa. Most leleplezem őt.)

— Mikor került közénk?

— Tizenhét éves koromban. Huszonnégy éve lakom Magyarországon. Édesapámat Budapestre hívták, hogy fölépítsen és megszervezzon egy hydroxigén-gyárat.

— Mit tudott ekkor rólunk?

— Körülbelül ennyit: „egy ország Kelet kapujában, ahol mindig aratnak és pezsögöznek“.

— Mi az első élménye?

— A pesti rendőr. Azt kérdeztem tőle, merre van a Ráday-utca? A rendőr intett: „*nichts deutsch*“. Magyaráztattam, hogy külföldi vagyok, Berlinből jövök.

Erre értésemre adta, hogy itt csak az osztrákokkal nem beszélnek németül. Obstrukciós idők voltak.

— Hogy tanulta meg ily remekül a nyelvünket?

— Belebolondultam egy Rózsa nevű leányba. Először ezt a mondatot tudtam: „kezét csókolom“.

— Vannak, akik még észreveszik, hogy idegen?

— Soha. Sőt, nem is dicsértek még meg a magyar beszédemért. De ha üzleti ügyben németül kell tárgyalnom, csodálkoznak, milyen hibátlan a kiejtésem. Ezt a bókot aztán boldogan vágom zsebre.

— Mit nem bírt megszokni?

— Azt az úri kedvességet, hogy azok, akik először találkoznak velem, nyomban tegeznek s nekem is vissza kell tegeznem őket.

— Minek érzi magát: magyarnak vagy németnek?

— Csak ezen a földön vagyok itthon. Itt a levegőben is van valami kedvesség, könnyűség, lélek. Berlinben mint idegen szaladgálok.

— Van valami német emléke?

— Ez a könyv: „Schillers Gedichte“. Jutalmul kaptam, mint ötödik gimnazista.

— Hogy ment végbe az átalakulása?

— Lassanként, a nélkül, hogy észrevettem volna. Egyszer reggel fölébredtem és elmosolyodtam. Magyarul álmodtam. Eleinte a cigányzene se tetszett. Nem értettem, hogy vigadhat valaki sírva. Egyszer aztán engem is megríkatott a cigány. Akkor mindent megértettem. Itt nősültem. Van egy kislányom. Az így beszél velem németül: „*Papa, es sind viel Briefe von Baum heruntergefallen*“. A képviselőt pedig így hívja: „*Bilderträger*“.

— És az ön lelkében nem bujkál valami kettősség?

— Lehet. De ez kellemes és szép. Multkor a rádiónál hallgattunk egy helyszíni közvetítést a német-magyar evezősversenyéről. Mindnyájan a magyarok mellett szurkoltak. Én magam se tudtam, kinek a pártján voltam. Mondtam is, hogy én nem veszthetek. Ha a magyarok győznek, örülök, ha a németek győznek,

szintén örülök. Olyan vagyok, mint az apa, akinek két egyformán szeretett fia van...

(Otthonát tarka szőnyegek, képek és bútorok, virágcserepek teszik meghitté. „Schmücke dein Heim.“ Érzik, hogy aki itt lakik, befelé él, önmagának és családjának. Könyvtárának háromnegyedrésze már magyar. Szenvédelye a zene. Ő az a német, akivel a történelmi időktől kezdve végzetes kapcsolatban voltunk, akivel marakodtunk-verekeedtünk, de ölelkeztünk is. Ő az a német szomszéd, aki a legnemzetibb, de legnemzetközibb is, mert minden népet egyaránt megért. Ő az a német, aki annyira huncut, hogy a zenét ajándékozta a világnak, a nagy zenét s a gondolatok rendszerét, a gépeket, a léghajókat, a vegyigyárakat. Ő az a német sógor, aki munkatársunk volt városaink fölépítésében, szeretett és gyűlölt tanítómesterünk, aki a kötelesség és felelősség tudatát ébresztette keleti népünkben, a kitartó, szorgalmas, következetes felnőtt egy kincseit pazarló gyermeknép mellett: a mi örökké elintézetlen, de örökké ösztönző, versenyre serkentő „apa-komplexumunk“.)

ANGOL

— Dorothy —

(Vidám, széles arcát ezüst haj keretezi. Fajtájának két kiváló tulajdonságát egyesíti magában: a humort és bátorságot. Már huszonöt éve él közöttünk. Ha belépünk hozzá, az English home hangulata csap meg. Kis lakása egy meghitt szinpadhoz hasonlít, ahova állandóan vendégeket várnak. A sarokban, a cosy corner-ben falikar ég, kétoldalt állólámpák, középtűt lógólámpa, selyemernyők alatt. Sweetpea nyílik vázában, borsókarvirág, de télen, csikorgó hidegben is mindig van itt friss virág. Fönn a falon az egykori családi cottage fényképe, három, emeletes házacska, borostyánnal befuttatva. Ez a két szoba itt, a pesti bérház zürzavarában, ahol a módosabb lakók között is annyi a tépett, a boldogtalan, úgy hat rám, mint egy nyugodt, magányos sziget. A ház úrnője naponta ötször teázik. Most is teázik. Így beszél):

— Leight-ből származom, Devonból. Devonshire Anglia paradicsoma. Rugalmas zöld gyöp van ott, zsúpfödeles házak, erdős szakadékok. Almafák, rózsapiros almákkal. Öregemberek, akiknek az arca is olyan piros, mint az alma.

— Mért hagyta ott ezt a paradicsomot?

— Azért, mert egyszer, amikor fiatal lánykoromban lovagoltam, valami szózatot hallottam: „Neked egy messze, különös országba kell menned és ott hőstetteket kell véghez vinned“.

— Kit olvasott ekkor?

— Byron-t.

— De hogy esett a választása éppen Magyarországra?

— Magam se tudom. Nálunk járt egy magyar — a londoni orvosgyűlésről vetődött hozzánk — és mesélt az itteni lóversenyekről.

— No és nem csalódott, amikor meglátta Magyarországot?

— Az első pesti reggelimnél majdnem sírva fakadtam.

— Miért?

— Mert csak kávé t kaptam s egyetlen kiflit. Minálunk — tudja — milyen a reggelizőasztal: vaj, tejszín, hideg sült, sonka, szalonna, gyümölcsh.

— Szóval rosszul kezdődött?

— Budapest azonban gyönyörű volt és óriási. Londont akkor még csak egyszer láttam átutazóban. Amint lépegettem a pesti utcán a kék szoknyámban, az emberek megnéztek, utánam fordultak. Bizonyos szabadságot, eredetiséget hoztam ide. Még nem ismerték a sportot. A nők féltették arcukat a naptól.

— De milyen hőstettet vitt véghez?

— Egy társaságban megismerkedtem az urammal. Megkért. A szózat azt mondta, hogy menjek hozzá.

— Ez volt az első hőstette?

— Hát nem hősiesség férjhez menni egy szegény, szép férfihez, akit szeretünk, egy idegenhez, aki egy kukkot se tud angolul?

— Mi a második hőstette?

— Amikor a fiamat vártam, aki most tizenennyolc éves, kitört a háború. Az uram azonnal bevonult. A háború első évében értesítettek, hogy kiütéses hágmában fekszik, Dvornik-ban. Most megint hallottam a szózatot, hogy hozzá kell mennem, meg kell mentenem. Szereztem egy vöröskeresztes ápolónői ruhát, egy pisztolyt, meg egy katonacsajkát. Vezérkari tiszték figyelmeztettek, hogy életveszélyes kalandra indulok, mert mint angol nőt akárhol kémnek nézhetnek. Annál jobban izgatott a vállalkozás. Öt napig zötyögtek velem

a piszkos, lassú hadivonatok, amíg a bosnyák hegyek közé nem értem. Szekereken, gyalog tettem meg tizenöt kilométert. Parasztok között, kunyhókban háltam. Katonacsajkámban, gyertyalángon melegítettem magamnak teát. A Drina partján a földön, szalmán ezer ember feküdt vérhasban, piszkos egyenruhájában, tetvesen. Én voltam közöttük az első nő. Mindenekelőtt megmosdattam az uramat, aztán ápoltam őt egy hónapig. Később hazahoztam. De sohasem épült föl egészen. A háború végén belehalt a harctéren szerzett betegségébe. Én pedig egyedül álltam a fiammal, egy levert, megalázott országban.

— Hogy beszél a fiával?

— Hároméves koráig csak angolul tudott. De miután elvesztettük a háborút (*így mondja*), az uramnak fájt ez. Akkor magyarul kezdtem vele beszélni, az én borzasztó magyarságommal.

— Ma is úgy beszélnek?

— Ma is.

— Ez a harmadik hőstette. Mikor járt utoljára Angliában?

— Tizenöt esztendővel ezelőtt.

— Nem vágyakozik vissza?

— Nem. Éreztem, hogy már nem vagyok otthon. Húgaim megőrültek nekem. Úgy trécseltünk, mint régen. Egyszerre hallottam, hogy valamin kacagnak. Kérdeztem, min mulatnak? Az egyik így szólt: „Dorothy, te ezt már úgyse értenéd meg.” Nem is mesélték el. Nagyon egyedül voltam ekkor. Eltűnődtem és haza gondoltam. Az ember csak ott élhet, ahol az emlékei vannak.

— Micsoda kapcsolata van most az angolsággal?

— Évente egyszer megjelenek a követség *garden party*-ján, V. György király nevenapján. Aztán karácsonykor erre a lámpára még *mistletoe*-t akasztunk, fagyöngyöt, alája állunk a fiammal és megcsókoljuk egymást. Aztán olykor kapok a húgaimtól karácsonyi *pudding*-ot is . . .

(Mindaketten angol emlékek után kutatunk a lakásban. Itt az anyja arcképe, ódivatú, nyakig zárt derékban, fejebúbján konttyal. Itt az atyja házasságlevele, melyben foglalkozását így jelzik : „genileman“. Itt néhány keepsake és nick-nack, egy tizenhetedik századi ütőóra meg egy ékszerdoboz is. Az ékszerdobozban már csak itteni ereklyék: apró viaszgyertyák a fia első karácsonyfájáról s egy elfakult piros-fehér-zöld szalag. Dorothy a miénk lett. Mi mindent veszített pedig ezáltal. Elvesztette az egész Egyesített Királyságot, koronagyémántjaival és ékköveivel, annak minden szigetét és gyarmatát, Európában Gibraltárt, Maltát és Cyprust, Ázsiában Borneót és Ceylont, Afrikában az Aranypartot és Zanzibárt, Amerikában Nyugat-Indiát, Kanadát és Labradort, Ausztráliában Új-Zélandot és a Pacific-szigeteket is s kapott helyette egy hősnői sorsot, meg egy vitézi nevet, melyet ma se tud hibátlanul kiejteni. De ha halad az utcán — a zuzmarás hajával, a mosolygó arcával —, oly biztos, mintha Oroszlán-szívű Richárd seregei s Nagy-Britannia hadihajói vigyáznának rá. Amerre jár, ott még mindig Anglia van.)

OLASZ

— Mario —

(Minden népet szeretek, úgy, amint van, ahogy a kertben a rózsát, a tulipánt, a szekfűt külön-külön és önmagáért szeretem. Szeretem a természet változatosságát. Az az óhajom, hogy a népek megértsék egymást. De ha valaki azt indítványozná, hogy a népeket mind egybeolvasztja, tiltakoznék ellene, nemcsak az én népem, hanem minden nép nevében. Az így keletkezett világ unalmas lenne. Elszegényítené gazdagságunkat, mely annyira emberi. Csak különbözőségek által, ellentétek útján érthetjük meg egymást. Aki nem különbözik mástól, az nincs is. Itt is azonnal azt keresem, hogy mi az olasz. Mindenekelőtt Mario, a lángoló fekete szemével, espresso-beszédével, az örökösen játszó, kifáradhatatlan taglejtésével. Felesége magyar. Leánya — olasz-magyar vérkeveredés — a zongoránál ül, harisnyában, álmosan, délelőtt tizenegykor. Lábánál egy kis, fehér, ijedelmesen elhájjasodott, tizenegy éves kutya horkol. Ez Nápolyban született, Firenzében nevelkedett s előreláthatólag Budapesten fog elhunyni, asztmában. Egyszerre a szűnyoghálóval letakart ágyból ugat valami. Egy másik kis, fehér kutya bujik ki a párnák alól. Az asztalon fekete ürmös. Marioval úgy beszélgetünk, mint ahogy a szemfényvesztők dobálják egymásnak a labdákat, prestissimo.)

— Szülővárosa?

— Torre del Greco, Nápoly mellett. Az egykori Herculaneum.

— Mi volt az édesapja?

- Koráll-kereskedő.
- Ön mi szeretett volna lenni gyermekkorában?
- Előbb haditengerész.
- Később?
- Kispap, piros ruhában, arany-karingben.
- És mi lett?
- Koráll-kereskedő.
- Végül pedig?
- Nyelvtanár.
- Mikor jött Budapestre?
- Tizennyolcéves koromban. Két hétre. Üzletet

kötni.

- Kötött üzletet?
- Nem.
- Meddig maradt itt?
- Harminckét évig.
- Miért?
- Megláttam a feleségem, beleszerettem és elvettem.
- Hogy udvarolt?
- Mozdulatokkal, aztán magyarul.
- Miből tanult?
- *Vörösmarty*-ból.
- Mikor értesült Magyarország létezéséről?
- Nyolcéves koromban, amikor bélyeget kezdtem

gyűjteni.

- Mit képzelt felőle?
- Hogy Ausztria tartománya.
- Milyen nyelveket tud még?
- Latinul, franciául, németül és angolul.
- Mire használja ezeket?
- Hogy megértsem tanítványaim olasz beszédét.
- Hány tanítványa volt harminckét év alatt?
- Majdnem mindenki, aki Budapesten olaszul

tanult.

- Melyik volt a legfurcsább tanítványa?
- Egy örült.
- Hogy állapította ezt meg róla?
- Egyszer arra kért, hogy ugorjak le az ablakából.

- Hányadik emeleten lakott a tanítványa?
- Az ötödiken.
- És mivel igyekezett önt erre rávenni?
- Dupla óradíjat ígért.
- És ön nem ugrott le?
- Nem.
- Mit tett erre tanítványa?
- Ő maga ugrott le.
- Ki volt a legöregebb tanítványa?
- Egy nyolcvankilencéves matróna.
- Akkor kezdett olaszul tanulni?
- Akkor.
- Milyen célból?
- Azért, hogy a Paradicsomban az angyalokkal
Dante nyelvén társalogjon.
- Meddig tanította?
- Két és fél évig. De akkor már végelgyengülésbe
 esett. Az orvosok lemondtak róla.
- És ön?
- Én nem.
- Mi vetett véget az agg hölgy tanulmányának?
- Csak a halál.
- Mi volt az utolsó leckéje?
- *A passato remoto.*
- Hány honfitársa él itt?
- Körülbelül háromszáz.
- Mi a foglalkozásuk?
- Kőfaragók, ércöntők, fagyaltosok, szalámi-
 munkások.
- Mi a szenvedélye?
- A muzsika.
- Politizál?
- Tagja vagyok a budapesti fasciónak.
- Melyik a legszebb szó a világon?
- Italia...

(Hát nem kell rajongani ezért az olaszért, aki olyan forró, hogy a lakásában is legalább három fokkal melegebb

van, mint künn, télen pótolja a fűtőtestet, megolvasztja maga körül a havat, tekintetét pedig szükség esetén sörmelegítőnek is használhatja? Hát nem nagyszerű ez a nápolyi, aki tűzben fürdött, lávában törülközött s gyermekkorában nyilván a Vezuv kráterén gyujtotta meg első cigaretta-ját? Hát nem megindító-e viharos járása-kelése, kéneső-fürgesége, szabad, önfeledt hangossága, nem csodálatos-e pompás hangszálainak tornázó zengése, mely őt is operaénekesnek rendeli? Hát nem felülmúlhatatlan az ő nyelve, mely akkor is szenvedelmes, ha azt mondja: mortadella, mintha halált kérne a zsarnokok fejére? Hát nem öröm-e hallani minden szavát, mely csupa dallam, minden kitörését, melytől megremegnek az ablaküvegek, minden robbanását, mely mint valami földrengés: un terremoto terribile? Hát nem a sötétkék és forró eget idézi-e egész valója, a délszaki kertek tenyészetét, babérral és narancsfákkal? Hát nem isteni-e ez a gyermek-kedély, a latin színészkedésnek ez a föltétlen jóhiszeműsége? Csak azért is keblemre, Mario s zárjuk beszélgetésünket ezzel a hatásos élőképpel, mely után tapsorkánnak kell fel-dörögnie, mi pedig kiáltsuk együtt, önmagunkat ünne-pelve: „Evviva! Eia, eia, alala!“)

OROSZ

— Jekaterina —

(Jekaterina Petropavlovszk-ban született. Jekaterina egy vajgyáros leánya és idegorvosnő. Jekaterina most magyar honos, mert már tíz éve felesége egyik barátomnak s anyja egy remek kis vasgyúrnak. Jekaterina szőke és félénk az embertisztelettől. Jekaterina cukorral, gyümölcscsel, édes és keserű pálinkával, süteménnyel, habbal, fagyalalttal kínál. Jekaterina gazdagabban, folyékonyabban beszél nyelvünket, mint sok színésznőnk. Jekaterina mindig bizonytalan, fél, hogy rosszul mozog, pedig jól mozog és fél, hogy nem szép, pedig szép. Jekaterina művelt, de műveletlennek tartja magát. Jekaterina kissé gyanakvó és nagyon bizalmas, kissé tartózkodó és nagyon őszinte. Jekaterina fáradtnak és közönyösnek látszik, de munkás és lelkes. Azt hiszi, hogy amit mondani tudna, érdektelen és meg van győződve, hogy hiába fáradtam föl hozzá. Emiatt egész nap nyugtalankodott s a füle csakugyan ég az izgatottságtól. Nem sejti, hogy mindez már hozzátartozik arcképéhez s minden szava, mozdulata egy vonal, egy színfolt hozzá. Csak figyelni kell még, kissé szétteljesíteni itten s az arckép máris elkészült. Hallgassák meg, hogy beszélgetünk.)

— Jekaterina, mi szél hozta ide ?

— A forradalom.

— Szóval nem szél, hanem vihar.

— Azonnal mozgósítottak, mint orvostanhallgatónt. Tomszkban egy kétszáz-ágyas kórházat vezettem, az idegsérültek osztályát.

— Hogy ismerkedett meg az urával?

— Egy öreg nénikénél laktam albérletben. Kemény, sötét tél volt, december derekán. A városban már régóta nem működött a villany. Petróleumra volt szükségem. A kórház főnöke akkor a mostani uram volt. Mint hadifogoly. És mint a fizika és matematika volt tanárja. Kértem őt, hogy utalja ki nekem a petróleumot.

— És kiutalta?

— Eleinte nem akarta. Azt mondta, ez szabálytalanság. Hát elhatároztam, hogy azért is megszerzem.

— A petróleumot?

— A petróleumot és az uramat. Ránéztem, szépen, szomorúan. Erre megkaptam a petróleumot.

— És őt magát?

— Csak később. Borzasztó idők jártak. Reggel a fehérek voltak benn, este a vörösek. A fehérek főbelövettek húsz embert, a vörösek kétszázat. Aztán újra kezdődött az egész. A kereskedők a cégtáblájuk egyik oldalát fehérre festették, a másikat vörösre. Rendszerváltozás esetén a cégtáblát egyszerűen megfordították. Egyszer a vörösek páncélvonatból lőtték a várost. A kórház udvarára esőztek a golyók. Rám esteledett. Ott rekedtem a kórházban. Bemenekültem az uram szobájába. Hajnal felé, amikor a fegyverek már elhallgattak, hazakísért az uram. A csillagokat mutogatta a szibériai égen, azokat magyarázgatta, mert — amint említettem — itthon fizika- és matematika-tanár volt. Szóval ez hozott össze bennünket.

— A csillagok?

— A csillagok és a petróleum.

— Folytassa.

— Ütlevél, pénz nélkül szöktünk. Harminc fokos hidegben. Két álló hónapig marhakocsiban. Életünk kockáztatásával loptunk fát. A marhakocsiban vettem az uramtól az első magyar leckét. Jaj, hogy nevettem azon, hogy ami nálunk *csulok*, az itt *harisnya*. Most azonban az uram tanul tőlem. Nem oroszul. Magyarul. Ha fordít valamit oroszról, gyakran odaszól hozzám: „Mondd,

nem tudnál erre egy rokonértelmű szót: „intim?”
 Én pedig fújom: „barátságos, meghitt, nyájas, bensőséges”.

— Mit tudott annak előtte a magyarokról?

— Csak annyit, hogy valami „vadnép”. Olyanforma, mint a rézbőrű indián. Igen. Az első foglyokat hozták s hallottuk, hogy magyarok is vannak közöttük, kíváncsian lestük őket, de várakozásunkban csalódtunk. Magyarország számomra a békében kis pont volt. Most minden.

— És milyen volt Budapest?

— Furcsa.

— Mi volt furcsa?

— A kényelem volt furcsa. Ez a nagy-nagy város volt furcsa, amilyent még soha életemben nem láttam. A galuska is furcsa volt, mert mindig megakadt a torkomon. A sok tilalom volt furcsa, hogy „jaj, lelkem, ezt az asztalfőre kellett volna ültetned”, „jaj, lelkem, miért nem voltál kedvesebb a vendégekkel?” Én igénytelenebb környezetben nőttem fel. Szegény diákokkal járkáltam együtt, akiknek gyakran kettőjüknek volt egy nadrágjuk s az egyik az ágyban feküdt, amíg a másik egyetemre járt.

— Beszél itt oroszul?

— Lenn a fűszeres-segédünkkel. Az nálunk volt hadifogoly.

— Hát az urával?

— Majdnem soha.

— Hát a fiával?

— Az nem akar. Szégyenli, hogy muszka.

— Készít néha hazai ételeket?

— *Piroski*-t, a levesbe, az olyan húsoslepényféle.

— Milyen könyv ez itt?

— *Kuprin*.

— De hisz egy magyar fordítás.

— Multkor Raszkolnyikov-ot is magyarul olvastam. Igen, igen. Nappal így élek. De éjjel otthon járok. Ha lefekszem, ezt mondom: „Szervusztok, most hazamegyek...”

(Szóval itt már csak az álom az orosz? Dehogy. Az ébrenlét is az. Jekaterina is orosz, az halvány-rózsaszín arcával, meg a szürke szemével, noha nem is tudja, hogy mennyire az s az orosz alázata, az érzelmessége, az öngúnyja, mely védekezés, ellenméreg az érzelmesség ellen. Orosz minden lélekzetvétele. Orosz az, hogy csak akkor boldog, ha sír s ha nem sír, akkor annyira boldogtalan, hogy nyomban sírvafakad. Orosz az élettörténete, melyet mintha egy regényírójuk írt volna, a diáklány, aki egy öreg néni-kénél lakik, a diákok, akik ketten hordanak egy nadrágot, a falopás, az első nyelvlecke egy marhakocsiban, aztán a szerelem, a petróleum és a csillag, a petróleum és a csillag csodálatos kettőssége, a petróleum és a csillag csodálatos egysége. Ez talán a legoroszabb.)

JAPÁN

— Dsiucsiro —

(Európai ruhácskájában, a szemüvegével mintegy koraérett kisfiú, aki eltévedt az élet forgatagában. Milyen bumfordi feje van és milyen kicsi törzse. Homloka hatalmasan kidudorodik. Szeme — az arccal és homlokkal egy síkon — szinte védtelenül tekint a világba. Pilláinak minden szála külön-külön áll. Keze törékeny-apró. Lábszára kurta. A viszonylagosság törvényénél fogva valószínűleg én is éppily furcsa lehetek neki. Fejem mint egy cseresznyemag. Homlokom sután-lecsapott, egyenes. Szemem a csontok barlangjából alattomosan pislog kifelé, mint valami haramialesről. Ormótlan kezem egy mészároskéz vagy egy hóhérkéz. Hosszú lábszáram, mint a zsiráfé. Dsiucsiro 1922-ben telepedett meg nálunk. Japánban három húga él. Leveleik tizenhat napig érkeznek ide, Szibérián át. Az ő neve szóról-szóra ezt jelenti: tíz-egy-fiú. Szülei így nevezték el, mert a tizenegyedik hónapban született. Így szólok November gyermekéhez):

— Mondja meg őszintén, hogy vélekedik felőlünk, európaiakról.

— Kérdezzen.

— Mi tűnik föl önnek legelőször, ha ránk néz?

— Az, hogy folyton izegnek-mozognak. Nagyon nyugtalanok, nagyon idegesek. Minden szóra megrándul arcukon az izom, kimeresztik a szemüket, ráncolják a homlokukat. Olyanok, akár a színészek. Nálunk ez illetlen és — megbocsásson — közönséges.

— De miért? Minket az zavar, ha nem tudjuk,

hogy mi megy végbe azokban, akikkel beszélgetünk, ha az érzések belső játékát nem követi és tükrözi az arc és a taglejtés külső játéka. Mi azt tartjuk, hogy a mozgékonyosság az őszinteség.

— Mi pedig azt tartjuk, hogy a mozdulatlanság az őszinteség.

— Nem gyujt rá?

— Japánban csak műveletlen emberek dohányoznak.

— A parasztok?

— Nálunk „paraszt“ annyi, mint „fínom, előkelő, tiszta“. A kézműveseink a durvák s azok dohányoznak is. De a tanult emberek még bort sem isznak.

— Mi lepte meg először Európában?

— A rossz levegő, a szemét, a rossz szag.

— Igaz az, amit Lafcadio Hearn ír, hogy Japánban még a tömegek is muskátli illatúak?

— Erkölcseleg mindenesetre tiszták. Nézze, mihelyt partra szálltam itt, Hamburgban, a pályaudvaron a hordár a szemem láttára lopta el a bőröndöm szíját. Ezen kissé megdöbbsentem.

— Budapesten mit szeret?

— A Margitszigetet. Ott minden japán otthon érzi magát. Nekünk a városokban nem a háztömbök tetszenek, hanem a természet. A mi Szentháromságunk: a Víz, a Sziget, a Hegy.

— Kik voltak itt első barátjai?

— A gyermekek. Azok mindenütt egyformák. Azok mindenütt kedvesek.

— Hol ízlelte meg először a mi főztünket?

— Már San-Franciskó-ban ettem gulyást.

— Mi a kedvenc honi étele?

— A *szasami*, olyan pontyféle, nyersen, egy kis ízesítővel.

— Mit tudott rólunk Japánban?

— *Kossuth* nevét. Még azt, hogy a monarchiának két fővárosa van.

— Micsoda japánul a magyar neve?

— *Hungari-dsin.*

— Mondja, még mindig megbámulják a pesti utcán?

— Legyen nyugodt, önt is megbámulnák Tokióban.

— Ha itt találkoznak önök, japánok, üdvözlík egymást?

— Soha. Lesütjük a szemünket és némán tovább haladunk.

— Miért?

— Szeretjük egymást. De a magányunkat még jobban szeretjük.

— Megismerne egy magyart külföldön?

— Meg. Hogy miről? A mosolyáról.

— Hát a parasztjaink, hogy vélekednek önről?

— Amikor a szegedi tanyákon tanulmányoztam őket, ölelgettek, össze-vissza csókoltak. Csak azzal nem voltak kibékülve, hogy olyan sárga vagyok.

(Véleménye szerint a sárga az emberi bőr természetes színe. Japánban senkise tartja magát „sárgá“-nak. Ott a hulla se sárga, hanem fehér, mint az európai ember. Minden csak fölfogás dolga. Ezt kölcsönösen megértjük. Helyeslünk, bólintgatunk. Néha nevetünk is. Dsiucsiro többet nevet, mint én. Ebben a munkában azonban csak a szeme és a szája vesz részt, az arca nem. Ez merev, mozdulatlan marad, mintegy élettelen. Aztán milyen váratlanul jön ez a nevetés. Közte és a komolyság közt úgyszólván semmi átmenet sincs. Egyszerre föllobban és elsistereg. Amily gyorsan támadt, éppoly gyorsan el is tűnik. szinte nyomtalanul. Üldögélünk egymással szemben a kávéházi márványasztalnál. Közöttünk csak egy pohár víz van. Néha azonban úgy rémlik, hogy ez a pohár víz akkora, mint a Csöndes-óceán s értelmünk, hajlandóságunk, rokonszenvünk ellenére is végzetesen elválaszt bennünket. Miután elbúcsúzkodunk, ő nyilván ezerszerte inkább ázsiaiinak érzi magát, mint annakelőtte. Én sem éreztem magam még ennyire európainak, mint most.)

SPANYOL

— Felipe —

(Aki föltétlenül tagadja, hogy a fajta rányomja bélyegét az ember arcára és jellemére, az éppoly önáltató, mint aki erre föltétlenül esküszik. Tény az, hogy a göndör, fekete szerecsent bajos összetéveszteni a lenhajú, sápadt norvéggel. Nézzenek például erre a hosszúkás főre, erre a keskeny, finom arcra, erre az állra, melyről kecskeszakáll lengedez, figyeljék meg ezeket a tüzes, vidám, gunyoros szemeket, melyekben kalandvágy parázslík, életöröm, tréfakedv, de önérzet, komolyság, méltóság és úriasság is. Egy nép sem olvasztja annyira egybe az ellentéteket, mint a spanyol. A spanyol a költészetet és prózát, a fönségest és a vaskost egyformán érzi. Udvarias a végletekig. Vendégének azonnal kijelenti, hogy az ő háza többé nem az övé, hanem a vendégéé s elköszönéskor arra kéri, hogy „helyezze őt felesége lábai elé“. De valóságérzése, életismerete, bírálata is hiánytalan. Don Quijote mellett állandóan ott lovagol Sancho Panza, Señor Felipe ötven éves. Haja az ezüstbe vegyülő fekete, amit a francia „poivre et sel“-nek nevez, mi pedig a cukorral hintett mákosmetélthez szoktuk hasonlítani. Harminc éve él itt, mint gyáros. Így foglalja össze élete történetét):

— Engem nem a véletlen vetett ide, hanem a céltudatosság. Egyik legfontosabb kiviteli cikkünk a parafa. Fiatal fővel nyakamba vettem Európát s országról-országra, városról-városra vándorolva, kerestem a ki nem használt, szűz területeket. Kölnben már volt parafaképviselő. Továbbálltam. Münchenben, Drezdában, Bécsben szintén volt. Budapesten nem volt. Hát itt maradtam.

— Hogy kezdte ?

— A népet tanulmányoztam. Első nap, hogy a városban tévedeztem, megszólítottam egy fiatal-embert, kérdeztem, hol a főposta. Az nyomban mellém szegődött, elkísért. Láttam, hogy ez a nép fölöttébb vendégszerető. De tudni kell a nyelvét is. Egy tanárnak cserét ajánlottam : tanítson meg magyarul, én megtanítom őt spanyolul. Az utóbbi teljesen sikerült. Az előbbi csak részben. Bejártam a vidéket. Marosvásárhelyen tettem első tapasztalatomat az itteni szokásokra vonatkozólag. Egyedül üldögéltem a vendéglő éttermében. A szemben levő asztalnál poharazott a jegyző, a patikus, meg a pap. Áthívtak magukhoz. Összebarátkoztunk. A jegyző két pohár bort töltött, egyiket a kezembe adta, másikat a kezébe vette, aztán karját karomba kulcsolva kiitta a maga poharát. Én meghajoltam, anélkül, hogy kiittam volna a poharamat. Óriási fölháborodás támadt. Azzal tettem jóvá, hogy utána három pohár bort hajtottam föl. Aztán megöleltek. „No szervusz, te kedves spanyol, no szervusz.” Sok ilyen kellemes emlékem van.

— És kellemetlen ?

— A köd, a köd, a köd.

— Aztán ?

— A *gy* betű.

— Melyik a legnehezebb szavunk ?

— Engedje meg, hogy előbb lélekzetet vegyek.

Tehát : *gyógyszertár*.

— Amikor letelepedett, mit tudtak nálunk önökről ?

— Hogy bikaviadalokat tartunk.

— Hát önök mirőlunk ?

— Hogy a magyarok medvét táncoltatnak. *Los hungaros* ma is azokat a medvetáncoltatókat jelenti, akik télvízidőn subában vezetik a medvéket házról-házra. Ez félreértésen alapul, mert ezek cigányok, kis-oroszok, az északmagyarországi vármegyékből.

— Hallott ön valamit Budapestről annakelőtte ?

— Levelezőlapon láttam a képét.

— „Itthon” van ma ?

— Őszintén szólva az én törzsem nem fogott gyökeret. Fiam és leányom itt született, jobban beszél magyarul, mint spanyolul. Csak három évvel ezelőtt vittem ki őket az őshazába. Büszkén mutogattam nekik országunkat. Nem mindig volt sikerem. Fiam például azt mondta, hogy a Balaton szebb, mint a tenger, Madrid meg szakasztott olyan, mint Budapest, éppannyi kávéháza van. Csak a *pirapo* lepte meg.

— Micsoda az ?

— A *pirapo* afféle szerelmi vallomás, madártrilla, hódolat, melyet a fiatalemberek súgnak az utcán, a vilamosban, a kávéházban az ismeretlen, először látott hölgyek fülébe. Ilyesmit : „Ó beh andalító“.

— És a senorák nem veszik ezt rossznéven ?

— Csak azt, ha a *pirapo* elmarad.

— Hol érzi magát itt legotthonosabban ?

— A Balatonnál. Évente ott nyaralok, ott vitorlázom. Imádom a vizet. A tenger mellett nőttem föl, a házunk is a tengerre nézett. Nézze, a lakásomat is eszerint választottam. Jöjjön csak ide.

(*Amint kitekintek a hegyoldalon csüngő villa ablakából, a Dunát látom, mely erre felé szélesen kanyarodik. Ezt a kanyarodást innen tengeröbölnek is lehet álmodni. Különösen ilyenkor este, amikor a vizen hajók futkároznak, a füstbóbítájukkal és a szikrasörényükkel. Egyébként a lakásban is minden a tengert idézi. A képeken mindenütt a tenger kéklík és táncol vadregényes szirtek körül. Itt egy öreg halász jakó-rózsaszín sapkában, ott egy senorita castagnette-el. Az üvegszekrényben csipkelegyezők, gyöngyházlegyezők, selyemlegyezők, úkanyák emlékei. Buja, vörös rózsák a vázákban. Úgy látszik, az embereknek szükségük van, hogy visszavarázsolják gyermekkori környezetüket, melyben a legboldogabbak voltak. Az állatok mimikrije az, hogy a környezethez alkalmazkodnak. Mi a környezetet változtatjuk magunkhoz hasonlóvá. Ez a villa itt egy darab az iberiai félszigetből, mert a gazda, aki lakja, spanyol.)*

TÖRÖK

— Abdulrahim —

(Egy kislány tűnik föl az előszobában, mintha az Ezeregyéjszakából lépett volna ki. Kormos szeme van, kormos haja s liliumfehér arca. Fikrijenek hívják. Bevezet az édesapjához. Abdulrahim bej — harmincéves fiatalember — az asztalra könyököl, fülét befogja és magol. A mi egyetemünkön tanul. Vizsgára készül. Előtte magyar tankönyv. Az én ujjamon viszont török gyűrű van, melyet valami ásatásnál találtak Budán, egy janicsár csontváz-ujjáról húzták le. Egymásra bámulunk. Mindketten arra gondolhatunk, hány ősünk halt meg a másik öse által. De népeink halálos ölelkezése most — annyi idő múltán — inkább közelebb hoz bennünket egymáshoz. Ezt nyomban meg is mondom neki. Ő így felel):

— Mi is szeretjük a magyarokat. Régi ellenség: új barát.

— Mikor hallott felőlünk először?

— Legkisebb gyermekkoromban. Konstantinápolyban van egy utca: a *Magyar Testvér Utcája*.

— Hova vezette az első útja, amikor Budapestre érkezett?

— Gül Baba házához.

— Hány török él itt?

— Ötven-hetven. Főképp diákok.

— Nem okoz önnek nehézséget az egyetemen az idegen nyelv?

— Nem idegen ez, kérem. Észre se vettem, már tudtam.

— Mondja, nem fogja el büszkeség, amikor a budai várban sétál? Végre az ősei másfél századig uralkodtak ott.

— Inkább elszomorodom.

— Miért?

— Mert összevetem a multat a jellel.

— A mi legsötétebb évszámunk: 1526, a mohácsi vész. Mit tanulnak erről a török iskolákban?

— Mohácsot mi alig emlegetjük. Csak Budavár bevételét.

— Mi a török ebben a szobában?

— Én. A kávéfőzőgép. A vízipipa. Meg ez a cigaretta. A feleségen nem az. Ő magyar.

— Hol keltek egybe?

— Itt Budapesten. Az anyakönyvvezető közölte vele, hogy jogom van több nőt is feleségül vennem s megkérdezte, beleegyeznek-e ebbe?

— És beleegyezett?

— Bele. Erre az anyakönyvvezető összeadott bennünket. De a többnejűséghez való jogom azóta már megszűnt. Otthon törvényileg törölték el.

— Nem sajnálja?

— Ezt azelőtt is csak gazdag emberek engedhették meg maguknak. Szigorú föltételekhez volt kötve. A férjnek előzőleg ki kellett mutatnia, hogy feleségét eltudja tartani. Aztán csak akkor vehetett több asszonyt, ha a többi feleség beleegyezett ebbe, vagy beteg volt.

— Hát a régi török viseletet, a régi török írást nem kívánja vissza?

— Ez egyik se volt török. A fez görög volt. Az írás pedig arab. Csak a nyugatiak fájlalják. Regényesség. Külsőség. A török lélek mélyebben van. Mi bennünk. Nézze, a kislányom még sohase volt Törökországban. Mégis gyakran rajta kapom, hogy a lábait maga alá húzza, lekuporodik a földre és törökösen ül. Pedig ezt tőlem sohasem látta.

(*Fikrije két findzsát hoz párolgó feketével s odateszi asztalunkra. Manapság mindenütt „török“ feketét iszunk. Hogy mennyire nem török az, csak most érzem, hogy megízlelem ezt, itt a forrásnál. Közben cigarettázni is illik. Kék füstfellegek borítanak el bennünket. Az ablakon tekint a félhold — az ő jelképtük, mely örökösen és törökösen az égen bolyong — s végigsétál a háztetőkön. Azt hiszem, hogy a vidéken vagyok. Azt hiszem, hogy a tizenhatodik században vagyok. Lassan beszélgetünk. Házigazdám folyton új feketét önt, folyton új cigarettával kínál és folyton marasztal. Törököt fogtam, de nem ereszt.)*

N É G E R

— John —

(Fekete, mint az éj, a kávé és a tinta. Ha betintázza az ujját, csak akkor veszi észre, amikor mosdik és a víz megfeketedik tőle. Viszont a hópihét, a porcukrot előbb veszi észre rajta, mint mi. Ez a feketeség bizonyára egy hosszú meztelen napozás eredménye, melyet megannyi nemzedéken át évezredekig kitartóan végzett az egyenlítői forró égövön, úgyhogy később se kopott le róla. Bőre egy elégetett érzékeny lemez. Hogy a nap tette ilyenné, bizonyítja többek közt az is, hogy a néger csecsemők a megszületésükkor inkább rézszerűek és csokoládébarnák, csak aztán — egy hét múlva — feketednek meg. John fehér nyári ruhát visel, fehér inget, mely — mint a négereken általában — kétszer oly fehér, mint mirajtunk. Negyvenkét éves. Göndör, kurtára nyírt haját egyetlen ősz szál se tarkázza. Izmos. A huzamos rabszolgaság minden házitornát pótol. Dolichocephalos feje, hosszú alsókarja, főképp azonban mélyen ülő szeme valami elhagyott, éjszakai táj szomorúságát árasztja. Jazzdobos és énekes. Csikágóban született, Newyorkban tanult. Tíz év óta járja Európát. Volt Londonban, Athénben, Párizsban, Konstantinápolyban, Berlinben, Biarritzban, Kopenhágában, Prágában. Minden nyelvet beszél.)

— Mi volt az apja ?

— Anglikán pap. Amikor zsoltárokat énekeltem a templomban, ő fedezte fel a hangomat. Hatéves koromban már szóló-val szerepeltem a csikágói operában.

— Rokonai ?

— Unokabátyám a matematika tanára a *Howard*-egyetemen.

— Nagyapja ?

— Rabszolga volt.

— De ön már nem szenvedett a négersége miatt ?

— Mint minden néger. Négyéves se voltam, Csikágóban belém öklelt egy fehér gyerek.

— Fájt ?

— Nem az ökölcsapás.

— Hát mi ?

— Az, amit kiáltott.

— Mit kiáltott ?

— „Nigger.“

— Ez sértés ? Hiszen ön valóban néger ?

— Éppen azért.

— Mért volna ez sértés ?

— A hang. Az, ahogy mondják.

— Mit érez, ha hallja ?

— Szúrást.

— Hol ?

— A szívemben.

— Micsoda a mi csúfnevünk ?

— *White trash*. Fehér szemét.

— Még most is akadnak kellemetlenségei ?

— Néha. Amikor vendéglőben énekelek. Valaki méregetni kezd az asztalnál.

— És ön mit csinál ?

— Rávicсорítom a fogam.

— Minek tulajdonítja ezt a gyűlöletet ?

— A féltékenységnak. Amíg rabszolgák voltunk, nem gyűlöltek. Az amerikaiak együtt aludtak hálószobájukban a néger rabszolgáikkal. De mihelyt föl-szabadították őket, észrevették, hogy bűdösek. Addig nem vették észre.

— Ki az a néger, akinek nevét minden néger ismeri ?

— *Fred Douglas*. Gyermekkorában cipőtisztítással titokban pénzt szerzett, megtanult írni, folyton mel-

lettünk írt, a börtönében, a száműzetésében is, mindaddig, míg nem győzött az ügyünk.

— Mit lehet ma tekinteni a négerek fővárosának ?

— Newyorkot. Haarlem a néger paradicsom. Ott egymás mellett laknak a fekete milliomosok.

— Hát a magyarokról mit hallott először ?

— Hogy gyönyörű a cigányzenéjük. Newyorkban meg is győződtem erről.

— Mi hozta ide ?

— Háromszáz dollár előleg.

— Magyarul is énekel ?

— Hogyne. „Elment a rózsám Amerikába...”

— Mi itt a legszebb ?

— A Duna.

— Mi itt a legjobb ?

— A halpaprikás.

— Mi itt a legkedvesebb ?

— A sötéthajú, sötétbőrű magyarok.

— Melyik szavunkat tanulta meg legelőbb ?

— „Fekete.”

— Hány fekete él a világon ?

— 145 millió. A földgolyón minden tizedik ember fekete. Amerikában olyan mozgalom is van, amelynek ez a jelszava : „Vissza Afrikába, az őshazába, testvéreinkhez, megalkotni a fekete államot.” A bátyám, aki zeneszerző, egy évig élt Afrikában. Sokan hisznek ebben.

— Ön nem hisz benne ?

— Nem.

— Miben hisz ?

— Istenben.

— Hova megy innen !

— Berlinbe, aztán Madridba.

— Hol a legjobb ?

— A világ egyforma.

— Mégis, hová vágyakoznék ?

— Talán Afrikába. Megnézni, hogy milyen ottan . . .

(Beszél új költőikről, szobrászaikról. Beszél arról, hogy mit jelent nekik a tánc és zene, hogy fejlődött ki ütemérzésük a tam-tam dobjeleiből, melyeknek hangközeit a mi fülünk nem is érzékelheti. Beszél a háború utáni jazz-lázról, mely zsongítója volt az idegbeteg emberiségnek. Beszél a newyorki néger mulatókról, ahova fehér zeneszerzők suttyomban mentek és kézelőjükre kottázták le dalaikat. Beszél a néger anyáról, aki a fialatot is megvonja szájától, hogy fiát iskoláztassa. Beszél 1866-ról, az ő fölszabadulásukról, mely mégsem egészen sikerült. A déli államokban ma is törvény tilalmazza, hogy fehér férfi elvegyen olyan nőt, „akinek ereiben csak egy nyolcad afrikai vér csörgedez“. Ott még külön villamosuk van, külön fürdőjük, külön szállodájuk, a vasúti állomáson külön várótermük. A fehérek előbb azt mondták a feketékre, hogy: igen, most pedig azt mondják, hogy: nem. Ismét a „fekete-fehér-igen-nem“ című közkedvelt társasjátékot játsszák, nagyban.)

FINN

— P e k k a —

(Utolsóul hagytam őt, e sorozat záródíszéül. Azok a népek, melyeket eddig fölvonultattam, származásra és szellemre, jobbára idegenek tőlünk. Úgy illett, hogy őket előre engedjem, mint a vendégeket szokás. A finn a mi atyafink, vér és szó jogán legközelebbi testvérünk. Ő családtag. Vele nem udvariaskodunk. Pekka akkor lép be hozzám, amikor reggelizem. Vállas, tagbaszakadt férfi. Inas tarkója van, széles járomcsontja, húsos orra. Szöghajú. Szeme kék s a vágása félreismerhetetlenül ferde. Nézem őt. Noha most látom először, úgy érzem, mintha viszontlátnám. Tizenhat éve él körünkben. Azóta csak egyszer tért vissza hazájába egy nyárra. Felesége finn-ugor nyelvész. Három fia van. Ezek mind itt nevelkednek. Budapesti tanfolyamokon tanulták meg atyjuk nyelvét. Előbb a társalgási nyelv kérdését döntötték el. Ezt indítványozom):

— Egyelőre beszéljünk a mi közös ősi nyelvünkön, keverten és váltogatva. Én majd magyarul kérdezeni önt, ön pedig feleljen nekem finnül. Tudja mit? Játszszunk. Mint hajdanában, a mi ázsiai gyermekszobánkban. Vagy vizsgálazzunk egymásnak. Helyes? Példának okáért: mi az, amit a kenyerekre kenek?

— *Voi.*

— Mi csillog a poharamban?

— *Vesi.*

— Mi lesz a vízből, ha megfagy?

— *Jää.*

— Mit jelent önöknél: élni?

— *Elellä.* Élet : *elo.* A gabona is az. De a furcsa, a nagyon különös élet : *eleet.*

— Hát a mi életünk tényleg furcsa, nagyon különös élet. Mondja, mi az : meghalni ?

— *Kuolla.*

— És vér ?

— *Veri.*

— Életre-halálra : egy vér ez. Kezet adjon.

— *Kätensä antakaa.*

— De most már ne játsszunk. Hogy jött ide hozzám ?

— Gyalog.

— Csak még ezt : gyalog menni ?

— *Jalan mennä.*

— Mit tesz az ? jalan ?

— Lábon. *Jalka* : láb. Önök magyarok ezt csak ebben a szóban őrizték meg : *gyalog.*

— Bocsásson meg. De meglehetősen régen volt, amikor elszakadtunk egymástól.

— Több mint ezer esztendeje. Emlékszik erre ?

— Homályosan. Mint valami borzasztó gyermekkori kirándulásra. Ahogy egyszerre valamennyien fölkerekedtünk és csak mentünk, amerre a szemünk látott, kutyákkal, lovakkal, szegény boldogult öregapó véres-tigrisbőrben, íjjal és puzdrával, szegény boldogult öreganyó millió kacabajkába bugyolálva, édesapánk íjjal, kelevézzel, édesanyánk kancatejet cepelve, mi pedig, gyermek, leghátul, el-elmaradozva, halálra fáradtan, részegen az álmodástól, rettegve az oroszoktól, a tigrisektől, az európai emberektől, egymás kezébe fogózva.

— Én csak arra nem emlékszem, hogyan és hol hagytuk el egymást. Önök, magyarok tudtommal csak 895-ben érkeztek ide.

— Nézze, nekünk közben sok dolgunk akadt a besenyőkkel meg a bolgárokkal. Aztán a török atyafiaknál is elbeszélgettünk kicsit. Akkor megint a hátunkba estek. Szóval nem ment egészen símán. Önöknél símábban ment ?

— Minket a muszkák szorítottak mindig föllebb-föllebb, a hóba, a ködbe, a csikorgó hidegbe, mely az ázsiai forróság után mindnyájunkat meggémberített. De mennünk kellett. Egyedül.

— Mért nem sürgönyöztek nekünk ?

— Nem értünk rá. Verekedtünk.

— Ki védte önöket ?

— Csak az öreg *Ukko*, a Levegő istene, meg *Ahti*, a Víz istene. 800-ban azonban már a Balti-tenger partján ültünk.

— Képzelem, milyen havas lehetett a kucsmájuk. Megpihentek akkor ?

— Alighogy letelepedtünk, a svéd szomszédal gyűlt meg a bajunk. Ők avattak be bennünket a „műveltség“ titkaiba. Pogány bűneinket keresztvízzel mosták le. Ázsiai papjaink, varázslóink, énekmondóink még a tizenharmadik században is a finn fenyesekben búj-dostak. A svédek újabb és újabb háborúval igyekeztek őket meggyőzni, hogy nincs igazuk. Később — századok multán — eltiltották nyelvünket. Gyermekeinknek, akik iskolába iratkoztak, még a nevüket is meg kellett változtatniok. Ismeri *Sibeliust*-t, a mi zeneszerzőnket ? Tudja miért latin a neve ? Azért, mert akkoriban a finn szülők dachból inkább egy holt nyelv neveit vették föl, mint svéd nevet. Ez a holt nyelv az életet jelentette.

— Látja, mennyivel jobb lett volna, ha akkor erősebben tartjuk egymás kezét. Most talán együtt élhetnénk. A mi kis, legszűkebb finn-ugor családunk mégis tizennyolcmillió lelket számlál. Mindegy. Ön visszatért közénk. Isten hozta. Hogy érkezett meg ?

— Egy este a bécsi hajóval. Gyönyörű volt. A vi-zen Budapest lámpakoszorúja. Helsinki ragyog így a tengerre.

— Meséljen még.

— Egy hét óta lehettem itt, amikor a kávéházban élém állt egy úr és elfújta ezt a tréfás, nálunk jól ismert köszöntőt, finnül :

„Öregisten arra kérlek,
Szájtól orrig, hastól térdig
Adj énnekem nagy, derekas
Részegséget.“

— Ki volt ez az úr?

— Ma se tudom.

— Tényleg, annyira szerettek inni a szesztilalom előtt?

— Mint általában azok, akik fáznak. Nálunk még az állatok is ittak. A medve, ha csak hozzá jutott, megdézsmálta az erdészek ottfelejtett pálinkás butykosát. Sőt a macska is ivott.

— Mit csinál a részeg macska?

— Tántorog, miákol, aztán elalszik.

— Nem feküdte meg eleinte a gyomrát a zsíros koszt?

— Otthon is disznózsírral főznek.

— Mi a nemzeti eledelük?

— Egy nagy kalács, melybe apró halacskák vannak belesütve, a porhanyós szálkáikkal együtt. Halkakas a neve. *Kalakukko*.

— Hogy érték el, hogy önöknél mindenki tud írni-olvasni?

— Mert addig senkise járulhat az Úrvacsorához, még házaságot se köthet.

— Milyenek a dalaik?

— Mind szomorúak, mollban. Van egy közös dalunk is. „Csak egy kislány . . .“ Ez nálunk népdal. De a szövege más.

— Hogy szól?

— „Barangolok a világon árván, egyedül, hazátlanul . . .“

— Melyik írójukat tartja a legtöbbre?

— *Kivi*-t. Drámákat írt. Fiatalon halt meg. Az örültek házában. Csodálatos a nyelve. Erővel teljes és hízelgően lágy. Ezt a finn nyelvről a külföldiek is elismerik. Egyszer a francia Riviérán húsz különböző nem-

zetiségű nyaraló versenyt rendezett. Valami fölírás volt előttük: „*Csöndesen haladjunk át a hídon*“. Megállapodtak, hogy ezt ki-ki lefordítja a saját nyelvére s szavazással döntenek el, melyik szöveg a legdallamosabb. Az első díjat a finn nyerte. A másodikat az olasz.

— Hogy hangzik ez finnül?

— *Ajako hiljaa sillan yli.*

— Mi áll ebben az országban legközelebb a szívéhez?

— A paraszt.

— Miért?

— Mert szakasztott olyan, mint a miénk. A finn paraszt fiatalkorában szintén heves és szilaj. Szeret virtuskodni. Mérföldeket rohan szántalpán a farkas után, hogy elcsípje. Később meggondolt. Lehiggad. Csizmában jár. Méltóságos. Nehéz helyen áll nála a szó. Nem igen beszél. Hármat gondol, egyet szól.

(Most ő is hallgat és tündöklik. Hiszen a természet gyermeke. Kupioban, Maaninkában született, fehér hegyek és kék patakok között, egy faluban, ahol az édesapjának fűrészmalma volt. Náluk a falvak elhagyottak, néha csak harminc-negyven ember lakja, kilométerekre esik egy-egy ház. Kiskorában hallotta, amint öreg parasztok énekelték a Kalevalát arra az egyhangú nótára, mely olyan, mint a vízesés moraja. Az ő országának több, mint egytizedét víz és jég borítja. Mindig nagy a csönd. Helsinkiben még a villamosok se csöngetnek. Nézem Suomi fiát, amint belemerül gondolataiba. Képzletében talán otthon jár. Egyszerre fölemeli kemény és mégis finom, rokoni és mégis távoli-északi, sápadt fejét s rám pillant. Vár, hogy mit fogok még kérdezni tőle.)

HARMADIK RÉSZ,

melyben a könyv írója, az eddigi séták és kószálások útmestere, utolsó, legmerészebb útjára indul, mely voltakép zárandokút, hogy az Időn és a Téren, a Véletlenül és a Sorson túl meglátogassa azokat, akik voltak és nincsenek, kedves halottjait, akikkel, sajnos, már nem folytathat semmiféle párbeszédet, őseit és rokonait, akik valaha másoknak csak olyan emberek voltak, mint őneki a többiek, de őneki minden voltak, most is titkosan élnek benne, mozognak vérében, munkálnak idegdúcaiban s minekelőtte befejezné vándorlását és hazatérne, hozzájuk tér haza és megpihen el nem múló emlékekben.

ÉDESAPÁM

Még kisfiú voltam, akkor hallottam, hogy leesett a harmadik emeletről.

Úgy történt ez, hogy mint húszéves egyetemi hallgató a húsvéti ünnepek előtt meglátogatta rokonait, akik a pesti Dunapart egyik régi bérpalotájában laktak. Unokahúgai kikísérték a lépcsőházba. Ő a harmadik emelet legfelső lépcsőfokán állt. A lépcsők, melyek már egy évszázada bomladoztak, épp abban a pillanatban érkeztek el ellenállóképességük végső határáig s zuhanni kezdtek lefelé. Egyik leány a pihenőszigetről kezét nyújtotta neki. Ő nem fogadta el. Az összedőlt lépcsőzettel emeletről-emeletre bukdácsolt s pár pillanat múlva eszméletlenül esett egy földszinti kamrába, egy szekrény tetejére, a befőttes üvegek közé.

Mi gyermekek borzongva hallgattuk ezt a történetet. Talán nem is hisszük el, ha nem mutatják meg nekünk azt a márványgöröngyöt, mely esése közben kabátja zsebébe hullott, meg azt a kékselyem *La-Valliére*-nyakkendőt, mely még érdes volt megfeketedett véréből. Életét annak köszönhette, hogy az önfenntartás ösztönével a vele együtt zuhanó karfába kapaszkodott. Ez viszont a vas alkatrészeivel cafatokra szaggatta testét. Combjain, mellén öregkorában is látszottak a vastag forradások.

Így menekült meg a haláltól az az ember, aki később az én apám lett. Amikor születtem, anyám tizenhét éves volt, apám huszonnégy.

Először is arra emlékszem, hogy úgy vett körül, mint valami sötét erdő. Félelmes volt a nagysága és

ereje. Ha becsapta maga mögött az ajtót, az egész ház dörgött. Szigorának szemöldökrebbenésére megszegett a lélekzetem. Szívarszagot árasztott, még a kis párnája is. Figyeltem őt, amint a lámpa alatt ül és a sakktáblára bámul. Próbáltam kitalálni, hogy mit gondolhat felőlem, vagy felőlünk. Többnyire hallgatott.

Ha nem volt otthon, egy székre másztam, íróasztalán kutakodtam. Rajzok voltak ott, hajszálvonalak, ívpapírok, számoszlopok, háromszögek, vonalzók rengeteg toll és írón, vörös tinta, de zöld, kék, sárga tinta is s üveghajók, melyekben mindig lehetett valami érdekest találni. Egyszer egy fényes ezüstcsöppet találtam. Hozzáérttem, de az a padlóra gurult, ezer pirinyó ezüstcsöppé porzott. Izgalmas hajsza után söpörtem össze, egy névjeggyel a zsebembe tettem, elloptam.

Az a titokzatosság, mely alakját övezte, az évekkel növekedett. Munkatermében pepecselt, kémcsövek és vegyszerek között. Nálunk még hírét se hallották a telefonnak s négyéves koromban odaállított egy fadoboz elé, fülemre kapcsolta a hallgatót, az udvar végébe sietett s pár pillanat múlva a hallgató lemezén hallottam hangját. Valami zöld lámpával világította át kezem s kis csontjaimat pillantottam meg egy tejüvegen. Egy tölcsérbe énekeltetett velem s a tölcsér visszaénekelt nekem. Fúrt-faragott, ezermesterkedett. Játékainkat maga barkácsolta össze. Leydeni palackokat kaptunk, viaszlemezeket, róka farkat, táncoló bodzabélbábokkal. Szegény ember volt: a természetet tette élénk, mint játékszer.

Abba az iskolába jártam, ahol ő tanított. Ez bennem olyan mélyreható változást okozott, amilyent sok tanár-gyermekekben tapasztaltam. Magam is a tekintélyromboló ifjúsághoz tartoztam. De amíg a többiek könnyűszerrel kiélhették az apjuk elleni lázadásukat, úgy, hogy az apjuk jelképét, a tanárokat gyűlölték, nálam ez a folyamat bonyolultabb volt. Egyaránt szítottam társaimhoz, akik forradalmi ösztöneimet szóltatták meg s a taná-

rokhoz, akikben apámat, a kegyeletet, védelmeztem. Megértettem mind a két pártot. Így bizonyos lelki hasadás és kettősség támadt bennem. Fájni már akkor fájt, hogy nem tudok semmiféle párthoz tartozni, de már akkor vigasztalt korai elfogulatlanságom függetlensége.

Erre a koromra esik, hogy részvétet kezdtem érezni iránta, melyet addig elfojtott a félelem és bámulat. Amint láttam őt nap-nap után az iskolában, a diákjai között, akik tisztelték tudásáért, de igyekeztek kipécézni gyöngéit is, s egyáltalán nem kímélték meg gyilkos bírálatuktól, egyre jobban feléje hajoltam. Úgy-szólván egész kamaszkorom azzal telt el, hogy féltettem őt. Attól tartottam, hogy valami veszélyes kísérlet közben életét veszti, hogy elmegy hazulról és többé nem jön vissza, hogy egy „rejtélyes“ ok miatt öngyilkosságot követ el. Ha vacsorára volt híva, hajnalig virrasztottam ágyamban, csak akkor aludtam el, miután hazatért.

Télen-nyáron hajnali ötkor kelt. Ilyenkor karjára vette kedves macskáit, elbeszélgetett velük. Aztán leült a zongorához s addig ábrándozott ott, amíg iskolába nem kellett mennie velünk. *Beethoven*-t zongorázta legszívesebben. Az ő szonátáit álmomban és félálomban hallottam először. Amikor fölébredtem, valami tündéri szívszorongást éreztem s nem tudtam, hogy mitől.

Berlinben tanult, *Helmholtz*-ot hallgatta. Valaha tudományos munkákat írt és neve fiatalkorában szépirodalmi közlemények alatt is szerepelt. Másoktól tudtam meg, hogy egy lelki rázkódtatás hatása alatt menekült a természettudományhoz, vidékre is azért vonult vissza, hogy megőrizze egyensúlyát. Kedélyes mulatónak, furfangos szójátszónak ismerték. Sok előadást tartott a helyi társaskörökben is. Egy karácsonykor a kis színházammal lepott meg, melynek vázát ő maga gyalulta, süllyesztőit ő maga lombfűrészelte, díszleteit, bábúit ő maga ragasztotta össze, sőt egy színdarabot is mellékelte hozzá, melyet ő maga írt, furcsa, pompás rímekben.

Mint gyermek meg-megkíséreltem — ügyetlenül és félszegül —, hogy a közelébe férközzem. Minden alkalommal kitért előle, elzárkózott. Nem bírta a vallo-
másokat, az ellágyulásokat, az érzelmi megnyilatkozá-
sokat. Engem kissé le is nézett miattuk s afféle ripacs-
nak tarthatott. Érett ésszel is csak távolról szerethettem,
gondoskodása közegén keresztül. Boldog voltam, ha
rám tekintett és kért tőlem valamit. Gyakran elbeszél-
gettünk. Előtte nem egyszer szenvedélyesen bírálgattam
az embereket. Meghallgatott. De sohase hallottam, hogy
valakiről rosszat mondott volna. Az emberi gonoszság
csak elszomorította.

Végül tőle is el kellett szakadnom. Akkor kezét
nyújtott. Nem látott el „jó“ tanácsokkal. Engedett
arra menni, amerre akartam. Tizenöt éven át minden
héten egy tárgyilagos levelet írt nekem, mindig csütör-
tökön. Évenként egyszer-kétszer lerándultam hozzá.
De ha nem láttam, akkor is köröttem volt. Az élet leg-
különbözőbb körülményei között és helyein, egy vidéki
állomáson, vagy egy pesti mulatóban, vagy a párizsi
Eiffel-torony tetején meg-megszólítottak ismeretlenek.
Ezek az ő tanítványai voltak, az a tizenkétezer diákja,
aki negyven év alatt kikerült a keze alól. Nem ismertek
engem, de őt ismerték. Mindegyik egyformán mosoly-
gott, mert egyszerre emlékezett rá és fiatalságára.
Úgy éreztem, hogy ezek valamennyien az én testvéreim
s az én családom valamivel nagyobb, mint másoké.

Magyarország földarabolása után hat esztendeig
nem látogathattam meg. Szülővárosomat megszállták,
elcsatolták országunktól. Leköszönt állásáról, otthagyta
lakását, melyben huszonöt évig éltünk, a külvárosba
költözött, egy nekem ismeretlen utcácskába. Sokáig
kerestem ezt az utcácskát. Egy alacsony, szegényes
szobába nyitottam be. Ott állt előttem gyermekkorom
bálványa és férfi-eszménye, megtörve, összezsugorodva,
ősen. Hunyorogva nézett felém. Amint szokta, kezét
nyújtotta. De én nem fogadtam el, hanem két karomba
szorítottam, össze-visszacsókoltam kezét-arcát s köz-

ben — a vállán — elfordítottam fejemet, mert patakzott a könnyem és szájam eltorzult a zokogástól.

Életemben először mertem megölelni és megcsókolni ekkor, mert éreztem, hogy megöregedett s többé nem az apám, hanem a gyermekem, aki az én gyámolításomra szorul. Nagy, fekete tábla volt a szobában, mint az iskolában, nagy krétakörző és szivacs. Magántanulókat készített elő a vizsgára. Nem igen panaszkodott. De szíve már nehezen végezte munkáját. Az utcán megállt, lélekzetért kapkodott. Egy rohamja is volt, huszonnégyszer elvesztette beszélő-képességét. Szívének koszorús erei meszesedtek el. Minden csip-csup kellemetlenség kétségbeejtette. Ha például leszakadt egy fogas a falról, legyintett, hogy ne is tegyék többé vissza, úgyis hiába s elborultan ment át a másik szobába. Szeme is napról-napra gyöngült. Akkora lencsével írt és olvasott, mint egy tányér. Ezt nagy távolságban maga elé tartotta, ide-oda mozgatta.

Egy téli délután hazasürgönyöztek, mert új rohama jött. Felöltözve ült a dívánon. Haja összekócolódott hatalmas homlokán. Nyugtalannak látszott, vagy inkább felfűtöttek, mintha könnyű pezsgőmámora volna. Izgatottan beszélt. Percek múlva engem is fölismert. „Köszönöm, hogy eljöttél“ — mondta. Roppant erőfeszítéssel uralkodott magán, válogatta szavait, hogy fődjék a valóságot. Csakhogy az mind gyakrabban kisiklott előle. Karomban vittem az ágyába azt az embert, aki az életet adta nekem s lefektettem. „Köszönöm“ — mondta. Általában mindent megköszönt. Udvariasan haldoklott, három napig.

Az utolsó napon elvesztette eszméletét. Ekkor visszatért régi, erős hangja, melytől gyermekkorom magánya harsogott. Lázálmaiban előadott, magyarázott diákjainak. „Iksz plusz ipszilon — mondta — nem látja kérem, egy egyenlet két ismeretlennel“ — és valahova mutogatott. Szemét húnnyva tartotta. Délután orvosöcsém kámfor-oltást adott neki. Még magához tért. Kinyitotta feledhetetlen szemét és szét-

nézett, talán kereste helyét a világban, melyet nem-sokára elhagy, oly tétován és ártatlanul, mint az a csecsemő, aki megszületik és tájékozódni akar. Figyelmesen nézett rám, aki mellette ültem, egy széken. Kezembe vettem hűlő kezét.

— Ó, fiam — mondta egyszerre. — Szegény fiam. Milyen furcsa a te ruhád — és rámeredt kabátom ujjára. — Betűk vannak rajta . . .

RÖVIDLÁTÓ, KÖVÉR ÖREGANYÁM

Ebédlőjében, a cserépkályha mellett kitömött mókus állt. Virágfüstölőt szórt a tüzes lapátra, azzal füstölt.

Zömök, vérmes, szeleburdi asszony volt az én anyai öreganyám s roppantul rövidlátó. Ha összehasonlítom apai öreganyámmal, a sovány, hallgatag, kis asszonnyal, megértem, miért hadakozott egymással ez a két elválhatatlan, örökké civódó, kedves öreg.

Az ő vérük lüktet ereimben, összevegyülve, de még mindig harcolva. Úgy érzem, mind a kettő támogat mesterségemben. Apai öreganyám vére talán ahhoz segít, hogy megfigyeljek és kigondoljak valamit, anyai öreganyám vére pedig ahhoz, hogy ezt kiszínezzem, végtelenbe feszítsem és túlozzam.

Mindig túlzott, mindig lelkesedett, mindig rajongott. Mohón evett és kiabált. Már fiatalasszony korában ujjnyi vastag szemüveget viselt. A külső világot rég nem látta. Annál gazdagabb volt belső világa. Bőkezű volt, tékozló, könnyelmű, igazi bohém. Szeretete nem állt meg a családnál. Mindenkit szeretett. Unokáinak kérőibe külön-külön beleszeretett s mátkaságuk egyes szakaszait — a jegyességet és menyasszonyságot — oly együttérző izgalommal élte végig, hogy amikor végre főköttő alá kerültek, ereje fogyatékán elcsigázottan dőlt ágynak.

Sohase zárt semmit. Nyitott kapunál, nyitott ajtónál aludt, késő özvegységében is. Nem félt senkitől és semmitől. Mi, gyermekek, akármikor bemehettünk kamrájába, mely akkora volt, mint egy terem s ott mindig

leltünk valamit, ami reánk várt, hosszú deszkákon aranysárga piskótákat, szultánkenyeret, birsalmasajtot, szürettájt édes, lila lében úszó töklekvárt. Mindenét széthordták és ellopták. A vincellér : szőlője termését, gondnokai : különböző járandóságait, Panna, öreg tolvaj cselédje : fehérneműit, aranyóráit, családi ékszereit. Ha szemére lobbantották, hogy elkótyavetyéli vagyónát, éktelen dühre gerjedt s arca kivörösödött. Nem hitte el ezt soha. Hazamenet így panaszkodott öreg, tolvaj cselédjének :

— Pannám, azt mondják, hogy te lopsz. Úgy-e nem lopsz, Pannám ?

Panna a vékony madárhangján könnyedén válaszolt :

— Dehogy is lopok, tekintetes asszony. Már hogy lopnék én.

— Na lásd — szólt megnyugodva —, pedig azt mondják, hogy te lopsz.

Aztán együtt méltatlankodtak, a fejüket rázogatva.

Rendetlen volt. Kalapjai ferdén táncoltak a fején, szoknyái, kötői lógtak. Mindent feldöntött, összetört. Amerre haladt, üvegkancsók, tükrök csörömpöltek. Egy ízben, mikor nála aludtam, a szekrény mellett egy dívánon, halk csöpörgést hallottam az éjszaka kellős közepén, mintha benn a szobában esnék az eső. Rögtönzött ágyamra az almabefőtt leve hullongott, melyet ő este a szekrény tetejére helyezett — szokása szerint megfordítva —, kiborította az egészet s az almabefőtt hajnalig csordogált édes és ragadós patakban, melyeket én a szekrény ajtajáról és paplanomról nyalogattam föl. Sok macskát tartott. A kiscicákat különösen kedvelte. Reggelenként tejbe áztatott zsömlét adott nekik. Ezek télen selyemszalaggal a nyakukon sütkéreztek kályhája körül, a szenescsőbrön. Ha fűtött s nagy-szelesen szemet dobott a parázsra, hirtelen becsapta az izzó vasajtót, nem egyszer megesett, hogy az izzó vasajtó mögé egy-két kiscica is odakerült és a lángok

martaléka lett. Aztán csodálkozott, hogy macskái mért fogynak.

A házában lévő bolthelyiségeket — nem tudom miért — következetesen koporsósok bérelték. Hozzámenet borzongva néztem ezeket a halálmadarakat, különösen őszi este, ködben. A boltok bérét arra fordította, hogy nevenapján — Aurélia napkor — óriási dínom-dánomot csapott, mely minden évben három napig tartott. Erre meghívta ismerőseit, tisztelőit, barát nőit. Hatvanan-hetvenen jöttek össze. Maga a szűkebb család — leányai, vejei és a gyermekek —, ezeknek felét tették ki. Vagy húsz gyermek sürgölődött itt ilyenkor, mindenféle korú és nemű, sokan bölcsebben, vagy a dadák karján. Nekünk külön szobában, a macskaasztalnál terítettek. A vendégség alatt ott aludtunk. Sokszor éjfélkor fektettek le s fölébredtem hajnali négy órakor, vagy reggel hatkor fektettek le és délben ébredtem. Nem tudtam, hogy hány nap mult el, hogy ebédelünk-e vagy vacsorázunk?

A muri szakadatlanul folyt, a cigánybanda húzta és megitta a savanyú csigert, a kénes lőré, melyet ő pancsolt össze a pincéjében s a városi hajduk meg a cselédek folyton hordogatták a friss fánkot, a friss töpörtőspogácsát. Künn a folyosó asztalain már napokkal azelőtt ingerkedtek velünk a torták és a vajhabok, a heringsaláták és a kocsonyák tükörsímára fagyva, mint a jégpályák, bennük a malac bohókásan fintorgató testrészeivel.

Nem találta helyét vendégeinek. Mindenkinék újabb és újabb meglepetéssel kedveskedett. Sorra járta őket és unszolta, kínálgatta. Bohó nagybátyám, a patikus, egyszer ezt felelte neki:

— Köszönöm, én már két szemfedő árát megettem.

Lassanként egészen elvesztette szemevilágát. Mind a két szemére megvakult. Talán csak annyi fényérzékenysége maradt meg, hogy különbséget tudott tenni a nappal és éjszaka között.

Minthogy botot szégyelt viselni, napernyőt vagy esőernyőt hordott. Ezentúl is imádta a társaságot és fiatalságot. Bálozó unokáit tovább kísérgette a táncmulatságokra s reggelig időzött ott. Gyönyörködött az élet zajgásában. A szerelmespárok előszeretettel választották *garde de dames*-nak. Neki igazán semmi előtt se kellett „szemet húnynia“.

Fogyatékoságát csodálatos agyafúrtsággal palástolta, úgyhogy legközvetlenebb környezete sem tudta, voltaképp hányadán is áll a látással? Orvosokat nem engedett magához közel. Ha szóba hozták, hogy szeme gyöngül, hogy új szemüveg kellene már, az asztalra csapott s a faképnél hagyott bennünket. Szégyelte hibáját? Nem. Egyszerűen nem akarta tudomásul venni. Így nem is létezett a számára.

Mint kisfiú, sokszor üldögéltem nála az üveges tornácon. Ha észrevettem, hogy a kert rózsafái és üveggolyós karói között valaki látogatóba jön, elújságtoltam neki. Izgatottan tudakolta :

— Mondd, fiacskám, milyen a szoknyája, a napernyője és milyen színű, gyorsan fiacskám ?

Miután mindenről értesült, az illetőt nevének köszöntötte, minekelőtte az megszólalt volna s kellő pillanatban előhozakodott azzal, amit tőlem hallott. Odafordult unokahúgaimhoz s csodálkozva jegyezte meg :

— Nézd, nem is láttam még rajtad ezt az új kék szoknyádat, — nézd, nem is láttam még ezt a zöld napernyőt, hol vetted ?

Ezzel a két igével : *nézni* és *látni* tüntetőleg élt.

Magányos kirándulásaiból kisebb-nagyobb sérülésekkel tért haza, karcolásokkal az orrán vagy arcán. Szemüvegei már mind megrepedeztek, összetörték. Úgy hordta őket tovább. Hiszen mindegy volt. Ugyan ki törődik azzal, hogy a lakatlan ház ablaküvegei meg-
hasadnak ?

Egyszer, amikor hazajött, galambtojásnagyságú dudorodást fedeztünk fel homlokán. A piacon kocsirúd „súrolta“. Máskor hetekig sántított s borogatta lábait.

Hetente ki szokott sétálni a temetőbe, egyedül, az ura sírjához s a síron nyíló fehér violákat maga öntözte.

Egy délután, amint botladozott a sírkövek között — hogy, hogy nem — beleesett egy frissen ásott sírgödörbe és ott sokáig kellett kiabálnia, míg az odafutó sírásók ki nem húzták.

A sírásók szerint inkább dühös volt, mint ijedt. Csak éppen sopánkodott: „Ó, ó, ó“.

DALIÁS NAGYAPÁM

Életem küszöbén egy aggastyán üdvözöl, kitárt karokkal, hahotázva az örömtől.

Homlokán kardvágás nyoma látszik. Csigásangöndörödő ősz haját oldalt választja el. Szakállabajusza is ősz. Szeme tenger-kék. Úgy öltözködik, mint a régi „arszlánok“. Minekelőtte elmegy hazulról, a kertben zsebkése ollójával lemetsz egy virágot s gomblyukába tűzi.

Elefántcsont-fogantyús sétapálcát hord. Amint halad az utcán, sorra köszönetnek neki s ő széles bókolattal köszönet vissza azzal az azóta pajtásivá kopott üdvözléttel, melynek akkor még érzik latin gyökere és hódoló jelentése: *Servus humillimus*.

Életkedv van benne és keménység is, melyből apámnak már valamivel kevesebb jutott, nekem még annyi sem.

Miután nyolcévi száműzetéséből — 1857-ben — hazatér alföldi városába, megnősül, két keze munkájával valami pénzt is szerez, telket vásárol, kertet ültet fenyvesekkel és hársakkal, fölépítteti családi házát, melynek utcai szárnyát ő maga lakja nagyanyámmal, udvari szárnyát a mi családunk. Ennek az udvari lakásnak egyik keskeny szobájában pillantottam meg a világot.

Élénk emlékeim vannak róla életem első tizenegy esztendejéből.

Rajongó, tréfás, pattogó. Indulatos, de nem szigorú, mint apám. Apámat jobban tisztetem. Tőle nem félek. Közelebb van hozzám. Egy aggastyán, aki az

életből kifelé sétál, közelebb van a kisgyermekhez, aki az életbe indul, mint a felnőtt.

Át-átszököm lakásába, mely szintén otthon, de az otthon kötelessége nélkül, az otthon mennyországa. Itt bámulnak engem és szembe dicsérnek. Az ételek, italok más ízűek. Igazi ezüstkanalam áttüzesedik, mihelyt a forró teába mártom. Rumot is kapok, feketét is. A lámpa magasabb, fényköre sárgább és nyugalmasabb. Ezen a helyen a vendégség mámoros felelőtlen-sége fog el. Micsoda kitüntetés itt ebédelni, főképp aludni a széles kereveten s hallgatni, amint Petőfi Sándorról beszél, aki őrnagy volt Bem hadosztályában, ahol ő százados volt.

A fenyőpálinka, a dohányfüst, a pézsma illata nyilal végig szobáin. Ő a dívánon heverész s könyvet olvas, az „Irataim az emigrációból“ újonnan érkezett kötetét. Nyáron szalmalegyezővel hűsíti fölhevült arcát. A lugasban tarokkozik barátjaival. Énekel csengő tenorhangján: „*Pesten jártam iskolába*“.

Egyszer a fiókjából kiemel egy hatlövetű angol forgópisztolyt, melyet a szabadságharcban használt. Egyszer a török basákról beszél, a piláfról és a csibukról. Egyszer azt hallom, hogy negyvenkét napig hanyódott az óceánon, míg Várnából Amerikába jutott s Philadelphiában, Newyorkban, Bostonban azzal kereste kenyerét, hogy zsákokat cepelt, selyemre festett és énekelt. Meglepődöm, mikor a mi poros, elhagyatott fészünkbe elvetődik egy hórihorgas, csupaszszájú úr s angolul társalog vele. Törökül is tud, németül és szerbül is. Egyáltalán mindent tud.

A szoba, ahol ő van, a világ maga, minden népével és tájával. Eleven meséskönyv ő. Eleven ismerettár is. Amíg nem tudok olvasni, ebből tanulok földrajzot, történelmet, irodalomtörténetet és nyelvészetet, természetrajzot, bölcséletet. Messze van-e Amerika? Hogy szól az ágyú? Mit jelent angolul alma, németül körte, törökül szilva, szerbül barack? Ki a világ legokosabb

embere? Negyedfél éves koromban tanít írni-olvasni. Először a nyomtatott nagy *S*-et tanulom meg, egy *S*-kifliről. A többi nyomtatott betűt piros és fehér cukorkákból kell kiraknom a szőnyegre. Jutalmul megehetem a kiflit is, a cukorkákat is, ezzel példázva, hogy az irodalom esetleg tápláló is lehet és édes is.

Papírcsónakokkal játszom tengeri ütközetet a mosdótáljában. Hogy káprázatom tökéletesebb legyen, a vizet — kérésre — megfesti kékítővel, sőt egy kicsit meg is sózza. Hajót, utazást is játszom. Egy szekrényből, melynek fiókjai telistele vannak különféle színű gombolyaggal, zsineget, pamutot, cérnát húzok ki s szobáról-szobára haladva ezzel kötözöm össze a székeket, az asztalokat, úgy, hogy az egész lakás egy tengeri kikötő képét mutatja, az árbócok közt feszülő kötélzettel.

Az 1848—49. szabadságharc alatt a 27-ik honvédszászlóaljban harcolt, azok között, akik a székelyekkel együtt legutoljára rakták le a fegyvert. Résztvett a legutolsó mehádiai csatában is. *Veress Sándor* írja, hogy ekkor egy „röppentyű mellette két lépésre pukkant szét”. Kossuthal együtt menekültek Törökországba, negyedfél ezren. Látom őt Viddinben, a fogolytáborban télvízidőn dideregni, vitorlavászon zubbonyában, 50 piaszter napi zsolddal a zsebében, faggyús juhhúst rágszálni a kolerások között, fanyergen lovagolni, aztán Sumlában a fáklyásmenetben s hallom az idők messzeségében, amint a Szózat-ot éneklő honvédek fölött röpköd tenorhangja. 1851-ben Konstantinápolyban van, az ottani magyar egylet elnöke. De a menekülteket hiába védelmezi a Fényes Porta és a szultán, egy szervezett, osztrák bérenchad még ott is üldözi őket, rajtuk üt a magyar egyletben. Liverpoolba szállítják őket, onnan Amerikába.

Egy tavaszi napon, mikor öcsémrel, húgommal künn játszom a kertben, kézenfog bennünket, behív a tisztaszobába, mely teljesen el van sötétítve. Fekete posztóval takart asztalkán gyertyák lobognak. Letérde-

peltet mindhármunkat s arra kér, sohase feledjük, ma halt meg messze idegenben Kossuth Lajos.

Az ő halála két évre rá következett be, egy nyáron. Hónapokig betegeskedik. Ezalatt a ház éjjel-nappal zeng a villamoscsengő zajától. Egy éjszaka a csengő szava elnémul. Reggel feketébe öltöztetnek, bevezetnek hozzá. Kiterítve fekszik az ágyon. Állát fehér kendővel kötöték föl, szemére két réz négykrajcárost tettek. Az első halott, akit látok. Nem rémülök meg. Az igazán nagy dolgok egyszerűek. Közelebb lépek ágyához. Olyan, mint életében, csak mozdulatlan és sokkal halványabb. Később döbbenek meg, amikor észreveszem, hogy az a viaszbábú, amelyik ott hever, merőben más, mint az, aki valaha élt.

Ő, aki megmutatta nekem az élet minden csodáját, most megmutatta a legnagyobbat is s ezzel mintegy befejezte gyermekkori nevelésem.

BOHÓ NAGYBÁTYÁM

Babilásznak hívták és patikus volt.

Ha iskolába menet táskával a hátamon köszöntem neki, nem köszönt vissza, mint a többi felnőtt, hanem mindig valami furcsa dolgot művelt, olyasmit, ami meglepett és csodálattal töltött el.

Például kinyújtotta karját, ráfektette sétatálcáját, egyik szemét lehúnyta és sokáig célzott rám. Ezt mondta: „pukk“ vagy: „pamm“. És elsietett, mintha mi se történt volna.

Nekem mindenfélét ígérgetett. Többek között házinyulat, bélyegkönyvet, madarat, teknősbékát, sőt a tengeri herkentyűnek a billentyűjét is. Évekig vártam ezeket, de sohase hozott semmit. Akkor rájöttem, hogy nem kell „komolyan venni“. Mégis szerettem őt.

Már öregedett — az ötveneseket taposta — de még szép ember volt. Türkizkék szeme volt, bozontos szemöldöke, kócos, szőke bajusza. Gyér haját sötétbarnára festette és süttette. Füle mellett szalmaszál fityegett. Virzsiniákat szívott. Kalapján madártollak libegtek.

Egyszer fölvittek a lakására. Pokoli rendetlenség uralkodott itten. Pálinkákat öntögetett össze nekünk azokba a pohárákba, melyek a pohárszéken szerteszét heverték, ragadósan és kimosatlanul. Senkise nyúlt hozzájuk. Nekem se volt szabad innom. Erre ő maga ivott a mi egészségünkre.

Nem lehetett tudni, hogy magázott-e valakit vagy tegezett. Mindenkinek ezt mondta: „kérem alássan . . .“ nekem, a kisfiúnak is, ami fölöttébb megtisztelt. Sok-

szor alkalmazott idegen szavakat, ilyesféléket: *chassé-croisé... ladies and gentlemen... chaine anglaise...* Egy bálrendező s egy bohóc lakozott benne. Hogyha látott egy virágot, kezét szívére szorította s ezt énekelte: „*Helyettem kis virág, tégy vallomást!*“ Régi operett-áriákat fütyürészett. *Csokonai* Lilla-dalait és *Dorothy*-át kívülről tudta. A nőket amazonoknak nevezte, akár pesztonkák voltak az illetők, akár nőegyletünk nemeslelkű, jótékony delnői.

Körgallérokban, porcellán-nadrágokban, fehér selyemmellényekben járt. Selyemzsebkendők lógtak ki felsőzsebéből. Nyáron csipkével díszített fehér napernyőt hordott.

Keze piszkos volt s körme, melyet gondosan ápolt, hosszúra növesztett és befelé görbített, szintén. Sok gyűrűt viselt, több pecsétgyűrűt, még kisujján is tündökölt egy briliánsgyűrű. Emlékszem gyémántmelltűjére, melyet rikító nyakkendőibe dőfött és igen hosszú, duplán feltűzött, csattos aranyláncára, mellyel behálózta mellényeit, mint holmi sujtással s a végéről egy csömbőlék függött, ezüst írónkák, turbános törökök, szerecsenfejek, kagylók, csöpp kártyacsomagok, szörnyek és bölcsők.

Szenvedélyesen látogatta az operettelőadásokat s csapta a szelet mindenkinek, nem tekintve társadalmi rangra, de leginkább a kardaloslányoknak. Ezeket arany- és ezüstszelencékből cukorkákkal kínálhatta. Minthogy zsugori volt, a prominens és szalmiák-cukrot meghintette illatszerekkel. Egy művésznőnek tréfából gilisztacukorral kedveskedett.

Már messziről illatfelhő jelezte jöttét. Állandóan többféle gumilabdás és csöves illatfecskendőt tartogatott magánál, melyekkel húsvétkor öntözködnek, nyuszikat, pisztolyokat, kígyókat s ezekkel a naptárra való tekintet nélkül locsolgatta az amazonokat. Számára örök húsvét volt, örök ünnep. Ha hozzánk jött, a cselédlányok már eleve visítottak — „itt a Babilász tekintetes úr...“ — s ő sohase mulasztotta el, hogy a konyhába ne oson-

jon s nyakon ne fröccsentse őket. A vonatfülkében ismeretlen hölgyeket is megöntözött. Előbb azonban ezt mondta: „Pardon“. Így ismerkedett velük.

Minden áldott nap egy kocsmába járt, a rendes asztaltársaságához. A kocsmáros egy ízben eléje tette az asztalra a bort s a szódásüveget, egy zöldet meg egy fehéret. Nézte a szódásüvegeket, majd azt kérdezte a kocsmárostól, hogy nincs-e „sárga szódája?“ A kocsmáros sajnálkozva jelentette ki, hogy ebben a pillanatban nem rendelkezik „sárga szódával“. Erre fölkelt s ettől a naptól kezdve nem lépte át a kocsmá küszöbét.

Elfelejtettem megemlíteni, hogy volt neki egy türelmes, mindent megbocsátó felesége is. Ez a mártír-asszony egy télen, farsangkor meghalt. A temetést követő napon a rokonok részvétlátogatást tettek nála. Ő nyitott ajtót. Csattos lakkipő volt rajta, testhezálló nadrág, arannyal hímzett mente, oldaláról pedig vékony spádé lógott. Ép azzal foglalatосkodott, hogy felkösse a tükör előtt viaszálarcát. Álarcos-bálba akart menni, hogy — amint mondotta — „könnyítsen lelkén és felejtsen“. Tervéről a rokonok lebeszélték. Nem ment az álarcos-bálba. De jelmezét nem vetette le, abban üldögélt a részvétlátogatók között.

Hetvenhatéves korában láttam utoljára. Anyámmal sétálgattunk a városban s a vasúti állomás mellett fényes délben pillantottuk meg egy utcapadon. Részegen bóbiskolt, nyilván többnapig korhelykedés után. Fején panama-kalap volt, sárga szalaggal. Anyám megszólította: „Hát te hol jártál, Babilász bácsi?“ Ránk se pillantott, úgy válaszolt: „Ott, ahol a madár se jár“. Azt tanácsoltuk, hogy menjen haza és feküdjék le, de ő megvetőleg csak ennyit mondott: „Nem ismerlek titeket. Semmi közöm hozzátok.“

Aztán elfordult tőlünk és a levegőbe bámult.

EZÜSTHAJÚ, SZIKÁR NAGYANYÁM

Édesapám anyja, az ezüsthajú nagyanya, szikár, türekeny és tiszta. Amikor kedves könyvemet olvastam, *Andersen*-t, rá kellett gondolnom. „A nagyanya nagyon öreg, arca redős, haja egészen ősz, de szeme olyan, mint két csillag.” Az ő szeme is csillag volt. Két óriási, fekete csillag.

Ha nézegettem sárga, aszott arcát, melyen gyűrűsen futottak egymásba a ráncok, vagy kis csontvázkezeit, vagy puffadó, lilás ereit a csuklóján, a szájalom facsarta el a szívem. Egyszer sírva is fakadtam előtte. Attól féltem, hogy a nagyanya meg fog halni, talán öt-hat perc múlva is, mert oly öregnek tartottam, hogy véleményem szerint öt-hat percnél tovább már nem igen élhetett.

De nem halt meg. Évekig, évtizedekig élt még és sok nálánál fiatalabbat, erősebbet temetett el. Pedig egész életében betegeskedett. Itta és ette az orvosságokat, a különféle keserű csöppeket és labdacsokat. Szoknyája zsebében porok, repülőzsírok, kenőcsök voltak. A tormaszesz, az éter erős szaga terjengett szobájában. Lefekvéskor forró téglákat tétetett talpa alá és forró cserepeket gyomrára. Amikor rohamja jött és görcsök fojtogatták, maga köré gyűjtött bennünket, ünnepélyesen elbúcsúzkodott tőlünk, hogy többé már nem látjuk. Azután a csukott ajtókon keresztül egész éjjel hallottuk, amint kezeit csapkodva fohászkodott a Boldogságos Szűzhöz s éles, átható hangján kiabált föl, az ég felé: „Krisztus dajkája, segíts meg . . . Krisztus dajkája, oltalmaz . . .”

Másnap, mintha mi sem történt volna, már fönn járt, kaktuszait és dupla-petúniáit kezelte a kertben, pörölt a cselédekkel, ide-oda perdült, mint a pereszlen. Fürge volt, szívós, horgaseszű és sasszemű. Családja Háromszékmegyéből származott az Alföldre. Gyermekekoromban sok gyönyörű szót hallottam tőle, melyet később csak a népmesékben és régi könyvekben láttam viszont. Megannyi régi varázsverset tudott a szemölcsök és a holttetemek elmulasztására, melyeken még a pogánykor íze érzett. Én ezért kissé félttem is tőle.

Tulaezüst karikagyűrűjébe egy évszám volt belevésve: 1848. Akkor kapta nagyapámtól. De jóval később keltek egybe. A világosi fegyverletétel után nagyapám Törökországba menekült, onnan Amerikába.

Nagyanya várta őt haza. Sokszor kérdezgettem, hogy miképen várta. Erre ő nem tudott felelni. Most szobámban lóg berámázva egy hímzése. Honvéd-sír, zöld gyöngyökből, fölötte valami zászlócska, rózsaszín gyöngyökből s alatta ez a honleányi szózat: „*A hű sírba hamvad, de nemzetem rózsaszalagja felette lebeg*“. Ezt hímezgette a Bach-korszakban s így várta nagyapát. Aztán nagyapa hazajött, elvette feleségül. Mind ezt ő sokkal egyszerűbben mesélte el nekem: „Vártam haza“.

Engem „báránycám“-nak nevezett kiskoromban s később is így nevezett, amikor az összes hitelesített mérlegek nyolcvan kilónak tüntették föl testsúlyomat s az élet harcában már farkasokkal viaskodtam, sőt nem egy farkasnak átharaptam a torkát is. Születésnapomra egy ezüstforintost adott ajándécul, selyempapirosba burkolva. Változtak az idők, változtak az igényeim is, de ezüstforintosomat mindig pontosan megkaptam tőle. Egyszer még Párizsba is utánam küldötte.

Amikor elköltöztem a vidékről, szeretete bálványozásig fokozódott. A kisebb tárgyakat, melyekhez hozzáértem, eltette emlékül. Első, nyomtatásban megjelent költeményeimet kívágta s imakönyvébe rejtette, noha azok sem tárgykörüknél, sem világnézetüknél

fogva nem voltak méltók arra, hogy a szentképek között foglaljanak helyet. Egy darabig gyarapíttgatta családi ereklyéit. Lassanként annyit firkáltam össze, hogy már nem fért bele sem imakönyvébe, sem abba a fiókba, amelyikben imakönyvét őrizte. Akkor abbahagyta a gyűjtést, mint aki nem bír lépést tartani velem.

Később már nem tudott járni. Megkeseredett. Üldögélt karosszékében, szidta az öregséget, könnyezve vágyakozott a föld alá. A vénség iránti gyűlöletét kiterjesztette mindenkre, még az öreg kutyákra és az öreg macskákra is. Ha hírül vitték neki, hogy valamelyik kedves barátnéja meghalt, minden részvét nélkül kiáltott föl: „Hála Istennek, oda való volt, minden vén bolond oda való, én is“. Környezetét azzal ölte, hogy a legapróbb részletekig rendelkezett temetésére vonatkozólag. Meghagyta, hogy ha majd „kinyújtóztatják“ — ezt a szót szerette —, a gyöngyös főköttőjében temessék el s a csipkés, fekete selyemruhájában, melyet évek óta nem öltött magára, erre a célra tette félre szekrényében.

Mihelyt szerét ejthettem, leutaztam hozzá egy pár napra. A karosszéke mellé ültetett s megfogta a kezem. Arra kért, hogy „vigyázzak magamra“.

Lelkemre kötötte, hogy milyen emberekkel barátkozzam és milyenekkel ne, hogy éjjel semmi körülmények között sem utazzam vonaton, hogy gombát ne igen egyem, virslit nyáron pedig sohasem, mert ezt még *Deák* Ferenc tanácsolta, a „haza bölcse“. Amikor látta, hogy mosolyogva bólongok, elhallgatott. Aztán csak nézett-nézett rám. Ha órák multán végre fölkeltem és indultam, szemrehányóan mondta: „Hová szaladsz? Te is mindig csak szaladsz.“

A búcsúzkodásnál oly erősen ölelt át, mintha testi birokra akarna velem kelni és sohasem akarna elengedni. Lassan ballagtam az udvarban. A botjára görnyedve az ablakához csoszogott, hogy lásson, ameddig lehet. Visszafordultam és integettem neki a kalappal. Ő a zsebkendőjével integetett nekem, de

csak egyszer, vagy kétszer, aztán az arcára terítette és zokogva borult le az ablakpárkányra. „Hová szalad ez mindig?” — gondolhatta magában. — „Hová szalad az élet?”

Már közelebb volt a kilencvenhez, mint a nyolcvanhoz. Egy téli délben az ebédnél körültekintett és így szólt: „Villámlik.” Félrebeszél. Ágyba fektették. Kezeivel a paplanon kaparászott. Vánkosa alól előkotorászta a kis, kapcsos szarvasbőr-erszénykáját, kirakosgatta belőle az ezüstforintosokat, melyeknek értékét a háború erősen megcsökkentette s intézkedett, hogy ezeket a három unokája között osszák szét, egyenlően. Engem már nem ismert meg. Nagy szeme — életében először — közönyösen meredt rám. Úgy rémlett, mintha valami vékony üveglap fődte volna.

Halála előtt azt követelte, hogy öltöztessék föl. Föl akart kelni, hogy a maga lábán menjen át a tisztaszobába, ahol majd fölravatalozzák. Csillapítani kellett, simogatni kezét-homlokát és úgy lehelte ki lelkét.

A koporsóban fönséges nyugalommal feküdt. Gyöngyös főkötője volt rajta s csipkés fekete selyemruhája. Élettelen kezeit súlyos olvasója bilincselte össze, mindörökre. A háború akkor a vége felé járt. Öcsém az utolsó pillanatban érkezett a harcterről. Kardja durván csörrent meg a gyásszal vont padlón. Éppen a födelet emelintették a koporsóra. A gyászhuszárok várakoztak, hogy a távolból érkezett mégegyszer megtekinthesse őt. Mi is hosszan néztük nagyanyát, mert éreztük, hogy nemcsak gyermekségünk egy darabja tűnik el vele, hanem egy kor is, mely többé sohase tér vissza.

NEGYEDIK RÉSZ,

melyben az Emberi Szellem önkormányzattal rendelkező országába rándulunk, társaink és ismerőseink közé, akikkel szinte naponta találkozunk s mesterségüket és foglalkozásukat tanulmányozva fölfedezzük abban azt, ami hétköznapi és rendkívüli, ami gépies és ösztönös, ami röhögtető és ríkató, ami szerep és elrendeltetés, hogy ezzel a tréfás és komoly, zagyva és egységes, léha és áhítatos, tarka és rejtélyes élménnyel gyarapodva fényt vessünk életünk két fő mozgatójára, mely gyakran csak egynek tetszik, a Véletlenre és a Sorsra.

BÁBA

(Mindenki mosolyog. A nők, akik útbaigazítanak, a férfiak, akik kihajólnak az ablakokból, a gyermekek akik fölvezetnek hozzá a lépcsőn. De nem valami sértő mosollyal mosolyognak, hanem nyájasan, boldog, testvéri együttérzéssel, bizonyos évezredekre visszanyúló, ősemberi cinkossággal, érezve, hogy ez aztán az igazi közügy. A baba tisztos, derék hölgy. Kötött kabát. Okuláré az orrán. Szürke haj, természetesen konty. Ötvenesztendő. Szóval nem madám, nem tudós asszony, hanem igazi baba. Emberemlékezet óta budai lakos. Ajtója szemöldökfáján patkó lóg, az szerencsét hoz. Beszélgetésem során az úgynevezett kérdve-puhatólózó módszert alkalmazom, mely abból áll, hogy a problémát úgy keressük meg, mint a baba a kisdedet. Ennek a dialektikának megteremtője Sokrates, kinek az anyja, Pahinaréta, tudvalevőleg baba volt. Egyébként ügyelek arra, hogy a mosdóvízzel ne öntsem ki a csecsemőt is.)

— Dehogy. *(Eloszlatok egy félreértést s tovább tiltakozom.)* Dehogy, dehogy.

— Mert azt hittem. *(Kistáskáját, melyet már kezébe kapott, leteszi.)*

— Csak érdeklődöm.

— Vagy úgy. Hát érdekes ez? *(Mosolyog és tűnődik a látogatás furcsaságán.)* Huszonöt éve működöm. Tizennégyéves koromban a szüleim elhaltak, a nagynéném — az is szülésznő volt, Isten nyugosztalja — magához vett, vidékre, ott szerettem meg a mesterségemet. Nagybátyám fizetőpincér volt. Mind a ketten éjjel dolgoztak. Előbb az tetszett, hogy sokáig fenn lehet

maradni, virrasztani, éjszakázni. A boldogult tanár mindig mondta: „meglátják, ebből jó bába lesz“.

— Hány iskolát járt?

— Egyet se.

— De írni-olvasni tud?

— A cégtáblákról, fölirotokról tanultam meg.

— Sok dolga van?

— Azelőtt naponta négy-öt eset. Most — elvértve — egy, kettő. Az utcán szülnek. (*Rosszalólag.*) Ez a legújabb divat. Utcán, kávéházban. Ma is négyet szállítottak be a mentők, a csecsemőkkel együtt. Aztán legtöbben, még a szegények is, ha csak tehetik, a klinikára mennek.

— És babonások?

— De mennyire.

— Például. Érdekel. (*Az emberiség az élet két titkos kapuját, a Születést és a Halált mindig rejtelmes mesékkel veszi körül, mert nem talál rá észszerű magyarázatot.*)

— Sok mindenféle ördögösségben, bűbájban hisznek. Hiába beszélek, nem lehet kivenni fejükből. (*Unszolom, hogy mondjon néhányat, de eleinte mentegetődzik.*) Ezek csak olyan babonásokok.

— Mégis.

— Hogy naplemente után nem szabad a kötélén ruhának lenni.

— Nem is oly ostobaság. Legalább a szoba levegője nem lesz nyirkos. (*Modern egészségtan.*)

— Meg hogy este hét után senkinek se szabad bemenni a gyermekágyashoz, mert elveszi a gyermek álmát.

— Minek is zavarják. (*Nem kényelmesebb és praktikusabb egy túlvilági hiedelemre hivatkozni, mint mindenki számára külön udvarias hazugságokat kieszelni?*)

— De engem se engednek be hét után. Aztán a szoptatósnő ágyára tilos leülni. Aki odaül, az elszívja a tejét, annak egyszerre megdagad a melle, akár nő az illető, akár férfi.

— Ezzel is csak a tisztaságra vigyáznak. (*Semmelweis igazsága, ősi alakban.*)

— Burokban születni még mindig szerencse. Bevarr-

ják a burkot a gyermek kabátkájába, akkor egész életében semmi szerencsétlenség se éri. Amihez hozzáfog, sikerül.

— Ha hisz benne sikerül is.

— (*Vállat von.*) Vannak még cifrábbak is. Az asszonyok „keresetlen“ szalaggal kötik át combjukat, hogy könnyebb legyen a szülésük. De a szalag csak úgy jó, ha véletlenül találják, ha az útszélről szedik föl. A boltban vásárolt, az otthoni nem ér semmit. Kulccsal nyomkodják ágyékukat. Törkölypálinkát állítanak ágyuk alá, hogy meginduljon a tejük. Az újszülöttek körmeit világért se vágnák le ollóval.

— Miért?

— Mert akkor tolvaj lesz a gyerekből. Körülrágják, leharapdossák a körmeit. Persze a kicsike körömgyulladásra kap.

— És a boszorkány?

— Az kicseréli a gyermekeket. Néhányszor torzszülöttet „fogtam“. (*Ez a szakkifejezés.*) Farkastorkú, nyúlszájú, hatujjú csecsemőket. Megfürösztöttem, tisztába raktam őket, betettem a bölcsőbe. De akkor éktelen sivalkodással rámtámadtak az öreganyók, hogy én vagyok mindennek az oka. Elfelejtettem tudniillik a sarokba állítani a fölfordított seprőt s közben a boszorkány besurrant, ellopta az ép gyermeket és a torzat csempészte helyébe.

— A gólyamese?

— Na, az az egyetlen mese, amiben ma már senki se hisz.

— És kit várnak a szülők?

— A férfiak mindig fiút. Ha azt mondják, hogy lányt, akkor is. A nők nem bánják, ha fiú, ha lány, nekik szegényeknek mindegy. De a férfiak. Multkor is egy házamnál. A férj ott strázsált az ajtónál és hogy a baba meglett, elkiáltotta magát: „fiú, hallom a sírásáról“. Aztán kijöttem a fürdőszobából, kezébe adtam. Az pedig elmondott mindennek, hogy kicseréltem, hogy nem lehet lány, hiszen egészen úgy sírt, mint a fiú. (*Nevet.*) Mintha a lány nem volna ember.

— Nincs kormányozható gólya ?

— Egy páciensem két évvel ezelőtt elutazott Franciaországba, megvizsgáltatta magát a párizsi doktorokkal, meg is állapították, a szívhangokról, hogy biztosan fiú. Olyan gyönyörű kislánya született, hogy a csodájára jártak.

— A rokonok milyenek ?

— Az asszonyokkal van a legtöbb baj. A szomszédasszonyokkal, a komaasszonyokkal. Úgy körülveszik a gyermekágyasokat, mint Éva anyánkat. *(Ő mondta így.)* Mindig segíteni akarnak. Én bizony kizavarom őket. Meg a nagymamák. Azok ma se engednek a negyvennyolcból, agyonetetik az újszülöttet, teába áztatott kiflivel traktálják, mert az ő idejükbe az volt szokás, aztán csodálkoznak, hogy a kisbaba hány, köpköd. Mert a mai gyermekek gyomra már nincs vasból, azok is olyan idegesek, mint a szüleik.

— Örülnek nekik ?

— Megesett az is, hogy odajött hozzám az asszony anyja s megkért — de nem tréfaságból, hanem komolyan —, hogy fojtsam meg, én értek hozzá. Gyűlölte a vejét, mert szegény volt. Multkor egy asszonynak a tizenharmadik gyermeke született. Egy rongy nem sok, annyija se volt. Én vittem neki pár ingecskét, pelenkát. Nagy a nyomorúság.

— És a bábák ?

— Mi is küszködünk kérem. Nem is igen mennek már erre a pályára. Pedig. *(Elgondolkozik.)* Ha újra a világra születnék, megint csak baba lennék. Nincs ennél szebb pálya.

(A nénike elégedetten, önérzetesen összekulcsolja két erős kezét az ölében. Olyan, mint valami régi kép egy régi meséskönyvben. Nézem őt s arcomon föltetszik az a nyájas, boldog, testvéri mosoly, melyet künn láttam az emberek arcán. Mennyi paszita emléke tekint le róla, mennyi öröm, tapasztalat, emberismeret. Biztos, ősi, megnyugtató. Ő az élet titokzatos sáfárja.)

KATONA

(Imre, huszonnégyszázötven, dunántúli, a béke katonája. Önként jelentkezett. Nem ismeri a pergőtűzetet, nem látott segélyhelyeket, csak öt testvérbátyjától hallotta, mi az a háború. Apja földműves, öt bátyja közül három vitéz, egyiknek, aki 11 lövést, 2 szúrást kapott, 25 holdnyi vitézitelke van, a másiknak 16 holdja, a harmadiknak 20 holdja, a negyedik vincellér vidéken, az ötödik közrendőr Budapesten. Ő a háború idején még gyermek volt, otthon segített a gazdaságban. A kommün idején börtönbe vetették, később, mikor kiszabadult, a Ludovika ostrománál mint sorkatona tartotta fenn a rendet. Délceg, csinos, talpraesett legény. Nyírt bajuszkát visel, haját zsírozza s a lelógó fürtöt legényesen visszakanyarítja koponyájára. Vigyázz-állásban fogad, összeüti bokáját, sarkantyúja peng, kardja csattog. Kék hajtókája büszkén hirdeti, hogy huszár. Az akadályversenyen első díjat nyert. Beszélgetésünk során, mely a konyhában folyik s jórészt lovakról meg lányokról szól, több ízben hangsúlyozza, hogy nem katona, hanem huszár.)

— Aztán tudod-e, mit jelent a „huszár?”

— Ez olyan tüntetési szó.

— Hogy-hogy?

— Azt mondja, hogy az én életem húsz életet ér, a huszár életének húsz emberéért az ára.

— Miért több a huszár, mint a baka?

— Mert a huszárt mindenki megnézi, mikor bejön a városba. A bakát nem veszi észre senki. Az csak csiszog-csiszog.

— Leestél-e már a lóról?

— Egyszer, a vágóban. Kardom belement a hátam gerincébe, karabélyom a fejembe.

— Meddig feküdtél?

— *(Gyorsan és egyszerűen.)* Fél napig.

— Mondd el szépen, mi a dolgod?

— *(Kerek mondatokban.)* Reggel négykor ébresztő, sorakozó az istállóban, zabolás. Oda állok két ló közé, a lovam farához, fogom a két kötőfék szárát, hogy a zab széjjel ne szóródjon. Az örsvezető-tizedes kiadja a szénát. Szénázás után csutakolás. Elsőbb a ló, aztán a huszár. Megtisztálkodok, kipucolom magam, reggelizek. A reggeli meg a vacsora mindig feketekávé. Az ebéd leves, marhahús, hetenként kétszer pörkölt, vagy főzelék, nagyünnepeken bor, cigaretta. Ebéd után gyalogsági kivonulás, legénységi iskola, hatkor zabolás, pata-ápolás, szerzőm-tisztítás. Kilenckor takarodó. Éjjel néha istálló-őrség. Vasárnap kimenő hajnali kettőig. De négykor már talpon kell lenni.

— *(Vezényelek.)* Vigyázz! Kehrt euch! Doppelreihen rechts um!

(Nem moccan. Örömmel látom, hogy amit négyszáz esztendeig vertek szegények fejébe, végre csakugyan elejtették.)

— No, mi az?

— Nagyságos úr, mi már ilyesmikkel nem „tüntetünk”.

— Helyes, fiam. Külső országokban jártál?

— Nem.

— De külföldit — olyan embert, aki nem-magyar — már láttál?

— Csak az antantokat.

— Kik azok az antantok?

— *(Külpolitikai hangsúllyal.)* Az antantok az összes államok, úgymint az angolok, *(gondolkozik)* aztán az oroszok, akik állítólag győztek. Multkor egy ilyen antant beszélt is velem.

— Mit mondott?

— Azt kérdezte, miért jelentkeztem katonának?

— És te mit feleltél ?

— Azt, hogy édes hazámat akarom szolgálni, mert a magyar ember érdeke, hogy az országban rend legyen.

— Mit szolt az antant ?

— Nem tudott az magyarul. Csak tolmáccsal beszélgettünk. Valami civil volt.

— Francia ?

— Azt hiszem, angol.

— Tudod, ki az a költő ?

— Aki verseket ír.

— Mondj egy költőt.

— Bocskay.

— Az szabadsághős volt.

— Petőfi Sándor, a szabadság halhatatlan vitéze.

— Úgy van. Az költő is volt, meg vitéz is. Arany Jánosról nem hallottál ?

— Az is olyasmi. Úgy hiszem, most újságokba is ír.

— Tudod mit, fiam? Inkább beszéljünk a lovakról.

— Igenis.

— Hogy hívják a lovadat ?

— Admirálisnak.

— Milyen színű ?

— Piros.

— Csődör ?

— Kanca.

— Más lovad nem volt ?

— De igenis. Mikor bevonultam, egy huszonnégy-
éves újonclovat törtem, az Anyókát. Aztán az Andrást.

— Az András, remélem, nem volt kanca.

— Nem. Az herélt.

— Szereted a lovadat ?

— Nagyon.

— Hát az téged ?

— Mihelyt meghallja a szavam, nyerít. Mindig
adok neki a komiszkenyeremből.

— Kit szeretsz még ?

— A galambokat. Két hónapig szolgáltam a galambászatnál.

— Milyen a postagalamb?

— Vagy kék-kovácsolt, vagy fekete-kovácsolt. Az orrán olyan méregforma van, olyan fehér van nekije az orrán, olyan fehér buggyanás. Roppant okos állat. 600 kilométerről is visszarepül a dúcába. Csak fölrebben, kétszer-háromszor megfordul a levegőben, a szíve húzza vissza, a nap irányában. Mindegyiknek a lábán alumínium-hüvely, annak, aki kitüntette magát, ezüsthüvely. Ha megdöglik, a lábát be kell szolgáltatni a hüvellyel együtt.

— Ez is olyan szerelmes természetű, mint a parlagi galamb?

— Nem, ez mindig csak szállna. Nagyon büszke. Rá se néz a többi galambra.

— Van babád?

— Akinek nincs babája, az nem is huszár. (*Megvetően.*) Az gyáva huszár.

— Figyelmeztetek, hogy ma nem szabad megszólítani a lányokat.

— Megszólítanak azok engem.

— Mit mondanak?

— „Hová megy vitéz úr?” Vasárnap a ligetben, a Gyöngyvirágban annyi van, mint a rontás.

— Mit csináltok a Gyöngyvirágban?

— Táncolunk.

— Hegedülnek?

— Trombitálnak.

— Hogy kezdesz ki a lányokkal?

— Csak megkérdezem: „Kisasszony, hol szolgál?” Máris megvan a barátság.

— Meddig tart ilyen barátság?

— Ameddig a huszárszerelem.

— Hát az meddig tart?

— (*Mosolyog.*) Ahogy az ember be tudja őket csapni. Egy hónapig. Két hétig...

(Imre talpig ember, csupa derű, jókedv. A jövőjéről is beszél. Legnagyobb vágya az, hogy majdan rendőr lesz,

de nem gyalogos, mint a bátyja, hanem lovasrendőr s magasból, a ló hátáról egyetlen mozdulatával irányítja ezt a rendetlen életet. Most fölhúzza báránybőrrel bélelt bekecsét, illemtudóan összecsapja bokáit, megint peng a sarkantyúja, csörren a kardja, félfordulatot tesz, indul. Hegyesen jár. Egy-kettő, egy-kettő. Még sokáig hallom ütemes lépteit. Fülembé duruzsolnak megnyugtató szavai: „igenis, igenis, igenis.“ Ez a fiú az életet igazán igenli. Leibniz, a legnagyobb optimista, nem igenelte ennyire. Most, hogy írok róla s rágondolok, mosoly ül a lelkemen és tollamon.)

BORBÉLY

(Vagy fodrász? Az utóbbi udvariasabb. Holott a borbély legalább ötszázéves magyar szó, a fodrász ellenben alig százéves, a nyelvújításkor csinálta egy borbély, aki nevét nem találta elég hangzatosnak. Mindenesetre tisztelettel vegyes félelemmel tekintek a borbélyra, mint egy nagy, ősi nemzetség kései sarjára, aki valaha chirurgus volt, majd köpölyözött és fogat húzott s ma pusztán fejünket csinosítja. Nyakig ülök a langyos szappanhabban, mintha egy cukrászda konyhájában torkoskodtam volna. Nem igen beszélhetek, mert a borotva gégem körül villog. De a párbeszéd azért könnyen pereg. Minden borbély született csevegő.)

— Kiborotválni?

— Nem. (A vértelen forradalom híve vagyok.) Kérem, roppant vigyázzon.

— Tessék nyugodt lenni.

— Kit borotvált legelőször?

— Ó, az nagyon régen volt, legalább negyven éve, Gyöngyösön. Egy utcaseprőt.

— Megvágta?

— Kicsit.

— Mi az, hogy kicsit? Talán kevesli?

— Az állát.

— Mindig szerettem volna látni azokat az ember-társaimat, akiken a borbélyinasok tanulnak. Hogy megy az?

— Hát előbb modelt kell csípni, valakit, akit megborotválhat.

— Érzéstelenítés nélkül ?

— Ó, kérem, akadnak ilyenek, mert nem kell fizetniök.

— És maguk se fizetnek a fodrászipar e nemes vértanuinak ? Ez méltánytalanság.

— Nekem gyöngyösi kapások voltak az első modeljeim. Néha sziszegtek nyírás közben, néha csorgott a vérük, de nem finnyáskodtak, mint a pesti vendégek. Pár nap múlva megint jelentkeztek.

— Hány éves volt ekkor ?

— Tizenkettő.

— Hogy lett inas ?

— Egyszer betévedtem a szomszédos üzletbe, megnyírtam egy parasztot, passzióból. Az egész egy véletlenlen múlt.

— Helyesebben egy hajszálon, egy paraszthajszálon. Most hány koponyát intéz el egy nap ?

— Szombaton néha nyolcvanat is. A borotválás nyolc perc, a nyírás átlag húsz. De minden attól függ, milyen a vendég. Ha jól viselkedik, három perc alatt is lekapom a szakállát.

— Vannak, akik rosszul viselkednek ?

— Legtöbbször idegesek, sietnek, mindig rendkívül sürgős dolguk van, de mikor lekapartam őket, elolvassák az összes lapokat.

— És míg dolgozik rajtuk, mit művelnek ?

— Gyönyörködnek magukban. Némelyiknek kevés ez a két tükör itt, még a kezítükrét is előveszi, abban bámulja az arcát, elcsücsöríti száját, folyton izeg-mozog.

— Halottat borotvált ?

— Egyszer, vidéken, de többet nem tenném.

— Hát nőket ?

— Egy öreg nagyságának a szakállát és bajuszát. A nőszakállat és nőbajuszt szárazon kell borotválni, különben annál dúsabban sarjad.

— Sok nő jár ide ?

— A vendégek egynegyedrésze. Furcsa kérem ez. Tíz évvel ezelőtt egy úriasszony világért se tette volna

lábát az üzletbe, az uráért is csak a járda széléről szólt be. Ma közös a borbélyüzlet, mint az uszoda.

— Hogy történik a hosszú haj levágása?

— Tréfából megkérdezzük, hogy van-e engedélye az urától, mire azt mondja a hölgy, hogy ő maga rendelkezik a fejével.

— Itt hagyják a hajukat?

— Mindegyik hazaviszi, nyilván arra számít, hogy megváltozik a divat s akkor majd egy hajágot készített belőle.

— Mi lesz ezzel a sok hajnyiradékkal?

— A szemétre kerül, még tüzelni se lehet vele, rettenetes bűzt terjeszt. Párnákat próbáltak vele tömni, de az emberhaj olyan, hogy kibújik a legsűrűbb szöveten, a legkisebb résen is. Haszontalan portéka.

— Az ember általában haszontalan portéka. Nézze: a húsa nem ehető, a bőre még a könyvkötésre sem alkalmas, mert nagyon szakadós, csontjaiból egyesek makarónit készítettek, de a finnyásabbak tiltakoztak ellene. Csak eleven állapotban élvezhető, akkor se mindig. Parókát keresnek még?

— Már évek óta nem. Mióta a nők nyiratkoznak, az öregurak se szégyellik kopaszságukat. Csak a színházak vásárolnak még parókákat, a történelmi darabokhoz. De már azokat se írnak. Miért nem tetszik egyet írni?

— Mingyárt, csak haza menjek. És a szakáll?

— Kihalóban. Száz vendég közül, ha egy hord, az is öreges úr. A Kossuth-szakáll, a kecskeszakáll, a légy, a barkó majdnem egészen eltűnt, csak a *Boulangier*-t viselik még, de az is egyre ritkább. *(Veszedeelmes jelen-ség. Minden istennek, minden nagy fejedelemnek szakálla volt. Ez a kor, úgy látszik, nem tiszteli a tekintélyeket.)*

— És a bajusszal hogy állunk?

— Legtöbb az angol, nyírt bajusz. Már a békében kezdődött a csupaszszáj divatja.

— Ami előjele volt a mai divatnak. Előbb a férfiak nőiesedtek el, most meg a nők férfiasodtak el: egymás elé mentek, félúton.

(A borbély szesszel permetez, rizsporral hint meg, olajoz, fésül, aztán mosolyogva köszöni meg, hogy megborotválhatott. Éppígy mosolyog a következő vendégre is. Mindenkre mosolyog, ezzel a szalon-mosollyal. Caligula császár egyszer, mikor végigtekintett szenátorain, elmosolyodott, mert eszébe villant, hogy mindnyájuknak akkor vághatja le a fejét, amikor kedve tartja. Nyilván a borbély is ezért mosolyog.)

CUKRÁSZ

(A cukrászda nagytermében mindössze két férfi, két kisgyerek ül és hat nő. Derék apák ozsonnáztatják fiaikat, akik könyökig vájkálnak a krémesek, szerecsenfánkok, habtekercesek gyönyörében. A nők álmatagon könyökölnek a márványasztalkákra. Előttük ezüstkannában tea párolog. Mindnyájan kivétel nélkül cukortalan teát isznak. Merengve gondolnak negyvenhat kilójukra, az uszodamérlegre, a korszépség eszményére. Olykor előveszik kezüküket, az orrukat puderezik, a szájukat pirosítják, majd egy kanálka keserűlevet hörpintenek, minek folytán a szemlélőben azt a benyomást keltik, hogy a teát rizsporral élvezik s hozzá időnként egy kis festékrudat harapdálnak. Én a cukrásszal a háttérben beszélgetek, halkán, hogy a vendégek meg ne hallják.)

— Mondja, miért nem esznek a hölgyek?

— (Suttog.) Nem mernek. Félnek.

— Mitől?

— A habtól, a krémtől, a csokoládétól. Mindentől.

— És mégis ide járnak? Ide, ahol annyi a kísértés, ahol egy meggondolatlan cselekedetükkel pár perc alatt visszaszerezhetik azt, amit hónapok alatt lekoplaltak, letornásztak, leúsztak magukról? Látja, ez az igazi hősiesség.

— Tetszik tudni, tizenöt évvel ezelőtt mit fogyasztottak ugyanezek a nők? Először is kávérendeltek, duplahabbal, megettek hozzá két túrósbélest, utána három-négy édes süteményt. Némelyik ötöt-hatot. Ma semmit. (Ujjával fricskáz.) Ennyit sem.

— Önnek is haladnia kellene a korral.

— Hogyan ?

— Sütnie kellene keserű süteményeket is.

— Próbáltam. Tavaly készítettem egy szárazszeletet, keserűmandulából. Keményet, mint a kő, keserűt, mint a kinin. Ahhoz se nyúltak.

— Akkor folyamodjék hangosabb eszközökhöz. Nézze, a sörgyarak már rájöttek erre. Annak idején így hirdették árujukat : „X sör hízlal !“ Ma ezt olvassuk: „X sör nem hízlal!“ Vagy hozzon forgalomba fogyasztóhabokat, hashajtófánkokat, szeletkéket egy csipetnyi patkányméreggel a tetejükön, pisztácia helyett. Ez menne.

— Azt hiszi ?

— Azt. És kik falják föl ezt a rengeteg holmit ?

— A férfiak s a gyerekek. Meg azok a nők, akik hiába fogyasztották magukat. Ezek, miután belátták, hogy semmiféle kúra se vezet eredményhez, egy napon bűnbánóan visszatérnek ide s istenigazában leeszik magukat. (*Komorán.*) A sárga földig.

— Melyik a legédesebb szájú ország ?

— Még mindig a mienk. Budapesten a háború előtt 114 cukrászda volt, most 300 s mindegyik megél.

— Vannak az önök iparában is divatok ?

— Minden kornak más a stílusa. Mikor én fiatal voltam, a diós- és mákospatkó kelt legjobban, a gyermekek pedig árpacukrot szopogattak. Most három-négy mákos- és dióspatkót sem lehet eladni egy nap, mind rám szárad. A krém hódít, a krémmel töltött cukrok, a szerecsenfánk, mindenekelőtt a krémes, melyből naponta csak mi 1400 darabot adunk el. (*Neoromantizmus.*) A jövőé ? Talán a marcipánsütemény. Újabban például igen kedvelik ezt az őszibarackot utánzó tésztát, csokolédáhabbal töltve. Nem az, aminek látszik. (*Expresszionizmus.*) Természetesen a régi dobos verhetetlen. (*Dobos, a néhai pesti cukrász klasszikus marad.*)

— Lakodalmi torták ?

— Olykor-olykor visznek egyet. Manapság azonban már a cukrász nem formál tornyokat, nem mintáz cukorból való székesegyházakat, figurákkal, galambokkal, a menyasszony és a vőlegény másával. *(Rokokó.)* Vége a „spanische Windtorte“-nek is. Csak az anyag a fontos. Az, hogy mindent meg lehessen enni, még a fölírást is.

(A műhelyből édes vanília-illat árad. Bevezettetem magam. Amóniákkal hűtött fagyalt-tartályokat látok, limburgi májpástétomot, fogasokat kocsonyában, villamos habverőket, a linzi torta halvány tésztáját nyújtóják alatt, óriási rézüstökben a krémeslepény aranysárga töltelékét. Berregve működik a csokoládé-gép. Fönn nyersen dobják belé a gyarmati kakaót s alul vajjal, cukorral édesítve csöpög ki s barna sarával befröccsenti a cukrászok fehér kötényét. Hejh, ha gyermekkoromban egyszer ilyen csokoládébörtönbe zártak volna be, legalább két hétre. Naponta háromnegyed kiló csokoládészemetet söpörnek ki. A fal is csokoládés. Itt mindent le lehetett volna nyalni.)

KARDALOSNŐ

(Olvadó, mondd, mit képzelsz, micsodát láttam ezen az ametiszt-lila júniusi estén? Öltözőben jártam. Ez az Ő öltözője volt. Az Övé, de bizony másoké is. Azoké, kik véletlenül betoppanak, hogy magukra öltsek jelmezüket s kifessék szájukat pirosra, szemhéjukat kékre, szemöldöküket feketére. Nem találkoztam itt párducmacskákkal, kiket színházi lapokból ismersz. Ópiumos cigarettát se füstöltem, kokaint se szippantottam a démon csuklójáról fityegő méregszelencéből. Margitka ült előttem, aki kardalosnő és huszonkétéves. Három villanyláng pislákol a tükrök fölött s őt nő öltözködött olasz udvarhölgynek. Lehár napilapokból kinyírt arcképe ékeskedett a falon, mint egyebütt Beethoven maszkja meg Mary Pickford és Pola Negri fotográfiája. Aztán egy dali evezősbajnok arcképe. Dunántúli tájszólással beszélt egy termetes öltöztetőnő. Arcáról századok szerelmi tapasztalata tekintett rám. Margitkával való párbeszédem rövid.)

- Mi ez a csokor itt?
- A hercegnőnek nyújtjuk át.
- Milyen hercegnőnek?
- A harmadik felvonásban. Most udvarhölgyek vagyunk, az elsőben parasztlányok.
- Azt hittem a magáé.
- Dehogy. Művirág. (Megszagolja.)
- Remélem, kapott már csokrot.
- Én? Soha.
- Csak volt egy pár szerepe, mikor az ujságok is megemlégtették?

— Ó. *(Szerényen)* A „Bűvös vadász“-ban. Egy koszorúslányt énekeltem. Az szóló. De hárman szó-
lóztunk. Együtt.

— Mondja . . . *(Nem tudom, mit kérdezzek.)* Alt?

— Szoprán.

— Színiakadémiát végzett?

— Csak énekelni tanultam, az Operában. Egy évig.

— Mióta színésznő?

— Öt éve. Azelőtt hivatalnoknő, a pénzügyben. Gépirni is tudok. Gyorsírni is. *(Jeritza nem tud.)*

— Elfoglaltsága?

— Féltyúztól kettőig próba. Este félnyolctól tizen-
egyig előadás.

— Fizetése?

— Százhatvan pengő. *(Azt hallottam, hogy ő az operai együttes pillérje, „megfizethetetlen“ érték. Nyilván azért nem fizetik meg.)*

— Hol lakik?

— Szentlőrincen, a szüleimnél. Egy óra a villamos
ide, egy óra vissza. Édesapám magánhivatalnok. Édes-
anyám meghalt.

— Pesten született?

— Nem is voltam máshol. Még vidéken se.

— Milyen nyelveket beszél?

— Magyarul. *(Ezen mulat kissé.)*

— Mit csinált, mikor benyitottam?

— Varrtam.

— Micsodát?

— A kelengyémet. *(Amint kartársnői mondják, kitűnő varrónő is.)* Minden ruhámat magam varrom. Ha
van időm. De nincs időm.

— Operába jár?

— Arra sincs időm.

— Mi a vágya?

— Férjhez szeretnék menni. Manapság azonban . . .
(Sóhaj.)

— Hát a színpad?

— Ugyan. Tudom, mit érek. Nálam különbek sem

érvényesültek. Mit vegyenek észre engem? (*Mintha hirtelenül az ősz suhanna be az öltözőbe.*) Tanulni kellene. Csakhogy nincs pénzem.

— Parancsol cigarettát?

— Köszönöm.

— Sohase cigarettázott?

— De. Nem találtam benne örömet. Abbahagytam. (*Fekete haját hátrasimítja s olyan az olasz jelmezben, kifestve is, mint a népmese Hamupipőkéje.*)

— Szeretne lefogyni? Meghízni?

— Minek? Így teremtet az Isten. (*Közlöm, akiket érdekel, hogy ma csakis színpadok körül lehet egy kis természetességre bukkanni.*)

— Más közlenivalója nincs?

— Istenem. Mit beszélhetek én érdekeset? Mi vagyok én? . . .

(*Engedje meg, hogy itt — két zárójel között — elmondhassam, micsoda. Ön, kisasszony, valóban csak egy akkord az együttesben, de az a-moll skála legbúsabb akkordja, csak egy szó egy háromkötetes regényben, de az a szó, mely nélkül az egész összeomlanék, csak egy virág a színpadi kertben, de igazi, élő árvácska a Nemtudommicsoda hercegnő műcsokra mellett.*)

PINCÉR

(Rézsárga alkonyaton egy körüti kávéházban lármás csendélete, tükrökkel, hamis csillámokkal, gipsz-rózsákkal és emberfejekkel! Langyosat! föllet! Hordárt, a jobb-sarokba! Szürve, nélkül! Telefon, telefon! Jövök már! Itt az aszpirin! Öngyilkosjelöltek málnaszörpöt szopnak! Szalmaszálat hozzá, szalmaszálat! Az utolsó szalmaszálat! Gyorsan, mert betegnek lesz! Kutyanyelvet az íróknak! Irodalmi fölvágottat! És egy ötletet, egy ötletet! A pincér, akit régen ismerek, mint minden pincért, szintén ismer engem, mint mindenkit, akit egyetlenegyszer látott! Kapkodva beszélgetünk, amint elszalad asztalom mellett! Öt perces és félórás szünetekkel!)

— Tízéves korában azonban mi akart lenni, Dezső?

— Pap. *(Elrohan. Ezen én öt percig merengek kidülledt szemmel, míg kanalizgatom az aludttejemet. Átkiabálok hozzá.)* Miért pap?

— A bencésekhez jártam.

— Aztán?

— Aztán egy vendéglős, aki velünk szemben lakott Kőszegen, a Fő-téren, azt mondta az apámnak, hogy majd odavesz maga mellé, vendéglőst csinál belőlem.

— Hány éves?

— Ötvenkilenc. *(A főpincér odaszól: „Micsoda ötvenkilenc?” és számolni akar.)*

— Hány éve van a szakmánál?

— Negyvenhat. *(A főpincér — számot hallván — ismét ránk tekint.)*

— Hol szolgált?

— Abbázia, Germánia, Français, Newyork, Palermo, Miramare, Japán. (*Mint egy globetrotter diadalmas állomásai.*)

— Meddig van munkában?

— Napi tizenegy óra.

— Mennyit járhat kilométerekben?

— Könnyű kiszámítani. Egy óra alatt sétálva megtehetünk öt kilométert.

— Szóval ötvenöt kilométert naponta?

— De én futok is.

— Sokszor körüljárhatta volna a világot.

— Fő, hogy a lábunkat ápoljuk. Minden reggel a gőzbe megyek, kivágatom a tyúkszemeimet, a bőrkeményedéseimet, mint minden pincér, mielőtt üzletbe jön. Azért nem panaszkodom. Szép mesterség, érdekes.

— Sok híres emberrel találkozott?

— Ferenc Józsefet is kiszolgáltam Sopronban, az állomáson, egy hadgyakorlaton. Leült az öreg a szárnysegédével és maga rendelt.

— Magyarul?

— Ugyan kérem. „*Ich bitte um ein Glas Cognac.*“ Lerchenfeldi dialektusban. Megitta, egy szót se szólt se a szárnysegédjéhez, se hozzám, aztán átnyújtott tíz forintot. *Ady* Endre is volt a vendégem. Az bort ivott.

— Ki volt a leggavallérabb?

— Egy prelátus, aki Ungváron mulatott, 1911-ben. Nem tudom, mi ütött hozzá, de az folyton tömött pénzzel. Ha megkérdezte, hogy hány óra, fiam, vagy hol a telefon, fiam, vagy hogy hanyadika van, fiam, minden alkalommal átnyújtott egy tízkoronás aranyat. Egy éjszaka százhatvan koronát kerestem rajta, aranyban. Áldott, bohém ember volt.

— Maga nem az?

— Van eszembe. Csak a családomnak élek. Itt a fiam arcképe, a menyasszonyával. (*Büszkén és gyönyörködve mutatja.*) Se kártya, se lóverseny.

— Volt a háborúban?

— Két évig tisztiszakácskodtam Boszniában. Aztán följelentettek, ki akartak küldeni a frontra. El is mentem Oroszországba, de az ezredem csakhamar visszasürgönyözött. Egy év múlva Olaszországba mentettek, de onnan is visszasürgönyözött az ezredem. Tetszik tudni: a gyomor. Nagy úr az. Jól főztem.

— Ismeri a vendégeit, akik itt ülnek?

— Elég rájuk nézni, tudom, mi a *pedigree*-jük, mi van a fejükben meg a zsebükben.

— Mutasson néhányat.

— Hát például ott a sarokban az az úr, aki most jegeskávét eszik. Ez minden áldott nap bejön ide. Először is rendel két óriási kovászos uborkát, aztán tejbedarát, aztán jegeskávét, aztán dinnyét, aztán feketét, aztán egy bécsi szeletet. Pardon, megint hív. (*Odaszalad.*)

— Az istenért, mit rendelt megint?

— Főtt kukoricát.

— Micsoda a foglalkozása?

— Orvos.

— Talán gyomor-specialista?

— Nőgyógyász.

— Az más. Akkor értem.

— Amott pedig ülegy öregúr. Ez a potyázóvendég. Barnakávét kért habbal, lenyalta róla a habot, aztán panaszkodott, hogy nincs rajta elég hab. Hoztam neki. Erre nagyon barnának találta a kávét s tejet kért. „Javító“ tejet. Máskor megfordítva csinálja. Világos kávét rendel és „javító“ feketét kér.

— Bliccelnek?

— Ó kérem, a „bliccelő“ vendég ártatlan. Megeszik hat zsömlét és csak kettőt mond be. De ezt ismerjük. Olvasva kerül elé a sütemény. És nem is haragszik, ha csakugyan hat zsömlét számítunk. Nem rosszból teszi. Csak nincs szíve bevallani. Mit mondjak még? Az „ellépő“ vendég lassan indul. Kellő hangsúllyal, igen hangosan kell köszönni neki. „Jó napot kívánok, igazgató úr, alázatos szolgálja, szerkesztő úr!“

Mosolyogva eszmélnek föl, hogy még nem is fizettek. Mindíg akad „száraz“ vendég is, aki besurran, azt mondja, hogy „majd később“, a kályha mellett lapul meg és villámgyorsan elolvassa az összes ujságokat. A „szélhámós“ vendég külön lapra tartozik. Mult héten is járt itt ilyen. Alaposan bevacsorázott, a székét az asztalhoz támasztotta, azzal, hogy mingyárt jön. Még a szemüvegét is itthagytá. Sohasem jött érte.

— Van még vicces vendég?

— Kihalt. Azelőtt azonban nekünk is viccelnünk kellett, megkívánták. Egy pohár vizet, de nedvesen. A vendég, mikor eléje tettük, ijedten mutatott rá, hogy a víz összefolyt. És atyámnak, vezéremnek, elnökömnek nevezett. Megkomolyodott, elsavanyodott a világ.

(Micsoda sokoldalúság, áttekintés, fürgeség a mozgásban és felfogásban s micsoda emberismeret. Hány regényíró van, aki dolgozószobájában felényire sem ismeri az embereket és hány világkörüli utazó, ki negyedennyit se látott a világból. A pincér, noha egy helyben topog egész életében, nem hiába koptatja lábát és cipőjét, messzire eljut, mindig újabb és újabb megismeréshez. Látja, hogy öregszenek meg a fiatal vendégek, hogy hullik ki foguk és hajuk, hogy boronálódnak össze a párok egy üveg pezsgőnél és hogy válnak szét, hogy jönnek létre a házasságok és hogy tárgyal a férj egy borús reggelen az ügyvédjével a válásról, sötét kávéval rendelve, minden nélkül. Igazi bölcs. Bort hoz a mómornak s a csömörnek szóda-bikarbónát.)

ZSOKÉ

(*Meeting, start, finish, favorit. Csupa angol szó röpköd körül az alagi zsoké-kocsmában, mintha Albionban volnék s messze, valahol a tizenkilencedik század közepén, mert ez a sport, mióta repülőgépek, autók mérkőznek egymással, erősen a mult ízét érezteti, Széchenyi reform-korát. A „jockey“ ezt jelenti: Jancsika. A „Jack“ skót becéző neve. Az én zsokém középujt választja el haját. Szétálló füleit mintegy a szél fújja vágtaiban. Reggeli munkaöltözet: lovaglócsizma, szarvasbőrrel toldott nadrág, fehér vadászyakkendő. Ódon metszet valami grófi kastélyban. 38 éves. 22 esztendeje lovagol. Beszélgetés közben könnyedén egyik témáról a másikra ugrunk.*)

— Hány kiló?

— Ma a mázsálón 49 voltam. (*Itt sértés, ha valakit súlyos egyéniségnek neveznek.*)

— Mennyinek kell lennie?

— Azt mindig a *handicapper* határozza meg. Például 1897-ben 47 voltam s 39 kilót kellett nyomnom dress-szel, nyereggel együtt.

— Mit csinált?

— Hát leadtam, egy hét alatt.

— Hogyan?

— Először is nem ettem egy falatot se, sokat cigarettáztam, naponta két kupica konyakot ittam, utána kiöblítettem a szájamat szódavízzel, aztán kiköptem.

— Miért?

— Mert a víz is hízlal. Attól jobban kell félni, mint az ételtől. Akárhogy szomjaztam, nem ittam egy korty

vizet sem. (*Tantalusz!*) A gőzfürdőben mindennap négy-öt óra hosszat izzadtam. Egy ülésre átlag leolvadt egy kiló. Csakhogy az izzadáshoz is érteni kell. A verejtéket le kell kaparni azzal a kis falapátkával, hogy vissza ne szívárogon a testbe. Sokat beszéltek egy angol zsokéről, aki itt valamikor forró nyárban bundát húzott magára, sálát kötött nyakába s úgy szaladgált az utcán. Ez nem célravezető módszer. Többet ér a gőz. Így az ember biztosan megkapja a kívánt tehersúlyát. (*Ime valaki, aki testét, mely agyvelejével, szívével együtt egyéniségét jelenti, állandóan tehernek érzi. „Az ember teher a földnek” — mondja a költő.*)

— Mennyi a legkönnyebb zsokénk?

— 27 kiló.

— A legnehezebb?

— 66 kiló.

— Ki vette észre tehetségét?

— Egy huszárszázados úr, az árvaházban. Mihelyt megpillantott, tetszettem neki, hogy oly alacsony vagyok s vékonycsontú. Kihozott, beálltam lovászfíúnak.

— Milyen a lovászfíú élete?

— Rabszolgaság. Hajnalban félháromkor kel, ki-trágyázza a lovakat, sétáltatja, vakarja, amint az istálló-mester parancsolja. Úgy adják-veszik ezeket a trénerektől, mint a portékát.

— Milyen lovon ült először?

— Egy szilaj kis csikón, hároméves koromban.

— Levetette?

— Le. Azonnal. Be is törtem a fejem.

— Hát azóta?

— Három agyrázkódás, két koponyarepedés, öt vállperectörés.

— Lábtörés?

— Az nem is számít. Egy lábtörés: nyolc napig tart.

— Verseny előtt mit csinál?

— Csak arra ügyelek, hogy semmit se adjak ki a

kezemből. Semmi erőt. Se tüzet, se pénzt. Még villamos-jegyemet is mással váltatom.

— Mit eszik ilyenkor ?

— Csak egy pohár pezsgőt iszom.

— A ló ?

— Az félabrakot kap, négy liter zabot.

— Miből áll a *doping* ?

— Kolából, atropinból, koffeinből, anyarozsból.

— Mennyi a sík-ló átlagos sebessége ?

— 56 másodperc alatt 900 méter. (*Gyorsvonat-sebesség.*)

— Izgatott a verseny alatt ?

— Kényelmesebben ülök a nyeregben, mint ezen a széken.

— A gyöp diadalordítása, éljenzése lelkesíti ?

— Csak a lovamat.

— Hány versenyt nyert ?

— 47-et. Budapesten, Prágában, Krakkóban, stb.

— Milyen nyelveket beszél ?

— Németül és angolul, folyékonyan.

— Sok gróffal érintkezett. Hogy köszön nekik ?

— „Kezét csókolom !“

— Milyen híres zsokékkal találkozott ?

— Az öreg *Taral* úgy szeretett, mint az édesfiát.

— Mennyit keres egy világhíres zsoké ?

— Maga se tudja. Egy angol zsokéről mesélik ezt.

Versenystállójának tulajdonosa valamelyik verseny-
napon nem kapott a szállodában szobát. A portás saj-
nálkozva adta tudomására, hogy épp az imént adták ki
az utolsót, a zsokéjának, aki egy hétszobás lakosztályt
foglaltatott le magának és titkárjainak.

— Nő-zsoké van ?

— *Bullford* leánya, egyszer nálunk is lovagolt.

— Meddig tart a zsoké dicsősége ?

— Körülbelül 45 esztendő koráig.

— A versenyparipáé ?

— Körülbelül 6 esztendő koráig. Aztán a mé-
nesbe küldik, tenyészcélra.

— Régi a lovak góthai almanachja?

— 1791-ben kezdték jegyezni *pedigree*-jüket, az első méneskönyvbe. *(Szóval abban az időben, mikor az emberek nemességét hivatalosan eltörölték.)*

— Milyen állatokkal futtatnak még?

— Badenben rendeztek egy struccversenyt is. A strucc az ügető lovat is elhagyja. Csak egy a hibája. Ha ostorral verik, megáll, a földbe fúrja a fejét. Nem megy tovább.

— Ő már ősidők óta struccpolitikát folytat. De mondja, nem okosabb a struccpolitika, mint a lópolitika? Ha a versenylovak is rájönnének...

(Erre nem válaszol. Ugy néz rám, mint egy akadályra a megyeri pályán. Fölkel, átugorja az asztalt, aztán engem. Kedves, bohém lélek, aki a forgandó szerencsét kergeti a zöld mezőn, akár egy kártyás. Mindig könnyed, vidám. Sohase búsul. Búsul helyette a ló, a sok telivér, meg félvér, mely melleleg még a kenyerét is megkeresi.)

PRIMADONNA

(A primadonna azt jelenti, hogy az első nő, tehát Éva egy mesterséges paradicsomban, antik bútorok, tizen-nyolcadik századi festmények, csillárok, perzsák között, azzal a különbséggel, hogy akkor is ő az első nő, az egyetlen ha sok-sok nő van körötte, — prima inter impares — és hogy érette az Ádámok egész sokadalma rajong. Családjaja mindenestre a jó és gonosz tudás fájáig nyúlik föl, melyre a kígyó tekerözött. Kissé gyöngélkedik. Emelvényes kerevetén, pihepaplan alatt hever, oly magasan és jelentősen, mint a színpadon, valamelyik operett első felvonásában. Hangja rekedtes. Nagy, kék szeméhez, festettségű hajához remekül illik enyhe féloldali fejjörcse. Arca, szeme most is ki van festve, de csak oly felületesen, mint egyébkor, mikor egyedül van, vagy alszik. E mellett maga a természetesség. Póz nélkül, őszintén beszél):

— Dög vagyok. Reggel kilenctől délután ötig próbáltam. Alig várom, hogy végre túllegyek a bemutatón s kialudjam magam. Rengeteget dolgoztam.

— Mit csinál?

— Táncolok. Próba után artistáknál tornászom. Most tanultam meg a légbukfencet, a szaltót. Ma, mikor a közönség is jól táncolsidejönnek a világ legelső táncosnői, a kínaiak is, nem lehet megállni, különben végünk.

— A primadonna ma már nem a nemzet csalogánya?

— Régen nem az. Ó, a hajdani idilli próbák! Leült

egy székre, fölmondta szerepét, elénekelt néhány nótát. Ma elsősorban öltözködik.

— Szóval a nemzet pávája, vagy — mondjuk — a világ kolibrije.

— Ahogy parancsolja.

— Hogy él?

— Reggel fürdés, érdes kefékkel. Sonka, tea. Ha nincs próba, akkor gyaloglás, sport, télen sí.

— Étrendje?

— Főzelék, gyümölcs. Olykor a társaságban ennem kell valamit, egy szelet libamájat, tortát. Másnap lekoplalom. Nekem már véremmé vált a torna, nem fogyaszt.

— A bemutató napján?

— Egy félpohár narancslé. Színrelépés előtt egy korty pezsgő. A pincém tele van pezsgőspalackokkal. Reklámul küldik a gyárok.

— Mivel festi magát?

— Kizárólag zsíros festékekkel.

— Nem rontja a bőrét?

— Babona. Nézze meg a színésznők arcát. A hatvan-éves negyvenévesnek látszik, a negyvenéves húszévesnek.

— Mit hozott karácsonyra az angyal?

— Egy *Citroën*-t.

— Vallásos?

— Nagyon.

— Hisz a művészet örökkévalóságában is?

— Csak a pillanatban, sikerben.

— Milyen hangszeren játszik?

— Saxofonozok és banjózok.

— Melyik író szereti legjobban?

— *Shaw*-t. (*A legelső hímpriamodonnát.*)

— Hányan lettek már magáért öngyilkosok?

— (*Szünet után.*) Nem tudom. (*Egy darabig nyilván számolta, aztán megúnta, abbahagyta.*)

— Kártyázik?

— Nem ismerem a kártyát.

— Bohém?

— Útálom a bohémséget. Házias vagyok, takarékoskodom, félreteszek. Úgy neveltek, hogy mindennek tudjam az értékét. Naponta öt pengőt adok ki a szakács-némnak.

— Sok ékszere van?

— Két húszkarátos solitaire-em, sok tűm, karcsatom. De ez a mesterségemhez tartozik.

— Ellopták már az ékszereit?

— Ma már ez nem divat. (Idéz.) „A művész nő ékszerei eltűntek.“ Gyöngye reklám.

— Ruhái?

— Ha egy csillámos ruhát kétszer látnak rajtam, a lomtárba kerül, eladom. Amihez hozzáérek, az nyomban elnyüvődik. Néha a próbára sietve lapossarkú cipőt húzok, gyapjúsálat vetek nyakamba, de ilyenkor valósággal bújok a szemek elől. Az adóhivatalba menet a rossz bundámat kapom föl, az „adóbundámat“. Ez minden. Különben a közönség megköveteli, hogy olyan legyek, amilyennek elképzel. Hetente többször kell előkelő vendéglőben, bárókban vacsoráznom, mulatnom nyilvánosan. Szerdától kezdve. Kötelesség...

(Nem mártír? Bizony az. Mindenki mártír, aki nem élheti tulajdon életét, aki nem akkor kel és fekszik, nem hízik meg és fogy le, eszik és iszik, kacag és sír, amikor kedve tartja. Egyéniségét egy eszményhez kell törnie, mely a nagytömeg lelkében él a primadonnáról, egész életén át tündérmacskának kell lennie, józan céltudattal, szerzetesi önsanyargatással. Rabszolgája a dicsőségnek. Óra-rendje van hozzá, sohase lazuló fegyelme. A fegyelem pedig az erkölcs. Eddig kevés ilyen erkölcsös nővel találkoztam.)

PAP

(*A segédlelkész művelt, világjárt fiatalember, huszonkilencéves. Hosszú, fekete reverendájában még soványabbnak rémlik. Mihelyt megszólal, kigyullad sápadt arca. Hasonlít minden katolikus paphoz, akivel itthon vagy külföldön, a világ bármely részén találkoztam. Szerény, készséges, kissé elfogódott. De ajkán föl-föltetszik a bíráló, a mentegetődző-gúnyos, alázatos-fölényes mosoly, mely talán a szeminárium öröksége, az erősen értelmi latin szellem folyománya. Vasárnap délután van.)*

— Mikor kelt föl ma, főtisztelendő úr?

— Háromnegyed hatkor. Én mondtam az első misét. Később gyóntattam, áldoztattam, tízperces rövid szentbeszédet tartottam.

— Szokott készülni a prédikációira?

— Rendesen *ex abrupto* beszélek. Így természetesebb. Egyéb munkáim? Keresztelés, házasságkötés, beteglátogatás, temetés. Egy elemi iskolában hittant tanítok. Vezetem az Oltáregyletet, a Credót, a Szent Vince-egyletet. Naponta elvégzem az előírt imákat.

— Meddig tart ez?

— Egy óráig. Mindennap egy imádság, minden évszakra egy ilyen könyv. (*Rámutat az asztalon lévő breviárium „téli” kötetére.*) Három részben kell elvégezni, éjfél-től-éjfélig. A kereszténység első évszázadaiban ezeket a zsoltárokat a hívek mondták a papokkal együtt, de ma kizárólag a papok imádkozzák.

— Sohase szabad elmulasztani?

— Csak amennyiben fizikailag vagy erkölcsileg lennének akadályozva.

— Hogy viselkednek a kisdedek a keresztelés alatt?

— Itt Pesten mosolyognak, a falun, ahonnan idejöttem, sírtak.

— Miért optimistábbak a pesti csecsemők?

— Mert őket többnyire két-három hét multán tartják a keresztvízre, mikor már nagyobbcskák.

— Felnőtteket keresztelt?

— A kommunizmus alatt és után sokszor. Egy este — úgy tíz óra felé — egy ügyvéd hivatott, akit a vörösök halálra kerestek. Elmondotta, hogy az utóbbi hetek rázkódtatása alatt megtért, mielőtt meghalna, szeretne megkeresztelkedni. Láttam, hogy őszintén beszél, már teljesen tájékozott volt hitünk ágazataiban. Ott a lakásán azonnal megkereszteltem.

— Mikor temetett utoljára?

— Ma délután. A temetés mindig meghat.

— Mikor mondta első miséjét?

— Huszonnégyéves koromban, szülőfalumban, egy májusi napon. A templomot orgonagallyakkal díszítették föl, odatódult a fél vármegye, boldogult édesanyám az első padban ült, könnyezve. Ez volt eddig életem legnagyobb eseménye. A szemináriumban a lelkiigazgató előkészített mindenre, de azért remegett a kezem. Bajorországban a *primitia* még nagyobb esemény. Ott a fiatal pap mellett nemcsak *manuductor* van, hanem egy *Primizmutter* is, aki intézi az ünnepséget. Ezen a nyáron egy bajor faluban láttam ilyen primitiát. A nép diadalíveket emelt, este tűzijátékot rendezett, a közeli hegyek ormán villamos gömbökből kereszt tündökölt egész éjjel.

— Milyen nálunk a vallásos szellem?

— Egyéni véleményem szerint a hófoka nem oly magas, mint külföldön. Különösen Franciaországban bámultam a tiszta, szinte őskeresztény vallásosságot. A pap együtt él híveivel. Würzburgba egy este érkeztem meg. Négyezer ember térdenállva imádta az Oltári

Szentséget, órák hosszáig. Angliában legáltalánosabb a vallásosság. Itt vasárnap zárva van minden kocsmá minden színház, csak templomba lehet menni.

— Külföldön gyakran láttam kerékpározó papokat. Miért nem ülnek a mi papjaink kerékpárra?

— A közszellem maradisága kegyeletlenségnek tartja. Angliában motorkerékpáron, repülőgépen is viszik a haldoklók Szentségét. Nálunk csak annyiban mutatkozik technikai haladás, hogy a templomokat körülbelül egy évtizede fűtik s egyik templomunkba bevezették a rádiót, úgyhogy a hívek otthonról hallgathatják a prédikációt.

— Telefonon nem lehet gyónni?

— A gyónás föltétlenül titok, ennél fogva tilos. De a tudomány haladását mi örömmel látjuk, az nem ellenségünk. Sohasem ütközhetünk össze vele, hiszen a tudomány olyan tanokat hirdet, melyek bebizonyíthatók, mi pedig olyanokat, melyek az érzésen alapulnak. A hit az érzés és akarat ténye.

— Ön mindig hitt?

— Mióta élek. Hétéves koromban már pap akartam lenni, az iskolában, mikor történelmet tanultam, megerősödött hivatásomban való meggyőződés. Mélyen hatott rám egyik barátom, aki hittérítőnek ment s Afrikában, a négerek között vértanu-halált halt.

— Vannak új vallások?

— Amerikában, a háború után gombamód szaporodnak, már a nevüket sem lehet számontartani, mihelyt tíz ember megállapodik valamiben, új felekezetet alapít, kimegy az utcára, zsebében a bibliával, kezében egy hordozható szószékkel s a villamossinek mellett beszédet intéz a néphez. Templomokat bérelnek ki. Az ottani templomokon nem egyszer látható ilyen hirdetőtábla: *„Ez a templom bármely vallásfelekezetnek kiadó.”*

— Hány pap van nálunk?

— Békében tízezer volt.

— Hány keresztény él a világon?

— A protestánsokkal, görög katolikusokkal együtt a legutóbbi kimutatás szerint 494 millió. A buddhistákkal, brahmanistákkal szemben fölényben vagyunk. Ma a földgolyón minden harmadik ember keresztény...

(Csak most tekintek körül ebben a szegényes, kopár szobácskában. Legelőször az imazsámolyt veszem észre, melynek térdeplőjén angora-kecskebőr van. Fönn a falon a feszület s egy kép, melyen Jézus látható legkedvesebb tanítványával, Jánossal, amint a Megváltó mellére hajtja fejét. Rézagy, az éjjeliszekrényen ébresztőóra, világító számlappal. Az imakönyben színes, papírcsipkés szentképek. Megköszönöm szívességét. Mosolyogva háritja el. Szegénynek érzem magam. Nem adhatok neki semmit.)

ÚSZÓMESTER

(Reggel hét óra. Az uszoda világoszöld vize borzong, mintha éjszaka sellők fürödtek volna benne. Minden víz fölött valami titokzatosság lebeg. A medence kávéjánál egy bajuszos magyar, az úszómester. Rövidrenyírt, gömbölyű koponya, széles mell, kedves pocak, piroscsíkos torna-ing. Ez a tornaing egy kisfiúhoz teszi hasonlatossá. Pedig már túljár az ötvenen, halántéka deresedik. Régóta ismerem őt, kezében azzal a köteles rúddal, melyről a tanítványok lógnak, kétségbeesetten hátravetve fejüket. Odalépek hozzá, beszélgetni kezdek, meztelenül. Az első eset, mikor hivatalosan beszélgetek meztelenül.)

— Egy kérdést : tud ön úszni ?

— Én ? *(Kiegyenesedik.)* Az úszómester vagyok.

— Tudom. De én már találkoztam olyan úszómesterrel is, aki egyáltalán nem tudott úszni.

— A holdban ?

— Nem, az Alföldön.

— Különös.

— De való. Kitűnő úszómester volt. Egyszer aztán, mikor leckét adott, szegény belepottyant a tóba és segítségért kiáltott. A tanítványa, egy kilencéves kislány, mentette ki.

— Tréfálni tetszik.

— Szó sincs róla. Nézze : ez éppen olyan, mint a kritika. Vannak jeles kritikusok, akik maguk nem írnak. Mégis jobban érzik, hogy mi az írás, mint azok, akik írnak. Volt egy neves norvég kritikus, aki a színdarabokat mindig ledorongolta. Egyszer aztán egy epés író

megkérdezte tőle, mint tudja megállapítani a színdarabról, hogy jó-e, vagy rossz, hiszen ő maga sohase csinált ilyent. A kritikus talpraesetten válaszolt. Azt kérdezte az írótól, hogy evett-e már tojást. Hogyne evett volna. Majd azt kérdezte, megtudja-e állapítani, hogy jó-e a tojás, vagy rossz. Hogyne tudná. Látja — mondta — pedig maga se csinált soha tojást. Az elmélet és gyakorlat merőben más.

— No de azért mégis csak tudok úszni.

— Nem baj. Kitől tanult ?

— Magamtól. Tolna megyében, a Sióban. Láttam, hogy az úrfiak a víz alatt úsznak. Én mint afféle parasztfiú, vetélkedtem velük. Kitűnő bűvárúszó voltam. Ha a falusi lányok néztek a parton, néha nyolcvan métert is megtettem víz alatt egy lélekzetre.

— Sokan tanulnak úszni ?

— Az úzás a háború után úgy fellendült, mint egyetlen sportág sem. Annak előtte, a békében, mikor oly könnyű helyen állt a pénz, évente legfőlebb ha 300—400 tanítványom akadt. Most 1600—1700. Megnégyeseződtek.

— Mit gondol, hogy oszlik meg ma az úszók és nem úszók arányszáma ?

— Az embereknek több mint fele még mindig nem tud úszni. Körülbelül 35 százaléka lehet úszó.

— Kik a híres tanítványai ?

— A fiatal József Ferenc főherceg. Az idén tanítottam a feleségét. Anna főhercegnőt. Itt van a könyvben. A 999. szám. Három leckét kapott. Nyáron már a Balatonban úszott.

— Ki volt a legfiatalabb tanítványa ?

— A kislányom, valaha negyedfél éves korában minden lecke nélkül átúsztatta az uszodát.

— És a legöregebb ?

— Egy hatvanöt éves öregúr. Szépen halad. Volt egy hatvannyolcéves úrihölgy is, egy miniszter felesége. Az régen fölszabadult. Most már szabadúszó. Ha ugyan él.

— Ugy-e, azok, akik nem gyermekkorukban kezdik, sohasem viszik sokra ?

— Ezt nem mondhatnám. Itt van például a szegény, megboldogult *Las-Torres* úr. Azt is én tanítottam, akkor már tizenhatéves is elmúlt. Húszéves korában rekordot javított.

— Más bajnoktanítványai is akadtak ?

— *Demján, Zahár* Imre, *Barta* Karcsi.

— Természetesen voltak egészen tehetségtelen tanítványai is.

— Azok többnyire nem nőttek föl víz mellett. Aki kis korában nem látott vizet, holtáig iszonyodik tőle. Tavaly volt egy tanítványom. Hatalmas, izmos ember. Tessék elképzelni : tornatanár. Harminckétéves. Negyvenöt leckét vett. Magyaráztam neki, szárazon, vízben, hogy csinálja, kitettem a lelkemet, de nem ment semmire.

— Sok fuldoklót látott ?

— Bizony, az ilyesmi is előfordul. A kapálódzók nem veszedelmesek, hanem a szívgyörcsösek, akik csendesen úszkálnak, aztán elmerülnek, mint a fejsze. Egyszer csak a fenéken fekszenek. Erre fejest ugrom, azon ruhástól-cipőstől, alájuk úszom, a hátamon hozom ki őket, mint a pólyásbabákat. A szívgyörcsösök tovább bírnak a víz alatt maradni, mint azok, akik ijedtükben kerültek oda. Láttam már olyat, aki egy negyedóraig feküdt a víz alatt és magához tért. Legjobb ilyenkor : a sugárzuhany. Oda fektetem őket, hadd korbácsolja a mellüket. Ha van bennük élet, nemsokára tüszkölni kezdenek. A vízbefulladás a víz gyógyítja. Kutyaharapást kutyaszőr.

— Sok mindent látott.

— Több mint harminc éve élek itt. Nemzedékek mentek át a kezemen. Van úgy, hogy a nagypapa is nálam tanult, az apa is, a fiú is. Isten segedelmével nemsokára a negyedik ivadék is hozzám kerül.

— Hogy lett úszómester ?

— 1896-ban felküldtek a kiállításra, hogy tekint-

sem meg. De bizony én nem láttam abból ennyit se. Először is ide jöttem az uszodába. Annyira megtetszett, hogy itt maradtam.

— Fürdött tengerben?

— Még a Dunába se.

— Jól érzi itt magát?

— (Nevet.) Mint hal a vízben . . .

(Söt: mint az úszómester az uszodában. Furcsának tetszik, hogy valaki egy életen csak egy dologgal foglalkozik. Mindig az úzás, mindig a víz. Most, hogy elmondta monológját, egészen úgy hallgat, mint a hal. Amikor kezét fogok vele, kiderül, hogy mégis csak melegvérű. Tüdővel lélekezik.)

KALAUZ

(Még sohase láttam, hol alszanak a villamosok, meghitt, sárga barátaim, melyek folyton orrom előtt csörömpölnek, mikor nem kellenek és sohase jelentkeznek, mikor kellenek. Ma sötét hajnalban, négy óra után egy kocsiszín mellett hajtottam el, melyet kalauzaink makacsul „remise“-nek neveznek, itt megállítottam az autót, kiszálltam. A villamoskocsik vagy ötvenen-hatvanan zord sorban állva pihenték ki napi fáradalmaikat a síneken, még dermedten és ájultam vesztegeltek, áram nélkül, mint gutaütött őskori szörnyek. Lassanként megelevenedett a telep. A csizmás ellenőr vastag télikabátban megjelent az indítóban, szállingóztak a kalauzok is, tizenkilencéves gyermekemberek, őszbecsavarodott hatvan éves öregek, mind egyformák, mind egyenruhában, átvették táblájukat, ásítva a kocsik mellé mentek, melyek ébredezni kezdtek. Lámpaszemük eleinte mérgesen és vörösen hunyorgott, akár az iszákosoké, akik még szívesen aludnának egy verset, de aztán mégis csak fölpislantottak, hogy lássák az utat a sötétben. Egy-két kedvetlen csengetés hallatszott s ilyen kilátások: 26-os leráció. Én a 6-os lerációra ugrottam, mely a Boráros-tér felé tartott. Kalauzom zalamegyei, két gyermeke van s két csillaga. A két csillag nem a két gyermeket jelzi, hanem azt, hogy már nyolc éve szolgál. Az egycsillagos napidíjas, a háromcsillagos már tíz éve van a társaságnál. Nyakában jegytáska, meg a csipesz, gyermekkorunk közös álma, mellyel mindent ki akartunk lyukasztani s gyermekkorunk félelme is, hogy valaki majd fülünket csípteti le vele. Életemben először veszem kezembe a csipeszt s a ködöt lyukasztgatom.)

— Hány lyukat csíptetnek a jegybe ?

— Négyet. De az átszállójegy már olyan, mint egy szita.

— Hol lakik ?

— Itt a szomszédban a sógorom családjával, egy szoba-konyhás lakásban. (*Topog a hidegben, dörzsöli kezét, egyedül vagyok vele a kocsin.*) Azért nem panaszkodom. Nyolc órai szolgálati idő, három órai leváltás, azalatt ehetem is, át is melegedhetem. Csak a közönség.

— Nincs megelégedve a közönséggel ?

— Tisztelet a kivételeknek: nem. A jegycsalók ötszörös munkát adnak a kalauznak. Nincs olyan óra, hogy ne lenne valami kalamajka.

— Hol szokott ez előfordulni ?

— Mindig a szakaszhatárnál.

— Ahá. A szakaszhatár olyan, mint az országhatár. Ott keletkeznek a diplomáciai bonyodalmak. Nincs rendben az útlevél.

— A jegy nincs rendben. Figyelmeztetem az utast, hogy váltson újat, vagy szálljon le. Nem hallja. Belebújik az ujságba. Gyönyörködik a Rákóczi-út termésveteti szépségeiben. Erre vitatkozni kezd.

— Jogásznép vagyunk. Hogy folyik le az ilyen vita ?

— Hát az utas először is azt mondja, hogy ne beszéljek annyit, mert az árt a szépségemnek. Én: bocsnátot kérek, tessék jegyet váltani. Ő: mindig így szoktam utazni. Én: már pedig ez rossz szokás, jó lesz leszokni róla, mert megkárosítja a társaságot, meg a kollégáimat, hiszen akármikor fölszállhat egy ellenőr, vagy egy civildetektív, ez a mulatság állásukba kerülhet. Ő: ne járjon annyit a szája. Én: nekem nem jár a szám, csak kötelességemet teszem. Ő: paraszt. Ekkor már nyugodt vagyok. Ezt vártam. Mindennap húszszor-harmincszor hallom, hogy paraszt vagyok. Pest. (*Lokálpatriotizmussal.*) Zalában ilyet sohase mondtak. Az egyenruha mögött nem veszik észre az embert. Pedig, kérem, a kalauz ma már nem afféle harmadrangú sze-

mélyiség. Itt a Szép Ilonánál, a végállomásnál, tizenöt orvosnövendék kollégám van, egy nyugalmazott százados kollégám is, sok jogász, béliás tanár. Aztán az, aki bevágta azt a sok elméletet és letette a kalauzvizsgát, nem paraszt.

— Nehéz a kalauzvizsga?

— Majd megreped az ember feje a sok számtól és betűtől. Másfél perc alatt szoroznunk, osztanunk kell, egy perc alatt le kell írunk tizenhét sort, három hétig inaskodnunk kell egy öreg kalauz mellett, csak akkor engednek a kocsira. Hát még a hatósági vizsga.

— Hányan vannak?

— Majdnem 5000-en.

— Látott elgázolást?

— Mult hónapban a 14-es találkozott a 24-essel, egy öreg néni két kocsi közé került s hiába csöngettek, kiabáltak neki, megbotlott, a 24-es elkapta s szörnyet halt. Tegnap a Margit-hídon, a pesti hídfőnél menetközben felugrott egy úriember, de elbukott, a kocsi tíz métert vonszolta, csak aztán csöngethettem le a vezetőt, mert a jegyeket kezeltem. Ruháját ronggyá tépte a kerék, szerencsére azonban egyéb baja nem esett. A gyerekekkel is sok a baj, akik a lökhárítóra kapaszkodnak.

— Mi mindent talált már a villamosban?

— Karácsony előtt egy kis repülőgépet. Találtam aztán a homokozón egy aktatáskát, töltőtollat, hideg húst, egy gyémántgyűrűt is. Mind beszolgáltatam a Kertészbe.

— Kapott valamit értük?

— Néha köszönetet. Pedig megérdemelnék a honorációt.

— Kit szabad a villamoson szállítani?

— *(Mint a kalauz-vizsgán.)* Minden tisztességesen öltözött egyént, aki józan állapotban van. A részeg azonnal eltávolítandó, valamint az is, akinek piszkos öltözéke veszélyezteti a köztisztaságot. Benzin, robbantószer szállítása tilos. A kutya, ha tisztafaj és van igazol-

ványa, szájosára, póráza, éppúgy tartozik megváltani jegyét, mint a gazdája.

(Egy utas ölbélógó fejfel bóbiskol, rámutatnak.)

— Sok van ilyen. Egyesek itt alusszák ki magukat. Föl-fölkeltem őket, de félálomban újra jegyet váltanak, sokszor háromszor is elkocsiznak velem a végállomásig. Furcsa gusztus.

*(Közben a kocsi megtelt. Gyárba siető munkások ülnek itt, a koránkelő emberek komorságával. Köztük egy korhely, aki elcsípte az első villamost, szórakozottan nézi a rideg csendéletet, igyekszik elhitetni mindenkivel, hogy ő is ágyból kelt. A csörömpölés fölébreszti az utcát. Nyílnak a kapuk, az emeleti ablakokban föllobban a fény, cseléd szel-
lőz, jűt, reggelire terít. Ez a villamos, mely az éjszakából robog elő, most már mindennapian siklik a Körúton, egy parány az utca életében, egy színfolt Budapest hajnali hangulatában.)*

MODEL

(Amikor multkor az úszómesterrel beszélgettem, ez volt a helyzet: én meztelenül voltam, az úszómester ruhában. Itt a helyzet megfordított: én ruhában vagyok, a model pedig meztelenül. Keményen fűtött műterem. Festő barátom összemorcolt szemmel, bizalmatlanul vizsgálgatja a kávébarna testet, mely elcsavart derékkal, hátravetett fövel libeg a kályha mellett s hol rá pillant, hol a vásznára, amelyen az akt egy porszívógéphez hasonlít, a két karja két esernyővázhoz. Nekem is az a célom, hogy tintával lefessek ezt a leányt. Módszerem azonban más. Én, akit néhány bírálóm új-realistának nevez, nyilván sokkal kevésbé fogok ragaszkodni a valóság részleteihez, mint az expresszionista; piktor, aki aggályosan figyeli minden izmát. Cigányleány. Kis száj, vastagon pirosítva. Szénfekete haj, benne olcsó zöld celluloid-fésű. A póz nehéz. Ennélfogva minden negyedórában három perc szünet. A model végre kiegyenesedik, úgy, ahogy a jó Isten teremtette s így szól):

- Hol a gádóm?
- Mi az, gádó?
- Kabát. (Magára ölti kopott télikabátját, a siralmas nyusziprémmel, cigarettára gyújt.) Te is festesz?
- Hogyne.
- Aktot?
- Azt is.
- Mi vagy: modern vagy klasszikus?
- Találd ki.

— (*Fölényesen.*) Szóval, fiam, magad sem tudod, hogy mi vagy. Milyen az aktom?

— Kitűnő.

— Ha azelőtt láttál volna, akkor klasz volt. Most már tizenennyolc éves vagyok, gyermekem is van.

— Mennyi idős?

— Három hónapos. Fiú. (*Büszkén.*) Fiú. Olyan a szeme, mint a brilliáns. (*Az övé is.*) Mindíg vöröshagymát ettem, attól olyan. („Joli, állj föl” — mondja a festő — „mert ránk sötétedik”. Erre a model engedelmesen): Dolgozunk? (*Ismét kifícamítja magát. Nem jó. A hátat kissé homorítani. Így, most jó.*)

— Mennyit kapsz egy órára?

— Fejért tíz ficcs, aktért tizenhat ficcs. (*Önézetesen.*) Alább nem megyek. (*Angliában egy óra : egy shilling.*) Mások hat ficcsért is ülnek. De elég munkám van, naponta hat-hét órát dolgozom.

— Ismered a többi modelleket?

— Utálom őket.

— Miért?

— (*Gondolkozik, mint aki freudi módszer szerint önelemzi magát, de töprengésének eredményéül csak ennyit közöl*): Mert rondák. Különösen a nők.

— Tessék?

— (*Mély meggyőződéssel*): Irigyek.

— Mikor kezdted?

— Öt éve. Megismerkedtem egy festővel, belésszerettem az első ülésakor. Akkor úgy jöttem hozzám, mint egy búcsújárásra. Az elsőévesek nyakukba vettek, boldogok voltak, ha szóba ereszkedtem velük. Láttad Csók Zsuzsannáját? Az én vagyok.

— Van képed?

— Jó lenne: még fotográfiám sincs. Pedig pingáltak engem feketének, sárgának, lilának, mindennek. Nagyon muris volt. Kamelos volt belém mindenki. (*Kamelos cigányul : szerelmes.*) Egy spanyol diplomata is. (*A festő hangja, mint égi szózat : „Joli ne hazudj!”*)

— (*Védelmembe veszem*): Joli nem hazudik.

— Így vakuljak meg: egy spanyol diplomata is belém volt szédülve. El akart vinni magával Spanyolországba, dehát csak úgy ühtre-mühtre nem mehet el az ember akárkivel. Franciául taníttatott. Két hétig. Est-ce que vous m'aimez, monsieur? (*Gráciával.*) Je vous aime, monsieur, de tout mon coeur.

— Mit jelent ez?

— Niente. (*Kacag.*) Niente. (*A levegőbe bámul, mimelt negélyességel.*): „A többit levélben, uram.”

— Mesélj a modelekről.

— Szulejmán Mehmed negyven ficcet kap egy óráért. Török erőművész. Filadelfi Vilmácska klaszszikus. Szűz Máriához ül.

— Hány éves Vilmácska?

— Negyvenöt.

— Cuki bácsinak jó Krisztus-feje van. De süket szegény. A Krisztus-fejű emberek mind a szegényházból kerülnek ki, a görög matrónák is. Van egy 13 éves model is, az már hat éve dolgozik a szakmában, de megbízhatatlan. Multkor elutazott vidékre, az egyik tanár rendőrökkel hozatta haza, nem tudta folytatni a képet. (*Kellemetlen is lehet, mikor az ihlet így elutazik.*)

— Él az anyád?

— Meghalt, 23 éves volt, egy vizeszsömlét tele-töltött fagylalttal, egyszerre megette. Abba halt bele. Mostohám van.

— Hol lakol?

— Tegnapelőtt költözködtem, bizonyisten még nem is tudom. Egy sezlonyon lakom. (*Viccel.*) Noná buzogány. (*Nevet.*) Rabindranath Tagore. Jaj, de cuki ember lehet az a Rabindranath Tagore.

— Hol hallottál felőle?

— Olvastam, hogy az is cigány. Indiából való. (*A kályha felé egy mozdulattal.*) Szeretem a meleget. Indiában meleg van. Ezt is olvastam. (*Megint viccel.*) Noná buzogány. (*Elkomorodik.*) Nem baj, a vőlegényem tavaszra elvesz.

— Micsoda a vőlegényed?

— Bányamérnök. De nem tudja, hogy ülök. Ne szóljatok neki. Azt hiszi, hogy a cukigyárban dolgozom.

— Megbabonáztad ?

— Nem hiszek én a babonában.

— Mégis, hogy babonázzák meg a férfiakat ?

— *(Hitetlenül, mosolyogva)*: Úgy, hogy az ingükbe belevarrjuk az ingünk egy darabját. Meg, hogy tizenkét kapcájukat összeszedjük, kimossuk a mosdóvizükben, elrejtjük a padka alá, aztán karácsony éjszakáján, pont éjfélkor, a kémény alá állunk s fölkiabálunk háromszor: „Gyere haza, édes uram, sütők-főzők.“

— Engedd meg, hogy leírjam. Mert ez szép.

— *(Hirtelenül rám mered)*: Te nem vagy festő . . .

(Erre két tenyerét arca elé tartja, a háta elvörösödik, fölkapja télikabátját. De az én képem már elkészült.)

ASZTALOS

(Lábam alatt ropog a hó, a hegyeket fehérség cukrozza, az égbolt fagyott, visszhangos kristályharang. Magam se tudom, miért lépegetek oly vidoran a kis budai utcán. Szívemben ünnepi öröm csilingel. Ennek egyik oka talán az, hogy az asztalosság idilli mesterség, tiszta és ősi céhjegye: egy fakalapács. A műhely a földalatt van, a pincehelyiségben. Amint lebotorkálok, deszkákat látok, ágyakat, egy züllött hintaszéket, melynek nádülökéje régen beszakadt, szerszámok sokaságát, kalapácsot, fűrész, tűzféle vésőt, húsféle gyalut, fűlsorjázva a falon. A fortyogó enyveslábas állati bűzt terjeszt. Az asztalos erdélyi család sarja, történelmi név viselője, érettségizett ember, apja tanító volt, nagyapja bíró. Javakorú. Zöld kötényt visel, pápaszemet. Ingujiban szögez valamit.)

— Jó reggelt, kedves mester.

— *(Mormog a fogai között.)*

— Bocsánat, rosszkor jöttem ?

— *(Ismét csak mormog.)*

— Akkor talán majd máskor. *(Indulok.)*

— *(Hirtelen a tenyerébe köp öt-hat nyálas szöget.)*

Isten hozta.

— Vagy úgy. Ön a szájában tartja a szögeket ?

— Ez a legjobb szögtartó. A zsebben elkallódnak.

Itt a nyelv alatt mindig kéznél vannak. Szolgálatjára.

— Mi készül ?

— Szekrény.

— Aztán ?

— Ágy, ágy. Ebből sok kell.

- Asztal?
- Azt alig csinállok.
- Azért hívják asztalosnak?
- Az asztal egy emberöltőig is eltart.
- Akár a koporsó. Hát csinált-e már sok koporsót?

— *(Bólint, hogy nagyon sokat.)*

— Mennyi idő alatt készül el egy?

— *(Szakszerűen.)* A fenyőfa-szögelt négy óra alatt.
(Micsoda gyors öröklakás.)

— A bölcső, a ringós?

— Körülbelül ugyanennyi idő alatt. *(Ez méltányos is.)*

— Ismeri a fákat?

— Künn a természetben alig. Csak így kiszabva.

— Miről?

— Kit az illatáról, kit a színéről, kit az erezetéről.

Ez a jószagú itt a cirbolyafenyő. *(Mutogat.)* Tölgy, diófa, szil, juhar.

— A villamoskocsi miből való?

— Jávorfából.

— Rezgőnyárfája nincs?

— Abból főképp gyufákat hasítanak. *(Cigarettdara gyújtani egy egész rezgőnyárfával.)*

— Mit jelentenek a csomók?

— Azt mondják, akkor támadtak, mikor Krisztus urunkat keresztre feszítették. A szögeket jelképezi. Hogy mindig emlékezzünk a szögekre.

— Mi ez itt?

— Zsanér.

— Hogy hívják magyarul?

— Csuklóspántnak.

— Akkor miért nem mondja úgy?

— Mert mi asztalosok már megszoktuk a németet.

Az iparosok annakelőtte jórészt németek voltak. Meg aztán a legjobb szerszámokat is bécsi gyár gyártja.

— Engedjen meg, mester, de takarja be azt az enyveslábost. Nem bírom ki.

— Jobb is annak földve illatozni. Kényes portéka. (*Rázza a fejét.*) Ha egy métermázsa enyvbe beleesik egy kenyérmorzsa, elveszti kötőerejét. Ilyen szeszélyes jószág az enyv.

— Hogy megy az üzlete?

— Megesz bennünket a gyár. Míg én legyalulok egy deszkát, a gép huszonnyolcat dob ki magából. A mai embernek nincs szíve pénzt adni derék holmiért. Ennélfogva a mai segéd is csak az órabért tekinti, nem imádja úgy mesterségét, mint valaha mi. Naponta reggel hattól esti hétig gürcöltünk, még vasárnap is bementünk a műhelybe, hogy kitisztogassuk szerszámjainkat. Nekünk ez volt a passziónk. Tessék nézni ezt a vén íróasztalt. Százhusz esztendő. Kívül jávor, belül kőris, rózsafaberakással. Titkos fiókok, három is, egyik a másikban. Mint egy kápolna. (*Simogatja, ráfúj, törölgeti, játszadozik vele.*) Hajdanában a segédnek remekbe kellett készítenie egy ilyen darabot, csak akkor szabadult föl. Ma nem érdemes. Ma kérem? A tanárok így biztatják a rossz diákot, a család szégyenét: „Tanulj fiam, mert inasnak adnak...”. Pedig az asztalos munkája elsősorban a kigondolás, a tervezés, az ízlés. *Munkácsy* Mihály is...

— Tudom. Itt tanult meg oly gyönyörűen füttyölni.

— És festeni is. Amikor kipingálta tanonc korában a tulipántos ládát.

— Milyenek a segédek?

— Azt mondhatnám, hogy aki megbízható, az egy hajítófát sem ér. Csak a lányozó, cigarettás és részeges a jó. Volt nekem egy segédem. Hétfőn be se jött a műhelybe, kedden is aludt, de mikor hozzálátott, többet végzett egy óra alatt, mint mások napokig. Úgy vágta ki a rámás ablakokat, mint a parancsolat.

— Mi az asztalos betegsége?

— Aki húsz évig áll a gyalupad mellett, az X-lábat kap. Aztán kissé meggörnyed, kissé kipúposodik, egyik válla följebb húzódik, mint a másik. Akár az enyém...

(Elém áll. Zavartan szemlélem. Megmutatom a jobbkezem nagyujját, melyen íróbütyök fejlődött ki a sok írástól. Most ő nézi kezemet. A kezébe fogja. Jól esik szorongatnom ennek a szelid mesterembernek a kezét. Gyaluforgácsok borítják a földet, hullámos, lenge fűrtök, melyek a deszka göndör hajának rémlenek, a halott fa álmának a lombról. Valaha a gyermek Jézus a nevelő-apjának, Szent Józsefnek ácsműhelyében szintén ilyen forgácsokat látott. Az az érzés, mely idejövet elfogott, most még inkább erőt vesz rajtam. Az asztalosban van valami bibliai. Vékony testével, fakó arcával olyan, mintha deszkából volna összeróva, ideiglenesen, egy élet tartamára. Belül azonban rejtetten, egy titkos fiókjában ott van a kincse : az egyszerűség és alázat.)

SZEMETES

(A szemetessel már régóta kacérkodom. Elhatároztam, hogy őt is megszólaltatom. Gyakran látom, amint elkocog utcánkon talyigájával, szürke gebéjével. Ő maga is szürke. Haja is, ruhája is az, mint a szemét. De azt hallottam, hogy mogorva ember, rendkívül bizalmatlan. Harapofogóval se lehet kihúzni belőle a szót. Ennélfogva már hetekkel ezelőtt ismerkedtem vele. Hajnalként, mikor csilingelt a csengetyűjével, kiugrottam az ágyból hálóingben s az ablakból barátságosan integettem feléje. Sipkája ellenzőjéhez emelte mutatóujját, de nem szólt. Ma keltőórámmal felcsörömpöltettem magam, én adtam át neki a szemetet. Nem valami szívesen fogadott. Kinyitotta a szemétkocsi fedelét, hagyta, hogy beleöntsem. Zöldség-hulladékok heverték ott, káposztatorzsa, tökhéj, kalarábé, egy fél cirokseprő, csutka, drót, csirkebél, hajgubanc, lila rongy, sok cseresznyemag és por. Közelről nem is olyan undok a szemét, mint távolról. Mihelyt elemezzük, már elveszti csömörletes voltát. „Megérteni annyi, mint megbocsátani.“ Ami megfordítva is igaz. Megbocsátani annyi, mint megérteni. Ha irgalmas szemmel tekintünk egy förtelmes emberre, vagy egy förtelmes tárgyra, akkor már majdnem meg is értjük. A forró, reggeli napfény glóriába vonta a piszkot. Zöldarany legyek zsongtak körötte. Öreg barátom azonban csakhamar megelégtelt illetéktelen kandiságomat, becsapta orrom előtt a kocsi födelét, mintha azt mondaná, nem minden való gyermeknek. Már noszogatta a lovát, hogy továbbáljon, minden köszönés nélkül.)

Várjon, öreg. Mondja, milyen mostanában a szemét?

— *(Komoran)* : Hát látta. Ilyen.

— *(Nehéz ember, gondolom, roppant nehéz ember)* : Gyujtson rá egy szivarra.

— *(Leharapja a végét, rágyújt)* : Azt lehetne mondani, hogy soványabb.

— Kicsoda ?

— A szemét.

— *(Részvétellel)* : Szegény. Megsoványodott ?

— Meg. *(Pöfékel)* : Valaha kövérebb volt.

— Hogy érti ezt ?

— Akkor sok minden volt még benne. Hús, zsír, csont. Csak csontot hatvan vagonnal adott el a telep egy évben.

— Most mennyivel ?

— Alig huszonhatal.

— Talán kevesebb húst eszünk ?

— Nem. De a csontot mindenütt feltüzelik.

A szemet se égették úgy el a háború előtt, mint manapság. Az igazgatóság néha ötven-hatvan vagon kokszot indított útnak egy nap. Azt, amit a szemétből halásztak ki.

— Mi mindent talált még akkor ?

— Cipőt, akit még hordani is lehetett. Kalapot. Nyakkendőt. Gyűrűt, aranyórát, pénzt. *(Sóhajtt)* : Gazdagok voltunk.

— Könyvet ?

— Azokat is.

— Milyeneket ?

— Egész jó könyveket. *(Ez valószínű. A könyvtárakban nagyon sok szemetet őriznek.)*

— Mi van ma a legtöbb ?

— Télen pörnyesalak, nyáron zöldség, konzervdoboz.

— Döglött macska ?

— Macska is, kutya is. Meg más is.

— Micsoda ?

— Gyerek. Tavaly novemberben találtak egy csecsemőt. Embercsontokat is. Régi koponyákat.

— Mennyit szemetel ez a város?

— Huszonötezer vagonnal minden esztendőben. Ebben benne van a háziszemét, az utcai szemét, a csarnoki szemét. *(Jól jegyezzük meg)*: Háromféle szemét van!

— Mennyi esik egy emberre?

— Mindennapra egy félkila. *(Szakértően.)* Fejenként.

— Mi lesz ebből a szemétből?

— Trágya. Nagyon jó, nem heves trágya. *(A „heves“ trágyát én se szeretem.)* De előbb másfél évig érnie kell.

— Hányan fuvaroznak?

— Száznylevanan.

— Mind magyarok?

— Van köztünk egy muszka is. Jancsinak hívják. De nagyon elhagyja magát. Iszik.

— Nem bántja ez a szag?

— Esős időben, dinnyeéréskor.

— A legyek?

— Azok nem bántanak bennünket. Itt nincs is sok. Csak benn az irodában, ősszel. Akár a fekete felhő. Mind bemennek oda. Ha éjjel fagy, kinyitják az ablakokat. Reggel lapátolni lehet őket.

— Maguk nem kapnak betegségeket?

— Még a spanyolt se kaptuk meg, a nagy járvány idején. Egyikünk sem. Az irodisták feküdtek, mink künn dolgoztunk. Nekünk nem árt semmi. *(Talán fokozatosan antitoxint termel a vérük.)* A guberálók is mind egészségesek.

— Kik a guberálók?

— Akik a szemétben kotorásznak. Kolompár cigányok, rongyászlányok. *(Elgondolkoznak.)* Van a telepen egy félbolond is, a Szepi. Az mindennap ott ebédezik. Kiveszi a szemétből a szafaládét, hurkavéget, a sajthéjat, még meg se törli, csak a botjához ütögeti néhányszor. Úgy kapja be. Sose feküdt betegen. Kilencven kila. *(Miután elszívta a szivarját, ismét szótlanná vált.)* De ez nem rám tartozik. *(Olyan hangszúllyal, mintha értésemre akarná adni, hogy rám se tartozik.)*

— Hát kire tartozik ?

— A hivatalra. Tessék oda fordulni. Ott majd mindent meg tetszik tudni.

(Délután kihajtatok a sajjópéteri határba. Egymásután tűnnek föl a szemétdombok, előbb a Cséry-telep, törpe hegysége, aztán hatalmas hegyláncolatok, gyönyörű ívelő gerincekkel, festői hágókkal, nyergekkel. Harmincnégy katasztrális holdon mindenütt szemét. A legnagyobb szemétkolosszus több mint egy kilométer hosszú s tizenkét méter magas. Ez állandóan ég, mint az Etna, mert a szemét öngyulladás folytán föllobban, éjjel-nappal lángol, valami fülletleg, émelyítően édes füstöt kojtolva Mászom elszánt turista gyanánt. A hegy a szó szoros értelmében mozog. Amint a papírok, rongyok elhamvadnak, a súlyosabb tárgyak, száz meg száz lyukas bádagedény, feneketlen lavór, lassan, muzsikáló zajjal gurul lefelé a lankásabb helyekre, megállapodik a guberálók tanyája mellett, kik szeméttel fődött vityillókat, afféle lábasvárakat építettek maguknak. Itt már nincsenek legyek, csak patkányok, lépten-nyomon jóltáplált, vakmerő, izmos patkányok, aztán kóbor kutyák, melyek a környékről idecsődülve dőzsölnek, csemegéznek s olykor-olykor a tűzben álló hegyoldalon, a megpörköltödött perjefüvek között szenvedélyes vadászdühvel rontanak a cincogó rágcsálókra. Borzalmas kép az alatt zsinatoló cigányokkal, a kincskereső gyerekekkel, kik rezet kutatnak hosszú botjaikkal s az örökkel, kik folyton résen állnak, hogy ne „lopják“ a szemetet. A tárgyak temetője ez. Megfutották a pályájukat s ide kerültek. Mindent lelek, ami csak elképzelhető, pezsgősüveget, törött hőmérőt, vak és sánta játékbabát, kilincset, műfogat, egy oldalt valami meséskönyvből, karácsonyi versikéket, töltőtollkupakot, női arcképet kettétépve, lábtörlő pokrócot, gyógyszeres üveget, egy levelet, melynek gyűrt szeletkéjén ezt olvasni : „Jöjj, édes Jenőkém, szerdán várlak.“ Szinte főséges állni a mulandóság vulkánján, ilyen magasan, ezen a szeméthalapzaton, a piszok hegyormán s Budapest felé nézni, integetni kitárt karral, bizonyos kárörömmel, hogy minden elmúlik.)

TÁNCMESTER

*(Black bottom ! Gramofonlárma ! A nagy tánc-
teremben a táncmester a legújabb táncot próbálja ki egy
kamaszfürtös, csinos szőke leánnyal. A lábak sikálják
a tükörfényes parkettet, olykor hamarabb belépve az
ütembe, olykor pedig tréfás sietséggel utána lihegve,
kocsintva, kihagyásos ritmusérzéssel, amint a rab négerék
zaklatott idegrendszerére parancsolja. Az angol cím szóról-
szóra ezt jelenti : „fekete fenék”. A fekete fenéken ezúttal
a talaj értendő, a sár, a latyak, melybe belecuppant a
nigger, most lábait mindenáron igyekszik kihúzni belőle,
tisztára pucoválni, ezért csetlik-botlik, bohóci ijedelemmel,
kapkodva ide-oda ugrál, jobbra-balra dobálja táncosnőjét
s cipője talpát kétségbeesetten dörzsölgeti a földhöz. Ebben
a táncban van valami kancsal báj. Testedzésnek, sová-
nyítókúrának kitűnő. Egy pohár keserűvíz helyett határo-
zottan ajánlható. Köszöntjük a táncmestert, mint a régi
századok szertartása előírja, egy nagyobb, majd egy kisebb
meghajlással, ő is bókol, majd átvezet a másik szobába.
Harminchat éve táncol, ötvenhároméves, de oly cingár,
fürge, mint egy harmadik gimnazista. Ezt kérdezem tőle:)*

— Mi ez ?

— Hisztéria.

— Tetszik önnek ?

— Táncmesternek és szabónak nincs joga dacolni
a divattal.

— Nekem tetszik.

— Azért, mert ön fiatalabb. De én valamikor még
a menuette-et, polonaise-t, gavotte-ot jártam. Hiába, még

mindig benn vagyunk a háborús hullámban. A történelemből kimutatható, hogy háborúk, forradalmak után mindig megbomlottak az egyenes vonalak, az embereket táncdüh fogta el.

— Ezt már a mitológia is tudta. Terpsychorénak, a tánc fennkölt istennőjének, aki diadémot viselt a fején és lantot tartott a kezében, egyetlen egy ember udvarolt teljes sikerrel, a legelső katona, a háború istene: — Mars.

— Mennyire teszi a táncolók számát?

— Száz ember közül legalább hetven táncol, társadalmi osztályokra való tekintet nélkül. Minden második, jólöltözött monoklis úr mellékfoglalkozásként űzi a táncot. Megjelenik bárokban, társaságokban, összeismerkedik a nőkkel, akik meghívják magukhoz, de a harmadik-negyedik együttlétkor tapintatosan értésükre adja, hogy a mai nehéz gazdasági viszonyok között nem táncolhat ingyen. Amit aztán kap, azt hazaviszi a családjának.

— Nem gondolja, hogy ezek a vad, modern táncok, melyek magukban foglalják az egykori diadalmi és temetési táncokat is, a természetesek s a XVII. századbeli finomkodó táncok, melyek az önkívületet merev keretbe foglalják és társadalmivá teszik, a táncok elkorcsosulásának tekinthetők?

— Nem. A természetes a régi tánc, ez vissza is fog térni csakhamar. Hisz már jelentkezik a régi *chassée*. Akkor megint békevilág lesz.

— És mi történik a nagyapákkal és nagyanyákkal?

— Azokat majd lassan leépítik, bé-listára teszik.

— Milyen végzettség kell a táncmesterséghez?

— Hat középiskola, de ettől olykor el is tekintenek.

Most szerezte meg egy kiskazda, aki majd parasztokat tanít táncolni.

— Mit táncolnak a parasztok?

— Nagyon szeretik a „fox-trottlit” — így hívják a fox-trottot — csárdást csak akkor táncolnak, mikor

már részegek. Régente falun füttyszóval tanítottam, itt Pesten pedig hegedűvel.

— Illemtant nem tanított?

— Kezdetben. De ma már minden illik.

— Mi a legnagyobb sikere?

— Az, hogy *Jókai Mór* unokáját is én tanítottam táncolni s az öregúr egyszer a Körúton megkérdezte, hogy halad a kis unokája.

— Van olyan nép, amely eltiltja a táncot?

— Az ortodox zsidónak nem szabad táncolnia s a görögkeleti vallás sem nézi jó szemmel: az oroszok zsebkendővégről táncolnak.

— Melyik nép a legtehetségtelenebb táncos?

— A hollandus. Olyanok, akár a jégcsapok.

— A magyarok?

— Akármelyik nagy európai fővárosban lehet magyar táncmesterre akadni.

— Miért nem táncolják az andalgót, a palotást, a körmagyart?

— Mert ezekhez összetanulás kell, vizavi, ami manapság körülményes. De most szereztek egy modern táncot, a címe: Budapest. Akarja látni?

(Odainti a kamaszfürtös, csinos szőke kisasszonyt, aki mindig kéznél van, a gramofonba egy csárdáslemezt tesznek s a pár lejteni kezd. A legújabb magyar tánc, afféle egyveleg és kivonat az összes magyar táncokból, egy fox-trott alakjában, alkalmazva a huszadik század idegrendszeréhez: ugráló lépésekkel, toborzóval, bokázással, ollózással, kisharanggal. Ha szerencsénk van és elfogadja a nyugateurópai ízlés, akkor megtörténhetik, hogy Párizsban, Londonban, Rómában nemsokára „budapest“-eznek s leverjük még a diadalmas négereket is. Az öreg táncmester fáradhatatlanul ropja. Ő az a mesebeli tücsök, aki egész nyáron hegedült s most, ötvenhárom éves korában, ezen a ködös, téli reggelen még mindig táncol.)

TELEFONOS KISASSZONY

(Mint egy templom. Valóban, mint egy ismeretlen, különös, huszadik századi vallás székesegyháza a telefonközpont, hol soha véget nem érő imát zümmögnek, halk, alig hallható zsolozsmát mormolnak, melynek moraja rejtélyes egyveleggé olvad. Állók fenn az erkélyszerű emelvényen, a karfa mellett s áhítat fog el. Innen belátni az egész helyiséget : az emeleten nők, a földszinten nők, túl a másik szárnyon az emeleten, földszinten szintén nők végeláthatatlanul, kötött kabátkákban, leányok, asszonyok, húsz és harminc között, mind a fal felé fordulva, bámulva a falat, kissé előregörnyedve, valami alázatos, imádkozó mozdulattal, mint a jámbor zsidók. Az eleven falon jelek gyulladnak, sárga köröcskék, zöld köröcskék, piros köröcskék, melyek egy-egy emberi akaratot jelentenek valahol a drót végén, egy-egy hangot, mely fénné változott. Műszerek acélzaja. Amint lemegyek az erkélyszerű emelvényről, hallom az egyhangú, mindig egyforma litániát. Központ ! Halló, halló ! Mással beszél ! Központ ! Tizenkét óra ! József ! Egyedül ? Hozom már ! Központ ! Maradjon kérem ! Teréz ! Lépjen ki ! Megvan, tessék ! Központ ! Csengetem ! Foglalt ! Központ ! Központ ! Központ ! Örökké. Egy leány háta mögött állapodtam meg, aki acélkék ruhát visel s még kontyot. Fekete hajjal koszorúzott fejét fölveti, hirtelen föláll ringó székéről, mely egy gyengéden hajlított-talpú hintaszékhez hasonlít. Most váltják föl. Vele beszélgetek. Ő kérdezi :)

— Mi érdekli ?

— Ez a fal.

— Tízezer hüvely. Mindegyik egy állomás. Bármelyik munkahelyről kapcsolni lehet az egész várost.

— Miért lobog ez a lámpa?

— Valaki idegeskedik. Rázza a villát. (*Ha nem volnék itt, azt hinném, hogy én vagyok az.*)

— És ez miért ég folytonosan?

— Elromlott a készüléke, nem tud beszélni. Most mögötte táncol az előfizető.

— Táncol?

— Így mondják.

— És ez a két fénykör?

— Ezek már össze vannak kötve, de még nem találkoztak. Csengetik.

— Mivel?

— A figyelőkulccsal. (*Semmit se hallani.*)

— Miért ugrott föl az a hölgy?

— Magas számot kértek tőle. (*A hintaszék, amint félrelöki, semmi zajt se ver, a kezelőnő némán dugaszol, a hosszú zsinórral összeaggat két lelket, mely a térben keresi egymást.*)

— Mik ezek a dugók a hüvelyekben?

— A kikapcsolt számok. A zöld dugó: nyaral. A süllyesztett, fehér-zöld dugó: nem fizet. (*Sokan nem fizetnek.*)

— Mindig ennyi a jelentkező?

— Csak ilyenkor, délben. Ekkor a legtöbb. (*A hora canonica a nagyváros legmagasabb lázgörbéjét jelenti. Budapest az üzlet, becsvágy, érvényesülés betegjeként félrebeszél. Kezemben a zsebórával olvasom érlökését. Egyetlen nő egy óra alatt legalább száz kapcsolást végez.*) De mingyárt elcsendesedik. Háromkor újra kezdődik s tart ötig, aztán fokozatosan kifárad, megnyugszik.

(*Kisétálunk a verőfényes, tágas előcsarnokba. Leányok jönnek-mennek, a munkából, vagy munkába, már teljesen főlsterelve fejhallgatójukkal, mely mintegy páncélba veri finom fejüket, csak bal fülüket hagyva szabadon, a külső világ számára, keblükön a mellhallgató fényes szerkezetével, melyből holmi csodálatos, leoperálhatatlan acéltályogként,*

negyvenöt foknyi szögben hangtölcsér meredez az eleven száj felé. Mindegyik maga zárja el készülékét, hogy fertőzést ne kapjon.)

— Nagysádok?

— Nem vagyunk már azok. Csak a kávéházi telefonkezelők neveznek még így: „Kedves nagysád, édes, drága, aranyos nagysád”. Hála istennek a többiek elhagyták. Felesleges.

— Vannak rokonszenves hangok? Goromba hangok?

— Az sok.

— Férfiak?

— Inkább a nők.

— És hogy gorombáskodnak?

— „Alszik drágám?” „Regényt olvas?” „Érdekes a regény?” (*Esküszöm, hogy ebben a hajszában nem egy regényt, de egy epigrammát se lehet elolvasni.*) Meg aztán másképp is.

— Például.

— Eh. (*Nem akarja közölni, de már mosolyog.*) „Fene egye meg a körmét”.

— És mit felel rá?

— Semmit. Nekünk tilos feleselni. Örülünk, hogy túl vagyunk rajta. Gyerünk tovább.

— Mondja, mint povedál annyit ez a város?

— Hivatalos titok.

— Nem kíváncsi a beszélgetésekre?

— Talán a kezdő, az első napon. De másnap ő is megúnja. Mindig ugyanaz.

— Akadnak érthetetlen beszélők?

— Néha egy kétéves gyerek, aki először telefonál. Akkor a mamát kéretjük oda. Néha egy részeg. Tegnapelőtt, mikor éjszakás voltam, valamilyen ittas ember egy negyedóraig lógott a tölcseren s mindig csak ezt dadogta: „Csak az a baj... csak az a baj...”

— Mi volt a baj?

— Az, hogy nem tudta, mit akar.

— Telefongratások? Telefonviccek?

— Békében, április elsején a hülyék intézetét nem is volt szabad kapcsolni: „kidugaszolták“. Mindenki azt kérte. Ma már nem ily jókedvűek a pestiek.

— Mi van itt karácsony éjszakáján?

— *(Nevet.)* Sírás.

— Az előfizetők is sírnak néha a telefonba?

— Ha a mentőket kéri. Egy orvost, minden szám nélkül, akármilyen orvost, az isten szerelmére. Ilyenkor jajveszékelnek, elszaladnak a készüléktől, ráakasztják a villára a hallgatót. Nekünk kell őket felsengetnünk, hogy voltaképp mit is akartak, ellenőrizni, hogy megérkezett-e már a segítség. *(Nyujtózkozik.)*

— Fáradt?

— *(Halvány telefonhangon.)* Kicsit. A szem fárad ki, a fül, a torok, a hát. Meg a kar, amint az ember a magas számokért nyulkál. Nekem szerencsére elég hosszú a karom.

(Most bontja a beszélgetésünket. Könnyű cipője végigkopog a kőlapokon. Köröttem egy palota. Mindenütt zsongás. Prágai, berlini, newyorki hangok, a hangerősítőtől annyira élesen, mintha mellettem beszélnének. Három pár emberi hang a dróton egyszerre, a nélkül, hogy összevesznének. Egy többemeletnyi magasságú tűzfalon villamos számológépek kattannak, valahányszor a 32.500 telefonkagyló valamelyikét felemelik s az üveglappal elzárt korongokon számok ugranak ki, melyeket lefényképeznek, hogy megállapíthassák számláinkat. Lenn a pince ablakán derékvastagságú kábelaknák zuhannak be ólomzuhatagként, keresve a központot, hogy minden, ami künn izommunka, itt ebben a központi idegrendszerben, ebben az idegcsövekkel, ideggócokkal körülkacsolt óriási agyvelőben öntudatra jusson. Sohase láttam ilyen értelmes, ideges épületet. A holtnak hitt anyag itt érzékeny. Minden mozog és lélezkzik, titkos percenéssel. A gépek gondolkoznak. Ha a sarokból előlépne a seprő s megszólítana, nem igen csodálkoznék.)

SZAKÁCS

(Óriási konyha az ívlámpák lila fényében. Középpütt trónol a duplatűzhely, mely sütőivel, rostélyáival akkora, mint egy hadihajó. Űstök, rézkondérok, lábasok, fazekak, csuprok. A vágódeszkán, mely íróasztalnak is beillenék, bárdok, kések, nyársak hevernek. Hatásos színpadi jelmezében, magas fehér turbánjával a tűzhely mellett szorgoskodik a szakács, hórihorgas, sovány, szőke férfi, átfülve a melegtől. Mikor megszorítom a kezét, érzem, hogy forró. Tizennégyéves kora óta süti a láng. Félig már meg van sülvé. De azért nem eszem meg. Bemutat munkatársainak.)

— Ezt itt a hideg-szakács.

— Furcsa. A konyhalányokhoz hideg?

— Nem, ő a mártásokat keveri. Itt a sütőmester úr, a cukrász, a segédszakácsok.

— Miért viseli ezt a fehér sapkát?

— A tisztaság miatt.

— Antiszepszis.

— A bajuszomat is lekötöm. Némely helyütt a szakácsok kopaszra borotváltatják fejüket. Tetszik tudni: a haj.

— Az, amelyik a levesbe hullik? Ez tisztességtelen konkurrencia a humoristáknak.

— Marad még nekik elég írnivalójuk. A légy stb.

— Itt csupa férfi-szakácsot látok. Mi a véleménye a szakácsnőkről?

— A szakácsművészet — úgy látszik — mégis csak a férfiaké. Nem mondom, akadnak jó szakácsnők is, de ezek kivételek. Épp ezért beszélnek róluk.

Aki azonban jól akar enni, az szakácsot fogad. Arról nem beszélnek. A jó szakács nem csoda. Annak nincsenek „kitűnő rétesei“, se „kitűnő sültjei“, mert mindig jó rétest, mindig jó sültet készít. A nők szeszélyesen, találomra főznek, hangulataiktól vezetve, a véletlen az ihletőjük. Mi véletlent nem ismerünk. Ahogy nincsenek nagy női zeneszerzők, úgy nincsenek nagy, alkotó szakácsnők sem.

— Hol tanult?

— Négy reált végeztem, aztán mindjárt kimentem Párizsba. Ott eleinte nagyon kis pont az ember, legalól kell kezdeni, míg lassankint *chef* lesz belőle.

— Csakugyan a franciák az első szakácsok?

— Föltétlenül. Mindent ők találnak ki, a többi népek csak alkalmazzák. A békében mi álltunk a második helyen. A németek kontárok, az olaszok pongyolák, az angolok nehézkesek.

— *Brillat-Savarin* azt írja, hogy a jó szakács lesz, de a jó sütőmester születik.

— Igaza van. Magát a szakácsmesterséget ki lehet tanulni könyvekből, de a sütést, a pecsenyék pirítását sohasem, hiába nézünk az órára, csak érzékünk mutatja meg, mikor elég. Ez már művészet. Tehetség kell hozzá. Némely ember, akármilyen szorgalmas is, egész életében tucatszakács marad.

— Milyen most az emberek étvágya?

— Ma átmeneti korszakot élünk. A háború után az emberek lázasan ettek, nem volt oly drága, ritka étel, mely kielégítette volna őket, kárpótolni akarták magukat a sok szenvedésért. Soha annyi tengeri rák, annyi szarvasgombával töltött *Tournedos* nem kelt el, mint abban az időben. Ma egyszerűbbek, mértékletesebbek.

— És milyen az ön étvágya?

— Nyáron alig eszem valamit. Különben is eltelek a szaggal, az ételek ízlelésével. Reggel kilenctől délután négyig, este héttől éjjel egyig itt kell forgolódnom, minden ételt külön-külön meg kell kóstolnom.

— Divatok vannak maguknál?

— Sok étel egészen divatját multa. Emlékszik még a Stefánia-sültre? (*Marhasült, melynek közepén keménytojás szeletje sárgállott, mint egy érett fekély.*) Ezt ma már se látni az étlapokon, végkép lekerült róluk, akár a „gyökérsült“ és sok más hideg hús, melyet leöntöttek mindenféle forró lével. A közönség frisset kíván.

— A töltött káposzta és a túróscsusza?

— Azok halhatatlan ételek.

— Mit gondol Lucullusról, az ő híres lakomáiról, a pávasültről és a fülemüle-levesről?

— Mesék. (*Mosolyog.*) Meg vagyok győződve, hogy ma a legegyszerűbb polgári ebéd is dúsabb, íze- sebb, mint ezek a legendás lakomák voltak. A szakács- művészet folyton halad.

— Fecskefészket esznek még?

— Elég gyakran, a levesbe szórják. Kedves ingyenc- falat a fenyőmadár s a szalonka bele is, a benne levő anyagokkal együtt. Pirított kenyérre kenik. Ez afféle romantika. A gyomor romantikája. Az emberek általá- ban szeretik ételeiket távoli népekről elkeresztelni. Amit mi franciának nevezünk, többnyire nem is francia : a „párizsi“ Párizsban német kolbász, a „francia saláta“ *salade russe*, a „haché“, a húspogácsa *„bouchée à la reine“*, a tejeskávé bécsi kávé, a bécsi szelet viszont Olaszországban *milanese*. Kolozsvárott egy alkalommal „kolozsvári rakott káposztát“ készítettem, hússal, és rizzsel, ahogy nálunk szokás, de kinevettek. Ahány város, annyi szokás. Nálunk száz ember közül egy eszi meg az osztrigát, külföldön száz közül száz. A franciák nemzeti eledelét, a házinyulat bajosan lehet megetetni a magyarokkal. Bécsben a legelőkelőbb családok is eszik a lovat. Itt undorodnak tőle. Nem tudom, miért.

— Azért, mert én egyszer a lópecsenyében talál- tam egy szemellenzőt meg egy ostorvéget s ezt min- denkinek elmondtam. Én vagyok az oka. Énekes- madarakat nem esznek?

— Csak fürjet.

— Nyers húst?

— Van egy vendégem, egy gyárigazgató, az a *beafsteket* teljesen nyersen eszi, tojással, vajjal, kaviárral, törött borssal összekeverve.

— Oroszlánpaprikást. Miért nem csinál neki egyszer oroszlánpaprikást is? Milyen gyönyörűen hangzik. Mondja, hallott a növényevőkről?

— Hallottam, de *(fejét rázza)* nincs jövőjük.

(Régi magyar közmondás tartja, hogy a szakáccsal nem jó haragban lenni, ennélfogva nem zavarom tovább. A konyhában egyre nagyobb a sürgés-forgás, csörömpölés és lárma. Zubog a víz, dohog a láng. Libák és csirkék, pulykák és kacsák párolódnak a zsírban. Petrezselyem, gyömbér éles illata nyilal át a levegőn. Tizenkét szopós malac sápadt holtteste hever egy márvány boncolóasztalon, immár leforrázva és megkopasztva, kis csecsemőállatkák, melyeknek az újév határozottan rosszul kezdődik. Kis halott szemük megindítóan vesz részt ebben a csendéletben. Jó munkát és jó étvágyat kívánok a szakácsnak. Ő is nekem.)

GRÓFNŐ

(A szeme kék. A szeme kék. A szeme kék. Háromszor kell ezt leírnom, mert annyira kék a szeme. Fiúsan nyírt fekete haj, nőies-kicsiny homlok, feltűnően szűk felsőajak. A gótai almanach szerint huszonnyolcéves, valójában tizenennyolcnek látszik. Törékeny, de erős, izmos. Tenniszezik, korcsolyázik, lovagol, vadászik. Vitörrel viv. Talán boxol is. Arcán semmi rizspor és festék, olyan természetes, selymesen fénylő rózsaszín, mint a frissen szelt prágai sonka. Halántékán kék erek. Ezekben folyik a kék vér. A grófnő mögött ősök, történelmi névvel, hűbéri érdemekkel, zászlósúrak, comesek végeláthatatlan sora és — mellékesen — 35.000 hold. Holdkórosan bámulok rá. A grófnő helyet mutat egy karosszékekben, de mihelyt leülök, fölugrom. Egy fehér agárra ültem. Az agár nem sértődik meg, udvariasan leszáll heverőhelyéről, elnyúlik a szőnyegen.)

— Mi érdekli ?

— Minden. Például az is, hogy miért nem raccsol ?

— Egyszerű. Az anyanyelvem magyar: a raccsolás nálunk nem nyegleség, mint hiszik, hanem egyenes folyománya annak, hogy régebben a mágnások nagyrésznének anyanyelve a francia volt. Az angol elnyeli az r-t, a szláv ropogtatja, a francia pörgeti. Szóval, ha valamelyik béreslányomat először franciául tanítják, az is raccsolni fog. Én hatéves koromig csak magyar szót hallottam, akkor kaptam egy *nurse*-öt, franciául tizenkétéves koromban kezdtem tanulni, tizenhároméves koromban olaszul, tizenötéves koromban németül.

— Mit szól a regények grófjaihoz ? Ahhoz, hogy „a gróf jéghideg tekintettel mérte végig a grófnőt”, vagy ahhoz, hogy „a gróf kacag” ?

— (*A grófnő kacag.*) Valamikor leánykoromban összejöttünk barátnőimmal, felolvastuk egymásnak *Beniczkynét*. Nagyon mulattunk.

— Miért?

— Mert ezeknek a grófoknak nincs se kezük, se lábuk, nem éhesek, nem álmosak, sohase lehet tüdőgyulladásuk, vagy mondjuk, érlemeszesedésük, csak grófok. „A gróf kacag.“ Hát nem éppoly nevetséges lenne, ha egy író azt írná: „a polgár kacag“, vagy: „a paraszt kacag“. Egy egész társadalmi osztály nem kacaghat. Csak Péter és Pál.

— De azért, látja, az emberek zöme mégis így tekint önökre.

— Hát igen. Az egyszerű nép számára mi vagyunk a tündérmese. Nyáron vidéken jártam, meglátogattam régi ismerőseimet, egy orvoscsaládot. Nem voltak otthon, a cseléd fogadott, megmondtam neki a nevemet. Később visszamentem. A doktorné elmesélte, hogy cselédje a kezét csapkodva újságolta: „Nagyságos asszony, itt járt egy grófné, de tessék képzelni, még selyemruha se volt rajta, korona se volt a fején“. Fájt neki, hogy meghazudtoltam az ideáljait.

— A kilencágú koronát sohase viselték?

— Tudtommal soha. Magyarországon a külsőségekre nem sokat adnak. A demokratikus Franciaországban, ahol állítólag nincsenek hagyományok, a kis burzsoa a rendjelét akkor is gomblyukába tűzi, mikor a sajtkereskedésbe megy. Az angol grófok és grófnők még ma is hordják a koronájukat, nagy, ünnepélyes alkalmakkor. Eduard király koronázásakor is aranykoronákkal vonult fel az angol arisztokrácia. Ekkor kötelező.

— Éjjel nem?

— Az aranygyapjas-rendet akkor is viselni kell.

— Mi ennek a magyarázata?

— Fogalmam sincs. De elő van írva, hogy sohase szabad megválni tőle, aki leteszi, csak egy pillanatra is, az mulasztást követ el. *Khuen-Héderváryról* beszélük, hogy mikor megkapta, úgy oldotta meg a kérdést, hogy

az aranykosbórt a hálóingére is odahímeztette. Ennyire lelkiismeretes ember volt.

— De fürdéskor csak nem kell hordani ?

— Akkor, azt hiszem, nem.

— A külföldi arisztokraták közül kiket ismer ?

— Elsősorban az angolokat, akikkel századok óta legszívesebb a kapcsolatunk. A franciák külön kasztot alkotnak, mind elvonultan élnek, royalisták. A spanyolok még elzárkózottabbak.

— A mi mágnásaink hogy élnek ?

— Most afféle *transitory period* van. A háború új problémák elé állította a főnemességet, mindenki érzi, hogy a vármegye és az állam nem a régi, újra meg kell érdemelni a vezetős szerepet, mint annakidején. Éppen ezért egyre több az érdekes, eredeti egyéniség. Kanadában három mágnás telepedett le, földet vett magának, ők maguk művelik meg, terményeiket eladják, pompásan megélnek. Itthon az orvosi pályára mennek, de főképp mérnököknek, elektrotechnikusnak. Amerikában a bankszakmát tanulmányozzák.

— Irodalom, művészet ?

— Sok közöttük a tudós. Magyarul kevesen olvasnak, inkább angolul, franciául, sportolnak, még mindig szeretik a cigányzenét. Én zongorázom. Naponta négy-öt órát. Szeretem *Bartók*-ot, *Debussy*-t. Egyébként társaságokba járok, minden nap.

— Nem fárasztja ?

— Megszoktam.

(*A másik szobából kutyaugatás hallik, erre csaholni kezd az egész palota, ölebek, kopók, tacsók ugranak ki nem sejtett helyekről, az agár is föláll s belekaffog a hangversenybe. Búcsúzom, az inas kikísér. Hazajövet így összegezem benyomásaimat : semmi osztályelőítélet és szertartás, csak annyi, amennyit az értelem és jóízűség megkövetel. Egy parasztasszony eszmevilága sokkal közelebb van a grófnőhöz, mint azoké, akik folyton vagy dölýfösködnek, vagy meg vannak sértve. A legfelsőbb és legsalsóbb osztályok a földön járnak. Úgy látszik, az ellentétek találkoznak.)*

RIKKANCS

(Fehérlik az újságkötegektől, melyek hóna alól nőnek ki, akár a szárnyak s azokon repül, gyorsan, az izgalom viharában, rekedten vijjogva. Igen: fehér, gyors és rekedt, mint a sirály. A liget körül pillantom meg. Igyekezem megállítani. De az nem megy oly könnyen. Át kell karolni, meg kell ölelni. Egy darabig még ide-odacsapkod, tovább kering, magával vonszol. Lehullik egy padra. Arcáról vastag patakokban csurog a verejték. De nem érünk rá. Gyerünk már, gyerünk.)

— Mióta rikkancs?

— Pardon, lapterjesztő. A rikkancs csúfnév. Tizenhét év óta, tizenhét éves koromtól fogva. Most harmincnégy vagyok. *(Látja a helyzetet s már is diktálja az adatokat.)* Nős, gyermektelen. *(Szomorúan.)* Vagyontalan. *(Átugrik a másik oldalra, első néhány újságot, visszahoz.)* Hol hagytuk abba?

— Az első újság.

— A Nap, Rökk Szilárd-utca. Miért léptem erre a pályára? Mert akkor nem volt állásom s egy főrikkancs azt mondta, próbáljam meg. Átmenetileg. Ahogy ez átmenet volt. Ezt tessék kiszínezni.

— Mennyit keresett első nap?

— Egy forint húsz krajcárt. Akkor más idők jártak. Minden hónapban akadt egy pasas, aki két-filléres helyett tévedésből tízkoronás aranyat adott.

— Ma nincs ilyen tévedés?

— Kizárva.

— Mennyi a napi bevétele?

— Nekem nyolc pengő. De ha valaki öregebb, alig keres négy pengőt. Minden hónapban kell legalább egy talpalás, sarkalás. Mert mi a lábunkkal dolgozunk meg a tüdönkkel. (*Amint így halkabban beszél, hangja recseg.*) Közöttünk sok a sportember. Franciaországban egy újságárusunk mint boxbajnok nagy sikereket ért el. Aztán itthon is (*fújja*) Jerzsabek, Molnár háromkerület, Vaczek Zugló háromosztályú válogatott. Ha megalakítanánk a sportegyletünket, mindenkit vernénk.

— Maga is sportol?

— Valamikor jól futottam.

— Most is?

— Hála Istennek. Csak lábbal lehet győzni. A kerékpár nem ér semmit. A terepet be kell szaladni.

— Mikor kel?

— Hajnalban, fél ötkor, a reggeli lapokhoz.

— Mikor fekszik?

— Este tizenegykor. Napi tízórai munka.

— Hányan vannak?

— Háromezerötszázan. Egyharmadrésze nő. Közöttünk a korelnök, hetvenéves.

— Az nem fut?

— Nem, az már áll. (*Nyugalomba vonult.*)

— A Rákóczi-út sarkán, a régi Nemzeti Színház előtt egy néma árul újságot, keménykalapban.

— Az egy sánta-néma. Tisza Pista valahányszor arra ment, mindig dobott valamit a székére. Aztán hogy meggyilkolták, a családja segélyezte. Kitűnő lapterjesztő. (*Megható elismeréssel.*) Derék, józanéletű, igen szorgalmas kolléga.

— Maguk szeretik egymást?

— Az újságárusok csak akkor verekszenek, ha a lapvállalatok verekszenek egymással.

— Olvas újságot?

— Muszáj. Még mielőtt az utcára viszem, át kell nézni.

— Miért?

— Hogy megtudjam, mit lehet szenzációzni: a

kuncsaftnak bedumálni. Mindennap aktuális mókákat eszelek ki. A pestiek szeretik a link dumát. Különben nem megy a bolt.

— Ma például mi volt a móka ?

— „Összeverekedtek a hamisított macesz miatt“. A frankügy.

— Egyébként ?

— Ilyesmik : „Vízbe fúlt a fogkefe !“.

— Remek.

— Aztán néha egymással is viccelünk. A kartárs nevét kiabáljuk, aki mögöttünk szalad : „Szenzáció, véres családi dráma, X. Y.-t meggyilkolták“. Minden rikkancs tudja a hóhemnyelvet.

— A pénz maguknál még dohány ?

— Már rég nem. Ma csak : báresz.

— Mikor ment legjobban a bolt ?

— Amikor 1913-ban felfordították a villamosokat, májusban. Akkor jöttem ki az első rekordbevétellel. Ha egy forintost nyomtak az újságárus kezébe, elszaladhatott, a kuncsaft utána se nézett. A forradalomban sok rikkancs aranyra váltotta pénzét, megszédte magát, elment Amerikába.

— Akadtak vevők, akik adósak maradtak ?

— Szegény boldogult Nyáray Tóni, a színész. A hónap végén hitelbe vette a lapot. De a hónap elején ellátott cigarettával.

— Mi a legnagyobb tiszteletdíja ?

— Tíz forint, a mágnáskaszinó előtt, a háború kitörésekor. Egy gróf. Ezen a napon két- és háromkrajcáros lapokból ötszáz forint bevételt csináltam. *(Büszkén.)* Kaszáltam az utcát.

— Mi az ?

— Ezt így mondjuk, mikor mindent learatunk. *(Mint a legény, aki rendet vág a búzában.)*

— Előkelő vásárlói ?

— József főherceg is vett tőlem egyszer lapot. Wekerle Sándor. A volt hercegprimás, Vaszary Kolos, aki az apám tanárja volt Győrben.

(Még akarnék tőle egyetmást kérdezni, de mire körülnézek, már nincs sehol. A rikkancs egyoldalúan megszakitva a beszélgetést, elrepült. Hóna alatt az újságokkal száll-száll, már messze tőlem, magasan az utca fölött, a házak fölött, a liget fáin fölött és ordít, torkaszakadtából. Szenzáció, szenzáció, hamisított macesz, vízbe fúlt a fogkefe. Kaszálja az utcát. Ki bírna utána rohanni?)

DIPLOMATA

*(A diplomatát meg az orvost titokban mindenki gyűlöli. Az orvost azért, mert meghalunk s nem képes fel-
támasztani az elhúnytakat, a diplomatát pedig azért,
mert az élet féktelen becsvágyát, vérszomjas tébolyát, az
emberi természetet igyekszik szabályozni, ami bizony nem
mindig jár eredménnyel. Ebben a gyűlöletben kezet fog
egymással az ostoba és az okos. Balzac azt állította, hogy
a diplomaták mélysége fölöttébb hasonlít az ürességhez.
Talán én is haragszom rájuk, de még ennél is jobban
haragszom a közfelfogás divatjára, mellyel mindig ösz-
tönösen szembehelyezkedem. Ennélfogva a diplomata, akit
meglátogatok, már eleve rokonszenves előttem, minek-
előtte megpillantanám. Zöldernyős lámpa alatt ül, a
Corriera della Sera lepedőjébe burkolózva. Amint kiemeli
belőle jólfésült fejét és természetes kedvességgel elélem siet,
egy comme il faut fiatalembert látok, aki művelt, okos,
szeretetreméltó. Az a sok előítélet azonban, melyet a diplo-
matáról tudok, arra kényszerít, hogy eleinte franciából
fordítsam szavaimat és így beszéljek.)*

— Valóban vigasztalhatatlan vagyok, hogy zavar-
nom kell önt, halaszthatatlan és kétségtelenül fontos
munkájában, mely mindnyájunk érdekét szolgálja, de
végtelen hálára kötelezne, amennyiben ...

— Kérem.

— Lehet rövidebb mondatokban beszélnem ?

— Tessék.

— Vagy szabad egészen közvetlennek is lennem ?

— Ahogy kívánja.

— Miért van ilyen jól öltözve ?

— Engedje meg, hogy visszakérdezzem. Miért van ön ilyen jól öltözve ?

— Mert tetszeni óhajtok.

— Én is azért.

— Kinek óhajt tetszeni ?

— (*Nagyon udvariasan.*) Elsősorban önnek, ki megtisztelt látogatásával. Azonkívül mindenkinek, kivétel nélkül. Az összes országok királyainak és köztársasági elnökeinek, a nagyköveteknek és minisztereknek, a hercegnőknek és komornáknak, a római kispapoknak, a londoni tőzsdeügynököknek, a berlini mozisínésznőknek, a párizsi rikkancsoknak, a bécsi kofáknak. De nem magam miatt.

— Hát ?

— Államérdekből.

— Államérdekből tetszeni ? Látja, ez megindító önzetlenség.

— A diplomáciát gúnyolni szokták csiszoltsága miatt, melyet évszázadok tapasztalatai, gyakorlati bölcsesége fejlesztett ki, hogy az érintkezés a tárgyaló felek között igen kényes ügyekben minél simább legyen. De vajjon azok, akik gúnyolódnak, nem a legjobb ruhájukat öltik-e föl, mikor egy bankigazgatóhoz mennek ? A ruha véd. Olyan az, mint a fegyverzet.

— A frakk : páncél, az ingmell : vért, a jól fésült haj : sisak.

— És a szertartásosság, mélyértelmű, mint minden hagyomány, szükségszerű, különben nem jött volna létre. Egyszer a középkorban a francia király és a német császár követei kardot rántottak, azzal döntötték el, kit illet az asztalnál az első hely. Ma nincs ilyen véres kanapépör. Akárhova érkezünk, mindenütt eleve meg van állapítva, kiknél kell első látogatásunkat tenni, vagy kiknél kell csak névjegyünket leadni. Az etikett aprólékossága megóv bennünket a nagyobb és súlyosabb aprólékosságoktól. Úgy mozgunk az életben, mint a sakktáblán a bábok.

— Végül pedig mattot kell adniok ellenfelüknek.

— Természetesen.

— Ön jól ismeri a szovjet diplomatákat is. Nem üzentek ezek hadat az etikettnek?

— Megpróbálták, de nem ment. Most két arcot mutatnak. Hazafelé torzonborzat, nemzetközi érintkezésben olyan jólfésültet, akár a spanyolok, vagy az osztrákok. Minden forradalmi ténykedésük az, hogy egyes helyekre nődiplomátákat is küldenek.

— A fasiszták?

— Jobbára megtartották régi diplomáciai képviselőtüket, csak újabban szervezik át.

— Miért nem népszerű nálunk a diplomata?

— Sehol se népszerű.

— Mivel magyarázza ezt?

— Azzal, hogy a közönség a mi mesterségünknek csak a külső előnyeit látja, a fényes *diner*-eket, a fogadtatásokat, de nem tudja, hogy ilyen fényes *diner*-ek és fogadtatások után a szegény attaché néha két-három óráig is sürgönyöz a kormányának. A követ vámmentes cigarettát szív, immunitást élvez, idegen országok törvényei nem vonatkoznak rá. Olyan, mint a hajó a tengeren. Amerre jár, ott az ő országa van. Ez a tömegben némi gyermekirígységet gerjeszt.

— Nem az-e az oka ennek az ellenszenvnek, hogy sokáig csak a gazdag főurak, kiváltságosok lehettek diplomaták?

— Nem hinném. Amerika diplomáciája ízig-vérig demokrata. Tanárok, orvosok, bírák képviselik az államukat. Multkor egy amerikai diplomata elpanaszolta, hogy rajtuk is éppúgy elverik a port, mint mi rajtunk. Ezt tudomásul vesszük, belenyugszunk.

— Titkos a diplomácia?

— Ugyan, micsoda nagy titkok vannak ma? Elmúltak azok az idők, mikor egy-egy titkot álkulccsal, méreggel, törrel szereztek meg. A sajtó az országok szennyését naponta kiteregeti. Aki értő szemmel olvas újságot, az mindent tud.

- Mi az anyanyelve ?
- Francia-magyar-angol-olasz-német.
- Hivatalos nyelve ?

— A francia. De újabban az angolok és németek saját nyelvükön felelnek a jelentésekre. Ebből olykor bábeli stíluszavar keletkezik.

— Találkozott-e olyan diplomatával, aki nem tud franciául ?

— Japánokkal és kínaiakkal. Ezekkel angolul tárgyaltam. Rendkívül tartózkodóak. Ázsia bizalmatlansága lakozik bennük. Az európaiak, még ha ellenfelek is, könnyebben megértik egymást.

— Ki a legelső nagy diplomata a világtörténelemben ?

— Caesar.

— Általában kik a legkülönb diplomaták ?

— Még mindig a latinok. Az olaszok és a franciák.

— Ki lehet diplomata ?

— A békében az, aki 300.000 aranykorona vagyont tudott felmutatni, vagy évi 12.000 aranykorona jövedelmet. Ezt a megszorítást a háború óta eltörölték. Elvben bárki léphet erre a pályára, aki jogot végzett, letette a diplomáciai vizsgát és több nyelvet jól tud.

— Van-e az önök pályájának jövője ?

— Valójában középkori pálya, a teendők halmazával mindenre irányuló figyelem, szakadatlan tevékenység. Ha a követ kilép az utcára, nem kerülhet elébe olyan potság, mely közvetlenül ne érdekelje, a boltok, melyek mellett elhalad, a munkások, kik az építállványokon állnak, az utcai pörpatvarok, minden, minden az ő „közvetlen hatáskörébe” tartozik. Ne feledje el, amit *Talleyrand* mondott : a jó diplomata a napnak huszonegy órájában diplomata, még akkor is, amikor alszik . . .

(Talleyrand, Talleyrand. Beszélgetésünk során többször fölrémlett közöttünk e tizennyolcadik századbéli abbé alakja ördögien-vizsga fekete szemével, aki talán legjobban ismerte és megvetette az emberi nemet, beleértve önmagát is.)

Róla írták kortársai, hogy akkor sem rebkent volna meg arcizma, ha véletlenül hátbarúgják. Mindenesetre ő a mai diplomácia ösatyja. Neki tulajdonítható, hogy a „diplomata“ szó minden nyelven turpisságot és kétszínűséget is jelent. Írásomat szellemének hódolva az ő mondásával zárom. Az embernek azért adatott a szó, hogy elrejtse vele gondolatait. Azt hiszem, ez nekünk is sikerült, akik egy félóráig kellemesen, fesztelenül és teljes őszinteséggel csevegtünk egymással.)

MÉRNÖK

(Berend Iván, vagy Derblay Fülöp, a vasgyáros? Egyik sem. Sárga mérőpálca fityeg felsőzsebéből, fejében sportsipka. Semmi regényesség. Szava okos, szakszerű. Amint azonban bevezet a gyártelepre, mely 30.000 négyszögméternyi területen nyúlik el, mint város a városban, a maga külön mentőivel, orvosaival, lehetetlen nem gondolnom — állandóan — a futuristákra s önkéntelen is az ő már elavult módszerük szerint stilizálom őt, úgyhogy fejéből egy háromszög lesz, karjaiból egy körző két szára, szemeiből villamoslámpa. Az ember gép s a gép ember. Gőzturbinák dohognak, transzmissziós szerkezet — a gyár lelke — hajtja a lendítőkerekeket. Irdatlan őserdő ez, a mesterséges természet titokzatos lüktetésével. Mindenütt élet. A sötétben, a kazánok mellett munkások, több mint ezer munkás, több mint ezer kék sapka, kék zubbony. Ennek az őserdőnek kék a színe. Fűlsiketítő lárma. Gépek, hagyjatok beszélni engem is- Ordítani kell.)

— Mi ez ?

— Kalapács.

— Mit csinál ?

— Kalapácsot.

— A kalapács kalapácsot, a motor motort. Ős-nemzés.

— Tessék ?

— *(Kiabálok.)* Egymás által szaporodnak. Mint a párducok, az őserdőben. Huszadik század. Gép, egyre több gép. Hol ennek a határa ? Hol ennek a vége, főmérnök úr ?

— Annyi bizonyos, hogy pár évtized múlva úgy tekintenek majd erre a gépre, melyet most látunk, mint mi a kéziiparra. Harminc év óta vagyok itt. Azóta a villamosság mindent átalakított. De ez még csak a kezdet kezdete. Köröttünk most ötven gép dübörög. Mindegyik a maga mesterségét folytatja, tévedhetetlen biztossággal, milliméternyi pontossággal. A marópofa menetet vág a kerékbe, a fúró vascsipkét mintáz, a gyalu vasforgácsot fodorít s közben a gépek önmagukat gondozzák, szappanosvíz hűti, siko-
sítja a kerekeket.

— A gépek gondolkoznak.

— Figyelje meg a munkások arcát. Nincs rajtuk semmi erőfeszítés, csak éberség, ítélet, szellemi munka. Egyik se díjbirkózó. Akármilyen cingár, vékonydongájú legény is kitűnően megmunkálja a vasat.

— Mi mászik a fejük fölött?

— A daru. Huszonöt tonnát emel. *(Mint egy prehisztorikus masztodon, mely föltámadt.)*

— És most hol vagyunk?

— Az öntödében.

— Arany.

— Nem, ez folyékony vas. 2600 fok meleg.

— Arany, arany. *(A folyékony vas a kazánból millió és millió karácsonyi rakéta sziporkázásával ömlik le a gödörben lévő formába, pokoli hőséget árasztva. Szerényen állok mellette, az én 37 foknyi állati melegemmel.)*

— Ha ebbe belenyujtanám az ujjamat?

— Parancsoljon. *(Megnyálazza ujját, egy pillanatra beledugja, aztán villámgyorsan kikapja.)* A nedvesség gőzpárát alkotott köréje. Nem éget, mert nagyon meleg.

— Mennyi halál van itt körülöttünk!

— Mint mindenütt.

— És ezek a szörnyek, melyek úgy tépik szét a vasdorongokat, mint a kalácsot, nem csábítják az embereket meghalásra?

— Itt még senki se lett öngyilkos. Akik meg

akarnak halni, azok más módot választanak. Vízet, mérget, pisztolyt.

— Miért ?

— Mert szerszámjaik nagyon ismerősek, hétköznapiak nekik. Minden öngyilkos romantikus.

— Milyen viszonyban van a munkásaival ?

— Mint egyik munkás a másik munkással. A munkás érzi, hogy a mérnök ember a szakmájában. Aztán a fizetése is alig valamivel több.

— Mennyi az ön fizetése ?

— Havi négyszáz pengő. Sok kartársam a tervező osztályon csak kétszáz pengőt kap. Gyárunkban nem egy állástalan, diplomás mérnök dolgozik, mint nap-számos.

— Miért lett ön mérnök ?

— A bátyám házitanítója technikus volt. Imponált nekem. Egyszer este, amint a lámpa alatt ült, nagyon megnéztem. Nyilván ezért. Meg aztán mindig szerettem a matematikát, mindig szerettem fűnifaragni, ezermesterkedni, mint minden magyar ember. Külföldön, Németországban, Angliában megbecsülik mérnökeinket. A magyar találmányoknak se szeri, se száma. Összerakható vasúti hidjainkat a háború alatt a németek még a francia határra is elvitték. Azt mondták, jobb, mint az övéké.

— Van mérnök-típus ?

— A mi mérnökeink nem típusok, mint a németek, akik a barométer szerint öltözködnek: sokat olvasnak, társaságba járnak, diákosan jókedvűek, szeretik a humort. Főkép a szóviccet. Van egy humoros évkönyvünk is: „A vicinális dugóhúzó”...

Mit látok még? Egy hatvanméteres kazánt, egyetlen darab vasból kovácsolva, cséplőgépeket, melyeket nem-sokára Olaszországba és Bulgáriába szállítanak, lakatosokat a második emeleten, asztalosokat a harmadik emeleten, a vonatosztályon kocsik vasvázait, tengelyeket és kerekeket, elszórva, mint valami vasúti katasztrófa után,

oldalt pedig immár csinosan befestett kocsikat, melyekben a villanylámpa is ég s vadonatúj párnáin munkások ebédelnek paprikáskrumplit. Egy másodosztályú kocsi már a sínen van, holnap kigördül a pályára, vígan kocog majd a pusztán, vagy valahol az olasz tengerparton. Már teljesen elkészült, csak még a poloskák hiányoznak beléje.)

REPÜLŐ

(Az ember a földgolyó egyetlen teremtménye, akinek a repülés kenyérkereső foglalkozása is. Például a madárnak csak veleszületett hivatása a repülés. Hadd köszöntsem hát az embert, immár nem azzal a részeg, regényes lelkesedéssel, mint annak idején Blériot-t, kinek rozoga masinája először rebhent föl szemem előtt, hanem józanul és boldogan a biztos gépészt, aki majd menetrendszerint indul és érkezik Bécsbe. Itt a rákosi repülőtéren adtunk egymásnak találkozót. Ő még nincs itt. Pár perc múlva berobog autója, útrakészen ül benne, bőrkabátban. A pilóta szerény, kedves ember, félénk, mint egy gimnazista, szénfekete bajuszkával s minden lehető kitüntetéssel. Harminchatéves, haját följelé fésüli. Egy óránk van. Addig cigarettázunk, beszélgetünk.)

— Családos ?

— Négy gyermekem van, a legidősebb kilencéves, fiú.

— Az is repült már ?

— Többször.

— Ön gyermekkorában gondolt arra, hogy valamikor repülni fog ?

— Erre bizony nem gondoltam. Hanem sokat játszottam az édesanyám varrógépjével, kézzel hajtottam, tetszett a zakatolása. *(A gépet kivontatja a hangróból.)*

— Aztán mi lett ?

— Géplakatos.

— Mikor ült először gépen ?

— 1911-ben. Azóta folyton a levegőben lógok. Aki egyszer jót kortyintott belőle — nem itt, hanem ott fõnn: a mi magaslati klímánkon —, az mindig visszavágyakozik. Szeretem a levegõt.

— Hogy szereti?

(*Egy jó hasonlaton gondolkodik s mint huszadik századbeli ember, meg is leli.*) Mint a kokainista a kokaint. (*A mult században ezt így mondták: mint a galamb a tiszta búzát.*)

— Ideges?

— Csak itt lenn. Ott (*az égre mutat*) soha.

— Most hány méterre fog fölkapaszkodni?

— Az mindig a légrétegektõl függ. Tekintve, hogy szép az idõ, 1500 méterre.

— Milyen madarakkal szokott találkozni?

— 200 méter magasságban van a vércse meg a gólya, a fecske 800 méter magasságban röpül, a sas 2000—3000 méter magasságban.

— Legalább köszöntik egymást?

— Mint kollégák. De azok a madarak, amelyek nem benzinnel szállnak, nagyon félénkek. A kőszáli sas is vadul menekül a motor kattogásától. Gyávább az a nyúl nál.

— Hol volt a háborúban?

— Hidroplánnal keringtem Anconâ felett. Akkoriban mindenki mihozzánk tódult, a szegény komiszbakák a repülõiskolába igyekeztek a sok tetû, bolha elõl. Pedig de gyakran temettek nálunk! Én is minden repülés elõtt összecsomagoltam a vackaimat, átadtam egy bajtársamnak, hogy majd küldje haza. Maradtunk 150-en.

— Mi a legnagyobb távolság, amit megtett?

— Amszterdam—Budapest.

— És a magasság?

— Csak 8000 méterig jutottam. Többre nem volt szükség. Nem nagy dolog. A szív valamivel gyorsabban ver.

— A szerencsétlenségekkel hogy állunk?

— Legtöbb van a franciáknál, mert azoknak sok a gépjük s bűvészkednek. Sehol a világon nem boszszúlja meg úgy magát a hanyagság, mint itt. Az angol a legtapasztaltabb, a német a legalaposabb.

— Hol legbiztonságosabb repülni?

— Isten ügyse nem dicsekszem, de minálunk. Mi vagyunk a legszegényebbek, tehát legjobban vigyázunk.

— Babonás?

— Rendkívül. Először is nem engedem magam lefényképeztetni indulás előtt. A harctéren volt egy kóc-majmom, a nélkül sohasem szálltam föl. Aztán mindenféle bolond varázsigéim is voltak. Egyidőben, mielőtt a gépembe léptem volna, természetesen bal lábbal, folyton ezt kellett mondanom: Virágvasárnap.

— És segített?

— Amint láthatja.

— Ma már nem mondja?

— Fölösleges. Ma a repülés olyan biztos, hogy szinte unalmas. A biztonság 100 százalékos, több annál, 101 százalékos. Négy év óta járom ezt az utat. Ezalatt mindössze az történt, hogy egy utas belevágta fejét az egyik szárnyba, meg hogy kipottyant egy köteg bécsi ujság, melyet rosszul rögzítettek meg. Edisonnak van igaza. Őtőle 1908-ban megkérdezte valaki, hogy ráülne-e repülőgépre? Azt válaszolta, hogy még nem ülne repülőgépre, mert a repülés 80 százalékát a pilóta végzi, csak 20 százalékát a gép. Majd ha a gép végzi a repülés 90 százalékát s a pilóta csak 10 százalékát, akkor ráül. Hát ez az idő elkövetkezett. Egyszer a pilóta kiesett a gépből, a gép pedig tovább repült. Nem tudták, mi lett a géppel. Négy nap múlva megtalálták egy búzatáblán, kifogástalan siklórepüléssel szállt le a kalászosok rugalmas felületére, miután elfogyott a benzinje. Egyetlen sérülés se mutatkozott rajta.

— A gép már okosabb, mint az ember. De azért önök között is akadnak, akik félnek?

— Vannak olyanok, akik egy bizonyos idő után

„földiszonyt“ kapnak, a leszállás előtt idegeskednek, kipottyannak a gépből. Ezek már „túlrepülték“ magukat. Ismertem egy ilyen pilótát. Játszva csinálta meg a légbukfencet, dugóhúzó, ezerszer is fölszállt, de egyszerre fölmondta idegrendszere a szolgálatot, még a motorberregést se bírta hallani, azonnal rosszul lett tőle.

— Csak fiatalok repülnek ?

— Láttam már olyan pilótát is, aki 56 éves korában tanult s kiváló repülő lett belőle.

— Mi a repülés legnagyobb öröme ?

— Az, hogy három dimenzióban mozgunk : ez valami kimondhatatlan hatalmi érzetet ad. De furcsa meglepetések is várnak ránk. A centrifugális erő olykor megtréfál bennünket. Egyszer a fordulónál, amint hirtelen bedőltem, föl akartam emelni a lábamnál heverő pár kilós fényképezőgépet. Meg se bírtam mozdítani. A sebes repülésnél, a 450 kilométeres rekordnál azt tapasztalták, hogy a pilóta a fordulónál szörnyethalt. Keresték, hogy mi ennek az oka. Aztán a mérnökök kezükben az írónnal kiszámították, hogyha a gép ilyen sebességgel halad és hogyha a pilóta 30 foknyi szögben fordul be, akkor az ember 1½ kiló agyveleje a centrifugális erő folytán 20 kilogramm önsúlyú lesz, úgyhogy a repülő nyomban gutaütést kap. Pardon. (*Beugrik a gépbe, leszíjazzák.*) Indulunk.

— Mit tapasztalt az utasokról ?

— Azt mondják, hogy csak a levegőben a jó. De egy különös : minél jobban vágatunk, annál türelmetlenebbek, hamar megszokják a gyorsaságot, elvesztik mérték-érzésüket.

— Mi a legkellemetlenebb a kezdő utasnak ?

— A gurulás, mert az ráz. (*Mégis csak nehéz elszakadni az anyaföldtől.*)

— Olykor le kellett szállnia útközben is ?

— Csak a köd miatt. Olyan viharban is vígan repültem, mikor az Andrásy-úton fákat csavart ki a szélvész. Pompás gép ez. (*Megkopogtatja a faület, én*

is kopogok.) Négyéves. Azóta azonban 82-féle változtatást tettünk rajta, mindig újra és újra átalakítják, aszerint, hogy mit tapasztaltunk.

— Mit csinál majd ezen az úton? Enni is tud?

— Csak legyen mit.

— Ujságot olvas?

— A szél elfújná. Hanem cigatrettázom. Bécsig két-három cigaretta. Rövid az út.

(Csöngetnek, ez már az indulás. Az utasok beszálltak: egy párizsi hölgy, a tizenkétéves kislányával, egy bolgár kereskedő, egy pesti öregúr, túl a hatvanon, egy vidéki nagyiparos, kövér, testvérek között is 95 kiló. Potomság. A gép teherbíróereje 600 kiló. Mindenki fölfele tekint, az eget kémleli, mint tengerész a tengert. A kövér nagyiparos a pilótához hajol, érdeklődik, jó útjuk lesz-e, az azonban csak a bajusza alól felel, hogy majd a végén meglátja. Porzik az őszi fű, csillog a napfény, gurulunk, a motor lihegve lüktet, acsarkodik, oly fülsiketítő lármával, mintha az egész földgolyót magával ragadná. Hajrá, már repülnek, legyőzték a nehézkedési erőt. Newton, szégyeld magad. Az én pilótám ott van a hegyek felett, az erdők felett, pirinyó pont, az öt utasával együtt, nyugat felé száll egyenletesen. De még nézem. Integetek: szerencsés utat. Önkénytelenül kiabálok: éljen, éljen.)

CSELÉD

(Írhatnám azt is, hogy háztartási alkalmazott. De fázom ettől a szépségflastromtól, mely csak arra való, hogy eltakarja azt, ami fáj. Akkor becsületesebb, irgalmasabb a fönti derék, régi szó, mellyel már a tizenhatodik században is váltakozva jelezték a családot s a cselédet, aki a familiához tartozó családtag. Bözsi egyébként se veheti zokon ezt a stílust. Ő a legfelsőbb arisztokráciához tartozik : a fiatalsághoz. Péter-Pálkor tölti be tizenhetedik esztendejét. A szomszédból küldték át a porszívógépért. Behívatom dolgozószobámba. Mezei virág, kartonruhában. Haja sötétszőke, szeme sötétkék. Bőrét, mely a porcellán-fehér s a mályvaszín árnyalataiban játszik, akármelyik miss megirigyelhetné. Bemutatkozás helyett némi zavarral így szölok):

— Bözsi kérem, nézze csak, én írni szoktam. (Elszántan.) Megírok mindent, mindenkit. Igen. Most magát írom meg.

— (Nevet.)

— Miért nevet ?

— (Még jobban nevet.)

— Feleljen arra, amit kérdezek.

— Ne tessék bolondozni. (Arcát eltakarja két tenyerével, mint egy haragos előkelőség a fotoriporter kodakja előtt.)

— Kezdjük, fiam.

— (Most arcáról leveszi egyik tenyerét s tétovázva már a nyilvánosság felé fordul.) Azután hogy ír meg ?

— Úgy, ahogy van. Gyönyörűen. És ki is cifrázom. Majd meglátja.

— (*Még egy kifogást kockáztat.*) Haza kell mennem, nagyságos úr. Takarítunk.

— Az várhat. Ez fontosabb. (*Érveket keresek.*) Maga már hallotta, hogy vannak olyan emberek, akik könyveket csinálnak. Nem hallotta? Olvasott már könyvet?

— Olvastam.

— Mit?

— Regényt.

— Mi volt benne?

— Elfelejtettem. Régen olvastam. Tizenhárom éves koromban.

— Ki írta?

— (*Vállat von.*) Nem néztem meg. (*Írók, tanuljátok meg, hogy az olvasók nagy része nem kíváncsi a nevetekre, csak a munkára, ti ezzel szemben már csak a nevekre vagytok kíváncsiak, nem a munkákra.*)

— Újságot olvas?

— (*Elfintorítja orrát.*) Azt nem szeretem. Csak ha valami szerelmesféle van benne.

— Színházban volt?

— Egyszer. A cigánybáróban.

— Na látja. Ez is olyan lesz. (*Térjünk a tárgyra.*)

Hol szolgált először?

— Otthon, a kántoréknál.

— Mikor jött föl?

— Három éve.

— Hová szegődött?

— Kispestre egy vasutashoz. De aztán bejöttem, mert ott nem volt versegi lány. Pesten harminchárman szolgálunk.

— És tetszett Pest? Nem volt furcsa? Szereti?

— Pest nagyon szép. Nem lehet mondani. (*Gondolkozik.*) De csak télen. Nyáron szebb Verseg.

— Hányadik helye a mostani?

— A harmadik. Engem mindenütt szerettek.

— Mennyi a fizetése?

— 32 pengő.

— Mi a dolga?

— Mindig akad valami. Takarítok, főzök, vicszolok. Kismosást is végzek, kisvasalást is. Mosogatok . . . *Észbe kap.) Ezt is megírja? (Nevet és indul.)*

— Várjon még, Bözsi. Hány szoknyája van?

— Hat. Odahaza. A stafirungom még nincs készen. Most varrom.

— Mit szeret enni legjobban?

— *(Határozottan, mint aki ezt már régesrég eldöntötte magában.) Főtt tésztát.*

— Táncol?

— Csak csárdást.

— Cigarettazott már?

— Soha.

— Orvosnál járt?

— Mikor beoltottak.

— Hányan vannak testvérek?

— Négyen. A bátyám, az katona. Öcsém és húgom.

Azok még kicsik.

— Mi az édesapja?

— *(Megdöbrentő ötlettel.)* Most már semmi. Meghalt.

— Az édesanyja?

— Az is. Most januárban.

— Mi baja volt?

— Nem tudom. Bementünk a kórházba. Ott nem mondták. Mi pedig nem kérdeztük. *(Ha volna neki Röntgen-képe az édesanyja tüdejéről, vagy pontos diagnózis, akkor is ily árva volna.)*

— Mutassa a haját! *(Kis hajcsutkát hord egészen lenn a nyakszirtjén, hat hajtűvel összetűzdelve. Több hajtű, mint haj.)*

— Vasárnap leeresztve hordom. Szalag van benne. Most fekete.

— Nem nyíratja le?

— Még csak az kellene. Egy lány levágatta. Húsvétkor úgy jött haza, kis gyereksipka volt a fején. Bojtos. Utána kiabáltak, gúnyt űztek belőle. Aki egyszer kivetkőzik, annak nincs többé becsülete. Egy másik lány pedig meg is bolondult. Pesten látta — a helyén —

amint az úr kést emelt az asszonyra. Attól háborodott meg.

— Van udvarlója ?

— *(Gyorsan és boldogan gyökint.)*

— Micsoda ?

— Kalauz.

— Hol ismerkedett meg vele ?

— A villamosban.

— Hogyan ?

— Vonalat kértem. „Talán gyerekjegyet“, — mondta. Aztán nem adott vissza addig, míg a végállomáson meg nem mondtam, hol lakom.

— Elveszi ?

— *(Csukott szájjal.)* Ahá. Majd ha húszéves leszek. *(Hátraveti fejét, akár a madár, mikor iszik. Szakaszát szállóval röpködnek a mennyországba.)*

— Tegeződnek ?

— Még nem.

— Hol találkoznak ?

— Télen a Keletinél, nyáron a Ligetben.

— Mi kellene magának ? *(Hallgat.)* Pénz, sok pénz.

— Az nem.

— Hát mi ?

— *(Elkomolyodik és valami vallásos áhítattal.)* Csak egy kis ház. *(Szerényen a népmesék modorában.)* Meg egy kis boldogság . . .

(Minthogy mindenre értelmesen felelt, megkínálom egy tányér cseresznyével. Azonnal enni kezd. A cseresznye vére bemaszatolja fiatal száját, gyönyörű fogsort, mely még nem ösmeri a fogorvosok köszörűit. Egyszerű, mint a kenyér és tej. Az örök népszínművet természetesen játssza, a nélkül, hogy egy pillanatra is kiesnék szerepéből. Én többre becsülöm hétszáz mozhatszínésznél. Míg a papírlapokat rendezem, melyekre odaváztam szavait, bele-belesandít a sok ákom-bákomba. Újra furcsálja, hogy akad ember, aki ilyesmivel foglalkozik. És ismét nevet. Kineveti a mester-ségemet, engem, az egész világot.)

SZOLGA

(Festékes bolt, ahol a szivárvány minden színében festéket lehet kapni a köpönyeg-forgató tárgyak számára, melyek manapság éppúgy szint akarnak változtatni, mint az emberek, csinosan fölpupozva festékpорок: nápolyi-sárga, sárkányvér, horganyzöld. A köcsögökben olajfesték lotyog. Egy deresedő, pápaszemes férfi valami ládát cepel, melyben hegykéek festékpорок van, Szeme éppolyan színű, mint ez a festékpорок, de a szemüveg alatt csupa élet és lélek. Haja rövidre van nyírva, koponyája középtűt behorpadt, egyszer nyilván ráesett valami. Fülei szétállnak, mintha szél fujná őket. Mellkasa szűk, de a két karja izmos s marka oly hatalmas, hogy ebben a boltban akármelyikünket fájdalom nélkül megfojthatna. Találomra szólok oda neki):

— János !

— Tessék.

— Hát Jánosnak hívják ?

— Annak. ~~szóval~~

— Milyen Jánosnak ?

— Király Jánosnak.

— Jőjjön csak. (A szavak bűvölete gondolkozóba ejt. Király és szolga. Királyok kései sarja te, hát itt kell veled találkoznom a huszadik század egy délelőttjén, egy festékesbolt gázzal világított homályában?) Volna egy kis ideje ?

— Ha a főnök úr . . .

— Már elintéztem. (Egy üvegkalitkába megyünk, páncélszekrények és üzleti könyvek közé.) Üljön le.

— Inkább állok. Megszoktam.

— Na, üljön már le. (*Leül.*) Beszélni szeretnék magával. Az életéről.

— Az én életemről? (*Kezét a szájához emeli, babrálja. Az önmagával való szembesítést nem szokta meg annyira, mint az állást.*)

— (*Mint egy rossz színdarabban.*) Akar egy szivart?

— (*Mint egy rossz színdarabban.*) Köszönöm ássan, nagyságos úr. (*Évtizedes gyakorlattal zsebébe süllyeszti. Nem gyújt rá, mert ez már nem illik.*)

— Hány éves?

— (*Fölkel s mint a törvényszéken*): Ötven.

— Vallása?

— Római katolikus.

— Hány iskolát végzett?

— Négy elemi.

— Milyen tanuló volt?

— Középszerű. (*Szünet.*) Én, kérem, mindig csak olyan középszerű voltam.

— Családi állapota?

— Nőtlen.

— Sohase gondolt arra, hogy megházasodjék?

— Negyvenéves koromban ajánlottak egy lányt. Már jegybe is jártunk vele. De az félrelépett. Gyermeke született valaki mástól. Akkor már nem tudtam jó szemmel ránézni. (*Gyanakodott.*)

— Hányan voltak otthon?

— Nyolcan: három leány, öt fiú.

— És mi lett belőlük?

— Három öcsém meghalt, a negyedik ékszerész, itt Pesten. Két nővérem férjhez ment, az egyik egy ügyvédhez, vidékre. Én is akartam valamihez kezdeni. De segíteni kellett az apámnak. Az apám mindig azt mondta, hogy csak várjak. Hát én vártam. Aztán az apám meghalt, özvegy anyámmal maradtam, meg a hajadon nénémmel. Én tartottam őket. Csak az fájt, hogy amikor édesanyám meghalt, nem tudtam eltemettetni a magam pénzéből. Most a nénémnél lakom. Egy szoba-konyhás szép kis lakásban.

— Volt katona ?

— A sorozaton visszautasítottak. A bal szemem miatt. *(Leveszi a szemüvegét s mutatja, hogy a bal szemén hályog van.)*

— Meg van elégedve a helyével ?

— Engem soha senkise bántott.

— Mióta szolgál itt ?

— Tizenhárom éve.

— Honnan jött ide ?

— Az elszakíthatatlan nadrágtól. Ott hat évig voltam. Azelőtt pedig a jezsuiták rendházában, tizenöt évig. *($13+6+15=34$.)* Ez a harmadik helyem.

— Sok borravalót kapott ?

— Nem töröm én magam az után. Ha van, jó. Ha nincs, hát az is jó.

— Mi volt a legnagyobb borravalója ?

— Tíz körmöci arany. *(Maga elé néz s hibás szemében a tíz körmöci arany visszfénye csillog.)*

— Mit vett rajta ?

— A nénémnek egy ruhát. Ami megmaradt, azt betettem a bankba.

— Mivel szórakozik mostanában ?

— Vasárnaponként kirándulunk a Svábhegyre.

— Iszik ?

— Bort, ha van. De sohasem kártyáztam. Azt csúnya dolognak tartom.

— Igaza van. Ismertem egy mágnást, aki egyetlen kártyára huszonötezer pengőt tett. Ne utánozza őt.

— Nem kérem.

— Mit szokott olvasni ?

— Mindent, amit kapok.

— Melyik könyv tetszett magának legjobban az életében ?

— A *Quo vadis*.

— Miért ?

— Mert gyönyörűen le van írva, hogy mit szenvedtek a szegény keresztények a pogányoktól. Sokszor elolvastam.

- Politikai meggyőződése ?
- Keresztényszocialista.
- Miért élünk, János ?
- *(Csodálkozik a kérdésen, de aztán határozottan.)* Hát azért, hogy dolgozzunk.
- Mi lesz belőlünk, ha meghalunk ?
- *(Bibliai egyszerűséggel.)* Por és hamu.
- És a lelkünkben ?
- Az vagy a mennyországba, vagy a pokolba. *(Ahogy az iskolában tanították.)* De azért jó lenne, nagyságos úr, ha valaki visszajönne onnan és elmondaná, hogy tényleg úgy van-e.
- Hát nem hisz ?
- Bizony, hiszek én. Minden vasárnap templomba járok. Csak az imádság könnyíti a lelket.
- No Isten megáldja, János.
- Alázatos szolgája.

(Hányszor hallottam már ezt különféle emberektől, azoktól is, akiket én szolgáltam, s hányszor vettem oda én is, szórakozottan, azoknak is, akik engem szolgáltak. János ezt nem így mondta. Teljes meggyőződéssel mondta. Ő az egyetlen, aki nem hazudik. Alázatos szolgája ő az Istennek, nekem és mindenkinek, aki ezen a világon él.)

KÉPVISELŐ

(Valamikor, még a régi, császári Ausztria Reichsrat-jában olyan jelenetet láttam, mely el nem múló élményemmé vált s ma is szorosan kapcsolódik bennem — nyilván tévesen — a mindenkori közélet és a mindenkori képviselő fogalmával. Egy tekintélyes öregúr beszélt. Az ellenzék padsoraiban ülő képviselők egyszerre, szinte vezényszóra kivettek a mellényzsebükből egy-egy kockacukrot s a szónok felé tartották. Erre az imént még nyugodt, fölényes öregúr orditozni kezdett. Szeme kidülledt. Arca elkékült. Az illető — később értesültem — a monarchia egyik leghíresebb cukorcsalója volt. Minthogy a politikában ma is járatlan vagyok, megkérdeztem barátaimtól, hogy milyen szavakat nem ajánlatos használnom a honatya előtt, akit meglátogatok. Ezeket a szavakat írták föl nekem : „talpfa, erdőjog, bánya, birtokkisajátítás, bakancs, zubbony, káposzta, cukor, só“. Az attikai só használata is tilos. Délelőtt keresem föl a hatszobás pesti lakásán. Sárgaselyemköntösben, lila bőrpapucsban siet elém. Bemutatkozom. Ő azonnal megölel. Mélyen a szemembe tekint, mint egy kislánynak.)

— Hiszen téged ismerlek valahonnan. Várj csak. Gömörből? Nyitrából?

— Tévedsz. (Én az egyéni kezelés híve vagyok.)

— Méltóztassál helyet parancsolni.

— Köszönöm. (Méltóztatok helyet parancsolni.)

— Miben lehetek szolgálatodra?

— Nyilatkozz.

— Hát kérlek. A helyzet sötét.

— Bocsáss meg: a te helyzetedről nyilatkozz. A te anyagi helyzetedről. Arról, hogy mivel szerezted a vagyonodat?

— Végtelenül sajnálom, de ebben a tekintetben nem állhatok rendelkezésedre.

— *(Fölugrom és hozzá lépek.)* Akkor méltóztass megengedni, hogy erőszakot alkalmazzak. *(Egyik ujjammal megérintem a vállát, mint azok a vérszomjas teremőrök, akik ezzel képviselőinket legszebb alkotmányos kötelességük gyakorlásában akadályozták meg.)*

— Az más. Csak az erőszaknak engedek. *(De annak mindig.)*

— Szóval, miért lettél képviselő?

— Nézd, az ember már fiatal korában belesodródik a politikába. *(Ezen a kijelentésén úgy nevet, mint egy remek ötleten, mely „a Ház minden oldalán hosszantartó, élénk derűtséget kelt.”)* Vannak olyanok, akiket felülről nyomnak. Engem alulról hozott föl polgártársaim megtisztelő bizalma, szeretete, törhetetlen ragaszkodása.

— Mi a jelszavad?

— „Munka”.

— Végre. Eddig legalább száz különböző foglalkozású emberrel beszélgettem. Kazánfűtőkkel, utcasepőkkel, napszámosokkal is. De ezek csak a „pihenés”-t emlegették, Engedd, hogy megbámuljalak.

— Parancsolj. Megszoktam.

— És mi ez a munka?

— Pillants be a postámba. Huszonhét levél egy nap. De néha ötven is. Az egész megye, minden hatóság, minden hivatal rám fekszik. Ez azt kéri, hogy a forgalmi adóját hozzam rendbe, az trafikot sürget, italmérési engedélyt, rokkantnyugdíjat, amaz fogorvosi műtermet rendez be s tőlem vár tanácsot. Választóim már hajnalban kiráncigálnak az ágyamból. Kérvényekkel árasztanak el. Egész délelőtt talpalok a minisztériumokban, tárgyalok az előadókkal, veszekszem az államtitkárokkal. Aztán diákmozgalmak, hősök emléke, sorsjegyek, gyűjtőívek, iskolaavatások, harangszentelések, esküvők, keresztelők, disznótorok. Mindent tudni kell. Mindenütt ott kell lenni és mindenütt enni.

— Mindenütt ott lenni és enni, mindenütt hinni és inni: hogy bírod ezt?

— Bírni kell.

— Legalább megbecsülnek?

— Még ha megbecsülnének. *(Sóhajt.)* De az emberek hálátlanok. Azelőtt, ha fölszálltam a vonatra, mindenki tudta, hogy ott utazom. Most még a kalauz se vesz észre. Csak a hivatalokban előzékenyek még. A régi tekintélynek vége.

— Minek tulajdonítod ezt?

— Annak, kérlek alázatossággal, hogy újabban néhány tartalmatlan, nagyképű fráter is bekerült a parlamentbe.

— Ne mondd. *(Rámeredek.)*

— Meg annak, hogy ma a választók is vegyesek. Látják, hogy a magukszőrű alakok is képviselők lehetnek.

— Mibe került a mandátumod?

— Az enyém? Semmibe. Nem volt ellenjelöltem.

— Mi az a „semmi“?

— 4000 pengő. Csak az üzemi költség, zászlókra, kocsikra meg azoknak, akik az ajánlatokat összegyűjtötték. Vannak 80.000 pengős mandátumok is. Ha az ellenjelölt pénzes és „dolgozni“ kell.

— *(Fölkelek.)*

— Hová sietsz?

— Haza.

— Haza . . . Haza . . .

(Ellágyulva mondogatja ezt a szót, melyet következetesen nagybetűvel ejt ki és két z-vel ír. Kikísér az előszobába. Itt annyi szarvasagancs lóg, mintha összes házassági emlékeit összegyűjtötte volna. Elhalmoz gépies kedves-ségével, melyet évtizedes gyakorlat edzett belé. Szorongatja kezemet. Ujra töpreng azon, hogy Gömörben találkoztunk-e, vagy Nyitrában. Újra oly búvölően néz a szemembe, mint egy kislánynak. De én már indulok. A hosszú előszoba végén a képviselő úr ajtaja fölött egy fölírás csillog felém: „Kijárás“.)

KUTYAPECÉR

(*Illatos út. A nyershús vad szaga s valami édeskés, émelygős bűz. Egy kocsiszínszerű boncolóteremből lép ki. Legalább százhusz kilós. Csizmát hord és fakó tornainget. Karja meztelen. Orrán lilába játszó borvirágok. Pipázik. Nem foghatok vele kezét, mert munkából jön s a keze kissé véres. Fia egy híres, közmondásunkban is szereplő hóhérunknak.*)

— Hány embert végzett ki az apja ?

— Az édespapa ? (*Milyen gyöngéd ez a hústorony.*)

Kilencvennyolcat. (*Csak kettő hiányzott a százhoz.*)

— Hát maga hány állatot pusztított el ?

— Sok-sok ezret. Naponta van kiirtás. Egy hónapban legalább száz.

— Hogy került ide ?

— Az édesmama (*ismét becéző-név*) szíjjártóinasnak adott. De nem tetszett a mesterségem.

— Ez tetszik !

— Megfelelőbb.

— Jár még az utcán azzal a sárgarézhoroggal ?

— Ma már elnehezedtem. (*A hasára sandít.*)

Fiatalembernek való.

— Fogott-e már agarat ?

— Egyetlenegyet. Egy szép, szürke agarat. Ne tessék annyira sajnálni őket. Ha nincs rajtuk szájkosárat, ebvédjegy, póráz : muszáj. Most különben is sok a veszett eb. Ötvenegy gyanús érkezett. Harminchét veszett volt. Egy veszett kecskét is kaptunk. Tessék talán befáradni.

— Mi ez itt ?

— A műhelyem. (*Mázsaszámra áll a különféle állati hulladék. A padlón nyúzott macska, mint tányéron az őzgerinc. A fogasról kutya lóg, döglötten, mint egy bekecs. Zöld legyek zsibonganak.*)

— Nem undorodik ?

— Megszoktam.

— Mit boncolt ?

— Ezt a kutyát. Veszett volt. Egy kavicsot találtam a gyomrában.

— Aztán, hogy végzik ki ?

— Azelőtt csak lebunkóztuk. Ez a legjobb. A „magyar szabadalom“. Most ezt az angol pisztolyt használjuk. Ekrazittal töltjük meg, odaillesztjük az állat fejéhez. Ha elsütjük, a csöve öt centire kiugrik s betöri a koponyát, szétroncsolja az agyvelőt.

— Mondja, tart maga kutyát ?

— Mindíg volt házőrző ebem. Szeretem a kutyákat.

— Mi fő itt ? (*Egy fortyogó üstre mutatok.*)

— Kiirtott, elkobzott, beteg állatok. (*Fanyar humorral.*) Kutyamáj, macskatüdő, halszálka.

— Kanáriszív is ?

— Talán az is. A zsírt olvasztjuk ki.

— Szóval a kutyából mégis szalonna lesz ?

— Csak szappan. Padlómosásra.

— Mi történik a többi anyaggal ?

— Berakjuk ebbe a vashengerbe, gőzt fujtatunk rá, öt-hat légnyomással és főzzük, négy-öt óráig. 160 Celsius. Ez mindent eléget. Innen hull ki a húsliszt. (*A földön barna dombocskák. Egyikbe belemarkol.*) Ha átszitálják, megdarálják, olyan puha, mint a selyem. Nem kell tőle félni. Akármilyen lépfenés volt a ló, akármilyen veszett a kutya, ez már nem fertőz.

— És mire használják ?

— Hát megetetik az állatokkal. Az a kutya, amelyeket ilyen húsliszten tartanak, sohase zsigorás. Meg a halakat is ezen nevelik. Nem rég rendelt belőle hat kocsival egy haltenyésztőtársaság.

— A kutya megeszi a halat s a hal megeszi a kutyát? (*Micsoda körforgás ez, Hamlet.*)

— Nálunk semmi se vesz kárba. A bőrt besózzuk. Csak az ember teste pusztul el hiába.

(*A veszett ebeket a falba épített vasketrecekbe zárják. Ezeket minden „eset“ után fehérizzásig hevítik, így fertőtlenítik. Törzslapokat látok, kórházi leletekkel, a gazdák nevével. Egy asztalon disznók és lovak bélkövei. Kék-szürke, fehér-zöld mészsólerakódások, csodálatos mértani idomokkal. A kövekből azt is meg lehet állapítani, hogy a beteg állat milyen legelőn legelt, milyen vizet ivott. Van itt egy öt és félkilós kő is, melyet egy ló remese-beléből metszettek ki. Szegény évekig hordta magában ezt a kis sziklát. Hát ez aztán búsulhatott.*)

HÁZASSÁGKÖZVETÍTŐ

(Ez az iroda régi, megbízható cég s gondosan megkülönböztetendő a többitől. Úgy tudom, annakidején ez hozta össze Mátyás királyt is Beatrice királynéval. Polgári kényelem. Tapintat és udvariasság. Négy telefon. Öt írógép. A Közvetítő, az égi Szerelem földi megbízottja, szájában vastag szivarral le-föl járkál s kisasszonyainak leveleket mond gépbe. Természetesen szerelmes leveleket. Egy délután — potomság — ötvenet-hatvanat. Rámtekint lélekбúvárló szemével, bevezet fogadószobájába. A neszfogó szőnyeget az ajtóra húzza. Olyan ünnepélyes, bizalomgerjesztő, mint egy orvostanár. Minek köszönheti ezt a szerencsét?)

— Írni szeretnék a mesterségéről.

— Értem. *(Tűnődve szívja a szivarját.)* Csak írni. Őszintén szólva, kissé fázom tőle.

— De miért?

— Mert vannak egyesek, akik nem gondolkoznak komolyan, nem látják be, hogy milyen hivatást teljesítünk a mai nehéz gazdasági viszonyok között s néha tréfás színben igyekeznek bennünket feltüntetni.

— Hallatlan! Hát lehet-e magasztosabb föladat, mint az önöké? Lehet-e emberibb és nemesebb cél, mint medret vágni a korlátlanul csapongó szenvedélynek, csatornázni a lázat, összehozni a szíveket, melyek valahol messze, az éjszakában, már régóta egymásra vágyakoztak, a nélkül, hogy maguk is tudták volna? Most tehát gyorsan mondja el, hogy kezdődik az ilyesmi?

— Rendszerint feljön a házasulandó. Tegyük föl, hogy ön.

— Kérem.

— Ön, illetve a házasulandó közli, hogy nősülni óhajt. Mi megkérdezzük, hogy hány éves, mi a foglalkozása, mi a vallása.

— A vallást is?

— Sokan azt állítják, hogy ez nem fontos. De végül kiderül, hogy fontos. Elég az hozzá, jegyzékbe vesszük esetleges vagyonszármazását, birtokát. Nálunk tudni illik a legszegényebb osztálytól a leggazdagabbig mindenki megfordul.

— És ha a házasulandó hazudik?

— Előre figyelmeztetjük — természetesen finoman —, hogy „a valótlanságokat szíveskedjék mellőzni“. Hiszen mi úgyis utána járunk mindennek.

— Ahá.

— Aztán megtudakoljuk, milyen igényeket támaszt.

— Nem értem.

— Hogy milyen és mennyi legyen a hozomány, szóval: készpénz-e, vagy egy birtokocska, talán egy kereskedés stb. Később rátérünk magára a hölgyre: hajadon, elvált asszony, özvegy, házias, szerény, vagy fővárosi. Ahány ember, annyi ízlés.

— Érdekes.

— Úgy van. A vidék még mindig nem igen kedveli a rövid haját s inkább kövéreket kér. Viszont a pesti hölgyek se szívesen mennek férjhez vidékre. Az igényeket össze kell egyeztetni. Itt lehetséges is. Nagy anyagunk van. Állandóan választék. A társadalom minden rétegéből.

— Arcképekkel?

— Ezeket csak akkor mutatjuk meg, miután meggyőződünk, hogy a nősülési szándék föltétlenül komoly.

— És hogy történik a megismerkedés?

— Itt a címkönyv. Ebből kiválasztjuk azt a leánykát, akit uraságodnak szánunk. A leánykát már

bejelentették nekünk. Rendszerint a mama, a nélkül, hogy a leányka tudott volna róla. Ezt mi is jobban szeretjük. Hadd maradjon meg az idealizmus. Az a fő. *(Ó ifjúságom szent hite a Véletlenről.)* Az uraknak is jobban imponál, ha a leányka nem tudja. Kávéházban találkoznak, vagy cukrászdában, vagy színházban, páholyban, a szülők jelenlétében. Úgy, mint multkor a kis gróf.

— Kicsoda ?

— A kis gróf. Tudniillik a grófné magához kéretett. Értésemre adta, hogy huszonötéves fiát meg akarná nősiteni. Valamikor nagy birtokai voltak Erdélyben, de ezek elúsztak. A kis gróf hangsúlyozta, hogy ő nem hozományvadász. Nem tekint pénzre. Csak egy ingatlanhoz ragaszkodik, hogy ott dolgozhassék.

— Megindító.

— Szóval meg kell találni a megoldást. Olykor öt-hat hölgyet is bemutatunk az ügyfélnek, míg a hetedik „meghozza a kívánt eredményt“. *(Isteni.)* Mi egyénien dolgozunk.

— És az ügyfeleknek is van egyéni kívánságuk ?

— Némelyik „európai műveltséget“ is kiköt. Több nyelv tudását, zongorát. Akad olyan, aki csak a szépséget követeli meg, a pénz mellékes. Nemrég egy vidéki gazdálkodó csak arra fektetett súlyt *(a közvetítő mondta így)*, hogy a hölgynek ne legyen nagyobb multja *(a gazdálkodó mondta így)*.

— Kik az ügyfelei ?

— Orvosok, ügyvédek, kereskedők. Régi cégek, melyek benősülnek, hogy az üzlet föllendüljön. Előkelő emberek.

— Átlag hány évesek a jelentkező leánykák ?

— Tizennyolctól hatvanig.

— És a férfiak ?

— Huszonnégytől hatvanig. De volt egy hatvan-hatéves ügyfelem is. Volt egy vak katonám is. Az tavaly nősült meg.

— Mik a fizetési föltételek ?

— Kérném. Én szolid alapon dolgozom. Előleget sohase veszek föl. Csak a készkiadásom és fáradtságom megtérítéséhez ragaszkodom. Ennek is csak a felét kell lefizetni. A megbizatáskor. A többit később. Az eljegyzéskor.

— És az esküvőkor?

— Akkor a hozomány két százalékát.

— Legalább jók az ilyen házasságok?

— Itt, kérem, nincs csalódás. A szerelemben az urak csalódhatnak. De bennünk nem. Némely helyen már öt-hat gyermek is van. A szülők úgy szeretik egymást, mint a galambok. *(Egy költő veszett el ebben az emberben.)* Hiszen ha az igények ki vannak elégítve, akkor az emberek boldogok.

— Ön nő?

— Húsz éve.

— Ki közvetítette ezt a házasságot?

— Magam. *(Jutalék nélkül.)*

— Meghívják néha a lakodalomra?

— Nekünk oda nem illik elmenni. *(Mint az orvosnak a temetésre.)*

— Még csak azt szeretném tudni, hogy jellemzi a leánykának azt a férfit, akit be akar neki mutatni?

— Hát leírom őt.

— És le tudja írni?

— Hogyne. Mért érdekli?

— Mert magam is ilyesmivel foglalkozom. De ez — mondhatom — meglehetősen nehéz dolog. Például engem hogy írna le?

— Az ön személyiségét? *(Alig egy pillanatnyi gondolkodás után.)* Magas ... barna ... kellemes megjelenésű úriember ...

— Pompás. Rendkívül találó. *(Most veszem észre, hogy gyanússá váltam.)*

— Tényleg nincs szándéka? *(Felém hajol s a hangját tompítva.)* Mert a legmesszebbmenő diszkrécióról biztosíthatom. *(Kéjesen.)* Tiszteljen meg a bizalmával. Látom, hogy legényember.

— Honnan látja ?

— A kezéről. Nincs rajta jeggyűrű.

— Micsoda emberismerő. Félelmetes. Önök mind ilyenek ?

— Hát bizony. (Nevet.) Ez is a mesterségünkhöz tartozik.

(Amikor leballagok a régi, pesti bérház lépcsőjéről, határozottan ez az érzés borzong át rajtam: vidéki földbirtokos vagyok, keresztény, 6000 holddal, valamivel szebb az ördögnél, mint minden férfi s bajszomat pödörintve azt kérdezem a hölgyektől, vajjon melyik csinos, vidám, keresztény hajadon volna hajlandó megosztani velem nagy magányomat és még nagyobb földbirtokomat, melyen egy ősi kastély van, halastó meg miegymás. Nőket látok magam körül, negyvenezer nőt, akik körülszaglásszák disznósörtés vaddászkalapomat, bőrbekecsemet, de én fölemelem mutatóbujjamat s jéghideg mozdulattal csak ennyit mondok: „Kalandornők kíméljenek!“)

TÜZOLTÓ

(Őszbecsararodott, alföldi magyar. Csikos zubbonyban, csizmásan egy fa-széken ül, oly súlyosan és méltóságosan, mint egy trónon. Fején tűzoltósapka. Arcán derű. A tábori vaságy lószőrpokrócán hever a baltája meg a sisakja. Három gyermek atyja, ötvenhat éves, harminc éve olt. Nehezen ered meg a szava.)

— Minek dicsekedjem? Felesküdtem, teljesítem kötelességemet.

— Mindíg tűzoltó volt?

— A katonaságtól jöttem ide, mint őrmester. De már rég szerettem volna tűzoltó lenni.

— Miért?

— Ezt tartom a legszebb mesterségnek. Föláldozni magunkat másokért. „Egy valamennyiért—valamennyi egyért!” Amikor Pestre kerültem, akkor láttam az első nagy tüzet. Elhatároztam, hogy tűzoltó leszek. Szabadságoltak a katonáéknál. Tüstént beálltam. Azóta szolgálom a közönséget. Lelkem egész melegével. *(Csaknem azt mondta, hogy lelke egész tüzével.)*

— Mikor vonult ki először?

— 1899-ben. Május elsején. Egy gyertyagyár égett. Kezdő voltam. Hát bizony, ahogy beosztottak a tűzoltás menetéhez, kissé dobogott a szívem. Pedig a katonaságnál eleget végigcsináltam. Nyargaltak a lovak — akkor még lovakat használtunk —, szikrázott a patájuk, szólt a vészjel. Ott szorongtam egy vízsugár mellett. Minden tűzoltót egy vízsugár mellé ültetnek. Láttam a vörös eget, — köröskörül vörös volt minden —

és nem bírtam elképzelni, hogy jutok majd a lángok közepébe. Nagyon furcsa volt, kérem.

— A tűz ?

— Azt leghamarabb megszokjuk. Hanem az a hőség. Hanem az a füst. Nem látunk, nem hallunk. Mintha a pokol fenekére kerültünk volna. Aztán azok a sápadt emberek, akik a kezüket tördelik és jajveszékelnek. Senkise kiabál így. Se a vízbefúló, se az, akit az utcán késelnek. Ez a legborzasztóbb. Sokszor még ma is elszorítja a szívemet.

— Mi a bátorság ?

— Az semmi. Látjuk, hogy nincs mitől félnünk, hát bátrak vagyunk.

— Miféle híres tűznél volt ott ?

— A Párizsi Áruháznál. Tizenheten ugrottak le a mentőponyvába. Az egyiknek én tartottam a csücskét. Egy leány ugrott fekete selyemszoknyában. Úgy ugrott a negyedik emeletről, mint egy angyal és ordított közben. Rosszul ugrott. Négy-öt méterre esett le tőlem, a kövezetre. Nekem azonban a legszonyatosabb volt a petróleumgyár égése. Nyolc munkás főtt meg a forró olajban. Sohase felejttem el őket.

— Megsebesült már ?

— A Párizsi Áruház után szemgyulladást kaptam a hőségtől. A petróleumgyári tűzben elégettem a hátamat. Egy hónapig feküdtem.

— Sokan emésztk el magukat tűzzel ?

— Mindössze egy esetben vonultam ki. Valaki leöntötte az ágyát petróleummal, belefeküdt és meggyújtotta. Mire kiérkeztünk, szénné égett az ágya is meg ő is.

— Hogy ég el egy könyvtár ?

— Hát, kérem, a könyvek csak füstölögnek. Nagyon bűdösek.

— Nem szikráznak ?

— Nem.

— Értem. *(Vajmi kevés könyvben van igazi szikra.)*

Mi ég legvadabbul ?

— A benzin, a petróleum, a celluloid. Meg a kence.
(*Nem is hittem felőle.*)

— A színésznőknek van egy babonájuk, hogy Szilveszter-éjszakáján jó megcsókolni a tűzoltót. Megcsókolták már magát?

— Meg.

— Kicsodák, ha nem tolakodás a kérdésem?

— *Hegyi Aranka* is, meg *Jászai Mari* is. Sokan.

— És maga már megcsókolt színésznőt?

— Még nem.

— Hát a tűzoltók nem hiszik, hogy a színésznők csókja szerencsét hoz?

— Mi csak adjuk a szerencsét. Azt is csak egy évben egyszer. Az év utolsó napján...

(*Az asztalon kis olajlámpa lobog. Tűz ég a tűzoltó bajsza alatt is, egy agyagpipában. Magam is erősen füstölök, egyik cigarettát a másik után. Nincs biztonságosabb valami, mint tűzoltó mellett cigarettázni. Ő maga gyújtja meg nekem a gyufát, aztán elfújja. Soha életemben nem láttam még elfújni egy gyufát ilyen szakértelemmel.*)

GYORSÍRÓ

(Egy középület homályos folyosóján ide-oda tévedeztem, valami irodát kerestem s végül benyitottam egy ajtón. A fényesen kivilágított teremben utolsót vonaglott egy népes és láthatólag viharos közgyűlés. Sejtelmem se volt, hová kerültem. Fönn a dobogón egy kövér úr szónokolt s ép metsző gúnnyal fordult az ellenpárt felé: „És mi ennek a következménye, tisztelt kartársaim, tisztelt hölgyeim és uraim? Az, hogy vastagítunk, egyre csak vastagítunk, a rogyásig és a meggebedésig vastagítunk. Én azonban eszköszöm önöknek, hogy — úgy, amint itt állok, úgy, amint itt látnak engem — már harmincöt éve nem vastagítottam s ha a jó Isten még tovább éltet, nem is fogok vastagítani soha”. Taps üdvözölte ezt a merész kijelentést, de utána éles jüttyök hangzottak föl. A vastagítók és a vékonyítók farkasszemet néztek egymással. Úgy tetszett, hogy akármelyik pillanatban öltre mehetnek. Én a végletekig fölizgatott két párt közé ékelve álltam, sápadtan, vért szimatolva s a vékonyítók maroknyi, de hősi csapatához csatlakoztam és velük együtt diadalra vittem lobogójukat. Csak azután tudtam meg, hogy lelkes gyorsírók közé kerültem, akik a mesterség imádandó egyoldalúságával egy házi kérdésüket vitatták meg. Itt ismerkedtem meg azzal az országházi gyorsíróval, akit most fölkeresek a lakásán. Épp egy adóintést ír alá, közönséges írással. Cigarettával kínál. Ezüsttárcája belső lapján vitairással — bevésve és megara-nyozva — a neve olvasható. Nem győzöm csodálni ezt az ötletét. Ha ezüsttárcáját elloppja egy zsebtolvaj, aki történetesen nem tudja a vitairást — végre ez is előfordulhat —, az a holta napjáig használhatja ezt, a nélkül, hogy a leg-

csekélyebb lelkiifurdalást érezné. A gyorsíró vallomással kezdi) :

— A mi életünkben van egy regényes korszak. Ez az a csodálatos tavasz . . .

— Amikor összehúzások rügyeznek és jelények fakadnak.

— Úgy van. Az ember járkál, lelkében a betűk ábrándjával s minden, ami körötte van, csak arra való, hogy leírja. Az eszköz cél lesz. Ez már szinte beteges.

— Dehogy. Csak ez az egészséges. Minden mester-ség eszköz. De csak akkor ér valamit, amikor céllá válik. Hogy látom én a világot? Mondatokban. Hogy látja a mérnök? Tervrajzokban. Hogy látja a futóbajnok? Távokban.

— *Markovics* valóban gyorsírással látta. Maga mesélte, hogy ha Péterről beszéltek, egy nyakigláb, hórihorgas alak jelent meg előtte. György pedig egy potrohos alak volt.

— Mondd, ha az országházban valami becsületsértő gorombaságot kiabálnának feléd, mit tennél?

— Az obstrukciós viharokban az ellenzék oly lármát csapott, hogy egy szót se hallottunk a kormány-párti képviselők beszédéből. Mi azonban jegyeztünk, amit lehetett. Az ellenzék a padokat verve ordított: „Mit írnak a gyorsírók? Disznóság! Ők is megvannak vesztegetve! Szégyeljék magukat! Bécsi lakájok! Bérencek!”

— És te leírtad ezt?

— Le én.

— Mire gondoltál közben?

— Arra, hogy a hangzavart hibátlanul lekottáztam. Aztán arra, hogy a latin gyorsírás megteremtője, *Tullius Tiro* egy politikusnak volt a rabszolgája, *Ciceroé*.

— Meddig vezetitek föl a családfátokat?

— Könyves Kálmánig. A nagyurak tanácskozását már akkor jegyezte valami íródeák, aki természetesen csak zárt ajtók mögött hallgatódzhatott. Törvényes

ösünk, az első magyar önálló „szapora írás“ megteremtője: *Gáti István*. Az első pesti magyar gyorsíróversenyen *Kossuth* Lajos diktálta a versenyzőknek a szöveget.

— Költőink közül kik ismerték a gyorsírást?

— *Arany*, a Taylor-rendszert.

— Ma kicsoda ír gyorsírással?

— *Shaw*, a drámáit.

— Micsoda a versenyeredmény?

— 400 szótag, percenként.

— Kik tartják?

— Mi, magyarok. Nincs az a darálás, az a ketyegés-szerű beszéd, amelyet mi le ne kapnánk. Ennek történelmi előzménye és magyarázata van. A vitazár szapora ütemre sürgette szónokainkat s az egész világon itt beszélnek leggyorsabban.

— Hát egy pergő háromfölvonásos vígjátékot is le tudátok jegyezni a színházban?

— Hogyne. A XVII. században ezzel már éltek is az angolok. *Shakespeare* egyik kortársa, *Thomas Heywood* azon panaszkodik, hogy drámája szövegét legyorsírártták, és ellopták.

— Mit művelsz írás közben, ha van időd?

— Fésülöm a mondatokat. Irtom az ismétléseket, Magyarra fordítom azt, ami nem magyar. Eddig még sohasem írtam le ezt: „dacára“.

— Dacára annak, hogy a képviselőink mondták?

— Annak dacára.

— Ki volt a legsebesebb szónokunk?

— *Holló* Lajos.

— A leglassúbb?

— *Rothenstein* Mór. Ő 80 szótaggal beszél. Bárki kényelmesen leírhatja, közönséges írással is.

— Hát a vörösök?

— Ők valamennyien gyorsan beszéltek. *Kun Béla* 280 szótag volt. Mindíg sietett.

— Hová?

(De én is sietek. Otthon azon frissében akarom papírra vetni azt, amit beszélgettünk. Barátom a búcsúzkodásnál kellemes meglepetéssel szolgál. Közli, hogy párbeszédünket, mely átlag 200 szótag sebességgel folyt, a nélkül, hogy észrevettem volna, szóról-szóra lefirkantotta a kezelőjére. Megbámulom a kitűnően olvasható sztenogrammot, mely kezelője fehér síkján alig foglal el tíz négyzetcentiméternyi helyet. Célzást teszek arra, vajjon rendelkezésemre bocsátandó-e. Ő hajlandó erre. Félek, hogy ezzel megrövidítem őt. Ő azonban szívesen rövidít meg mindent, ennélfogva önmagát is. Sajnos, a kezelője nem lecsatolható, össze van varrva az ingével. De ő máris vetkőzik s átnyújtja az ingét. Melyik gyorsíró nem adná oda akár az utolsó ingét is, a gyorsírás érdekében? Az ingét borítékba zárom, lepecsételem s elküldöm a nyomdának, hogy azonnal szedje ki.)

KERTÉSZ

(Farkasrét, kisasszonynapja. Ameddig a szem ellát, virágágyak. Szegfűk rózsaszínben, fehérben, sárgában, mint egy leányiskolában. A lobéliák a sötét reformruhájukban a tanárnők. A szalviák talán azok a lovagok, akik pirosan lobogva várják a leányokat. A dahliák az igazgatónők. Ez a kertész ősi foglalkozásának varázsával, ezüst szakállával, a német meséskönyvek színnyomatát idézi eszembe. Körsétánkat a melegházakban kezdjük, a kócos asparagusok és aspidistrák között. Csupa tiszteletből el akarom dobni a cigarettámat. De ő biztosít, hogy a dohányfüstöt minden virág szereti. Egy gyöppágy előtt kissé megvetőleg így szól: „elsőéves magoncok”. Szóval tényleg leányiskola.)

— Mennyi a virágészükségletünk ?

— Évente csak mi 300.000 cserép virágot nevelünk. A fogyasztás a háború óta legalább megkétszereződött.

— E szerint a háború két dologra tanított meg bennünket: arra, hogy egymást gyűlöljük és arra, hogy a virágokat szeressük. Ez is valami.

— Bizony. Hogy vitték akkoriban a koszorúkat! Aztán jött a spanyol. Hány kertész gazdagodott meg akkoriban! Később már mindenki virágokat küldött ajándécul.

— Most melyik a legdivatosabb ?

— A ciklámen.

— Miért ?

— Szeszély. Egy ideig az orchideát kedvelték. Azelőtt a kaméliát. A tulipánkorszakban a tulipánt.

— Kell-e még valakinek a bazsarózsa, a pistike, a györgyike ?

— Senkinek. (*Akár a népszínmű.*) A paraszt is inkább azaleát vásárol.

— Ön melyiket szereti?

— Én? (*A szakember egyszerűségével*): A rózsát. (*Mintha egy költő azt mondaná, hogy Arany Jánost.*) Ez a legváltozatosabb. 1500-féle van. Sohase lehet megúnni.

— Kinek nevelik a babérokat?

— A kávéházaknak.

— Csak nem az irodalmi kávéházaknak?

— Minden kávéházba viszik. Báltermekbe is, télen. Ezek is ott voltak, szegények. Csak egy éjszakára. De még most is ezt sínylik. A levelük megrozsdásodott. Azóta senyvednek. Már két éve. (*Olyanok, mintha agyon-táncolták volna magukat.*)

— Kötött-e már babérkoszorút híres íróknak?

— *Jókai*-nak, fiatakoromban.

— Hány halotti koszorú kel el egy évben?

— Húszezer.

— Mondja, csakugyan annyira szeretik egymást a virágok?

— Ugyan kérem. Ezek is olyanok, mint az emberek. Veszekszenek-marakodnak. Az erősebb elnyomja a gyöngét.

— Osztályharc?

— Ha a krizantém mellé muskátlit ültetünk, a muskátli elcsenevészedik. Némelyik annyira kényes, mint egy grófkisasszonyka. A ciklámen nem állja sem a meleget, sem a hideget. Ötször-hatszor kell átültetni. Művészet fölnevelni. Az amerikai szekfű beteges. Kénporral kezeljük a melegházban.

— Járványok is előfordulnak?

— A krizantémok nyirkos időben egyszerre meghűlnék és százával hullanak.

— Igaz, hogy az ibolya olyan szerény?

— Mesebeszéd. Hiszen folyton az ő szerénységéről beszélnek. (*A szemtelen ibolya, a jól szervezett sajtójával.*)

— Melyik a legkacérabb virág?

— A sarkantyúka. Ez ha tükröt tesznek eléje, a tükör felé nyílik, folyton arra illeg, abban nézegeti magát.

— Van olyan is, aki festi az arcát ?

— A kék krizantém.

— Van olyan, aki sír ?

— A fikusz.

— Van olyan, aki vérzik ?

— A fecskevér.

— Jaj, elfelejtettem érdeklődni szegény árvácskáról ? Hogy-mint van ? Még mindig oly szomorú családi viszonyok között él ?

— Nem kell azt féltetni. Az a legszívósabb. Nyomban a hóvirág után jelentkezik és nyílik mindaddig, amíg le nem esik a hó.

— Megedzette a sorsa.

— Ebben lehet valami. Amikor sürgősen szükségünk van egy bimbóra, nem öntözzük a virágot, hagyjuk szomjazni, elszáradni. Ilyenkor a legtöbbje hirtelen virágozni kezd.

— Miért ?

— Mert azt hiszi, hogy elpusztul.

— A virág hattyúdala.

(Reánk esteledett. A virágok — a fény bolondjai — szomorúan lehajtják fejüket. Nézem őket a sötét gyöppágyakon, amint tétova molozással egymás mellé bújnak s megmegrebben a szirmuk. Élő testvéreim valamennyien. Vajjon milyen lehet az életérzésük, az öntudatok ? Jagadis Bose már ismeri központi idegrendszerüket, villamos műszereivel lejegyezte titkos jelbeszédüket, az örömkialtásukat és a haldokló sóhajukat. Ma még csak az állatok leölését tilalmazza az indusok. Lehet, hogy a jövő századokban olyan apostolaik is támadnak, akik a növényekkel való táplálkozást is istentelenségnek fogják tartani. Ekkor majd törvény elé idézik azt, aki egy boglárkát kínozott s a fiatalembert, aki rózsát tört kedvesének, elítélik „rózsagyilkosság” miatt. Általában előbb-utóbb rá fogunk jönni arra, hogy élni nem úri dolog.)

ÜGYVÉD

(Ez az öregúr, aki velem szemben ül az iroda karosszékeben, egyik jeles büntetőjogászunk, egyik ismert védőügyvédünk. Tar fejébúbján fekete selyemsipka. Mentekezéssel kezdem, hogy zavarom őt, de ő nyomban formás védőbeszédet tart mellettem, hogy csak legnemesebb kötelességemet teljesítem a köz érdekében. Erre én vádbeszédet mondok magam ellen. Ő — az utolsó szó jogán — válaszol és végkép meggyőz. Folyton elemez, boncol, taglal, hüvelyez, visszavág, érveket csoportosít, következtet, összefoglal. Fejében — ó Shakespeare! — csupa ármánykodás, tényálladék, birtokjog, fogás. Ezúttal én vagyok: a fél. Vele együtt: az egész. Künn a gépirókisasszonya meg az ügyvédbojtárja bizonyára azt hiszi, hogy itt most egy betörő hozzátartozója tárgyal, vagy talán maga a betörő. A kihallgatást perrendtartásszerűen vezetem.)

— Volt büntetve?

— Nem.

— Figyelmeztetem, hogy az igazságot és csak az igazságot vallja. Sohase ült fogházban, börtönben vagy fegyházban?

— (Keresztkérdésem súlya alatt megtörik.) De igen.

— Mennyit?

— Úgy félét.

— Hol?

— Különböző intézetekben. Védenceim nem jöhetnek hozzám. Ennélfogva én megyek hozzájuk. A zárkájukba. Vagy a fogház várokszobájába. Ott tárgyalok

velük. Szóval itt egy negyedóra, ott egy félóra: sok kicsi sokra megy.

— Ha nem sértem meg védenőceit, ki volt eddig közöttük a legnagyobb gazember?

— Várjon csak. (*A gazdagság zavarában.*) Talán az a cseléd, aki a szeretőjével együtt meggyilkolta az asszonyát, aztán belegyömöszölte a ruháskosárba s úgy rácsapta a födelét, hogy a hulla ujjja meggörcbült. Sötét lélek volt. Amikor a vizsgálóbíró — az előírás szerint — elvette pénzét, őt is meggyanusította. Életfogytiglan fegyházat kapott. Tavalý írt nekem.

— Mit?

— Azt, hogy ártatlan.

— Mondja, édes doktor úr, kik ezek az emberek?

— (*Kitárja karjait széles szónoki hévvel.*) Betegek, vagy örültek? (*Karjait leejti.*) Magam se tudom. (*Szünet.*) Mindig úgy megyek a fogházba, mint a kórházba. Betegek és örültek. Szerencsétlenek.

— Hogy kezd beszélni velük?

— Én ebben a drámában csak a rendező szerepét vállalom: figyelek, nyitva tartom a szememet. Ők betegek. De nekem egészségesnek kell lennem.

— Be szokták vallani legalább önnek, hogy mit tettek?

— Még sohase fordult elő, hogy valaki ezt mondta volna: „gyilkoltam“. Ezek nem látnak, vakok s azok is akarnak maradni. Nekik a gyilkosság mindig csak: szerencsétlenség. „Amikor bementem a szobába, doktor úr, akkor megtörtént a szerencsétlenség.“ Micsoda szerencsétlenség? Csak úgy magától? Maga tette, no vallja be szépen. Így csínján, apródonként kell rávezetnem őket.

— És hogy viselik a börtönt?

— A legszörnyűbb mindig a letartóztatás. Ez olyan, mint egy szélütés. A lélek egyszerre megbénul. Megannyi egyéni tragédia zajlik le ekkor, de a hatása — külsőleg — többnyire egyforma. A vádlott a fejéhez kap, a haját tépi, zokog. Ilyenkor nem lehet

öt vigasztalni. Nem is szabad. Önmagától találja meg az egyensúlyt. Az idő mindent elintéz.

— Látott-e már közről oly esetet, amikor egy nyilvánvaló bűnöst fölmentettek?

— Valamikor régen, egy asszonyt gyujtogatással vádoltak. A vádirat szerint a szekrényét, amelyben a biztosított fehéreműi voltak, alulról gyujtotta meg egy gyertyával, aztán bezárta a lakását és elment hazulról. Egy gyertya volt ellene a bizonyíték, a bűnjel. De a végtárgyaláson a vádlott ügyvédje azt vitatta, hogy az a gyertya nagyon hosszú, nem is férhetett a szekrény alá, helyszíni szemlét is kért, el is rendelték s a vádlottat fölmentették, pedig...

— Tessék?

— Többet nem mondhatok. Ezt az asszonyt én védtem.

— Hisz *Lombroso*-ban?

— Az úgynevezett bűnözők veszedelmesen hasonlítanak hozzánk. Egyszer egy többszörös rablógyilkost védtem. Arcképeink egymás mellett jelentek meg az ujságokban. Hallottam, hogy valaki a kávéházban az én arcképemet mutogatta a barátjának: „Nézd, milyen elvetemült pófája van. Látszik rajta. Ettől minden kitelik.”

— Tréfált az illető.

— Nem. Csak tévedett. Ahogy valamennyien tévedhetünk.

— Van a különböző bűntényeknek jellegzetes időszakuk?

— Télen, amikor nincs fa és szén, sok a betörés. lopás, a vagyon elleni bűntény. Az *ultimo* és *medio* megtermi a kereskedelmi bűntényeket. A nyár a szerelmi bűntények időszaka. A nőcsábítók többnyire öregek, a tolvajok többnyire fiatalok, tizen-nyolctól negyvenöt évig. Öreg tolvaj ritkaság.

— És mi a gyilkosságok időszaka?

— Azok minden évszakban egyaránt megtörténnek. Olyanok, mint a robbanások.

— Hol az igazság?

— *Pascal* a tizenhetedik században azt írta, hogy ami a *Pireneusokon* innen igazság, az a *Pireneusokon* túl már nem igazság. Mi még viszonylagosabban látjuk az igazságot. Ami az *Attila-körúton* igazság, az a *Teréz-körúton* már nem igazság. Annyi igazság van, ahány ember.

— Ön már egy félszázada figyeli az embereket. Legalább jobbak lettek az alatt? Mutatkozik valami haladás?

— Csak abban, hogy a gonosztevők velünk együtt polgárosulnak. Fejsze helyett morfiummal, villanyossággal ölnek. A természet nem változik. Éhség és szerelem rángatja a világot. Az ember gonosz. (*Szinte kiabál.*) *Homo homini lupus*...

(*Már oly sokáig maradtam itt, hogy szinte magánlaksértést követtem el. Szeretem hallgatni a kedves öregurat, amint lobog és szónokol. Mióta ezeket az arcképeket rovom, még nem találkoztam olyan emberrel, aki ilyen kerek mondatokban beszélt volna. Beszéde lendületes, tele képekkel és ellentétekkel. Látszik, hogy ma is olvassa Cicerót. Amikor hatvan évvel ezelőtt iskolai dolgozatot kellett volna írnia az ősről s társai a hervadást, az elmúlást ecsetelték, az ő dolgozata így kezdődött: „Zimankós, novemberi reggel. Éjszaka a városban egy betöréseslopást követtek el...” Poeta nascitur? Az igazi ügyvéd is születik. Diákkorában már betéve tudta Kölcsey beszédeit. Mesterségét ma is imádja és hivatásnak tartja. Egy élet munkája után szegény maradt. Vagyont nem szerzett. A sok betörő, tolvaj azt is elvitte. Még a régi, multszázadi, megindító ügyvéd. Kérem védecem fölmentését.)*

MENTŐ

(Az ügyeletes-szobában az „esettelefonok“ a két szemben levő asztalon így vonulnak föl, mint a háborúban a várakozó ütegek. Ezeken nem igen csevegnek kedélyesen. A rendőr hivatalos hangja szól ide, vagy a hozzátartozók töredezett mondatokban, az indulat és kétségbeesés kurta nyelvén: „Jöjjenek! . . . Irtózatós! . . . Isten! . . .“ Amikor belépek, egyszerre két telefonon beszélnek. Ezt hallom: „Itt a mentők . . .“ „Mentők . . .“ „Mi történt? . . .“ „A pontos címet . . .“ „Teréz körút, de hány? . . .“ „Azonnal . . .“ „Ebben a pillanatban . . .“ A két orvos-növendék lecsapja a kagylót, már útrakészen földáll, gépkocsik kanyarodnak a ház elé, sivít a tülök, ünnepélyes, színpadi izgalommal lobog a vöröszászló s máris indulnak, hogy a város valamelyik részében utolérjék a rohanó végzetet. Este háromnegyed nyolc. Egy kis fegyverszünet következik. A telefonok hallgatnak. Akik lezuhannak valahonnan, most másznak föl, akik beveszik a mérget, most írják búcsúlevelüket.)

— Milyen napjuk volt?

— A péntek eléggé nyugodt.

— Melyik a legmozgalmasabb nap?

— A szombat, a kocsmázások miatt. Aztán a hétfő a munkaszünet után, amikor a munkások bemennek a gyárba. Ekkor történnek az ipari balesetek.

— (A naplóba pillant.) Eddig ötvenegy kivonulás volt. Ma korareggel szülés. Utána nyavalyatörős összesítés az Aggteleki-utcában. Tizenegykor ficamodás. Délben egy színinövendék ájulási rohamot színlelt, de

mi kézzelfogható bajt nem észlelhettünk. Délután ötkor húsmérgezés. Később elmebetegszállítás. Előállítás a főkapitányságon. Két „idegen test“ is : egy hároméves kislány tűt nyelt, egy ötéves fiú kétfillérest. Majd négy „heveny szeszmérgezés“.

— Hogy kezelik a részegeket ?

— Előbb megszagoljuk őket, aztán próbáljuk lábra állítani. Ammoniákat tartunk az orruk alá. Ha ez se segít, akkor mesterséges lélekzés. Külföldön már az áramütötteket is sikerült életrekelteni mesterséges légzéssel.

— Hány öngyilkosság történt ma ?

— Csak egy „fejlövés“. Halálos kimenettel.

— Mennyi átlag az öngyilkosok száma ?

— 1867 óta mindenütt a világon megkétszereződött. Hogy miért ? Mindenki másképp magyarázza : a társadalomtudós az általános nyomorúságot hozza föl, a gazdasági pangást, az ideg orvos az idegesség és elmebetegségek elszaporodását, a pap a vallástalanságot, a politikus azt, hogy nem ő rá hallgatnak. Mi csak segíteni igyekszünk.

— Mi a legtöbb öngyilkosság bevallott oka ?

— A család.

— Ó, a család. (*Este van, este van, kik nyugalomba...*)

— Főképp a családi pörpatvarok, a családi viszályok.

— Csak másodsorban a szerelem. A háború alatt apadtak a szerelmi öngyilkosságok. Most ismét elérték a régi, békebeli színvonalat. (*A szerelmi öngyilkosságok arany-paritáson.*) Aztán következik az inség, a munkanélküliség. Végül a betegség. De leggyakrabban nem tudjuk, mi bírta rá az embereket arra, hogy elvessek életüket. Ekkor ezt jegyezzük naplónkba : „ismeretlen ok“.

— Szóval se család, se szerelem, se munkanélküliség, hanem ez is, az is, amaz is. Minden együtt. Mondjuk : az élet.

— Kik vezetnek ezen a téren : a férfiak vagy a nők ?

— Minálunk a nők. Egy férfi-öngyilkosra három nő-öngyilkos esik. Éppen megfordítva, mint Angliában. Ott egy női öngyilkosra esik három férfi.

— Az angol férfiak — úgy látszik — tényleg *gentleman*-ek.

— A nők arányszámát cselédeink szökkentik ily magasra. A férfiak közül a legtöbb öngyilkos az ipari segédszemélyzetből kerül ki.

— Mi által követik el a legtöbb öngyilkosságot?

— Ma a méreg a divat. Főképp az aszpirin, melyhez mindenki könnyű szerrel hozzájuthat, a gáz és a lúg. Valaha a foszfor volt divat. De foglalkozási ágak szerint is ki-ki más mérget választ. Az orvosok morfiumot, a gyógyszerészek és az ápolónők kokaint, a fényképészek ciankálit. A háború óta az önlövés egyre ritkul (*Jobb mást agyonlőni.*) Az akasztás se kedvelt halál-nem, pedig Angliában első helyen áll. Ott az öngyilkos férfiak zöme kötél által hal meg, az öngyilkos nők pedig, talán hogy kárt ne tegyenek szépségükben, vízbe ölik magukat. (*Ofélia eszelős füzéreivel és síró koszorúival. Shakespeare-hatás, esküszöm.*)

— Melyik az öngyilkosok hónapja?

— A május. (*Im Wunderschönen Monat Mai.*) Ekkor hág tetőpontjára a kimutatási görbe s a nyári hónapokban szeptemberig elég magas. Később lefelé rokkan. A hideg őszi és téli hónapokban egyre kevesebb az öngyilkosság, noha ilyenkor a legtöbb az anyagi gond.

— A nap melyik szakában szoktak végezni magukkal az öngyilkosok?

— Leginkább késő délután és este. Úgy látszik, még meg akarják várni azt a napot, az utolsó nap végét...

(*Megint csörömpöl a telefon, élesen, mintha ezt sikitaná: „Segítség!... Segítség!...” Mit jelentenek? Új lúg-mérgezést. Gyorsan az „esettáskát”. Háromféle eset-táska van: víz-táska, tűz-táska és méreg-táska.*

A víz-táskában száraz, meleg ruha, zeke, szoknya, nadrág : a tűz-táskában lepedő az égett felületekre s kenőcs : a mérreg-táskában, melyet minden esethez elvisznek, koffein, adrenalin, lobelin, morfium, aether, rézgálicoldat — hánytatóul —, ammoniák, magnézia, hipermangán, gyomorcsöppek, az újszülöttek szemébe ezüstnitrát, jód, állati szén, oltótű, kanál az orvosságokhoz, tapasz, pólya és géz, gyomormosó-cső, száj-terpesztő, oxigéntömlő. Ámulva szemlélem ezt a gazdag mozgó-patikát. Mi mindent ki nem találtak az emberek, hogy felebarátjaikat életben marasszák. De felebarátjaink is kitaláltak mindent, hogy ne igen maradjanak életben.)

KÖNYVTÁROS

(Itt 400.000 kötet van. Tehát pont annyi, mint abban a világhíres alexandriai könyvtárban, mely az ókorban leégett. Ha számba vesszük, hogy a párizsi *Bibliothèque Nationale* több mint három és félmillió kötettel dicsekszik, alapjában kis könyvtár. Mégis mintha egy világvárosban kószálnék. Felhőkarcolóknak, könyvekből, melyekhez karfás falépcsők vezetnek a pincéig és a padlásig. Könyvek párhuzamos körútjai és sugárútjai, terei és sikátorai, melyeken el lehet tévedni. A könyvtáros vezet. Ki-kikapunk egy kötetet, találomra.)

— Mi ez itt?

— Latin zsoltárkönyv a tizenhatodik századból. Ez a finom hártypapír a báránka bőre. Szegényt az anyja hasából metszették ki. Irodalmi célokra.

— Hát ez?

— Tót gyorsíráskönyv, 1892-ből.

— Mellette?

— Álmoskönyv. *Musset* összes művei. Doktori értekezés a görög ígetövekről. Hidászati munka. Orvosi tanulmány a rühről, lengyelül.

— És én, én hol lakom?

— Ott túl, jobbra, az ablak mellett. (Öt percnyi séta után.) No itt vagy te.

— (Fönn a polcon megpillantom a könyveimet.) Menjünk innen. (Hirtelenül.) Te, meddig él egy könyv?

— Maga a könyv? A kódexek pergamentje szinte örökkévaló. De ezt a könyvnyomtatás fölfedezésével kiszorította a pamutipar és a rongypapír. Az emberek sietni kezdtek. Gyorsan akartak nyomtatni és sokat. A tizenkilencedik századtól kezdve fokozatosan hitványodik a papír. Mindíg több benne a fa. A növényi enyv

fölváltja az állati enyv. Ezeknek a könyveknek a napjai meg vannak számlálva. A nélkül, hogy bárki hozzájuk nyúlna, széttöredeznek, elmállanak, megsemmisülnek.

— Mi a könyv legnagyobb ellensége?

— Egy gonba, mely csak a papíron érzi jól magát. Ettől a könyv valósággal megbetegszik.

— Láttál már könyvmolyt?

— Itt egyet se. Amit könyvmolynak neveznek, az voltakép egy kis kukac. De az olvasóteremben sok könyvmoly van. Élt nálunk egy hóbortos gazdag ember, aki minden könyvet megvett, lebélyegzett, beleírta a nevét, aztán elhajította valahol. A *Bibliothèque Nationale*-nak is volt egy híres könyvmolya. Ez évtizedeken át minden reggel megjelent és zárásig ott maradt. Egy reggel nem jött el, akkor a könyvtáros elment hozzá. Elhagyott szobájában, papírkötegek és kéziratok között holtan feküdt az ágyában. Aznap halt meg.

— Mit csinált a könyvtárban ez a szerencsétlen?

— Kiírt minden Julius Caesarra vonatkozó adatot. Csak az a furcsa, hogy *Plutarchos* életrajza hiányzott a gyűjteményéből. Elmebeteg volt.

— Ne bánts, kérlek, az elmebetegeket. Mi mindnyájan azokból élünk.

(*Lassan ballagunk a könyvrárosban. Mennyi el-
kondult szívdobbanás, mennyi szétfröccsent agyvelő, ki-
lobbant láz pörnyéje. Könyvek mindenütt, leltározva, cím-
kézve, elevenek és holtak könyvei, eleveneké, akik irodal-
milag talán már régóta meghaltak és holtaké a Krisztus
előtti évszázadokból, akik még mindig élnek. Egymás
mellett a kincs és az encsem-bencsem, a kontár és a lángész,
anélkül, hogy feleselnének. Halotti csönd van. De minden
könyv címlapjáról kétségbeesett kiáltás harsan az égre,
akár a temetők kapuiról: „Föltámadunk!” Uram, adj
nekünk jeltelen sírt, melyet fölver a gyom és bogács,
jeledjék el földi alakunkat, temessék el emlékünket is,
de engedd, hogy a jövő századok örültjei legalább
ronggyá olvassák és megszámárfülezék könyveinket.)*

FÉNYKÉPÉSZ

(Penészes hangulatokat jöttem ide keresni: azt a kinzószerszámot, melybe valaha beleszorították nyakunkat, a papírmasé-sziklát, háttérben az erdővel, vagy a viharos égbolttal meg a kökorlátot, melyre regényes, meg nem értett delnők könnyököltek a tizenkilencedik század tragikus éveiben. Mindennek se híre, se hamva. A mester, aki végigvezet gazdagon berendezett műtermén, nevet rajtam. Biztosít, hogy ezeket már egyetlen fényképésznél se találom meg, még vidéken se. Bubifrizurás tanulóleányok másolórámákkal jönnek-mennek, fényképek fűződnek, a negatív-lemezeken az ecset az utolsó simításokat végzi. A sötétkamrában sárga lámpa. Most tudom meg, hogy a vöröslámpa ma már néha sárga. Firenzei bútorok között, szőnyegektől puha szobában csevegünk)

— Hát semmi sincs itt gyermekkori emlékeimből? A kanári se, mely csicsereg a fényképész ujján, mikor kinyújtja a fekete kendő alól?

— Azzal se szolgálhatok. Csak egy rádióm van, meg egy kis villamos repülőgépem a gyermekeknek.

— Rosszak még a gyermekek?

— Az úriak. De a szegény gyerekek illedelmesek, mintig meghatódnak a gép előtt.

— És a felnőttek?

— Köszönöm kérdését, azok is elég rosszak. A gép előtt mindenki lámpalázat kap és hiú, nagyon hiú.

— Kezdjük talán az erősebb nemmel.

— Megdöbbsz, hogy a férfiak milyen ritkán fotografáltatják magukat. Gyakran jönnek ide hozzá-

tartozóik a haláluk után egy húsz-harminc éves fotografiával, azt nagyíttatják meg, mert életükben nem maradt egy percük sem, hogy leüljenek a műterembe. Egyébként ők is hiúak. Az első mozdulatuk az, hogy nyakkendőjüket igazítják, aztán a hajukat, többször megkérdezik, melyik oldaluk az előnyösebb, a lencsébe úgy bámulnak, mintha tükör előtt lennének, a szájukat összevonják, csücsörítik.

— És a nők?

— Ők talán kevésbé pózolnak. Előre gondoskodnak arról, hogy a hasonlóság ne lehessen túlságosan nagy. Kikészítetten, vastagon kifestve állnak a lencse elé. A legpolgáribb nők is a kor szépségideálját vallják maguknak. Mindegyik egy sovány, eton-frizurás, fiús mozisínésznőt alakít. Csak önmagára nem akar hasonlítani.

— Bocsásson meg, ki akar önmagára hasonlítani? Ez a legunalmasabb. Talán ismeri *Gautier*-t, a francia író, aki már régen megállapította, hogy mindnyájunk lelkében benne lakozik a *bovaryzmus*, az a majomkodó, ősi hajlam, mely meghamisítja nemcsak külsőnket, hanem tulajdon jellemünket és vérmérsékletünket is, úgyhogy egyikünk sem éli a valódi életét, hanem egy másikat, mely éppen ellentétben áll vele s azért szenved, azért hoz minden áldozatot, hogy ezt elérje. Ki akar a valósággal találkozni? Ez nem érdekes. Nézze meg, hol lógnak a tükrök. Többnyire a homályos sarkokban. Az emberek teljes napfénynél sohase szeretik szemlélni arcukat, csak homályban, amikor a képzeletnek több szerepe jut, mint az érzékelésnek.

— Én is ezt tapasztaltam. Semmitől se rettennek meg annyira, mint a hasonlóságtól. Pusztán a típus hasonlóságához ragaszkodnak, úgy nagyjában. Azt óhajtják, hogy a fényképen olyanok legyenek, ahogy képzelik magukat, hogy a fénykép az ő képzelt egyéniségük kivetítése legyen. Hány apró tragédiát láttam a fényképek átvételekor. A fotográfia eredetije elpirul, összeborzong, néha könnyezik is. Mindíg a fényképész

a hibás. A fényképész legyen kozmetikus : tüntesse el a ráncokat, a szem alól a szarkalábakat, legyen fogorvos : hozza helyre a fogsorokat, legyen orvos : soványítsa meg a leghájasabb vállakat, legyen művész : hazudjon értelmet, szellemet a kifejezésten szemekbe.

— Kik a legkevésbébbé hiúak ?

— A színészek. Ők annyira megszokták a fényképezést, hogy nekik mindegy.

— Vőlegény és menyasszony levéttetik még magukat, kéz a kézben ?

— Nagyon ritkán. A templom körüli fényképészek olykor fölveszik még a bérnáló lányokat, fehér ruhában, koszorúval a fejükön, égő gyertyával a kezükben. De a csoportképek végkép divatjukat multák, a családok is ritkán jelentkeznek, legfőlleg ketten-hárman vétetik le magukat együtt. Berlinben az aktok divatosak. A teljes meztelenség, akár a szobroknál, nem sértő, csak akkor, ha egy ruhadarab — egy cipő, egy harisnyakötő — hangsúlyozza a meztelenséget.

— Mikor van az önök szüretje ?

— Karácsony táján. Májustól októberig holt szezon. Legnagyobb forgalom a háborúban volt. Ekkor a hadbavonulók, a családtagok szinte havonta fotográfáltatták magukat.

— Ismeri az expresszionista fényképeket, melyek egy alakot a jellemző vonások torzításával mutatnak be ?

— Szélhámoságnak tartom. A fényképezés nem térhet el a valóságtól. Célja egy életmozzanat megörögzítése. Éppoly ellenszenves a nálunk divatos édeskés, cukros fotográfia, mely a mult századbeli festészet lomtárba került kellékeivel, függönyökkel, virágcsokrokkal akar hatni.

— Hol a jövő ?

— Amerikában. Ők diktálják az ütemet, elsősorban *Steinchen* és *Smith*, két festő, aki eldobta az ecsetet, hogy megmutassa, milyen művészi lehetőségek vannak a fényképezésben. A mozi minden újítása bevonul a

fényképészetbe. Műtermeinkből lassanként kiszorul a napfény, boszorkányosan elmés villanyvilágítás helyettesíti, elmosódó árnyalatokra, folthatásokra törekszünk. Olyan sajtólevonatok készülnek, melyek a rézkarcokkal vetekszenek. Kiderült, hogy az éles fénykép sohasem jó, mert a lencse mindig élesebb, mint az ember szeme. Ezt a különbséget el kell tüntetni. A moziban már régóta nem élesek a *premier plan* alakjai.

— Kit emlegetnek külföldön?

— Művészi tekintetben Ausztria a legelső. Németország hanyatlik. A latin népek nehezen barátkoznak meg az új fényképészettel. Bátran állíthatom, hogy mi az élen járunk. Budapesten legalább tizenkét olyan fényképész él, ki a világ bármely pontján elsőrangú lenne. Londonban négy-öt sincs ilyen.

— Hát a törökök? Ők a legnagyobb képgyűlölők. A vallásuk tiltja, hogy lefotografáltassák magukat. Mohamed annyira ellensége volt az önbálványozásnak, hogy még hívei sem tudják, milyenféle arca lehetett a prófétának.

— Azóta ők is beadták a derekukat. Keleten különben egyre nagyobb teret hódít a fotografálás. Japán fényképészete csodálatos. *(Egy csomó japáni fényképet tesz előm.)* Nézze, milyen szerények, igénytelenek és szellemesek. Itt egy fa áll egyedül. *(Mint egy Utamaro-kép, vagy egy kétsoros japáni epigramma.)*

— Még egy kérdést: mondja, miért szerepeltet Ibsen annyi fényképészt?

— Mert a fényképészek a múlt században valóban tragikomikus figurák voltak, félemberek, féltehetségek, akik nem ismerték képességük határát. A mai fényképész a földön jár, alapos, sokoldalú tudással kell rendelkeznie, értenie kell a lélektanhoz, a képzőművészethez, a technikához s mindezeket a tulajdonságokat össze kell fognia akkor, mikor a képet beállítja.

(A műterem fehér ernyőivel, fényszóróival, szárny-szerű oldalfalaival olyan, mint egy hangár. Barátom a

gép elé ültet, hogy lefényképezzen. Amit tanultam tőle az imént, annak most kevés hasznát veszem, Én is a lencse felé sandítok, lámpalázat kapok, mert mégis csak ünnepélyes pillanat, mikor múltó életünk egy pillanatát megörögzítik. Igyekszem természetesen affektálni. Biztat, hogy csak egész közvetlenül, legyenek kissé derűsebb. Szóval a régi csatakiáltás : barátságos arcot. Barátságos arcot kell vágnom az életre, a világra, mindenre, ami körülöttem van. Kissé nehéz, de megpróbálom.)

KOLDUS

(A kétségbeesés pillanatában, mikor lábad alól elveszted a talajt s a szemhatár végkép elborul, arra gondolsz, hogy majd koldulnod kell s megjelenik előtted a koldusbot árnyéka. Ez a kép határozatlan, azért olyan kísérteties és szörnyű. Hidd el, a valóság nem egészen ilyen. Az másképp szörnyű. Részleteiben, aprólékos kicsinyességében az. Most itt az udvarban előttem áll a koldus. Károly bácsinak hívják és 55 esztendő. Homlokára barna-deres haj csapzik, bajusza van, Krisztus-szakáll. Rongyok fődik szénporos testét, inge cafatokban lóg, de a figyelmes szemlélő még meg tudja különböztetni az egyes ruhadarabok határvonalait, kabátját, mellényét, nadrágját. Kék szeme a rozzant test templomában áhítatosan világít. Arcéle sovány. Olyan nemes és előkelő, hogy frakkban valami nagyhercegnek hihetnéd s palástban egy apostoli szentet játszhatna színpadon. Felvidéki tót. Törve beszél magyarul. A társalgás németül folyik. Elkérem botját, mert még sohasem fogtam kezemben koldusbotot. A koldusbot olyan, mint minden más bot, még csak nem is sokkal hitványabb. Engedélyét maga nyomja kezembe.)

— (Hangosan olvasom): „Könyöradománygyűjtési engedély, budapesti lakosnak. A könyöradománygyűjtés szabályozása tárgyában kiadott 81.000/1924. számú (ügyeljünk a számra) belügyminiszteri körrendeletben megállapított jogomnál fogva megengedem, hogy X. Y. a saját részére, nyomorenyhítés céljából, a mai naptól számított 60, azaz : hatvan napon át Budapest székesfőváros területén házról-házra járva, könyör-

adományokat gyűjthessen magának.“ *(Lám, a dicső huszadik század a nyomort csatornázza, mindenre talál hivatalos formulát. A szöveg fölött lila tintával az áll, hogy az engedély 60 napra meghosszabbított.)* „Személy-leírás. Termete : közép, arca : hosszas, szeme : kék, orra : rendes, haja : őszes-barna.“ Mi baja ?

— Sérv. Én mindig csak az igazságot mondom.

— Mióta jár így ?

— Tíz éve. Mire hazajöttem a háborúból, a feleségem meghalt, eltemették, azt se tudom, hol fekszik. A népszállóban kaptam lakást. Aztán mit kezdek ? Jární se tudtam, ruhám se volt. Így lettem közönséges koldus. *(Amint ezt a szót kiejti, szeme egyszerre megtelik könnyel, ez a zúzmarás fejű férfi sírvafakad, úgy sír, mint a záporosó.)*

— Mi volt azelőtt ?

— Pék. Én mindig csak az igazat mondom. Kisgyerek-koromtól fogva dolgoztam. Én mindig csak az igazat mondom.

— Mennyi jön össze egy nap ?

— Egy pengő, egy pengő hús. Nem bírom a lépcsőjárást. Emiatt. *(Lágyékát fájdtja.)*

— Mások többet keresnek ?

— Akik a negyedik kerületben járnak, a Váci-utcán. Ó, ha én a negyedik kerületbe mehetnék, de ott már nagyon sok van. Több mint 1500.

— Ismeri őket ?

— Majdnem mindegyiket.

— Hányan vannak Budapesten ?

— Azt hallottam, 12.000-en.

— Találkoznak néha ?

— Multkor Kispesten gyűltünk össze egy udvarban.

— Miről beszéltek ?

— Hát a keresetről.

— No és ki a leggazdagabb koldus ?

— Egy nyolcvanéves anyóka. A templom előtt koldul. Annak lakása is van. Szép szobája, konyhája.

— És magának ?

— Csak egy kis bódém, fából, magam ácsoltam. Én az igazságot mondom, csak az igazságot. (*Ich sog' die Wahrheit, nur die Wahrheit.*)

— Tudom, tudom. A bódéért legalább nem kell fizetnie.

— Dehogynem. A helyért minden hónapban 1 pengő 50 fillér jár.

— Melyik a legjobb nap?

— A vasárnap.

— Melyik a legjobb évszak?

— A nyár. Télen a hidegben, mikor fúj a szél, senkise veti le a kesztyűjét, senki se gombolja ki a kabátját. De nyáron könnyebben adnak.

— Mennyit?

— Két fillért, négy fillért, hat fillért. Aki tíz fillért ad, az már gavallér.

— Hogy koldul?

— (*Lekapja sapkáját s mint kisdíák a leckéjét, úgy fújja, rossz magyarsággal*): „Kezét csókolom, adjanak szegény nyomorultnak, kezét csókolom.“

— Mit evett ma?

— Egy kis rántottlevest.

— Hol szerzi be ételét?

— Úgy kapom. Vannak házaim. Egy helyütt kenyér, másutt főzelék, sajtmарadék, a piacon egy-egy alma. A pénz ruhára kellene. Ezt a csizmát is 5 pengőért vásároltam. Csak ilyen rongyos ne volnék. (*Kitárja karjait s a madárijesztőruha, mely csupa férc, szétnyílik, látni lehet mellét, hónaalját, meztelen testét, ahogy az Isten megteremtette.*)

— Mi ez itt?

— (*Föltakarja jobbkarját.*) Még tizenhat esztendőkoromban rajzolta ide egy barátom. (*Kék tetovált szív, középpüth a születési éve, 1872, fönn egy kifli és egy császárszemle, alatta két keresztbe tett fakanál, mint céh-jelkép.*)

— Miért?

— Szokás. Akkor fájt, megdagadt, három napig

dolgozni se bírtam. De jó, hogy itt van. Legalább tudom, hogy valamikor pék voltam. (*Megint könnyezik.*)

— Nincs fia, rokona?

— Senkim a világon. Csak a jó Isten. (*Nur der liebe Gott.*) Csak a jó Isten...

(*Akivel senkise törődik a földkerekségén, semmi-féle támogató és istápoló, annak a legelőkelőbb pártfogója van, akihez a királyok is térdenállva imádkoznak. Károly bácsi a tavaszi égre emeli kék szemét. Háláról, kézcsókról, könnyekről beszél. Milyen regényes, milyen középkori minden koldus, milyen nyugodt. Tudja, hogy lejjebb már nem kerülhet s ez valami fönséget ad neki, valami nagy-nagy békét. Lassan kifelé ballag. Nem siet. Elért oda, ahova kellett. Kikísérem, hogy a kutya le ne húzza, mert az az orrával már megszimatolta, hogy kiről van szó s valami évezredes gyűlölettel vicsorítja fogát. A kutya az állatok közt a nyárspolgár.)*

SÚGÓ

(Már ismertem a színház e régi munkását, Magyarország legöregebb, legkitűnőbb sűgóját. Többször láttam, amint a próbákön a sűgolyukból egy-két pillanatra kidugta fejét, a homlokára tolt pàpaszemmel. De napvilágnál, polgári lakásban, a föld felett éppoly kevésbé találkoztam vele, mint ahogy nem találkoztam még vakondokkal délben a Körúton. Szép fej, zűzmarás üstök, tágranyílt kék szem. Kimunkált színészarc. Egy hírneves színész is lehetne, ki Lear királyt már számtalanszor alakította. Vállvonítással kezdi a beszélgetést.)

— Eh kérem, ki akar eredetileg sűgó lenni? A veszett fejsze nyele. Természetesen én is színésznek készűtem. Vidéken, Nyírbátoron.

— És miért nem lett az?

— Nem tetszik hallani? Raccsolok. Máig sem tudom kimondani az *r*-et. *(Próbálgatja.)* Korán reggel ritkán... Nem megy.

— Pedig ezek mind kitűnő *r*-ek. Igaz, hogy nem ezen a földrajzi szélességen. Francia *r*-ek. *(R grasseyé.)* Önből Franciaországban akár Mounet-Sully is lehetett volna. És mit akart játszani?

— Shakespeare-t. A nagy tragédiákat. Hamletet, III. Richárdot, Lear királyt... 1882-ben, 18 éves koromban, beűltem a sűgolyukba. Azt hittem, csak átmenetileg, míg megtanulom az *r*-et. Most hatvankét éves vagyok. Megöregedtem a sűgolyukban.

— Ez is színészet.

— Hát igen. Afféle földalatti színészet. Egy

kripta, elevenen eltemetett színészek számára. Kis villanylámpással. *(Tűnődik.)* És kis fizetéssel.

— Mit szeret leginkább sügni ?

— Shakespeare-t. Holott a verses szöveget a legnehezebb, mert ott nem mondatokról, hanem betűkről van szó s a színész nem toldhatja-foldhatja a szöveget, mint a mai vígjátékoknál.

— Nevet néha ezeken ?

— Csak a próbákon. Maga az előadás nekem is gépies munka : állandó testi és lelki készenlét. Végre a függöny felgördülésétől a legördüléséig minden a kezemben van, mint egy hajóskapitánynak.

— Úgyebár, elsősorban a cipőket látja ?

— Csak a rossz sugó, aki folyton olvas. A jó sugó bele-belepillant a könyvbe, követi a szöveget s a színész arcát nézi.

— Mit néz rajta ?

— Azt, hogy mikor fogy ki belőle a szusz. Mert mikor megakad a szövegben, akkor a színész olyan, mintha légüres térbe jutna s levegő után kapkodna. Ekkor kell föladni neki a szót. Többször előfordult az is, hogy valaki elájult, sírógörcsöket kapott, én egy csöngetéssel leengedtettem a függönyt.

— Mondja, mindig hallgatnak magára a színészek ?

— Sokszor bizony kicsavarják szavaimat. Emlékszem — vagy harminc éve ennek —, a debreceni színházba vendégszerepelni jött egy akadémiai növendék — ma híres színésznő —, „A falu rosszá“-ban játszotta Feledi Boriskát. De akkor még nem barátkozott meg a paraszti beszéddel. Ezt súgtam neki : „Hejh, Sándor, kigyelmed ugyancsak el van keseredve.“ Ő pedig ezt mondta : „Sándor úr, kegyed valóban idegesnek látszik.“

— Reinhardt megpróbálta, több ízben sugó nélkül is játszott.

— Debrecenben mi is megpróbáltuk. Már tizenhatszor egymásután adtuk a Parasztbecsületet, úgy ment, mint a karikacsapás, egyetlen betűt sem kellett sügnöm. Az igazgató csupa hetvenkedésből elhatározta,

hogy sűgő nélkül játszatja. Mi történt? Azok a színészek, kik előző estéken egyetlenegyszer sem szorultak rám, pusztán attól a tudattól, hogy nem vagyok ott, egymásután sütek be szerepeikbe, olyan botrány támadt, hogy le kellett engedni a függönyt.

— Szóval a sűgő — : sugallat.

— Még akkor is, ha néma. Multkor egy művésznőnek a nézőtérről kellett elmondania néhány mondatot, nem sűghattam neki, de ő mégis odaültetett a karmesteri szék alá, a zenekarba, hogy legalább a fejem bűbját lássa.

— Megemlítették már színházi kritikákban?

— Debrecenben, ifjúkoromban. Vidéken egymásután pörögnek a darabok és a színészek sokkal inkább rá vannak utalva a sűgóra, mint itt. Egy bemutatón bizony erősen kellett sűgnom. (*Régi újságot kotorász elő.*) Másnap ez a kritika jelent meg. (*Olvassa.*) „Végre mi is hallottunk egy szépen csengő baritonhangot: a sűgóét.” Ez volt a legnagyobb sikerem. Egyébként? Mindennek a sűgő az oka, ha megbukik a darab, vagy a színész, rajta verik el a port, az elismerésből nem jut ki neki semmi. Ha bemegy a színházba, a művészek és művésznők különösen a bemutatók előtt körülvesznek. Jaj, drágám, rám ma különösen vigyázzon. Nekem, kedves kolléga, nagyon halkán, nekem erősen, nekem csak a mondatok kezdetét.

— És ön mit tesz?

— Azt, amit a pesti pincér, aki nyolcféle kávérendelést vesz fel. Az egyik vendég világosan kéri a kávé és langyosan, a másik sűtéten és forrón, a harmadik félbarnán és hidegen, a pincér pedig egyszerűen bekiált a tűzilegénynek: „nyolc kávé.” Én is egyféleképpen tudok sűgni.

— Diákkorában sűgött a tanulóársainak?

— Sűgtam, de pórul jártam, a tanárom rajta kapott és kiállított, majd mikor helyemre eresztett, így szólt: „Fogadd meg, fiam, hogy ezután sohasem fogsz sűgni.”

— És ön megfogadta ?

— Meg. De nem lehetett megtartanom. Akkor azonban még nem tudtam sügni. A diákok és a rossz sügók, nem is sügnak, hanem susognak, sisegnek, selypegnek, amit mindig az hall meg, akinek nem szól — a tanár és a néző — és az, akinek szól — az osztálytárs és a színész — egyáltalán nem hall meg. Az igazi sügás *(ettől kezdve így beszél)* ez a nagy mély, tompított, színtelenített torokhang.

— Szerelmet is lehet így sügni ?

— Bajos.

(Ismét a kellemesen színezett, erős baritonhangján beszél. Soha életében nem volt beteg, még náthás sem. Estére megint majd süg s ezt a hősi hangot szerényen lefokozza úgy, hogy az első zsöllyékben ülők csak azt az imaszerű mormolást hallják, mely lelke minden előadásnak. Mert a sügó kettő egyszerre : a színészek mankója és szárnya is.)

URIASSZONY

*(Elegáns autó áll meg a temetőkapu előtt s a kocsi-
ból kiugrik, tirée à quatre épingles. Bois de rose jumper-
ruha, panamakalap, szandálcipő. Kezében két csokor
rózsa, fehér és piros. Ezen a délelőttön — miért, miért
nem — eszébe ötlött, hogy már sok-sok éve nem látogatta
meg szüleinek sirját. Kényelmetlen, hogy a halottaknak
nem lehet legalább telefonálni. Botladozik a sírkövek kö-
zött, már elfelejtette, hol nyugszanak a szegény öregek,
eltéved. Párizsban nem tévedne el. Egy pesti temetőben
könnyebb eltévedni. A csösz, ki a halottak egyforma utcái-
ban rendőrködik, útbaigazítja s ő hosszas keresés után
a 4-ik szakaszban, a 21-ik sorban meg is leli szüleit,
kik csöndesen fekszenek két egymás mellett levő sirban,
mint hajdan hitvesi ágyaikban. Megindultan lép előbb
az apja sírjához, ki mint szigorú puritán hivatalnok
sötét repkény alatt pihen. Odateszi a fehér rózsacsokrot.
Ezt gondolja lassan és szomorúan.)*

— Apa ... (Nagy szeretettel.) Drága, drága apa ...
(Zsebkendő-t vesz, szemét törölgeti.) Bocsáss meg, hogy
oly régóta ... (Simogatja a hant fűvét, mint egykor
apja hosszú haját.) De hát ez a temető messze ... ret-
tenetesen messze ... Ennyi idő alatt az ember akár
Bécsbe is eljut ... Otthon, pedig, tudod, mennyi a
dolog ... A háztartás, a gyermekek ... Mind a három
jól van ... Igaz, te a Jancsikát nem is ismerted ...
Már a háború előtt ... És ő a háborúban született ...
Lilike gyönyörű leány lett ... varr is ... okos ...
kedves ... Pista most végezte a hatodik gimnáziumot ...

tiszta jeles ... az osztály legjobb tanulója ... Mérnöknek adjuk ... ahogy te kívántad ... Különben minden rendben ... A ház is ... Igen, már nyílnak a tulipántok és árvácskák ... zöld a kert ... a filagóriát befutotta a vadszőlő ... ahol te úgy szerettél üldögelni a nádszéken ... Ne aggódj ... Minden este magam zárom le a gázcsapot ... Nemsokára a Balatonra megyünk ... a gyerekeknek jót tesz a homok ... Egészséges vagyok ... Dehogy, teljesen ... Köszönöm, az uram is ... Szegény éjjel-nappal dolgozik, húzza az igát ... Nehéz most az élet ... Nem olyan, mint akkor ... Más világ van ... Hála Istennek mégis élünk-éldegélünk csöndesen, szerényen ... Sajnos, sietnem kell ... ebédet főzni ... Kettőkor eszünk ... Isten veled, drága apa ...

(Átmegegy a másik sírhoz, ráhelyezi a piros rózsacsokrot ugyanazzal a megindultsággal. Gondolatai itt gyorsabban jelentkeznek.)

— Édes, édes anyuska ... Te se haragudj ... *(Megöleli a fejét s női bizalmassággal)*. Nézd, kérlek, már mult héten készültem hozzád ... Akkor azonban költözködtünk ... Eladtuk a házat ... a kertet ... nem felelt meg az igényeinknek ... Villát vettünk a Rózsadombon ... Hat szoba ... Most tapétázták újra ... Elég jó cselédjeim vannak ... Lilike franciául beszél ... ritmikus táncot tanul ... pszihoanalitikusnak készül ... Pista megbukott a vizsgán ... kettőből ... számtanból és fizikából ... Tavaly Párizsban jártam ... Az uram? ... Nézd, tudod, ő olyan derék ember ... De *(halkan)* nem ért ... Soha sincs otthon ... Most is Miklós hozott ide az autóján ... künn vár ... Innen a szabónőhöz visz ... „Ah my tantalised spirit ...“ Pardon, angolul idézek, Poeból ... Ezenkívül mi újság? ... Ja, levágattam a hajamat ... Kár az én szép, szőke hajamért? ... Bocsáss meg, csak nem nevettem ki magam ... Aztán az etonfrizura pompásan áll ... Olyan vagyok, mint egy borfiú ... Ezt te nem értheted, anyuska ... Rádiónk

van... ötlámpásos... Kissé lefogytam... Nem sokat... Huszonhét kilót... Negyvenhárom vagyok, ruha nélkül, nem ruhával. Ne ijedj meg... Azért eszem... Tegnapelőtt is ettem... Két citromot... A szervezetnek néha szüksége van egy kis hat-hétnapos koplalásra... Ezt mi érezzük... Olyan szükséges van, mint *(hasonlatot keres)* egy falat kenyérre... Mindenki el van ragadtatva tőlem... Azt kérdezik, mi a bajom... Ha látnál... Olyan elegáns vagyok... Neked is tetszenék...

(Hallgat. A halottak is hallgatnak.)

RENDŐR

(Éjfél felé, amint hazaballagok a hótól ordas februári holdfényben, az utcasarkon megpillantom a rendőrt. Naponta látom őt, azaz mindig mást és mást, mint egy fajképet, mely nem változik azáltal, hogy a személy cserélődik. Sapka, csizma, prémes télikabát, deréköv, töltött Frommer-pisztoly, kard. Már nem az a humorosan kedves, kövér, harcsabajszú alak, kit valaha ismertem, nem a röndér, csak a rendőr, de azért délceg, egészséges, nyugodt és nyugtató. Ebben a pillanatban megértem a szász királyt, aki valaha ittjártában azt mondotta, hogy a világ legszebb katonája a rendőr. Már percek óta figyelem. Mit mivel? Áll és áll, egyet lép jobbra, egyet lép balra, sétál akkorka területen, mint egy börtöncella, majd ismét áll, vár, szemléli az úttestet, észrevesz engem, vigyáz rám, mint egy eltévedt gyermekre az éjszakában. Melegség fut át rajtam. Vajjon mire gondolhat ilyenkor? Talán a csillagokra, talán a szalonnára. Odalépek hozzá.)

— Biztos úr. (Tudom, hogy nálunk udvariasságból senkit sem neveznek tulajdon nevén. A rendőr: „biztos“, az altiszt: „főfelügyelő“, a színész: „művész“, az író: „mester“, vagy „főszerkesztő“.)

— (Némán tiszteleg.)

— Mióta posztol itt?

— Nyolc órától fogva. Mingyárt váltják az öreg őrszemet.

— Ki az az öreg őrszem?

— Aki már négy órát posztol.

— Mikor jelentkezett az őrszobában?

— Reggel félnyolckor a leváltásnál.

— Most hazamegy ?

— Nem, az őrszobában alszom.

— Van szabadnapja ?

— Minden negyedik, de akkor felügyeletre vezényelnek.

— Mi történt ezen az őrségen ?

— Először is megbízást kaptam „személyek és tárgyak megfigyelésére“.

— (*Rémülten.*) Hát már a tárgyakat is megfigyeli ?

— Csak azt a bádogtáblát ott. A vihar megrongálta. Aztán egy autót is szemmel kellett tartanom, a multkor nem állt meg, gyorshajtas miatt körözik.

— Különben mi dolga akadt ?

— Mihelyt fölálltam, behívtak ebbe a kiskocsmába, veszekedés volt, igazoltattam két egyént. Kilenc-kor idejött hozzám egy hölgy, valami háztartási személy, panaszkodott, hogy egy húsz év körüli boltiszolga, aki egy kézikocsit tolt, drasztikus kifejezéseket alkalmazva udvarolt neki, trágár énekeket dalolt: „süss ide babám... nézz ide angyalom...“ és nem akart tágitani mellőle. Fölvettem a panaszt, de közben a boltiszolga elpucolt.

— Gyakran jelentkeznek nők ilyen panaszokkal ?

— Majdnem minden nap.

— Mit csinál a káromkodókkal ?

— Főlírom őket, ha botrányosan viselkednek, bekísérem. Mi volt még ? Három ittasság, egy csendháborítás. (*Elméláz.*) A népek megint isznak. Egy összeesés is volt, a másik utcában. Szívbjajos. A mentők szállították el.

— A tünetéseknél izgatott ?

— A rendőr mindig érzi, milyen tömegekkel áll szemközt.

— Használta már lőfegyverét ?

— Soha.

— A kardját ?

— Csak egyetlenegyszer. Egy nagyobb társaság jött a kávéházból, tíz-tizenkét úriember.

— Honnan tudja, hogy úriemberek voltak ?

— Kabátot viseltek. Összevesztek, botokkal hadonásztak, rendre intettem őket, erre mind a tizenketten nekem estek, ütlegelni kezdtek.

— Az úriemberek ?

— Azok. Mit tehettem, a kiskardomhoz nyúltam, elszedegtettem egyenkint a botjukat, bevittem a főkapitányságra a tizenkét úriembert, meg a tizenkét botot.

— Fizetése ?

— Pótlékkal együtt havi százhatvan pengő. Nyugdíj is.

— Meddig kell majd szolgálnia ?

— Harmincöt évig.

— Hány rendőr van nálunk ?

— 4200. (*Egy egész nagyközség.*)

— Ki az első számú rendőr ?

— *Csikós* Balázs, lovas.

— A legfiatalabbik ?

— Huszonhároméves.

— A legöregebbik ?

— Hatvannyolcéves. Az már a főkapitányságon kezeli a telefont.

— Mikor szokott enni ?

— Minden negyedik órában, örváltás után.

— Dohányzik ?

— Pipázok.

— Iszik ?

— Nem járok én kocsmába soha. A hónap elején mehetnék, de akkor meg szégyellem. Ne gondolja a kocsmáros, hogy a rendőr azért iszik, mert most van pénze.

— Hol állt először poszton ?

— A Tisza Kálmán-téren.

— Mikor ?

— 1919 szeptember 14-én, reggel 8—12-ig.

— Mit érzett ?

— Rendkívül zavarban voltam.

— Miért ?

— Nem tudtam, hová tegyem kezem meg a lábam. Kocsik futottak jobbról-balról, emberek szaladgáltak össze-vissza. Azt hittem, hogy mindenki csak engem néz. *(Képzeli el ezt a lázálmot.)* De néztek is. Odajött a közönség: „csak hogy magukat is látni, biztos úr, az Isten áldja, éljen a rendőrség.“ A kommunizmus után volt.

— Ki szólította meg először ?

— Egy asszonyság. Valami utcát keresett.

— Színházba jár ?

— Ha felügyeleti szolgálatom van.

— Melyik a legszebb darab ?

— A János vitéz.

— Regényeket olvas ?

— Csak komoly munkákat.

— Mit ?

— A világtörténelmet. Az ókort, meg a középkort.

— Az újkort nem ?

— Azt nem.

— Politizál ?

— A politikától szigorúan és hivatalosan tartózkodom.

— De mégis, az ókorban kiket szeret jobban : a görögöket, vagy a rómaiakat ?

— *(Határozottan.)* A rómaiakat.

— Milyen pályára készült ?

— Mindig rendőr szerettem volna lenni.

— Mi ennek az oka ?

— *(Tűnődik.)* Nem tudom. A rend ...

(Valóban, a rend gyönyörű az élet zűrzavarában. Ezt hirdeti a rendőr is, a forradalmár is, csak hogy mindegyik másképen értelmezi. Ebből a véleménykülönbségből támad a világtörténelem. Kétségtelenül vannak született rendőrlelkek is, a kézzelfogható, érzékkel tapintható rend

rajongói, akik függetlenül osztályuktól és műveltségüktől, ösztönösen a hatalmat bálványozzák. Bismarck meséli emlékirataiban, hogy ő már iskoláskorában gyűlölte a lázadókat, a forradalom nadrágtalanjait és csahosait, még a szabadsághősöket is, mindig azoknak a pártján volt, akik a meglevő állapotokat igyekeztek megszilárdítani. Ez az egyszerű ember is ebbe a kategóriába tartozik. Amikor iskolai tankönyvét olvassa, szinte öntudatlanul a rómaiakat bámulja, akik elsőkül valószínűleg meg a katonai államot. Elégedett és boldog. Derékövén büszkén viseli a négyszögletes érclapot, szerény falanszteri számával.)

GYÓGYSZERÉSZ

(Bármennyire sajnálom, ezúttal nem mondhatok semmi meglepőt. A patikus olyan, mint ahogy színpadjainkon látni. Igen megnyugtató. Enyhe poh, arany órlánc, arcán a kedély, a jólét püspöki rózsái. Megcsap a patika szaga, melyet valamikor oly titokzatosnak éreztem. Most sejtem, miből állhat s próbálom elemezni: illó anyagok, rózsaoaj, mentha piperita, aether, paraldehyd, talán egy kis kámfor, vagy szalmiákszesz. A polcokon katonás rendben sorakoznak a hasas üvegek, a barna bödönök, az „edényzet“, oldalt a méregszekrény. Egyik segéd a márványasztalon port kever, villamos-géppel tágtítja a papírtáskákat, melyekbe egykor a gyakornok legszerelmesebb sóhajait lehelte. Mérlegek, rézsúlyok, gránátszemek. Egy kék palackban fölfedezem azokat a rózsaszín-fehér gilisztacukrokat, melyekkel négy éves koromban csak egyszer szerettem volna istenigazában jóllakni. Csattog a számlázógép. Amint a reklámtáblácskák hirdetik, biztos hatású fagybalzsam kapható, szájjpirosító, náthakenőcs, kövéritő tápszer sovány gyermekeknek, soványító tea kövér mamáknak. Azonkívül rózsavíz és vitriol is. Fönn az állvány tetajén a vak görög szobrok figyelmesen szemlélik a csendéletet. Hippokratesz egy szakállas egyetemi tanárhoz hasonlít, akinek már klinikája is van, Hygiea, az egészség istennője, a kecses frizurájával egy amerikai mozi-csillaghoz. Nyílik az ajtó, ideges, halotthalvány férfi lép be, mintha haldoklónak akarna orvosságot vinni, de a gyógyszerész csak rápillant s így szól:)

— Nem kell. (*Az ideges, halotthalvány férfi el. Ismét nyílik az ajtó, megint egy ideges, halotthalvány férfi lép be kézításkával, ennek azonban a gyógyszerész már csak int, mire az illető némán távozik.*)

— Hogyan, hát ön nem szolgálja ki vevőit?

— Ezek nem venni akarnak, hanem eladni. Gyógyszer-ügynökök. Egész délelőtt kilincselnek, a receptúra csak délután kezdődik, az orvosi rendelések után. (*Csöng a telefon, a gyógyszerész belekiabál.*) Köszönöm, semmi se kell. (*Lecsapja a kagylót.*) Egy gyógyszer-raktár.

— Kevesebb gyógyszer fogy, mint azelőtt?

— Föltétlenül. A városokban még kevesebb, mint faluhelyeken.

— Minek tulajdonítja ezt?

— A félműveltségnek.

— Nem a műveltségnek?

— Nem. Az emberek sok fölvilágosító cikket olvastak, melyet nem értettek meg. Azt látjuk, hogy egy nép annál több gyógyszert használ, minél műveltebb. Északon adnak el legtöbb gyógyszert, a svédek, norvégek, finnek között, ahol nincs analfabéta. Amint délbre megyünk, egyre több a kuruzsló, a ráolvasó. Olaszország patikáiban még mindig árulnak limonádét, feketekávé is.

— Úgy veszem észre, hogy a huszadik századbeli gyógyszerészet nagy változáson ment át.

— Ezt a vegyigyarak okozzák, melyek évente ezer és ezer új készítményt hoznak forgalomba, a nagyipar, mely megöl minden egyéni kutatást, leleményt, kezdeményezést. Tessék befáradni. (*A patikaszobába megyünk, ahol mindössze egy mosdó van, egy páncélszekrény meg a telefon.*) Hajdan itt volt a laboratórium. Innen indult ki a középkorban az alkímia, a tizennyolc és tizenkilencedik században a természettudományos kutatás. (*Lelkesen.*) Lavoisier, Scheele, aki egész csomó elemet fedezett föl, Serturier, a morfium, Sourbeira, a chloroform fölfedezője, a mi *Than Károlyunk* mind

gyógyszerész volt s egyben úttörő vegyész is. Sok hírneves művész akadt közöttünk. *Ibsen* Grimstadban évekig gyakornokoskodott, *Sudermann* is a kartársunk.

— Mit keresnek ma leginkább?

— A férfiak aszpirint, a nők szépítőszeret. De a varrólányoknak is csak francia kell, pedig a szépítőszereknek évszázados a receptjük.

— Hány gyógyszerházunk van?

— 1164.

— Melyik a legrégebb?

— A pozsonyi „Vörös rák“. Ez már a tizennegyedik században megnyílt. Ebben az időben Budán is több apothekárius működött.

— Mit árultak ezek?

— Gyógyfüveket, de amellet mindent, amit az alkímia kisütött. Régi tégelekről látjuk, hogy patikájukban volt porrá őrölt ökörszarv, tevévelő, anyatej, kutyatej, sőt *axungia hominis* is, emberzsír.

— Honnan szerezték be az emberzsírt?

— Alkalmilag. Sok ilyen emlék vall arra, hogy a varázslókkal tartottunk közösséget. Bagdadban alapították az első patikát, az arabok. Két gyógyszerünk elnevezése, az „alkohol“ és a „szirup“ arab szó, azóta egészen átment a köznyelvbe. A középkorból maradt az a szokás is, hogy a patikák cégérére kígyót fessenek: az akkori fűvészek kígyót szögeztek szemöldökfájukra.

— *Andromachos*, Nero császár orvosa, készített egy varázsszert, melyet *theirak*-nak nevezett. Miből állt ez?

— Különböző állati hulladékból, melybe többek között korallgyöngyöt is kellett tenni. A tizennyolcadik században még készítették egyes helyeken. Nálunk sárkányvérnek hívták. Holdtöltekor összegyűlt kilenc gyógyszerész s kilenc napig kotyvasztotta.

— Micsoda nevezetes gyógyszer-tévedésekről tud?

— Évekkel ezelőtt külföldön egy patikus kiszolgáltattott két egészen ártatlan gyógyszert: az egyik egy zsurlóféle, *extractum filicis maris*, melyet a galand-

féreg elhajtására használnak, a másik a közismert ricinus-olaj. A beteg a két szert nem egymásután vette be, amint rendelték, hanem egyszerre. Ennek következtében megvakult. Ez a két orvosság együttesen megbénítja a szemidegeket.

— Sok a morfinista ?

— Mint mindenütt a háború után. Hősi küzdelemmel, agyafúrtan szerzik be mindennapi mérgüket. Természetesen dugáruként. Ösmerik, tanulmányozzák az orvosok írását, recepteket hamisítanak, éjjel csöngetnek be a patikába, mikor az orvosokat bajos telefonon felcsörömpölni. Anglia a Népszövetségben irtóháborút indított a morfinisták ellen.

— Annak idején viszont a kínaiak ellen indított irtóháborút, mert nem akarták elfogadni a rájuk tukmált ópiumkészítményeit. Különben minden nép bódítja magát. A kínaiak ópiumisták, a délamerikai nép, mely természetben találja meg a kokaint a koka cserjén, kokainista, a törökök koffeinsteinák és nikotinisták, az angolok rengeteg teát isznak. Mi alkoholisták vagyunk.

— *(Mint akinek jó ötletet adtak, hozza a konyakot, tölt, kocint velem.)* „Orvosi.”

— Érzem. Van sok női gyógyszerészünk ?

— Négy nő patikatulajdonos is. A gyógyszerész-kisasszonyok beválnak, lelkiismeretesek, megfelel nekik a csöndes, babráló, nőies munka. Csakhogy sok helyütt nem szívesen látják őket.

— Miért ?

— Mert a gyógyszerészek általában konzervatívek. Hogy is ne volnának azok. Fiatalkoruktól kezdve családi körben élnek. Míg mások künn hányódnak az életben, ők már gyakornokkorukban a főnökük asztalánál ülnek, a gyógyszerészné meg a leánya mellett s tarokkozás közben a principális maga mellé veszi őket. Aztán mekkora mult van mögöttük...

(Én is az ősökre gondolok. Egykor a magister, aki a gyógyszerészet művészetét, az *ars pharmaciae*t gyakorolta, sisakban, álarcban kísérletezett laboratóriumában, kereste a „bölcsek kövét“, vagy az „örök ifjúság vizét“, párlatokat főzött, titkos fluidumokat hajtott át üvegtölcséren s olyan fölfedezésekre bukkant, melyek nélkül ma elképzelhetetlen volna az élet. Gyermekkoromban a patikusok udvarán még láttam az óriási vasmozsarat, a laboráns gyökereket tört, a ponyván kamillateát, zsályát, ánizst szárítottak, melyet a fűvészkedő praktikáns hozott kis zsákjában a mezőkről. Most e patikaszoza ablakából egy pesti bérház vakudvara látszik. Ez a kedves méregkeverő mindössze kereskedik a gyógyszerekkel és gyárakkal levelez. A huszadik századbeli gyógyszerész kétségtelenül a varázslók fajtájából származik. De csak annyira varázsló, mint amennyire a doromboló házicica is tigris.)

ÉKSZERÉSZ

(Az öregapja is ezt a mesterséget folytatta, az apja is. Kiskorában, mint mi a homokban, gyémántporban játszadozott s később élete útján nem pipacsok, nefelejcsek nyíltak, hanem rubintok, zafirok. Hatvanesztendő, ősz. Kezében amerikai rögzítőcsipesz mozog, mellyel asztalán féregként nyüzsgő drágaköveket csippentgeti. Lámpa ég előtte, mely a napfényt utánozza, mesterséges erőfényt áraszt. Ebben a színek nem fakulnak meg. A háttérben viharvert páncélszekrény sötétlik, még a nagyapjáé, telis-tele kincsekkel. Az ékszerésznek zafirszeme van. Azon okuláré. Leveszi és így beszél.)

— Harminc év óta viselem. Mi már fiatalkorunkban okulárét hordunk, vigyázatosságból. Ezek az apróságok itt előbb-utóbb tönkreteszik szemünket.

— Mik ezek ?

— Ceyloni világos zafir, rózsaszín gyémánt, zöld gyémánt, fekete gyémánt.

— Fekete gyémánt. Hát nem csak a szén az ? *(A fehér gyémántokkal elvegyülve olyan, mint a cukrozott mák.)* Honnan való ?

— A belga Kongóból.

— Melyik a leggazdagabb világrész ?

— Ázsia, Dél-Afrika, Amerika.

— És Európa ?

— Az a legszegényebb. *(A mi szomorú világrészünk nem tud álmodni ilyen forró és tündöklest.)* Itt csak az opál terem, a gránát, a topáz. Szóval a félnemes kövek.

— És az egészen nemes gondolatok.

— Az ékkövek igazi hazája: India, Ceylon, Brazília.
 — Honnan ismeri föl a hamisítványt?
 — Csak rátekintek. Újabban a gyanús köveket átvilágítják Röntgen-sugarakkal.

— Mint a beteg tüdőt.

— Az utolsó huszonöt esztendőben egyébként a drágaköveket teljes sikerrel gyártják, mesterséges, vegyi úton.

— *Homunculus*. A középkor álma. Miből készülnek?

— A zafir aluminium-földből. Épp oly kemény, mélytűző, mint az igazi. Festik. A rubint krómmal.

— Melyik ma a legdivatosabb kő?

— A briliáns és smaragd. Különösen a fehér-smaragd. Ennek az ára naponta emelkedik. Amerika keresi. Az diktálja az ütemet.

— Melyik a magyar kő?

— A rubint. („*Rubintos gyémántom*.”) A tulipán-korszakban háromszínű kövekből összeállított ékszereket viseltek.

— Vannak levitézlett kövek?

— Az opál. A mayerlingi katasztrófa után azt rebesgették, hogy Stefánia szerette az opálokat, ezért történt minden. Főrangú hölgyeink egymásután túladtak opáljukon. Baljós kőnek tartják.

— Honnan keletkezhetett ez a hit?

— Talán onnan, hogy az opál az egyetlen kő, mely tényleg megbetegszik: tollassá, felhőssé válik, viselés közben széttöredezik.

— A többi kő egészséges?

— Mindegyiknek van valami hibája. Minél szebben ragyog, minél kiválóbb, minél nemesebb, annál inkább.

— Akár a lángésznek.

— Milyen babonák járnak ma?

— A régiek, melyek évezredek előtt. Tegnap este egy társaságban megpillantottam valami polgári nő ujján egy alexandritot. Rendkívül ritka kő, életemben alig láttam belőle tíz darabot. Nappal zöldes, lámpafény-

nél pirosas. I. Sándor cártól kapta nevét. Egy orosz paraszt találta valahol a hegyek között, bevitte a városba, a cárnak ajándékozta. Ez a hölgy nem gazdag, de kijelentette, hogy semmi áron se válnék meg tőle, mert amióta viseli, minden, amibe belekap, sikerül. Az ősi hitet nem lehet kiirtani az emberiségből. Valaha az ékköveket nem is értékük miatt becsülték, hanem varázsszerül használták, szemverés, megrontás ellen, szerencsehozóul. Mindegyikhez száz és száz legenda tapad. Nem is csoda. Olyan szépek, tartósak, szilárdak, tüzesek, hogy a képzelet mindig önálló, titokzatos életet tulajdonított nekik, öntudatot sejtett bennük. A gyémántról azt hitték, hogy ősnemzés útján szaporodik, a nagyból kicsinyek születnek. Varangyosbékák agyvelejében, hízlalt kappanok rothadó beleiben igyekeztek kitenyészteni. Egy középkori varázsló látta, hogy az ecetben önmagától mozog, szikrája meggyújtja a szalmakazlakat. A harcosok a porával dörzsölték be lándzsájuk hegyét, akkor az átdöfte a legvastagabb páncéling vasát is. A rubint egy fajtáját ma is *pigeon-blood*-nak nevezik, galambvérnek. Kleopatra császárnő rubintjait galambvérrel locsoltatta, hogy megpirosodjanak. A rege szerint egy indiai herceg véreből támadt. Erősítette a lelket, viszont a testet megoltalmazta a döghaláltól, a kolerától, az a víz, melybe belemártották, meggyógyította a beteg állatokat. A zafir egy indiai isten szeme. Véd a szegénység ellen — ami bizonyos mértékben igaz is —, csillapítja a vérzést, ha déli hőségben a pusztaságban eltikkadunk, csak meg kell nyalnunk, hús-kék fénye oltja a szomjúságot, a tej, melybe zafirt teszünk, behegeszti a sebeket. A smaragd egy indiai harcos epéjéből való, a hűség és szűziesség jelképe, megreped, ha parázna némben viseli, gyógyszere a vérbajnak, a pokolvarnak és leprának, általa rájöhetünk mindenféle hazugságra és csalárdságra. A gránát jókedvre derít, az ametiszt kijózanítja a részegeket, a jáspis ellenméreg, az agát élesíti a látást, a beril szerelmet gerjeszt, a krisolittól pedig sivalkodva fut el a Sátán.

— Melyik drágakövet tartja ön a legszebbnek ?
 — A zafírt, a hat rejtélyes sugarával.
 — Melyiket a legfurcsábbnak ?
 — A tigrisszemet, mely úgy villószik, mintha csak-
 ugyan élne.

— Melyiket szereti legjobban ?
 — Ezt a jácintkövet. (*Selyempapírból kipakolja.*
Olyan, mint egy barna malátacukor.) Négyszáz esztendő.

— Meddig élnek a drágakövek ?
 — Némelyik örökké. A *British Múzeum*-ban ókori
 ékköveket is látni. A haláluk az, hogy eltűnnek, mint a
 Nagy Mogul, nem tudni, hová.

— Hallott-e rejtélyes eltűnésekről ?

— Fiatalkoromban egy ékszerész mesélte, hogy
 asztalkájáról, a keretből ellopott egy szarka egy rózsá-
 szín turmalint. De megtalálták a fészében. Egy öt éves
 kislány lenyelt egy gyémántot. Azonnal megoperálták,
 mert a gyémánt éles, kiszaggatja a beleket. Még a gyom-
 rában lelték meg.

— A drágakövek *star*-ja ?

— A *Cullinan*, az angol korona kincse. Három-
 százhatvan karát. Tulajdon szememmel láttam. Ekkora.
 (*Mutatja az öklét.*)

— Hát a Koh-I-Noor ?

— Azt már rég leverték. A dicsőség ezen a téren
 is mulandó. Károly király titkárja eladta a Habsburgok
 háromszáz éves, híres családi smaragdját *Bienenfeld*-nek,
 a párizsi ékszerésznek. Ez igen merész ember. Spekulálni
 akart. Minthogy több hibát vett észre benne, összetörte,
 széthasogatta s így a legnagyobb része értéktelenné vált.
 De egy kis darabja kifizette az egészet. Multkor, mikor
 Párizsban találkoztam vele, sopánkodott, hogy el-
 számította magát. Tízszer ennyit nyerhetett volna, ha
 ügyesebb.

— Az ilyen ékszernek nincs külön, történelmi
 értéke ?

— Semmi. Csak az anyag. A drágakőtőzsdén a leg-
 teljesebb demokrácia uralkodik.

(Mallarmé szavaira gondolok : „az érzéketlen drágakövek, a kemény, szívtelen drágakövek . . .“ Csillogó lapjukkal meredten, közönyösen szemlélik századok futását, tragédiákat és könnyeket, nem indulnak meg, nem emlékeznek semmire. Tűzük tovább ég, mint a mi kis lobogó lángocskánk. Túlélnek bennünket. A Nap és Föld ősi ereje lakozik bennük, valami isteni, elpusztíthatatlan erő. Ők a gazdagság, mi pedig fájó testünkkel, szenvedő idegzetünkkel a szegénység vagyunk. Töményalakban sűrítik magukba az értéket. Elmenet nekem is eszembe villant az a gondolat, mely itt mindenikben jelötlött volna, hogy mellényzsebemben kivihetném innen a hatalmat, a szabadságot, az életet. De csak ezeket a jegyzeteket hoztam magammal.)

DETEKTÍV

(Nyitott lepkeláng lobog a hosszú folyosón. A falak szürkék, a levegő is szürke. Minden szürke. A detektív int, hogy kövessem. Én szó nélkül követem. Bemegyünk egy udvari szobába, hol a gubacstinta és a porzó szaga érzik. A titkosrendőrnek nagy koponyája van, fekete szeme, a negyven felé jár, tizenöt esztendeje működik ezen a pályán. Erősen cigarettázik. Naponta ötven cigarettát szív. Nikotinmérgezésről panaszkodik, tőlem kér tanácsot, hogy szokhatna le a dohányzásról. Miután rágyujtok s vele együtt keserítem a szájam, így bókol):

— Én ismerem önt.

— Köszönöm. *(Azon tűnődöm, hogy viszonzzam kedvességét. A titkosrendőrnek nyilván legfőbb becsvágya az, hogy ne is tudják kicsoda, ennélfogva ezt mondom):* Én pedig nem ismerem önt.

— Remélem is. Engem csak a vagányok ismernek.

— Kik azok a vagányok?

— Rovott multú bűnözők. De azok, ahányan csak vannak itt, Budapesten, név és személy szerint ismerik mind az 1100 detektívet.

— Ha megengedi, kérdésekkel fogom ostromolni. Mit kérdeznek öntől társaságban, mikor megtudják, hogy detektív?

— Először azt, hogy fogtam-e már gyilkost, aztán, hogy féltém-e tőle.

— Akár a gyerekek. Láttál farkast, féltél tőle? Milyen naivak az emberek. *(Gondolkozom.)* Mondja, csakugyan fogott már gyilkost?

— Olyat is fogtam már, akit fölakasztottak : egy terroristát.

— És félt tőle ?

— Kezdő koromban bizony furcsa volt, hogy egy emberrel vagyok együtt ebben a kis szobában, aki gyilkolt. Pedig sok mindent végigcsináltam. Tizenhét hónapig voltam künn a harctéren, a Bruszilov ellenoffenzíva idején is, hullák közt aludtam, hullák közt ébredtem. Mégis csak más az.

— Megtámadták már ?

— Meg is vertek. A kommün bukása után egy délután a Margit-hídon mentem át villamoson, megpillantottam két alakot, akit régóta kerestem, leugrottam, átbujtam a korláton, torkon ragadtam mind a kettőt. *(Milyen hatalmas tenyerei vannak.)* Nekem estek, ököl-lel, körömmel, leszakították a gallérom, szalmakalapom ronggyá tépték, odanyomtak a korláthoz, hogy bele vessenek a Dunába. Csak az egyiket bírtam tartani. Akkor siettek segítségemre a járókelők.

— Benn hogy viselkedtek ?

— Itt főztek, hogy legyek én is kommunista, mert a kommunizmus úgyis győzni fog. Az ilyen lekapásoknál fő a lélekjelenlét. Vidéken, egy tanyán másodmaggammal fogtam el két tagbaszakadt óriási gazfickót, akik egy kovácsnál bujdostak. Rájuk ordítottam : „össze a kezet“ s megkötöztem őket. Mikor már vittük a pasasokat, az egyik megszólal : „Hát csak ketten vannak ? Áj, ha azt tudtuk volna.“ A Bakonyban is volt egy kalandom. Éjszaka hajtottunk — hárman — kocsin, hét-nyolc alak nekünk támadt, ki akarta fogni lovainkat, a sárhányóra ugrott. Pisztolylövésekkel riasztottuk el őket. Ma sem tudjuk, kik lehettek. Valami útonálló, Rózsa Sándor kései utódjai.

— Egyébként mi a munkája ?

— Minden, ami előfordul. Néha bálakba vezényelnek ki.

— És mit csinál ott ?

— Táncolok és figyelek. Egy „legitimista“ bálon

bűzbombákat dobtak. Pár évvel ezelőtt kutya nehéz esetem volt. Lefüleltem egy kártyázó társaságot. Ide nehéz volt bejutnom, mert a házmester üvegablakon kukucskált ki s ha ismeretlent látott, felcsöngetett a kártyabarlangba, ahol közben a pénzt meg a kártyát eltüntették. Erre frakkba vágtam magam. A házmester kaput nyitott, én megöleltem őt.

— Mit érez ilyen ölelések alatt?

— Azt, hogy jól megy a munka. A házmestert átadtam egyik kollégámnak, az egy másiknak és így hamarosan átölelték őt a mellékutcába, hogy botrányt ne csinálhasson. A kártyaklub tulajdonosa — öreg, monoklis úr — mosolyogva jött elém, őt is megöleltem, tovább adtam, berontottam a terembe. Itt a kártyasztal körül, háromsorosan álltak az estélyi ruhába öltözött hölgyek és urak. Fölugrottam az asztal tetejére, ráfeküdtem, egész testemmel fedeztem, hogy szét ne kapkodják a pénzt.

— Milyen bűnözőkkel találkozik leggyakrabban?

— Az előkelő körök sikkasztanak és csálnak, a nép egyszerű gyermekei lopnak és betörnek. Nagyon sok a zsebtolvaj.

— Azt hallottam, hogy a zsebtolvaj a legötletesebb bűnöző.

— Az valóságos bűvész, ezermester, a lopás bohémje. Könnyed és ravasz. Fűtyörész és nevet. Javíthatatlan. Nem egy alig szabadul ki a börtönből, már az első villamos-úton folytatja mesterségét. Könnyen megismerni őket: mutatóujjuk és nagyujjuk egyforma hosszú. Ezt ők mesterségesen idézik elő, nyújtják a mutatóujjukat, éjjel súlyokat kötnek rá. Afféle üzleti befektetés. Mert sohasem a kezükkel dolgoznak, hanem csak ezzel a két ujjukkal, melynek a bögyén — a legfelsőbb ujjpercen — olyan finom a tapintásuk, mint a nőorvosoké, akik az ujjukkal tapogatják ki a magzatot. Rendszerint hárman-négyen alakítanak egy közkereseti társaságot, ezért nehéz elcsípni őket. Ha a villamoson eltűnik valakinek a pénztárcája, a zsebtolvajnál sohase

találják meg. Az a *matért* — így hívják az anyagot, a lopott holmit! — közben odasinkófálta a másodiknak, az a harmadiknak, az a negyediknek, aki régen leugrott s viszi az orgazdának, a tyúknak.

— A betörők?

— Kétféle betörő van. Az egyik durva eszközökkel, erőszakosan dolgozik. Ez a típus egyre ritkább. Annál gyakoribb a másik, aki álkulccsal hatol be. Ezeknek egy része újabban, a kasszafúrásra adta magát, mert az elszegényedett polgári osztály szekrényeiben pár agyonmosott zsebkendőnél alig talál egyebet. A modern technika minden eszközével föl vannak szerelve, gumikeztyűt használnak, akár a sebészek, hogy ujjnyomot ne hagyjanak. Bizony, a bűnözők egyre agyafurtabbak lesznek. A rendőrségnek is lépést kell tartani velük. Ma már nem vesznek föl olyan detektívet, aki nem érettségizett. Parasztfogásokkal semmit sem érhetünk el. Lélektani tudás és emberismeret kell ide.

— Repülőgépes detektív még nincs sehol?

— Erről nem hallottam. De a legénységünket iskolázzák. A Kossuth Lajos-utca sarkán posztol egy rendőr, az németül, franciául és angolul is beszél.

— Hogy megy a letartóztatás?

— A vagánynak be se kell mutatkoznom, az ismer és jön velem. Csak így szólok hozzá, egész csendesen: „gyere”. Ha nehéz emberrel van dolgom, ahhoz éjjel megyek, amikor alszik. Megfogom a két kezét, én keltem föl, a szoba közepére állítom, eléje szórom a ruháit, hogy öltözködjék.

— A vallatásnál kik őszintébbek, a férfiak vagy a nők?

— Föltétlenül a férfiak. A nők, ha ezerszer is ellenmondásba kerülnek magukkal, folyton csúrnecsavarnak.

— Sírnak?

— A sírás mindig értelemre vall, nem is annyira bűnbánatra, mint értelemre és képzeletre.

— És mikor sírnak?

— Akkor, mikor szó esik az otthoniakról, vagy mikor visszavezetem őket a lakásukba.

— Sok embert ismer?

— Fél Budapestet, egész bizonyosan. Ha bemegyek egy vendéglőbe, fölszállok egy villamosba, az ott lévők feléről tudom, hogy kicsodák.

— Detektívregényeket olvas?

— Amikor detektív lettem, belenéztem egyikbe-másikba, de untattak. Végre a környezetet ismerem, a történeteket pedig túlzottaknak és lehetetleneknek találom. A valóság egyszerűbb és — különösebb.

— Hát Raszkolnyikov?

— Ó, az más. Azt háromszor is elolvastam.

(Megköszönöm a beszélgetést, de a detektív még tartóztat. Én már mennék. Erre fölkel, lekísér a kapuig. A földszinten az éjszakai rendőrhajszából hazahozott lányok ácsorognak, tízen-tizenöten, pincevirágok, kocsmai töltelékek, a toloncház ismert alakjai, akiket már többször „becinkeltek“ és most ismét viszik őket a „jerglibe“. Mind kamaszfürtöt visel, némelyik lakkcipőt is, de harisnyájuk rongyos. Az egyik részeg s tenyerével töröli orrát, a másik rágja zöld körmét. Detektív barátom rájuk sem tekint. Őneki ez emberanyag, munka, annyi mint nekem egy csomó beíratlan kéziratpapír.)

CIGÁNY

(Budai kerti vendéglő éjjel után. A fák között pufók, fényes golyók, sárga, piros selyemernyők, melyek színpadi fényt szitálnak az abroszokra. Alkalmi párok vacsoráznak. Automobilok a kapu előtt. A lombok alatt, a kavicsos tér közepén a banda készíti nekik a mákonyt, főzi a szerelmi varázsitalt: sir a száraz fa, brummog a bőgő, hullámoz a cimbalom ábrándja, melyen a lélek elringatódzik, csónakázik, mint valami éjszakai tavon, aztán délibábos ködökbe vész el. Amikor a muzsika elhallgat, a primás asztalom elé lép. Fiatal, délceg. Kondor haja középpütt elválasztva. Nyírt bajusz. Indiai arca a réz és füst glóriájában ragyog. Közlékeny, szapora-beszédű, meleg és emberi. A cigány magát csak „roma”-nak nevezi, ami az ő nyelvükön „emberi” jelent.)

— Szóval ismeri a kottát ?

— Konzervatóriumot jártam, Budapesten.

— És azt is tudja, hogy kicsoda Beethoven és Wagner ?

— Hallottam az Operában. Az én életem csupa muzsika. Nyolcéves koromban az édesapám nyomta kezembe a hegedűt. Az is muzsikuscigány volt. A nagyapám is.

— És a dédapja ?

— Arról nem tudok. Talán kolompár, vályogvető.

— Vannak diplomás cigányok is ?

— Komárom megyében ismerek egy cigány orvost, meg egy cigány szolgabíró.

— Ön hány iskolát végzett ?

— Én kérem inkább az élet iskoláját jártam.

(*Modora, tájékozottsága olyan, mintha érettségét tett volna.*) Oroszul is beszélek. 1918-ban kerültem haza Szibériából. Hat évig katonáskodtam.

— Mit csinált a fogságban?

— Hegedültem. Irkuckban tizenkét tagú zenekart szedtem össze. Bicskával faragtuk ki a hegedűinket.

— A vörösök nem bántották?

— Minden orosz szereti a cigányzenét. Hanem a csehek. Jatkában egy este — épp játszottunk — híre futott, hogy gyilkolják a magyarokat, erre az oroszok vonatra tettek, még útiköltséget is kaptunk. Velem menekült a bátyám is. Az már a békében Szentpéterváron lakott, a cári udvari zenekar tagja volt, négy-szobás lakást tartott, úrimódon élt, leányait zongorázni taníttatta. Most Párizsban muzsikál. (*Úgy vándorolnak, mint hajdan, mikor a kóbor törzs ágakkal, rongyokkal adott jelt, hogy merre bujdosik. A különbség csak az, hogy ekhós szekér helyett gyorsvonat viszi őket.*)

— Tud cigányul?

— Annyit, amennyit mindenki. (*Nevet.*) Lové.

— Na és van elég lové?

— Dehogy, nagyságos úr.

— Én fizetem a bandát és az impresszáriót. Minden kereset 10 százaléka neki jár. Ez az általános panasz. A cselédszerző, aki elszerződte egy cselédet, egyszer és mindenkorra megkapja a díjat, de mi állandóan fizethetünk.

— Mennyit keres a legnépszerűbb prímás?

— Magyar Imre, Kiss Béla legalább százötven pengőt.

— Havonta?

— Naponta.

— Önnek még nem ragasztottak ezerbankóst a homlokára? (*Fejét rázza búsan.*) Tükröt se törnek már? Nagybögöt se? Nincsenek többé gavallérok?

— Ha valaki egész éjszaka mulat, ötven pengőt ad.

— Mégis a nagyurak közül kiknek húzta?

— Windischgraetz hercegnek gyakran, künn a

Húvösvölgyben, az Auguszt-kertben. Csak az a jazz-band ne volna. A mulatókban, ahol azelőtt 17—18 tagú banda működött, ma mindenütt néger-zenekar van. Ezért annyi a földönfutó, facér cigány. Magyarországnak nem védekezik, mint például Németország. Tavaly Hamburgba szerződést kaptam. Már útrakészen álltam, akkor értesítettek, hogy a német zenészszövetség nem adta meg a letelepedési engedélyt, mert elvenném a helyet az ő zenészeiktől.

— Akadnak maguk között is gazdagok?

— Veszprém megyében van egy nagybirtokos. Multkor a feleségével itt vacsorázott. Vacsora után odajött hozzánk. „Hát hogy mint vagytok, fiaim? Hallom, mennyire küszködtök. Bizony-bizony nehéz idők.” Bólongatott, vakarta fejét, de azért csak annyit dobott a tányérra, mint más. *(A gazdagság törvénye független minden fajtól, társadalmi állástól.)*

— Hogy telik egy napja?

— Reggel ötkor vetődöm haza, aztán jönnek az „emberek”, egész délután tanulunk a lakásomon, este félkilenckor már itt vagyunk. Percre kell dolgoznunk, különben semmire se megyünk. *(Lám a cigány: a született bohém.)* Nézze őket, nagyságos uram. *(A bandára mutat.)* Olyanok ezek, mint a bárányok. Ha szólnak hozzájuk, beszélnek, ha nem szólnak, hallgatnak. *(Az öreg hegedűs üldögél, a cimbalmos egy akácfához dől, a brácsás lehajtja fejét. De azért mind cigarettáznak, isznak, mert az már a mesterség stílusához tartozik.)*

— Van családjuk?

— Ha az nem volna. *(Sóhajt.)* Ez az egyetlen vigasztalás. Mindenütt sok a gyerek. Annak a kopasz-nak — tetszik látni — hét leánya van. Mikor hajnalban hazamegy innen, teletömi zsebeit zsemlyével, sonkával, narancssal s eteti őket az ágyban. *(Gyöngéden.)* Mint a fecske a fészekben a fiókáit. A cigánynak mindene a család. Meg az asszony. *(Valami mézes mosollyal.)* A mi asszonyaink nagyon jók. Mind varrnak, gyönyörűen kézimunkáznak, ők segítenek ki ben-

nünket ebben a cudar időben. *(Ősi, babonás imádattal beszél az asszonyokról, kiket Fáraó népe magasabbrendű lényeknek tekint, mert egyedül ők érintkezhetnek a földalatti szellemekkel s ismerősei minden Jónak és Gonosznak)*

— Varázsolnak még? Jósolnak? Vetnek kártyát?

— *(Kitérően.)* Csak falun.

— Hol laknak itt?

— Többnyire udvaros házakban. A földszinten. *(A törzs ma sem kedveli az emeletet, ragaszkodik a földhöz, a sátrak emlékéhez.)*

— Szeret muzsikálni?

— Csak azt, csak azt. Tessék elhinni, közben elfelejt az ember mindent.

(Máris fölugrik, kopog a hegedűjén, zsebkendőt terít vállára s a banda oly tisztelettel tekint rá, mint egy vajdára. Megint keseríti-édesíti a szíveket. „Végigmentem az ormódi temetőn.” „Hány csillagból van a szemed, Zsuzsikám?” Lábujjhegyre áll, kinyújtja karcsú törzsét, ágaskodik, hogy ezzel is közelebb érjen az ihlet egéhez, a csillagokhoz és Zsuzsikához. Karja olyan, mint egy nyirettyű. Vércseszemével kikeresi az asztaloknál ülő vendégek közül azokat, akik majd megittasulnak a muzsikától s csínján, finoman bűvöli, varázsolja őket, majd hegedűjét fölemelve egyenesen egy mulató úr szívének szegezi, arcán föltűnik az az alázatos, fájdalmas korhely, bizalmaskodó cigánymosoly, mely azt mondja, hogy úgy is meghalunk, mulassunk egy kicsit. A tetszést kergeti, mint minden művész. Ha nincs mindjárt sikere, akkor gögösen-kacérul a banda felé fordul, cifrázza, a maga mulatságára, tánclépésben ide-oda tipeg, fűtyül a világra. Milyen nagyszerű is lehet művésznak lenni, de mégis dilettánsnak, minden éjszakát átmulatni, elhegedülni ezt a rongyos életet. Mennyire megérttem őt.)

BOHÓC

(Ponyvából, lécekből összeeszkábált öltöző. Halovány cirkuszi világítás, mely hajdan oly regényesnek rémlett előttem, de most más. Egy orosz artista a tar koponyájára karminfestéket ken, nem tudom miért s olaszul beszél, nem tudom miért. Caballero Perez, a barcelonai katalán, a tányérok szemfényvesztője, harminckét aranyfogát mutogatja és spanyolul meséli el, hogy Mexikóban száztíz méter magasból fogta el szájával a futekéket, ekkor vesztette el összes fogait, de akkor alapozta meg világhírét. Egy német angolul cseveg, egy arab németül, egy bolgár franciául. A magyarok viszont pesti jassz-nyelven. Én a földön ülök, előttem áll a bohóc. Magassága: 110 centiméter. Kora: 40 év. Szóval legszebb férfikorát éli.)

— Megengedi, hogy átöltözzek, mert sajnos, nem-sokára ki kell majd szaladnom. *(Hangja mély, férfias. Leveti kabátkáját, nadrágocskáját, topánkáját, mely olyan, mint egy hatéves fiúcskáé. Frakkot ölt, kockás bugyogót, lakkcipellőt. Egy lepedőszerű, fehér selyemnyakkendőt bagoz. A társalgás önkénytelenül testi dolgokra terelődik.)*

— Hány kiló?

— Negyvennégy. Három kilót híztam, mert másfél évig Németországban vendégszerepeltem. Ott sok sört kellett innom.

— Erős?

— Tessék megfogni. *(Békaizmát feszíti.)*

— Tyúha. És egészséges?

— Mint a makk. Ha valami bajom van, oda se neki. Algírban 39 fokos lázzal játszottam.

— Az életrajzát.

— Dombóváron születtem. Az apám jó módú fűszeres. Testvéreim mind „normálisak“. Engem beadtak az elemibe.

— Akkor is viccelt?

— Komoly fiú voltam, visszahúzódtam, sokat szenvedtem a többiek miatt, mert folyton bámultak. Nem is labdáztam én soha. Kicsúfoltak. Miért? *(Igaza van, hiszen egy méterrel se vagyunk magasabbak nála.)*

— Jól tanult?

— Útáltam a tanulást. Az apám kivett az első reálból, bádogosinasnak adott Pécsre. Ott még rosszabb volt. Három évig kalapáltam a cinket a sötét műhelyben, csak néha szökhettem el színházba. Egy ottani vaskereskedő már üzletet akart berendezni nekem, mikor a színigazgató — szerencsémre — fölfedezett. Pestre küldött.

— Miért maradt törpe?

— Angolkór. *(A bohóc szakszerű. Inkább a tudományban hisz, mint a régi babonákban, melyek szerint a törpék hátgerincét denevérhájjal, vakondzsírral kenik meg a rossz szellemek.)* Meg aztán púpos is vagyok. Igen, igen. Ez valamikor fájt. De mostan. *(Kitárja karját és úgy kacag, fölszabadultan, boldogan, gúnyosan is, mint a lángész, aki a hibájából él. Szinte megnő, legalább öt centiméterrel.)* Ez egészen más. Az apám ellenezte a pályámat, de később ő is örült. *(Ime egy ember, kinek a mindenkori tömegek ősi kívánsága, a „panem et circenses“ egyszerre teljesült be, még pedig úgy, hogy a cirkusz mingyárt kenyeret is adott neki.)*

— Ha valaki most növesztő port adna, melytől azonnal megnőne, bevinné?

— Ki van zárva. Miből élnék akkor? Húsz éve játszom. Az egész világon ismernek.

— Hol lépett föl először?

— Bécs, Apolló. Két évig London, music-hall. Milánó, Róma, Hollandia, Belgium, Portugália, Dél-Amerika, Buenos-Aires.

— Mi a legnagyobb sikere ?

— Egy táncduett, egy box-paródia. Mind a saját szerzeményem, mert számaimat mindig magam találom ki. *(Egyszerűen.)* Sok hatalmas dolgot alkottam. A gyermekek imádnak. Pesten minden kétéves gyermek tudja, hogy ki vagyok. Gyakran hívnak skarlátos gyermekek betegágyához is.

— Inkognitóban sohase jár ?

— Lehetetlen.

— A nagyság átka. Pardon, a kicsiség átka. Remélem, nem sorozták a háborúban ?

— Dehogynem. A háború kitörésekor Londonban rekedtem. 1915-ben hazaküldtek az angolok. Velem igen kedvesek voltak. Egy nőegylet elnöknője még egy font sterlinget is adott útravalóul. Azon a hajón, melyen jöttem, csupa internált nő volt, háromszáz asszony, leány. *(Büszkén.)* Én az egyetlen férfi. Alig érkeztem haza, megkaptam a rózsaszínű sorozó cédulát.

— Levetköztették a sorozáson ?

— Le. Az orvos csak rám pillantott, azt mondta : „végleg alkalmatlan.“

— Milyen címen ?

— *(Magára mutat.)* Ezen a címen.

— Látott már kisebb törpét ? *(A kérdés tapintatlan. Nem is hallja meg mingyárt. Mintha egy költőtől azt kérdeznék, hogy látott-e már nagyobb költőt.)*

— Én ?

— Igen.

— Valami franciát. Az 90 centiméter volt. Vagy 85. Nem tudom.

— Nana *(szeliden megfenyegetem)*, vetélytársainkat nem illik nagyobbítani. Aztán nem is érdemes. Élt valamikor egy görög — Philetas, — az olyan kicsiny volt, hogy ólomcipőket viselt, mert különben elfujta volna a szél. Aztán élt egy másik törpe is, aki 60 éves korában 38 centiméter volt.

— Az ilyen kisebbfajta törpék azonban nem intelligensek. *(Ezt ő mondja.)* Nincs bennük semmi ambíció.

— Mi érdekli ?

— A nők.

— A törpe nők ?

— Azoktól undorodom. Külföldön is mindig elkerülöm őket. Ha én kicsi vagyok, legalább ők legyenek nagyok. A magas nőket imádom.

— Miért nem nősül meg ?

— Ahhoz még nem komolyodtam meg eléggé. Talán később, ha majd nem lesznek ilyen nagy sikereim. Pompás legénylakásom van itt a ligetben. Akkor is fönntartják számomra, ha külföldön járok.

— Egyébként mi a vágya ?

— Jól élni, autót tartani, szépen öltözködni.

— Hányas a cipője ?

— 34-es.

— Keztyűje ?

— 6-os.

— Ruhái bizonyára kevesebbe kerülnek, hiszen alig kell hozzájuk szövet.

— A szabó csak annyit számít, mint másnak.

— Milyen szép ez a drapp felöltője meg ez a világos kalapja.

— Otthon van még sok. Van egy antilop-betétes gyönyörű cipőm is. Ha azt látná. Sajnálom, hogy nincs itt.

(Megígérem, hogy legközelebb az antilop-betétes cipőjét is megnézem s elbúcsúzkodom, mert a bohóc már kürtőkalapban szalad a porondra. Parányi létrára mászik, orra bukik, felpofozzák, szappanhabbal maszatolják arcát s a tömeg röhög, mert ezek az évezredek attrakciók sohasem kopnak el. Körötte a lovak képviselik a cirkusz költészetét. Karcsú paripák rohannak be, mogyoróbarna paripák pirosarany szerszámmal, seregélyszürke paripák zöldeszüst szerszámmal és libegnek, könnyedén, egészen emberien, mint a meztelen színésznők. Kűnn az istállók körül, a lovaglósiskola félhomályában rózsaszín villanyláng ég.)

ÍRÓ

(Mit komédiázik, hogy fogad-e, vagy sem? Hisz valamikor együtt játszottunk a porban, ma is egy tányérból eszünk, egy ágyban alszunk. Félrerántom a függönyt dolgozószobája ajtajáról, nagy robajjal betörök hozzá. Az ismert óriási íróasztal, töltőtollak, írógép a földön, lila üvegtál, melynek vizében cigaretták elmerült csonkjai úszkálnak, mint vizihullák, a szerteszórt kéziratpapirokon pedig ilyenféle érthetetlen firkák: „Itt föltétlenül tompítani!” „A tél sötét lámpája...” „G. sápadt, de nem kiírni, csak éreztetni...” Ott ül egy széken, a levegőbe néz. Úgy tesz, mintha levegő volnék. Otthonosan letelepszem vele szemben a díványra, egy darabig rábámulok, várok, miután pedig még mindig nem beszél, én szólalok meg):

— Szervusz.

(Nem felel.)

— Mi bajod? Zavarlak?

— Hagyj.

— Dolgozol?

— Látod.

— Látom, hogy semmit se csinálsz.

— Ezt te nem érted.

— Vagy úgy? Nem tudtam, hogy ily rossz viszonyban vagyunk egymással. Könnyű neked, barátom. Én tartalak el.

— Igazán?

— Nyilt titok.

— Érdekes. És téged ki tart el? Kíváncsi vagyok, mit csinálnál nélkülem, mit látnál, mit hallanál, ha nem

lennék állandóan melletted. Vak lennél öregem, vak és süket. Hálátlan vagy.

— Csak annyira, amennyire te.

— Tehát mit óhajtasz?

— Gondoltam, most majd rólad is írok egy „Alak“-ot.

— Énrólam? (*Mosolyog.*) Szamárság.

— Miért?

— Mert ennél rosszabb tippet nem is találhattál volna. Itt nincs semmi. Az író a világ legtartalmatlanabb embere. Üres, egészen üres. Tartalma a könyveiben van. Ha élményeket keressz, melyek ősi rétegekben rakódtak le egy lélekre, emlékeket, tapasztalatokat, érzéseket, akkor fordulj egy manikűrös-kisasszonyhoz, vagy egy gyógykovácsához.

— Ezt azonban mégsem adhatom így be a közönségnek.

— Akkor rajzolj neki egy szép, bohém, halvány költőt, akit kíván és elképzel magának s rossz filmekből ismer. Szedd elő a romantika lejátszott lemezeit. Írd, hogy selyem pizsamában feküdtem, ideggörcs kínozott, egész éjjel nem tudtam aludni, veronálmérgezésem van, azonkívül viszonyom egy moziszínésznővel, iszom, morfium nélkül egy sort se vagyok képes írni. Kenj le ilyesmit. Szóval hazudj. Ehhez te jobban értesz.

— Ne szerénykedj. Te is elég jól tudsz hazudni.

— Az én hazugságaim mások: azok többek az igazságnál.

— Mondd, mi a te életed?

— Ez, amit látsz. Szakadatlan műhelymunka, küzdelem a kifejezésért.

— De ha folyton itt aszalódsz és nem veted be magad az élet drámájába, honnan kapsz anyagot?

— Csak a műkedvelők hiszik, hogy a témák ott künn hevernek. Azok itt vannak mibennünk, ha vannak. Aki egyszer a világra született és kinyitotta szemét, annak egy egész életre van anyaga. Aki pedig tudja,

hogy egyszer majd meghal, annak ez éppen elegendő ösztönzés erre a rejtélyes foglalkozásra.

— Mit akarsz ?

— Írni.

— Boldog vagy ?

(Erre már nem válaszolt, végkép elnémult, megint egy pontra meredt. Alkalmasint pózolt. Én nem törődtem vele többé, az írógéphez ültem, lekopogtattam ezt a párbeszédet, ahogy történt, minden ferdítés és magyarázat nélkül. Amikor a kész cikket lobogtatva eltávoztam, utánam pillantott valami furcsa mosollyal, melyben részvét volt, egy kis lenézés és sok szeretet. De nem fogott velem kezét.)

SÍRÁSÓ

(Tündérkert ma a temető. Zöldebársony borítja a sírokat s az áprilisi szélben kankalinok, árvácskák borzonganak. Cseresznyefák hajlanak a sövényekre habzó fehéren és ringlófák, mandulafák, körtefák, mint a japáni menyasszonyok, délibábosan, valószínűtlenül szépek. A sírkövek márványa már átlangyosodott a melegtől. Egyik fölfelé kapaszkodó lankán frissen ásott sírgödör mellett ül a sírásó, munkája után, fáradtan, hajadonfőtt s verejtékét törölgeti csíkos zsebkendőjével. Mellette a földön városi sapkája bádoggommbal. Ötvenhároméves, fehérmegyei, kálomista. Betekint a sírba, mely olyan mélynek tetszik, mint az Atlanti-óceán legmélyebb pontja. Így beszélgetek vele.)

— Milyen mély?

— Ez? Mint mindegyik. 189 centi.

— Miért épp annyi?

— Így szabja meg a törvény. Ez a hivatalos. *(Kis szünet. Kapirgálja ásójával a földet, én meg nézem a „hivatalos“ sírt, mely csak 189 centi.)*

— És hány óra alatt ás meg ilyent?

— Az ám, hány óra alatt. *(Mulat tájékoztatlan-ságomon.)* Némelyikhez egy nap is kell. Földje válogatja. Ez a domb például nyers, zsíros agyagföld. Téglának, edénynek való. Csak vegyíteni kellene homokkal. De van arrább sziklás talaj is. Az komisz. Belecsempül az ásó.

— Melyik esztendő volt legnehezebb?

— Az 1918-ik. A spanyolos.

— Hallottam, hogy akkor nem győzték a munkát ?

— Már akik. *(Önérzetesen.)* Mi mindig győztük. Igaz, reggeltől-estig dolgoztunk, segítséget is kaptunk. Különben akkor abba a hátsó szögletbe temettünk, mert ott porhanyós a föld, ott könnyű ásni.

— Hány temetés esik egy napra ?

— Hol hogy. Hat-hét. Néha tizenkettő-tizenhárom is.

— Előfordul, hogy egy sincs ?

— Minden évben. Egyszer. Kétszer. Nagyon ritkán. *(A földre pillant.)*

— Mért süppedt be ez a sír ?

— Mert beledobták a koszorúkat is. A nedvesség elpárologott, a talaj megereszkedett, lezuhant.

— Kit temettek ide ?

— „Rátemetés“ volt.

— Mi az ?

— Meghalt egy fiatalasszony, az ura két nap mulva agyonlőtte magát, aztán azt kívánta, hogy egy sírba temessék a feleségével. Hát föltártuk a sírt. Most együtt vannak.

— Melyik a legjobb koporsó ?

— A fenyőfa. *(Szakértelemmel.)* Különb az, mint akár a bükk, akár a tölgy. Közép-talajban huszonöt évig is eláll.

— És az érc ?

— Azt csak úgy nevezik. Cinkplé az. Ha ráhányjuk a földet, azonnal behorpad, összeroskad a súly alatt. És megeszi a salétrom. Szemnek való. Hanem a fenyő... *(Dicséri a fenyőt.)*

— Mennyi idő alatt hantolnak be egy sírt ?

— Nálunk hamar megy. Öt perc se kell és kész.

— És a kiföldelés, az exhumálás ?

— Akkor kesztyűvel illetem a tetemet.

— Mióta sírásó ?

— Harminc esztendeje.

— Maga a legöregebb ?

— Van itt egy, aki két évvel idősebb. De vannak

még tízen, kezdők. Afféle napszámosok, zsellérgyerekek, falusiak. A legfiatalabb huszonnégy éves.

— Mindig ezzel foglalkozott ?

— Azelőtt cserepes voltam. Edényeket készítettem.

— És miért ... ? (*Nem mondom ki.*)

— Mert nem fizették meg a munkámat. (*Haragosan.*) Hát azt gondoltam ... (*Dühös mozdulat és nyomban elnémul.*)

— És az apja mi volt ?

— Csizmadia. Fehérmegyében.

— Sokan látogatják a sírokat ?

— Ismerek olyanokat, kik már harminc esztendeje kijárnak, minden áldott nap, jó időben, rossz időben. A legnagyobb viharban is. És mindig ugyanabban az órában. Nyilván fogadalmat tettek.

— Kit siratnak leginkább ?

— Talán a gyerekeket. A kisgyerekeket. Meg a nagylányokat, a tizenhét-tizennyolcéves eladó lányokat. A menyasszonyokat.

— Ismerőst temetett ?

— Sokat.

— És rokont ?

— Egyet se. (*Gyorsan.*) Soha.

— Emlékszik valamire, olyan temetésre, mikor maga is meghatódott, sírt ?

— Sok mindent meséltem én azelőtt. (*Gondolkozik.*) De mióta orosz fogságba jutottam, mindent elfelejtettem. (*Rám tekint.*) Azóta semmire se emlékszem.

— De azért egészséges, jól alszik. Nem babonás ? Sohasé fél ?

— Mitől ? (*Vállat von.*) Ha künn a harctéren a golyók közt nem féltem, mitől féljek itt ?

— Nincsenek szellemek ? Kísértetek ?

— (*Határozottan.*) Nincsenek.

— Mondja, mikor halunk meg ?

— (*Nem felel.*)

— *(Segíteni próbálok.)* Télen, a ködben, mikor fúj a szél és zuhog a zápor . . . mikor annyi a beteg . . .

— Nem. Ilyenkor. Tavasszal meg ősszel. Amikor a fák rügyeznek és hullanak a levelek. Velük pusztulnak az emberek.

— Miért?

— Mert így rendelték. Áprilisban meg novemberben van mindig a legtöbb temetés. A természet parancsa.

(Fölkel, kezébe veszi az ásót, fejébe nyomja szép, új sapkáját, hazafelé ballag. Az arca kemény, józan, barna. Ajkára dohányzárga bajusz konyul. Nem az a démonian-kedélyes, középkorias sírásó, akit Shakespeare álmodott meg. Rendes, nyugdíjas hivatalnok. Nős, gyermektelen. A bort is csak okkal-móddal kedveli. Itt a temetővel szemben van egy kocsmá. Mellette földszintes, konyhakerttel körülvett házika. Abban lakik. Bemegy, már várja az ebédje, melyre ugyancsak rászolgált. Leül, kanalazza a paradicsomlevest, jóízűen.)

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

	Oldal
Palika	3
Pista	7
Feri	12
Andor	17
Sándor	21
Olivér	25
Mátyás	29
János	33
Péter	37
Mihály	41
Pál	47

MÁSODIK RÉSZ

Francia	55
Német	59
Angol	62
Olasz	66
Orosz	70
Japán	74
Spanyol	77
Török	80
Néger	83
Finn	87

HARMADIK RÉSZ

Édesapám	95
Rövidlátó, kövér öreganyám	101
Daliás nagyapám	106
Bohó nagybátyám	110
Ezüsthajú, szikár nagyanyám	113

NEGYEDIK RÉSZ

	Oldal
Bába	119
Katona	123
Borbély	128
Cukrász	132
Kardalosnő	135
Pincér	138
Zsoké	142
Primadonna	146
Pap	149
Úszómester	153
Kalauz	157
Model	161
Asztalos	165
Szemetes	169
Táncmester	173
Telefonos kisasszony	176
Szakács	180
Grófnő	184
Rikkancs	187
Diplomata	191
Mérnök	196
Repülő	200
Cseléd	205
Szolga	209
Képviselő	213
Kutyapecér	216
Házasságközvetítő	219
Tűzoltó	224
Gyorsíró	227
Kertész	231
Ügyvéd	234
Mentő	238
Könyvtáros	242
Fényképész	244
Koldus	249
Súgó	253
Úriasszony	257
Rendőr	260
Gyógyszerész	265
Ékszerész	270
Detektív	275
Cigány	280
Bohóc	284
Író	288
Sírásó	291

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

